

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΑΠΑΝΤΑ
ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ
ΠΑΤΕΡΩΝ

ΜΕΓΑΛΟΥ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΑΠΑΝΤΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ

ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΑΓΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Τῆς σωφροσύνης ὁ κρατήρ,
τὸ στόμα τῆς σοφίας
καὶ θάσις τῶν δογμάτων,
Βασίλειος ὁ μέγας,
πᾶσιν ἀστράπτει νοερῶς.
Δεῦτε οὖν καὶ στῶμεν
ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ
θερμῶς ἐνατενίζοντες
τοῖς θαύμασι τοῖς τούτου τερπόμενοι
καὶ ὥσπερ λαμπηδόνι
ἀστραφθέντες τῷ φωτὶ αὐτῶν
θαλφθῶμεν τῷ τοῦ θείου
καθαρτικῷ πνεύματι
μιμούμενοι αὐτοῦ τὴν πίστιν,
τὴν ζέσιν, τὴν ταπείνωσιν·
δι' ὧν οἶκος ἐδείχθη
τοῦ ὄντως Θεοῦ·
πρὸς δὲ θεῶντες ὑμνοῦμεν,
Οὐρανοφάντορ Βασίλειε Ὅσιε.

(«Οἶκος» τοῦ Ἁγίου, 1ης Ἰανουαρίου)

Ὁ Ἅγιος Βασίλειος ὁ Μέγας. Δια χειρὸς
 Ἀδελφότητος Δακτυλίου, Ἀγιογραφῶν. Κατονάνκια Ἅγιον Ὁ-
 ρους. Ἔργον ἔτους 1970.

ΑΙ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑΙ ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ

Πλὴν τῶν γνωστῶν, αἱ κάτωθι:

Ἐπιστ. = Ἐπιστολή - αἱ μόνον τοῦ Μ. Βασιλείου.

Ἐπιτάφ. = Ἐπιτάφιος εἰς Μ. Βασ. τοῦ Ἀγ. Γρηγορίου Θεολόγου.

ΘΗΕ = Θρησκευτική καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια.

L—S = Λεξικὸν Liddell - Scott - Κωνσταντινίδου.

M. B. = Μέγας Βασίλειος.

I MBA = Ἰος τόμος «Μεγάλου Βασιλείου Ὁ Ἄπαντα».

P. G. = Patrologiae Graecae... (Migne).

Εἰς τὴν παραπομπήν: Ἐπιστ. 30, 15, ὁ πρῶτος ἀριθμὸς ἀναφέρεται εἰς τὴν Ἐπιστολήν καὶ ὁ δεύτερος εἰς τὸν στίχον τοῦ κειμένου - μεταφράσεως. Ἐνῷ εἰς τὴν παραπομπήν: Ἐπιστ. 38, 2, 11: ὁ πρῶτος εἰς τὴν Ἐπιστολήν, ὁ δεύτερος εἰς τὴν § καὶ ὁ τρίτος εἰς τὸν στίχον τῆς § ἐκείνης.

Ὅπου ἐπίσης ἀναφέρεται ἀπλῶς τὸ ὄνομα Courtonne ἢ Deferrari ἐννοεῖται γνώμη των εἰς ἀντίστοιχον Ἐπιστολήν τῆς ἐκδόσεώς των (βλ. I MBA, Εἰσαγωγή, σ. 42 καὶ 43).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ*

			Σελίς Μ. Κ.	
Ἐπιστολή	165η	Πρὸς τὸν Ἀσχόλιον, ἐπίσκοπον Θεσσαλονίκης	17	133
»	166η	Πρὸς τὸν Εὐσέβιον, ἐπίσκοπον Σαμοσάτων	18	134
»	167η	Πρὸς τὸν Εὐσέβιον, ἐπίσκοπον Σαμοσάτων	20	135
»	168η	Πρὸς τὸν πρεσβύτερον Ἀντίσχον	21	136
»	169η	Ὁ Βασίλειος πρὸς τὸν Γρηγόριον	22	137
»	170η	Πρὸς τὸν Γλυκέριον	24	139
»	171η	Πρὸς τὸν φίλον Γρηγόριον	25	139
»	172α	Πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Σωφρόνιον	25	140
»	173η	Πρὸς τὴν μοναχὴν Θεοδώραν	27	141
»	174η	Πρὸς μίαν χήραν	28	143
»	175η	Πρὸς τὸν κόμητα Μαγνηνιανόν	30	144
»	176η	Πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον, ἐπίσκοπον Ἰκονίου	31	145
»	177η	Πρὸς τὸν μάγιστρον Σωφρόνιον	32	146
»	178η	Πρὸς τὸν Ἀβούργιον	33	147
»	179η	Πρὸς τὸν Ἀρινθαῖον	34	148
»	180η	Πρὸς τὸν μάγιστρον Σωφρόνιον, χάριν τοῦ Εὐμαθίου ...	34	148
»	181η	Πρὸς τὸν Ὁτρήϊον, ἐπίσκοπον Μελιτήνης	35	149
»	182α	Πρὸς τὸν πρεσβύτερον Παυλινόν	36	150
»	183η	Πρὸς τοὺς πολιτικούς ἀρχοντας τῶν Σαμοσάτων	37	150
»	184η	Πρὸς τὸν Εὐσπάθειον, ἐπίσκοπον Ἰμμερίας	38	151

Ἐπιστολή	185η	Πρὸς τὸν Θεόδωτον, ἐπίσκοπον Βεροίας	38	152
»	186η	Πρὸς τὸν ἡγεμόνα Ἀντίπατρον	39	152
»	187η	Ὁ Ἀντίπατρος πρὸς τὸν Βασίλειον	40	153
»	188η	Πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον, Κανόνες	40	153
»	189η	Πρὸς τὸν ἀρχίατρον Εὐστάθιον	59	165
»	190η	Πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον, ἐπίσκοπον Ἰκονίου	72	174
»	191η	Πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον, ἐπίσκοπον Ἰκονίου	77	177
»	192α	Πρὸς τὸν μάγιστρον Σωφρόνιον	80	178
»	193η	Πρὸς τὸν ἀρχίατρον Μελέτιον	80	179
»	194η	Πρὸς τὸν Ζωΐλον	82	180
»	195η	Πρὸς τὸν Εὐφρόνιον, ἐπίσκοπον Κολωνίας καὶ Ἀρμενίας	83	181
»	196η	Πρὸς τὸν Ἀδούργιον	84	182
»	197η	Πρὸς τὸν Ἀμβρόσιον, ἐπίσκοπον Μεδιολάνων	87	182
»	198η	Πρὸς τὸν Εὐσέβιον, ἐπίσκοπον Σαμοσατῶν	92	185
»	199η	Πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον. Προοίμιον. Κανόνες (17-50) ...	95	187
»	200η	Πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον, ἐπίσκοπον Ἰκονίου	120	197
»	201η	Πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον, ἐπίσκοπον Ἰκονίου	123	199
»	202α	Πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον, ἐπίσκοπον Ἰκονίου	123	199
»	203η	Πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῶν παραλίων (τοῦ Πόντου) ...	124	200

* Ὁ πρῶτος ἀριθμὸς ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν Μετάφρασιν (Μ), ὁ δεύτερος εἰς τὸ Καίμενον (Κ).

ΣΥΜΒΟΛΑ ΚΩΔΙΚΩΝ

Δι' οσους θὰ ἤθελον νὰ γνωρίζουν ἢ νὰ χρησιμοποιήσουν τὸ κάτωθεν τοῦ κειμένου εὐρισκόμενον κριτικὸν ὑπόμνημα (apparat-
us) παραθέτομεν πίνακα τῶν κωδίκων - χειρογράφων μετ' ἐξηγή-
σεων. Τοῦτον εἶχομεν παραθέσει καὶ εἰς τὸν τόμ. 1MBA (σ. 40)
λόγου γενομένου περὶ χειρογράφου παραδόσεως.

V = Vatopedinus 72, I' αλ.

P = Patmiacus 57, I' αλ.

B = Baroccianus 121, IA' αλ.

M = Marcianus 61, IA' αλ.

L = Laurentianus Mediceus IV—14, IA' ἢ IB' αλ.

C = Parisinus Coislinianus 237, IA' αλ.

Τὰ ἐξῆς τρία χειρόγραφα δὲν χρησιμοποιοῦνται ἐπὶ τοῦ συνό-
λου τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἐπιστολῶν, ἀλλὰ δι' ὠρισμένας Ἐπιστολάς,
γίνεται δὲ ἐκάστοτε σχετικὴ μνεία:

P = Parisinus Suppl. gr. 1020, IA' αλ.

Par. = Parisinus gr. 967, ID' αλ.

G. = Parisinus Suppl. gr. 1021, II' αλ.

*Οπου δὲ εἰς τὸ apparatus σημειοῦται Maur, ἐννοεῖται ἡ ἐκ-
δοσις τῶν Βενεδικτίνων Garnier—Maran (Mauristes).

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ
ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 165 (ΡΞΕ' — CLXV)¹

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΣΧΟΛΙΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ²

Ὁ ἅγιος Θεός, μετὸ νὰ με ἀξιώσῃ νὰ λάβω γράμμα ἐκ μέρους τῆς ἀληθινῆς θεοσεβείας σου, μοῦ ἐξεπλήρωσε μίαν παλαιάν μου προσευχήν. Πάντως τὸ σπουδαιότερον ἀπὸ ὅλα καὶ ἄξιον τῆς περισσότερον συντόνου προσπάθειάς θὰ ἦτο νὰ ἴδω σὲ τὸν ἴδιον καὶ νὰ ἐμφανισθῶ ἐνώπιόν σου, ὥστε νὰ ἀπολαύσω ἀπ' εὐθείας τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος, ποὺ εὐρίσκονται εἰς εἰς σέ.³

5 Ἀφοῦ ὅμως αὐτὸ δὲν μοῦ τὸ ἐπιτρέπουν οὔτε ἡ μεγάλη τοπικὴ ἀπόστασις οὔτε αἱ περιστάσεις, ποὺ κατὰ τρόπον διάφορον τὸν καθένα μας μᾶς καθηλώνουν, ἀξίζει νὰ κάμω δευτέραν προσευχήν, ὥστε νὰ εὐδοκήσῃ ὁ Θεός νὰ τρέφωμαι ψυχικῶς μετὰ τὰ συχνὰ γράμματα τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης σου.

10 Καὶ πράγματι, αὐτὸ μοῦ συνέβη, ὅταν ἐπῆρα εἰς τὰ χέρια μου τὴν ἐπιστολήν τῆς συνέσεώς σου. Διότι ξγίνα κάτι περισσότερον ἀπὸ διπλάσιος, ὅταν ἀπήλαυσα τὰ ὅσα μοῦ ἔγραφες εἰς τὴν ἐπιστολήν σου.

Ἐπίσης χάρις εἰς τὴν ἐπιστολήν σου μοῦ κατέστη δυνατόν νὰ ἴδῶ σαφῶς ἀκόμη καὶ τὴν καθαρὰν ψυχὴν σου, ἡ ὁποία ἀντικατοπτρίζεται ἐκεῖ, ὡς οἱ λόγοι σου νὰ ἦσαν κάποιος καθρέπτης.

15 Πολλαπλασίαν ὅμως εὐφροσύνην μοῦ προεξένει τὸ γεγονός, ὅτι ὄχι μόνον εἶσαι πράγματι, ὅπως σὲ παριστᾷ ἡ μαρτυρία ὄλων, ἀλλὰ καὶ ὅτι τὰ προτερήματά σου ἔχουν γίνει τὸ καύχημα τῆς πατρίδος μας. Διότι, ἀφοῦ ὡς εὐθα-

1. Ἐγράφη τὸ 374.

2. Περὶ τοῦ Ἁγίου Ἀσχολίου βλ. σημ. 351.

3. Πρὸς Α' Τιμ. 4, 14.

λής κλάδος, ἀπεκόπησ ἀπὸ τὴν καλὴν ρίζαν, ἐγέμισες μὲ πνευματικούς καρπούς τὴν ἀλλοδαπὴν.⁴ Συνεπῶς δικαίως ἀγάλλεται ἡ πατρίς μας διὰ τὰ θλαστάρια τῆς.

20 Ἀλλὰ καὶ ὅταν σὺ ἀνεδείχθης ἀθλητὴς εἰς τοὺς ἀγῶνας διὰ τὴν πίστιν, ἡ πατρίς μας, ἐπειδὴ ἐπληροφορεῖτο ὅτι χάρις εἰς σέ θά περιφρουρηθῇ ἡ καλὴ κληρονομία τῶν πατέρων⁵ ἐδόξαζε τὸν Θεόν. Ποία ὅμως εἶναι καὶ ἡ κατὰστασίς σου τώρα;

Ὡς νὰ ἦσουν εἰς εὐγνώμων γεωργός, ποὺ στέλλει εἰς ἐκείνους ποὺ τοῦ ἔδωκαν τὸν σπόρον τὰς ἀπαρχὰς τῆς συγκομιδῆς τῶν καρπῶν, ἐτίμησες τὴν χώραν ποὺ σέ ἔφε-
25 ρερεν εἰς τὸν κόσμον, δι' ἐνὸς Μάρτυρος⁶ ὁ ὁποῖος προσφάτως ἦνθησεν εἰς τὴν γειτονικὴν σὰς θάρβαρον χώραν.

Ὅντως αὐτὰ εἶναι τὰ δῶρα⁷ ποὺ ἀρμόζουν εἰς ἓνα ἀθλητὴν τοῦ Χριστοῦ: ὁ μάρτυς τῆς ἀληθείας ὁ ὁποῖος μόλις πρὸ ὀλίγου ἐφόρεσε τὸν στέφανον τῆς δικαιοσύνης⁸ καὶ ἡμεῖς τὸν ὑπεδέχθημεν μὲ χαρὰν καὶ ἐδοξάσαμεν τὸν
30 Θεόν, ὁ ὁποῖος διέδωκε τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ εἰς ὅλα τὰ ἔθνη.

Τέλος, δέξου τὴν παράκλησίν μου νὰ ἐνθυμῆσαι εἰς τὰς προσευχάς σου καὶ ἐμέ, ποὺ σέ ἀγαπῶ, καὶ νὰ προσεύχεσαι εἰς τὸν Κύριον μὲ ζῆλον διὰ τὴν ψυχὴν μου, ὥστε νὰ ἀξιωθῶ νὰ ἀρχίσω τέλος πάντων καὶ ἐγὼ νὰ ὑπηρετῶ
35 τὸν Θεόν συμφώνως πρὸς τὰς ἐντολάς Του, τὰς ὁποίας μᾶς ἔδωκε διὰ τὴν σωτηρίαν μας⁹

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 166 (ΡΕΣ — CLXVI)¹⁰

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΣΕΒΙΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ¹¹

Ἄν καὶ δι' ἐμέ ὁ αἰδεσιμώτατος ἀδελφός μου Εὐπρά-

4. Ἡ Μητρόπολις Θεσσαλονίκης περιελάμβανε τὴν Μακεδονίαν καὶ δολέκληρον τὴν Ρωμαϊκὴν Διοίκησιν τοῦ Ἰλλυρικοῦ, τῆς ὁποίας ὁ Ἀσχόλιος ἦτο ἑξαρχος.

5. Καλὴ κληρονομία τῶν Πατέρων εἶναι ἡ Ὁρθοδοξία.

6. Πιθανῶς πρόκειται καὶ πάλιν περὶ τοῦ Ἁγίου Μάρτυρος Εὐτυχῆς (βλ. σημ. 455).

7. Δῶρα ποὺ ἀρμόζει νὰ στέλλῃ ὁ ἀθλητὴς τοῦ Χριστοῦ εἶναι τὰ τίμια Λείψανα τοῦ Ἁγίου Εὐτυχῆς.

8. Πρβλ. Β' Τιμ. 4, 8: «λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τοῦ δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος».

9. Αἱ ἐντολαὶ εἶναι ἐδεργασία. Μᾶς καθοδηγοῦν πῶς νὰ σωθῶμεν.

10. Ἐγρᾶφῃ τῷ 374.

11. Περί τοῦ Ἁγίου Εὐσεβίου βλ. 2 MBA, σελ. 47, σημ. 11. Κατὰ τοὺς Courtonne καὶ Deferrari ἡ Ἐπιστολὴ αὕτῃ δὲν πρέπει νὰ εἶναι τοῦ

- ξιος¹² εἶναι κατὰ πάντα πολύτιμος καὶ συγκαταλέγεται με-
ταξὺ τῶν γνησίων φίλων, ὅμως ἀπεδείχθη ἀκόμη γνησιώ-
τερος ἀπὸ τὴν στάσιν του ἀπέναντί σου. Διότι οὗτος ἀκρι-
θῶς καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἔτρεξε πρὸς συνάντησιν
τῆς θεοσεβείας σου μὲ τέτοιαν προθυμίαν (καὶ διὰ τὴν χρη-
σιμοποιήσω τὴν ἔκφρασιν τοῦ Δαυὶδ) ὥς νὰ ἦτο ἔλαφος¹³
5 πού θέλει νὰ ἀνακουφίσῃ εἰς μίαν πόσιμον καθαρὰν πηγὴν
τὴν μεγάλην καὶ ἀνυπόφορον δίψαν τῆς. Καὶ εἶναι καλότυ-
χος αὐτὸς (ὁ Εὐπράξιος), διότι ἔχει ἀξιωθῇ νὰ ζῇ πλησίον
σου.

- Περὶ σσότερον ὅμως καλότυχος εἶναι ἐκεῖνος πού εἰς
τὰ παθήματά του ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ¹⁴ καὶ τοὺς ἰδρῶτας
του ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐπιθέτει ἓνα στέφανον· τὸν στέφα-
νον ἐκεῖνον πού πολὺ ὀλίγοι ἐκ τῶν φοβουμένων τὸν Θεὸν
ἠξιώθησαν νὰ λάβουν. Διότι σὺ δὲν ἔδειξες τὴν ἀρετὴν σου
χωρὶς δοκιμασίας οὔτε ἐταξίδευσες ἐπιτυχῶς μόνον ἐν και-
ρῷ εὐδίας, ὥστε μόνον κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ νὰ κυβε-
ρήσῃς καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἄλλων. Ἀντιθέτως, σὲ ἀνέδειξαν
αἱ δυσχέρειαι τῶν πειρασμῶν καὶ ἔγινες ἀνώτερος ἀπὸ
τοὺς διώκτας σου, καθ' ὅτι ἀπεμακρύνῃς μὲ γενναίω ψυχί-
αν¹⁵ ἀπὸ τὴν γενέτειράν σου. Καὶ ναὶ μὲν κάποιοι ἄλλοι
15 κατέχουν τὴν πατρίδα¹⁶ μας, ἀλλ' ἡμεῖς ἔχομεν τὴν ἄνω
πόλιν.¹⁷ καὶ ἴσως ἄλλος τις θὰ καταλάβῃ καὶ τὸν θρόνον
μας,¹⁸ ἡμεῖς ὅμως ἔχομεν τὸν ἴδιον τὸν Χριστόν.¹⁹ Ὡ, τί
ἐμπόριον! ²⁰ Τί ἀφήσαμεν καὶ τί ἐκερδίσαμεν! «Διήλθομεν

Μ. Β. Τὸ ὄφος τῆς εἶναι πολὺ διάφορον ἀπὸ τὸ ὄφος τοῦ Μ. Β. Ἀποδίδεται
δὲ αὕτη εἰς τὴν γραφίδα τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, πρὸς τὸ ὄφος
τοῦ ὁποίου ἔχει μεγάλας ὁμοιότητας.

12. Ὁ κομιστὴς τῆς Ἐπιστολῆς, τὸ πρῶτον καὶ τελευταῖον ἀπαντῶ-
μενος. Φαίνεται ἦτο μαθητὴς καὶ τοῦ στενοῦ περιβάλλοντος τοῦ Ἀγίου Εὐ-
σεβίου (στ. 7).

13. Πρβλ. Ψαλμ. 41, 2.

14. Πρβλ. Φιλ. 1, 29: «ἡμῖν ἐχαρίσθη τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ, οὐ μόνον τὸ
εἰς Αὐτὸν πιστεῦειν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ Αὐτοῦ πάσχειν».

15. Χωρὶς νὰ θειλιάσῃ, χωρὶς νὰ τὸ θεωρήσῃ δυστύχημα. Ὡς γνω-
στόν, ἐπὶ Οὐάλεντος ὁ Ἀγ. Εὐσεβίος ἐξωρίσθη εἰς Θράκην καὶ τελικῶς ἐ-
μαρτύρησεν εἰς Δολιχὴν τῆς Συρίας τὸ 379.

16. Ὁ Ἀρειανὸς ἐπιβάτης τοῦ ἐπισκοπικοῦ τοῦ θρόνου.

17. Πρβλ. Ἑβρ. 13, 14 καὶ Ἀποκ. 21, 2.

18. Εὐρισκόμεθα εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἐμελετᾶτο συντόμως καὶ ἡ ἐκ-
θρόνισις καὶ ἐξορία τοῦ Μ. Β., ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῆς ὁποίας ἤδη διατέλει.

19. Ἐννοεῖται τὸ ὀρθόδοξον Χριστολογικὸν καὶ Τριαδικὸν Δόγμα ἐν
σχέσει πρὸς τὴν «καθαίρεσιν» του ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν. Πόση ἀντίθεσις μεταξὺ
π α τ ρ ῖ δ ο ς καὶ ἄ ν ω π ὀ λ ε ω ς, θ ρ ὀ ν ο υ ἐ π ι σ κ ο π ι -
κ ο ὁ καὶ Χ ρ ι σ τ ο ὁ.

20. «Ὡ τῆς πραγματείας!». Ἡ φράσις αὕτη ἀπαντᾷ πολλὰκις εἰς

- διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος», ἀλλὰ πιστεύω ὅτι θὰ ἐξέλθωμεν «εἰς ἀναψυχήν». ²¹ Διότι ὁ Θεὸς δὲν θὰ μᾶς ἐγκαταλείψῃ ἐντελῶς οὔτε θὰ ἀφήσῃ νὰ διώκεται ἡ Ὁρθοδοξία, ἀλλ' ἡ
- 20 παρηγορία ποὺ πηγάζει ἀπὸ Αὐτὸν θὰ μᾶς εὐφράνῃ τόσον πολὺ, ὅσον πολλαὶ ὑπῆρξαν αἱ ὁδύνας μας. ²²

- Τούλάχιστον ἐγὼ καὶ τὸ πιστεύω αὐτὸ καὶ προσεύχομαι δι' αὐτό. Σὺ πάντως, παρακαλῶ, νὰ προσεύχεσαι ὑπὲρ τῆς ταπεινότητός μου. Καὶ ὁσάκις εὐρίσκεις ὀλίγην εὐκαιρίαν νὰ μὴ διστάζῃς νὰ μοῦ προσφέρῃς τὴν εὐλογίαν τῶν
- 25 ἐπιστολῶν σου καὶ νὰ μὲ κάμνῃς περισσότερον χαρούμενον μὲ τὸ νὰ μοῦ καθιστᾷς γνωστὸν πᾶν ὅ,τι ἔχει σχέσιν μὲ τὸν ἑαυτὸν σου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον μὲ ἡξίωσες καὶ ἔκαμες τώρα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 167 (ΡΕΖ'—CLXVII) ²³ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΣΕΒΙΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ ²⁴

- Μὲ γεμίζεις χαρὰν τόσον ὅταν μοῦ γράφεις, ὅσον καὶ ὅταν μὲ ἐνθυμῇσαι καί, τὸ σπουδαιότερον, ὅταν μὲ τὸ γράμμα σου μὲ εὐλογῇς. Ἐγὼ πάντως προσεύχομαι, ἂν δευθαίως εἶμαι ἀξίος τῶν παθημάτων καὶ τῆς ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ ἀθλήσεώς σου, νὰ ἴδω τὴν θεοσέδειάν σου καὶ νὰ τὴν λάβω ὡς παράδειγμα ὑπομονῆς εἰς τὰ παθήματα. ²⁵ Ἐπειδὴ
- 5 ὁμοῦ συμβαίνει νὰ εἶμαι ἀνάξιος δι' αὐτό, συνεπεία τοῦ ὅτι ἐμπλέκομαι εἰς πολλὰς ἀσχολίας καὶ θλίψεις, κάμνω κάτι τὸ δευτερωτέρας ἀξίας: Χαιρετίζω τὴν τελειότητά σου καὶ σὲ παρακαλῶ ἐπιμόνως νὰ μὴ ἀποκάμῃς νὰ μὲ ἐνθυμῇσαι. Διότι τὸ νὰ ἀξιώνωμαι νὰ λαμβάνω γράμμα σου εἶναι δι'
- 10 ἡμῶν ὅχι μόνον ὠφέλιμον, ἀλλὰ καὶ ἀφορμὴ καυχήσεως πρὸς τὸν λαόν. Ἀκόμη τὸ θεωρῶ τιμὴν καὶ κόσμημά μου ὅτι ἔχω ἐπικοινωνίαν μὲ ἄνθρωπον τόσον μέγαν ὡς πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ μὲ τόσον στενὴν φιλικὴν σχέσιν πρὸς τὸν Θεόν, ὥστε νὰ δύναται νὰ κάμνῃ φίλους τοῦ Θεοῦ καὶ ἄλ-

τούς εἰς μάρτυρας ἐγκωμιαστικῶς λόγου τῶν Μ. Β. καὶ Ἰωάννου Χρυσόστομου καὶ σημαίνει γενικώτερον: «Τί θησαυρὸς! Τί πολῦτιμος μαργαρίτης!».

21. Φαλμ. 65, 12.

22. Πρὸς Πάμ. 93, 19: «Κόρις, κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ὁδυνῶν μου ἐν τῇ καρδίᾳ μου αἱ παρακλήσεις εὐφράναν τὴν ψυχὴν μου».

23. Ἐγράφη τὸ 374. Περὶ αὐτῆς ἰσχύουν ὅσα ἐλέχθησαν διὰ τὴν Ἐπιστολὴν 166, σημ. 11.

24. Περὶ τοῦ Ἁγίου Εὐσεβίου βλ. 2 ΜΒΑ, σελ. 47, σημ. 11.

25. Πρὸς Πάμ. 5, 10: «ὑπόδειγμα λάβετε τῆς κακοπαθείας καὶ τῆς μακροθυμίας τοῦ Προφήτου».

λους, τόσον διὰ τοῦ λόγου του, ὅσον καὶ διὰ τοῦ παραδείγματός του.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 168 (ΡΞΗ'—CLXVIII)²⁶

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΝ ΑΝΤΙΟΧΟΝ,

ΤΟΝ ΑΝΕΨΙΟΝ (ΤΟΥ ΕΥΣΕΒΙΟΥ) ΚΑΙ ΣΥΝΕΞΟΡΙΣΤΟΝ²⁷

- “Ὅσον θρηνῶ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἐκείνην, ἡ ὁποία ἐστερήθη τὴν ἐπισκοπίαν ἑνὸς τόσου καλοῦ ποιμένος,²⁸ τόσον μακαρίζω σέ, ὁ ὁποῖος ἡξιώθης εἰς μίαν τοιαύτην περίστασιν νὰ εὐρίσκεσαι μαζί με τὸν ἄνθρωπον αὐτόν, ὁ ὁποῖος εἰς τὸν μέγαν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀναδεικνύεται πρωταθλητής.²⁹ Διότι εἶμαι ἀπολύτως βέβαιος, ὅτι τῆς
- 5 ἰδίας μερίδος θὰ ἀξιῶσῃ ὁ Κύριος καὶ σέ, πού καλῶς πράττεις καὶ τὸν παρακινεῖς καὶ τοῦ διεγείρεις τὸν ζῆλον. Πόσον μέγα ὅμως εἶναι τὸ κέρδος, νὰ ἀπολαύῃ κανεὶς με ἀδιατάραχον ἡσυχίαν τὴν συναναστροφὴν ἑνὸς ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος εἶτε λόγῳ τῆς παιδείας του³⁰ εἶτε λόγῳ τῆς ἐκτῶν πραγμάτων πείρας του ἔχει συγκεντρώσει τόσον πολλά! Ἐχω διὰ τοῦτο τὴν πεποιθήσιν, ὅτι τώρα κυρίως θὰ
- 10 ἐσχημάτισες ἀκριθῇ ἀντίληψιν περὶ τοῦ πόσον μέγας εἶναι ὡς πρὸς τὴν σύνεσιν ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ἐπειδὴ κατὰ τὸ παρελθόν, λόγῳ τῶν πολλῶν μεριμνῶν τῆς ζωῆς, καὶ ὁ ἴδιος εἶχε τὴν προσοχὴν του κατανεμημένην εἰς πολλὰς ὑποθέσεις, ἀλλὰ καὶ σὺ δὲν εὕρισκες τὴν εὐκαιρίαν νὰ καθήσῃς πλησίον τῆς πνευματικῆς ἐκείνης πηγῆς, ἡ ὁποία ἀναδύζει ἀπὸ τὴν καθαρὰν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ.
- 15 Εἶθε ὅμως νὰ δώσῃ ὁ Κύριος ἀφ’ ἑνὸς νὰ εἶσαι δι’ αὐτὸν παρηγορία καὶ ἀφ’ ἑτέρου σὺ ὁ ἴδιος νὰ μὴ χρειάζεσαι τὴν παρηγορίαν ἄλλων. Καὶ περὶ αὐτοῦ ἀκριδῶς, ὅσον ἀφορᾷ τὰς διαθέσεις σας, εἶμαι πεπεισμένος. Τὸ συμπεραίνω δὲ τόσον ἀπὸ τὴν μέχρι τώρα προσωπικὴν μου διὰ σέ

26. Ἡ Ἐπιστολὴ ἐγράφη τὸ 374.

27. Περὶ τοῦ Ἀντιόχου βλ. σημ. εἰς Ἐπιστ. 146. Εἶχαν ἀκολουθήσει τὸν θεῖον του Ἅγιον Εὐσέβιον εἰς τὴν ἐξορίαν. Προφανῶς ἀθρομήτης καὶ ἰσως διὰ νὰ τὸν περιποιηται. Τὰ τῆς ἐξορίας τοῦ Ἁγίου Εὐσεβίου περιγράφει ὁ Θεοδώρητος (Ἐκκλ., 4, 12 καὶ 13).

28. Πρὸς Ἰωάν. 10, 1-16.

29. Ἡ λέξις «ἀθλῶ» ἐνέχει τὴν σημασίαν τῆς νίκης.

30. Φαίνεται ὅτι ὁ Ἅγιος Εὐσέβιος δὲν ὑπελείπετο τῶν ἄλλων Πιτέρων καὶ εἰς σοφίαν.

- 20 πείραν, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησα ἐντὸς ὀλίγου, ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν σπουδαίαν διδασκαλίαν τοῦ καλοῦ καθηγητοῦ, ἢ μετὰ τοῦ ὁποίου συναναστροφῇ, εἶναι ἔστω καὶ διὰ μίαν μόνον ἡμέραν, ἀρκετὸν ἐφόδιον νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν σωτηρίαν.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 169 (ΡΞΘ'—CLXIX)³¹Ο ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΝ³²

Ἐπεχείρησες ἐν ἔργον ἐπιεικείας, καλωσύνης καὶ φιλανθρωπίας μὲ τὸ νὰ προσπαθήσῃς νὰ περιμαζεύσῃς τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ καταφρονητοῦ Γλυκερίου³³ (διότι ἐπὶ ἐν διάστημα οὕτω θὰ τὸν χαρακτηρίζω) καὶ νὰ σκεπάσῃς οὕτω τὴν κοινὴν ἀσχημοσύνην μας,³⁴ ὅσον ἦτο δυνατόν.

- 5 Εἶναι ὁμως ἀπαραίτητον νὰ φροντίσῃ ἡ εὐλάβειά σου, ἀφοῦ πληροφορηθῇ τὰ κατ' αὐτόν, νὰ θέσῃ κατὰ κάποιον τρόπον τέρμα εἰς τὴν ἀτιμίαν αὐτὴν. Αὐτός, ὁ τώρα σοδαρὸς καὶ σεβαστὸς σας Γλυκέριος, ἐχειροτονήθη μὲν διάκονος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Οὐνέσης³⁵ ἀπὸ ἐμὲ μὲ σκοπὸν καὶ νὰ ὑπηρετῇ τὸν πρεσβύτερον, ἀλλὰ κυρίως νὰ φροντίξῃ διὰ τὰ ἔργα τῆς Ἐκκλησίας, καθ' ὅσον, ἂν κατὰ τὰ ἄλλα εἶναι ἄνθρωπος δύστροπος, ὁμως εἰς τὰ χειρωνακτικά εἶναι πολὺ ἱκανός. Ἐφοῦ λοιπὸν οὗτος ἐχειροτονήθη, ὡς 10 πρὸς τὰ ἔργα τῆς Ἐκκλησίας ἡμέλησε τόσοσιν πολὺ, ὅσον δὲν εἶχε συμβῇ νὰ ἀμεληθοῦν ποτε μέχρι τώρα. Ἐξ ἄλλου, ὁμως κατ' ἐντελῶς ἰδικὴν του γνῶμην καὶ ἀπόφασιν συνεκέντρωσε μερικὰς ἀθλίαις³⁶ παρθένους, ἐκ τῶν ὁποίων ἀλλοι μὲν ἔτρεξαν πλησίον του ἐκουσίως, (γνωρίζεις πόσων

31. Ἐγράφη τὸ 374.

32. Ποῖος ἀκριδῶς ὁ παραλήπτης Γρηγόριος εἶναι ἄγνωστον. Οἱ ξένοι μελετηταί, ἀλλὰ καὶ τινες κώδικες, θεωροῦν ἓνα ἐκ τῶν δύο Καππαδοκῶν Γρηγορίων, τὸν Ἀγ. Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν, περισσότερον, ἢ τὸν Ἀγίον Γρηγόριον Νύσσης. Ἰσως δὲν ἀποκλείεται νὰ πρόκηται καὶ περὶ ἄλλου, ἀγνώστου Γρηγορίου, ἐπισκόπου τῆς ἐπαρχίας του.

33. Ὁ Γλυκέριος, ἄνθρωπος δύστροπος, ἐχειροτονήθη διάκονος μόνον καὶ μόνον διότι ἦτο ἀξίος... εἰς τὰ χειρωνακτικά. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὰς χειρωνακτικὰς ἐργασίας καὶ τὰ τῆς περιουσίας τῆς Ἐκκλησίας του, προεκάλεσε πολλὰ προβλήματα. Ἡ ἐπομένη Ἐπιστ. 170 ἀπευθύνεται πρὸς αὐτόν, ἐνῶ περὶ αὐτοῦ γράφεται καὶ Ἐπιστ. 171 πρὸς τὸν αὐτὸν παραλήπτην τῆς παρούσης.

34. Πρὸλ. Δευτ. 23, 13.

35. Ἡ Οὐνέσα ἢ Οὐήνασα ἦτο μικρὰ πόλις τῆς ἐπαρχίας Μοριμηνῆς τῆς Καππαδοκίας. Εἰς Οὐνέσαν ὑπῆρχε, κατὰ Στράβωνα, περίφημον ἱερὸν τοῦ Διὸς.

36. Μὲ ἔννοιαν ὑποτιμητικὴν μὲν, ἀλλ' ὅχι τόσοσιν ἠθικὴν.

ἐπιπόλαιοι εἶναι οἱ νέοι εἰς τὰς τοιαύτης φύσεως ἀποφάσεις), ἄλλαι δὲ ἀκουσίως, καὶ ἤρχισε νὰ παριστᾷ τὸν ἡγούμενον «συνοδείας»³⁷ καὶ ἀφοῦ ἐπῆρε ὄνομα καὶ ὕφος «πατρός — γερόντος», ἤρχισεν αἰφνιδίως νὰ παριστᾷ τὸν σοβαρόν. Ὅχι θεδαίως διότι ἔφθασεν ἐδῶ συμφώνως μὲ τὴν τάξιν καὶ λόγῳ εὐσεβείας, ἀλλὰ ἀπλῶς διότι αὐτός, ὅπως ἄλλος τις κάποιον ἄλλον, εὐρῆκεν (ὡς καλλίτερον) αὐτὸν τὸν τρόπον διοπορισμοῦ. Μὲ τὴν πρᾶξιν τοῦ αὐτὴν παρ' ὀλίγον νὰ ἀναστατώσῃ ὀλόκληρον τὴν Ἐκκλησίαν, διότι περιφρονεῖ καὶ τὸν πρεσβύτερόν του, ἀνδρα σεβάσμιον καὶ λόγῳ τῆς ἡλικίας του, ἀλλὰ ἀκόμη περιφρονεῖ καὶ τὸν ἐπισκοπὸν του καὶ ἐμέ, διότι τάχα δὲν εἴμεθα ἄξιοι διὰ τίποτε, καὶ γεμίζει οὕτω τὴν πόλιν καὶ ὀλόκληρον τὸ ἱερατεῖον ἀπὸ θόρυβον καὶ ταραχὴν. Καὶ τέλος, ἐπειδὴ ἐπετιμῆθη ἐλαφρῶς ἐκ μέρους μου καὶ ἐκ μέρους τοῦ χωρεπισκόπου, διὰ νὰ μὴ τὸν καταφρονῇ (καθ' ὅσον μάλιστα προέτρεπε καὶ τοὺς νέους εἰς τὴν παραφροσύνην αὐτήν), ἐσκέφθη κάτι τὸ πολὺ τολμηρὸν καὶ ἀπάνθρωπον. Ἀφοῦ δηλαδὴ ἤρπασεν ὅσας ἐκ τῶν παρθένων τοῦ ἦτο δυνατόν καὶ ἀνέμενε νὰ νυκτώσῃ, ἐδραπέτευσεν!

Ἀσφαλῶς αὐτὰ θὰ σοῦ φανοῦν πολὺ τολμηρά. Καὶ σημείωσε τί εὐκαιρίαν εὐρῆκε! Τότε ἐγένετο ἡ ἐκεῖ τοπικὴ σύνοδος καί, ὅπως ἦτο φυσικόν, συνεκεντροῦτο εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ἀπὸ παντοῦ πολὺ πλῆθος. Ἀντιθέτως αὐτός, κατ' ἀντίθετον πρὸς τὸ πλῆθος ἐκεῖνο κατεύθυνσιν, ὠδήγει ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν τὸν ὁμίλόν του, ὁ ὁποῖος ἠκολούθει κάτι νεαροὺς καὶ τρόπον τινὰ ἐχόρευε γύρω ἀπὸ αὐτούς, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ προκαλῇ πολλὴν μὲν λύπην εἰς τοὺς εὐλαβεῖς, πολλὰ δὲ γέλια εἰς τοὺς μὴ ἔχοντας αὐτοκυριαρχίαν καὶ ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν περισσότερον ἀκρατεῖς.

Δὲν φθάνουν ὁμῶς αὐτά, παρ' ὅτι εἶναι τόσον μεγάλα. Ἀλλ' ὡς πληροφοροῦμαι, ἐξύδρισε καὶ ἐξηυτέλισεν ὁ θαυμασῖος ἐκεῖνος νεαρός μὲ τὴν ληστοσυμμορίαν τοῦ ἀκόμη καὶ τοὺς γονεῖς τῶν παρθένων αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν ὑπέφεραν τὴν στέρησίν των καὶ ἐπεθύμουν νὰ ἐπαναφέρουν εἰς τὴν στέγην των τὰ ἀπομακρυνθέντα τέκνα των καὶ ἰκέτευον τὰς θυγατέρας των, ὡς ἦτο φυσικόν, μὲ ὀδυρμούς.

Ἄς μὴ τὰ θεωρήσῃ αὐτὰ ἡ εὐλάβειά σου ἀνεκτὰ (διότι ἡ γελοιοποίησις εἶναι δι' ὅλους μας κοινή), ἀλλ' ὅσον σοῦ εἶναι δυνατόν ἐπιτακτικώτερον νὰ τὸν διατάξῃς νὰ ἐ-

37. Ἦτοι: μοναστικῆς ἀδελφότητος. Εἰς τὸ κείμενον εἰρωνικῶς: «ἐγλαρχεῖν»!

- πανακάμψη μαζί με τὰς παρθένους. "Αν ἐπανήρχετο με
 ἰδικόν σου (συστατικόν) γράμμα, θὰ εἶναι δυνατόν νὰ τύ-
 45 χη ἐπεικοῦς μεταχειρίσεως. Εἰδ' ἄλλως, τοῦλάχιστον νὰ
 στείλῃς τὰς παρθένους εἰς τὴν μητέρα των Ἑκκλησίαν. Καί
 ἂν οὔτε αὐτὸ εἶναι δυνατόν, νὰ μὴ τοῦ ἐπιτρέψῃς νὰ κατεξου-
 σιάζῃ τοῦλάχιστον ἐκείνας αἱ ὁποῖαι θέλουν νὰ ἐπανα-
 κάμψουν καὶ καθοδήγησεν αὐτὰς νὰ ἐπιστρέψουν εἰς ἐμέ.
 "Αλλως διαμαρτύρομαι ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ὅτι
 αὐτὰ τὰ ὁποῖα γίνονται δὲν εἶναι οὔτε καλὰ οὔτε σύμφωνα
 50 πρὸς τοὺς θεσμοὺς τῆς Ἑκκλησίας. "Οσον διὰ τὸ Γλυκερί-
 ον, ἂν μὲν ἐπιστρέψῃ με πειθαρχίαν καὶ τὴν πρέπουσαν στα-
 θερότητα, αὐτὸ θὰ εἶναι τὸ καλλίτερον. Εἰ δ' ἄλλως, νὰ παυ-
 θῇ ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν του.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 170 (ΡΟ'—CLXX)³⁸ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΓΛΥΚΕΡΙΟΝ³⁹

Μέχρι πότε θὰ παραφρονῇς καὶ θὰ σκέπτεσαι κακῶς
 εἰς θάρος τοῦ ἑαυτοῦ σου, με ἀποτέλεσμα νὰ τaráσσης μὲν
 ἐμέ, νὰ ἐξευτελίζῃς δὲ τὸ τάγμα τῶν μοναστῶν, τοῦ ὁποῖ-
 ου ἐξ Ἰσου εἴμεθα μέλη; Ἐπίστρεψε λοιπὸν με ἐμπιστοσύ-
 νην καὶ εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς ἐμέ, ὁ ὁποῖος μιμοῦμαι τὴν φι-
 λανθρωπίαν Του. Διότι, ἂν καὶ σὲ ἐπετίμησα ὡς πατήρ, ἄλ-
 λά καὶ ὡς πατήρ θὰ σὲ συγχωρήσω.

- 5 Αὐτὰ ἔχω νὰ σοῦ εἶπω ἐκ μέρους μου, διότι καὶ ἄλλοι
 πολλοὶ με ἱκετεύουν καὶ περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους
 ὅλους ὁ πρεσβύτερός σου, τοῦ ὁποῖου σέβομαι καὶ τὴν
 πολίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐσπλαγχνικὴν διάθεσιν. "Αν ὅμως ἀ-
 πομακρυνθῇς ἀπὸ ἡμᾶς, ἀφ' ἑνὸς μὲν θὰ κηρυχθῇς ὡπω-
 δήτε ἑκπτώτος ἀπὸ τὸν βαθμὸν σου, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ
 παύσῃς νὰ ἔχῃς ἐπικοινωνίαν με τὸν Θεόν, παρὰ τὰ ἁσμα-
 τὰ σου καὶ τὴν ἰδιότυπον στολήν σου, με τὰ ὁποῖα ὁδηγεῖς
 10 (αὐτὰς) τὰς νεάνιδας ὅχι πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ εἰς θάρα-
 θρον.

38. Ἐγράφη τὸ 374.

39. Περὶ τοῦ Γλυκερίου βλ. Ἐπιστ. 169 καὶ σημ. 33. Εἰς τὴν Ἐπι-
 στολὴν ταύτην ὁ εἰς ὅλα μέγας Πατήρ συνδυάζει συγκαταβατικότητα, εὐ-
 σπλαγχνίαν, συγχώρησιν, εὐστροφίαν καὶ διπλωματίαν, ἀλλὰ καὶ αὐστηρότη-
 τα. Ἀκόμη γνωρίζει νὰ θίγῃ τὰς λεπτὰς χορδὰς τῆς ψυχῆς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 171 (ΡΟΑ'—CLXXI)⁴⁰ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΦΙΛΟΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΝ⁴¹

Σοῦ εἶχα γράψει καὶ προηγουμένως ἄλλην ἐπιστολὴν διὰ τὸν Γλυκέριον καὶ τὰς παρθένους. Ὅμως αὐτοὶ μέχρι καὶ σήμερον δὲν ἐπανῆλθον ἀκόμη, ἀλλ' ἐξακολουθοῦν νὰ χρονοτριβοῦν δὲν γνωρίζω διὰ ποῖον λόγον καὶ πῶς.

Πάντως δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ σέ καταδικάσω, ὅτι δῆθεν αὐτὸ τὸ κάμνεις ἐπίτηδες, διὰ νὰ μὲ συκοφαντήσης, ἢ διότι σὺ ὁ ἴδιος ἔχεις κάποιο πάθος ἐναντίον μου ἢ διότι
5 τὸ κάμνεις αὐτὸ χάριν ἄλλων.⁴²

Ἄς ἔλθουν λοιπὸν χωρὶς καθόλου νὰ φοβοῦνται. Γίνε σὺ ὁ ἐγγυητὴς δι' αὐτό. Διότι, ἔστω καὶ ἂν ἐκόπησαν⁴³ καλῶς, ἐγὼ ὑποφέρω, ὅταν ἀποκόπτονται τὰ μέλη. Ἄν ὁμως προβάλουν ἀντιρρήσεις, ἡ ἐνοχὴ θὰ εἶναι εἰς ἄλλους· ἐγὼ νίπτω τὰς χεῖρας μου⁴⁴

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 172 (ΡΟΒ'—CLXXII)⁴⁵ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΩΦΡΟΝΙΟΝ⁴⁶

Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ σοῦ γράψω πόσον μὲ εὐφρανες μὲ τὸ γράμμα σου. Ἀσφαλῶς ὅμως τὸ φαντάζεσαι, ἀφοῦ αὐτὸ τὸ ὅποιον μοῦ ἔγραψες εἶναι τοιαύτης φύσεως. Πράγματι, μὲ τὸ γράμμα σου αὐτὸ μοῦ ἔδειξες τὸν πρῶτον «καρπὸν τοῦ Πνεύματος»,⁴⁷ τὴν ἀγάπην. Τί ὅμως θὰ ἦτο
5 δυνατόν εἰς τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῶν δυσκολιῶν, ὅτε, λόγῳ τοῦ ὅτι ἐπληθύνθη ἡ ἀνομία, «ἐψύγη ἡ ἀγάπη

40. Ἐγράφη τὸ 374.

41. Πρόκειται διὰ τὸ αὐτὸ πρόσωπον μὲ τὸν παραλήπτην τῆς Ἐπιστολῆς 169, βλ. σημ. 32.

42. Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης πολλάκις εἶχαν ἐξ ἀφελείας λυπῆσαι μὲ ἐνεργείας τοῦ χάριν ἄλλων τὸν Μ. Β. Ἀρὰ γε πρόκειται περὶ αὐτοῦ.

43. Φαίνεται ὅτι ἐν τῇ μεταξύ ὁ Γλυκέριος καὶ ἡ συνοδία τοῦ εἶχον ὑποβληθῇ εἰς ἀφορισμόν.

44. Πρβλ. Ματθ. 27, 24.

45. Ἐγράφη τὸ 374.

46. Περὶ τοῦ ἐπισκόπου Σωφρονίου οὐδὲν ἄλλοθεν γνωρίζομεν, διότι δὲν φαίνεται νὰ ἔχη σχέσιν πρὸς τοὺς ἄλλους ἀναφερομένους Σωφρονίους. Φαίνεται πάντως ὅτι ὁ Μ. Β. εὐχαριστήθηκε ἀπὸ τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι ὁ Σωφρόνιος ἦτο Ὁρθόδοξος· ἔγινε περισσότερο ἐκκλησιαστικός.

47. Γαλ. 5, 22.

- τῶν πολλῶν»,⁴⁸ νὰ θεωρηθῇ ἐκ μέρους μου πολυτιμότερον; Πράγματι, τίποτε σήμερον δὲν εἶναι τόσο σπάνιον, ὅσον ἡ συνάντησις ἐνὸς πνευματικοῦ ἀδελφοῦ καὶ ὁ εἰρηνικός λόγος καὶ ἡ πνευματικὴ ἐπικοινωνία, τὴν ὁποίαν ἀκριβῶς, ἐπειδὴ τὴν εὐρήκαμεν εἰς τὴν τελειότητά σου, εὐχαριστήσαμεν τὸν Κύριον, ὅσον μᾶς ἦτο δυνατόν περισσότερον, καὶ τὸν παρεκαλέσαμεν νὰ μᾶς ἀξιῶσῃ νὰ ἀπολαύσωμεν καὶ τὴν τελείαν ἐξ αἰτίας σου εὐφροσύνην. Διότι, ἂν καὶ αἱ ἐπιστολαί σου εἶναι τοιαύτης φύσεως (ὥστε νὰ μὲ πληροῦν χαρὰς), τί θὰ εἶναι ἡ συνάντησις μαζί σου; Καὶ ἂν ἀπὸ μακρὰν μὲ αἰχμαλωτίξης τόσο πολύ, πόσον θὰ ἀποδειχθῇς ὅτι ἀξίζεις, ὅταν θὰ φανῇς πλησίον μας; Νὰ γνωρίξης ὁμῶς καλῶς ὅτι, ἂν δὲν μὲ περιστοίχιζεν ἐν ἀναριθμητον πληθος ἀπασχολήσεων, ὡς καὶ αἱ ἀπαραίτητοι ἐκείναι ἀνάγκαι, μὲ τὰς ὁποίας εἴμεθα συνδεδεμένοι, θὰ ἔσπευδον νὰ ἔλθω πρὸς τὴν τελειότητά σου ἐγὼ ὁ ἴδιος. Καὶ παρ' ὅτι, ὅπως γνωρίζεις, ἡ παλαιὰ ἐκείνη σωματικὴ ἀσθένεια μοῦ εἶναι μεγάλο ἐμπόδιον εἰς τὰς μετακινήσεις, ὁμῶς τὸ ἐμπόδιον αὐτὸ δὲν θὰ ἤθελον, χάριν τῆς ὠφελείας τὴν ὁποίαν ἐλπίζω νὰ λάβω ἀπὸ σέ, νὰ τὸ ὑπολογίζω ὡς ἐμπόδιον.

- Πράγματι, τὸ νὰ ἀξιωθῇ κανεὶς νὰ ἔλθῃ εἰς συνάντησιν μὲ ἓνα ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἔχει τὰ ἴδια μὲ αὐτὸν φρονήματα καί, ὡς λέγουν οἱ σεβάσμιοι ἀδελφοὶ καὶ συμπρεσβύτεροι, ἀκολουθεῖ τὴν πίστιν τῶν Πατέρων, σημαίνει ὅτι ἐπανέρχεται πρᾶγματι ἡ ἀρχαία μακαριότης τῶν Ἐκκλησιῶν. Διότι τότε ὅσοι μὲν εἶχον τὴν νόσον τῆς ἀναζητήσεως⁴⁹ ἦσαν ὀλίγοι, καὶ ὅλοι, παρ' ὅτι ἦσαν ἀνεπαίσχυντοι ἐργάται τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, μὲ ἡσυχίαν ἐλάτρευον διὰ τῆς ἀπλῆς καὶ εἰλικρινοῦς ὁμολογίας των τὸν Θεόν, καὶ διετήρουν ἀκεραίαν καὶ ἀπλὴν τὴν πίστιν εἰς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

48. Ματθ. 24, 12.

49. Κατὰ τὸν Μ. Β. ἡ τάσις τῶν ἀνθρώπων νὰ θέτουν ὑπὸ συζήτησιν τὰ τῆς θρησκείας καὶ νὰ ἀναζητοῦν λύσεις διαφόρους ἀπὸ τὰς παραδεδομένας εἶναι ν ο σ ο ς. Πόσον καταδίκασε τὴν ἀνάμειξιν τῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ στοιχαμοῦ εἰς τὰ τῆς πίστεως!

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 173 (ΡΟΓ'—CLXXIII)⁵⁰ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΟΝΑΧΗΝ ΘΕΟΔΩΡΑΝ⁵¹

Τὸ ὅτι δὲν εἶμαι δέβαιος ὅτι αἱ ἐπιστολαί μου ὅπως-
 δήποτε παραδίδονται εἰς τὴν ἀγάπην σου μὲ κάμνει διστα-
 κτικὸν εἰς τὸ νὰ σοῦ γράφω. Διότι λόγῳ κακῆς συνηθείας
 τῶν γραμματοκομιστῶν προηγουμένως τὰς ἀναγινώσκουν
 πάρα πολλοὶ ἄλλοι καὶ μάλιστα τώρα, ὅτε ἡ κατάστασις
 εἰς τὴν οἰκουμένην εἶναι τὸσον τεταραγμένη. Ἀκριδῶς ἐνε-
 5 κα τοῦτου θὰ περιμένω τρόπον τινὰ νὰ μὲ μεμφθῇς καὶ νὰ
 μοῦ ζητηθοῦν αἱ ἐπιστολαὶ ἐπείγοντως, ὥστε νὰ θεωρήσω
 αὐτὸ τὸ γεγονός ὡς ἀπόδειξιν τῆς ἐπιδόσεως.

Παρά ταῦτα καὶ ὅταν γράφω καὶ ὅταν σιωπῶ, ἔχω ἕν
 ἔργον: νὰ διατηρῶ εἰς τὴν καρδίαν μου τὴν μνήμην τῆς
 κοσμιότητός σου καὶ νὰ προσεύχωμαι εἰς τὸν Κύριον νὰ σέ
 10 ἀξιῶσῃ νὰ ὁλοκληρώσῃς τὸν δρόμον τῆς καλῆς πολιτεί-
 ας σου, ὅπως ἀκριδῶς τὸν ἔχεις διαλέξει. Διότι πράγματι
 δὲν εἶναι μικρὸς ἄγὼν τὸ νὰ κάμνῃ κανεὶς ὅλα τὰ ἐν συνε-
 χείᾳ ἔργα τοῦ σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόσχεσίν του. Διότι τὸ
 μὲν νὰ ἐκλέξῃ κανεὶς τὴν σύμφωνον μὲ τὸ Εὐαγγέλιον πο-
 λιτείαν εἶναι τοῦ καθενός· τὸ νὰ κατορθώσῃ ὁμως κανεὶς
 νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν προσοχὴν καὶ ἐπιμέλειάν του ἀκόμη καὶ
 εἰς τὰς μικροτέρας λεπτομερείας τοῦ εὐαγγελικοῦ νόμου
 15 καὶ νὰ μὴ παραβλέπῃ τίποτε ἀπὸ ὅσα ἔχουν ἐκεῖ γραφῇ,
 αὐτὸ τὸ ἔχουν κατορθώσει πολὺ ὀλίγοι ἀπὸ ἐκείνους τοὺς
 ὁποίους ἔτυχε νὰ γνωρίσω. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν γλῶσσαν ὁ-
 φείλομεν νὰ ἔχωμεν ἐκπαιδευμένην καὶ τὸν ὀφθαλμὸν δια-
 παιδαγωγημένον συμφώνως πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Εὐαγγε-
 λίου καὶ μὲ τὰ χέρια νὰ ἐνεργῶμεν κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις
 τοῦ (θαικοῦ) σκοποῦ τῆς εὐαρεστήσεως εἰς τὸν Θεὸν καὶ
 νὰ κινῶμεν τὰ πόδια καὶ νὰ χρησιμοποιοῦμεν τὸ καθὲν ἀπὸ
 20 τὰ μέλη μας κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὅπως ὁ Δημιουργὸς
 μας τὰ ἐρρυθμίσεν «ἐξ ἀρχῆς».⁵² (Πρέπει δηλαδὴ νὰ ἐπι-
 διώκῃς) εἰς τὴν ἔνδυμασίαν, τὴν κοσμιότητα, εἰς τὰς ἐπι-

50. Ἐγρᾶφη τὸ 374. Παράλληλοι Ἐπιστολαί (περὶ Μοναχισμοῦ) εἶ-
 ναι κυρίως αἱ Ἐπιστ. 2, 22, 42, 43 κ.ά.

51. Ἄγνωστος ἄλλοθεν.

52. Δηλ. ὅπως ἦσαν πρὸ τῆς πτώσεως τοῦ Ἀδάμ. Καθαρὰ ἀπὸ πάθη,
 ἐλευθερα. Ὅχι δοῦλα τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλὰ ἀπολύτως ἐλευθερα νὰ ἐργάζωνται
 κατὰ δικαιοσύνην Θεοῦ. Ἡ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ Ἀδάμ κατάστασις τῶν
 μελῶν μας εἶναι κατάστασις διαστροφῆς. Ἐντεῦθεν τὸ κυριώτερον ἔργον τοῦ
 ἀνθρώπου εἶναι ἡ θεραπεία (αὐτοθεραπεία τῇ συνεργείᾳ τῆς θ. Χάριτος) τῆς

- κοινωνίας με ἄνδρας, τὴν προσοχὴν καὶ ἀποφυγὴν, εἰς τὰ φαγητὰ τὴν ὀλιγάρκειαν, εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν ἀπαραιτήτων πραγμάτων τὴν λιτότητα. "Όλα αὐτὰ φαίνονται δεδαίως πολὺ μικρὰ καθὼς ἐκτίθενται κατὰ τρόπον ἀπλοῦν, ἔχομεν ὅμως διαπιστώσει ἀληθῶς καὶ ἀκριβῶς ὅτι
- 25 διὰ τὰ νὰ κατορθωθοῦν χρειάζεται ἀγὼν πολὺς. Ἀκόμη χρειάζεται καὶ εἰς τὴν ταπεινοφροσύνην τελειότης, ὥστε μήτε νὰ ἐνθυμούμεθα τὴν ἐπισημότητα⁵³ τῶν προγόνων, μήτε, ἂν συμβαίῃ νὰ ἔχωμεν κάποιο προτέρημα ἢ σωματικὸν ἢ ψυχικόν, νὰ ὑπερηφανευώμεθα δι' αὐτό, μήτε νὰ κάμνωμεν
- 30 ἀφορμὴν ὑπερηφανείας καὶ ἐγωϊσμοῦ τὴν περὶ ἡμῶν καλὴν γνῶμην τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

- Συνδεδεμένα με τὴν εὐαγγελικὴν ζωὴν εἶναι τὰ ἑξῆς: εἰς τὴν ἐγκράτειαν ἢ σταθερότη· εἰς τὰς προσευχὰς ἢ φιλοπονίαν· εἰς τὴν φιλαδελφίαν ἢ συμπάθειαν· ἢ μεταδοτικότης καὶ φιλανθρωπία πρὸς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην· τὸ ταπεινὸν τὸ φρόνημα· ἢ συντριβὴ τῆς καρδίας· ἢ ὀρθότης τῆς
- 35 πίστεως· εἰς τὰς λύπας καὶ τὰ πένθη τὸ μέτρον. Καὶ εἰς ὅλα αὐτὰ ποτὲ νὰ μὴ μᾶς ἐγκαταλείπη ἡ σκέψις τοῦ φοβεροῦ καὶ ἀναποφεύκτου δικαστηρίου, πρὸς τὸ ὁποῖον ὁδηγοῦμεθα δεδαίως ὅλοι, ἐλάχιστοι ὅμως τὸ ἐνθυμοῦνται καὶ ἀγωνιοῦν διὰ τὸ πῶς θὰ ἐξέλθουν ἀπὸ αὐτό.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 174 (ΡΟΔ'—CLXXIV)⁵⁴ΠΡΟΣ ΜΙΑΝ ΧΗΡΑΝ⁵⁵

"Αν καὶ πολὺ θὰ τὸ ἤθελον νὰ ἦτο δυνατόν νὰ στέλ-

διαστροφῆς αὐτῆς, ἡ κἀβαρις ἀπὸ τὰ πάθη. Εἰς δοὺς ἐνίκησαν τὰ πάθη τοῦ σώματος, ὥς λέγει τὸ δοσιακὸν Ἀπολυτίκιον, «ἀκριβῶς διεσώθη τὸ κατ' εἰκόνα». Ἀριστα τὴν κατὰστασιν αὐτῆν, τὴν ἀναγκαιότητα τῆς καθάρσεως, τὸ μέσον καὶ τὴν ἐπιτυχὴ αὐτῆς ἔκβασιν δεικνύει τὸ Τροπάριον: «Τὸ κατ' εἰκόνα τηρήσας ἀλώθητον, ναὶν ἡγεμόνα κατὰ παθῶν ὀλεθρίων, ἀσκητικῶς ἐνοσησάμενος εἰς τὸ καθ' ὁμοίωσιν ὡς θυνατὸν ἀνελήλυθας» (Δοξαστικὸν Ἑσπερινοῦ Ἀγ. Σάββα, 5ης Δεκεμβρίου). Τότε ὁ ἄνθρωπος γίνεται «ἄγγελος ὡς ἀληθὺς ἄλλος ἐπὶ γῆς Θεοῦ» (Ἀγ. Γρ. Παλαμᾶ, Πρὸς Σένην μοναχὴν).

53. Ὁ μοναχὸς δὲν πρέπει οὐδὲ καὶ νὰ ἐνθυμῆται τὴν τυχὸν εὐγενῆ καταγωγὴν τοῦ. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν ὅτι ζῇ τὸ πάθος τοῦ ἐγωϊσμοῦ. «Μοναχὸς εἰ ἔχει γένος, οὐκ ἔστι μοναχός» (Γερωντικόν).

54. Ἐγγραφή τὸ 374.

55. Ἀσφαλῶς θὰ ὑπῆρχε τὸ ὄνομα καὶ θὰ ἐξέπεσε. «Ἐλευθεραὶ» ὠνομάζοντο αἱ χῆραι (πρβλ. καὶ Ἐπιστ. 107: «Ἰουλίττη ἐλευθέρα»).

- λω συνεχῶς ἐπιστολὰς πρὸς τὴν εὐγένειάν σας, ὅμως πάν-
 τοτε συνεκρατούμην ἐκ φόβου μήπως θεωρηθῶ ὅτι ὑπῆρ-
 ξα αἰτία νὰ σᾶς δημιουργηθοῦν μερικοὶ πειρασμοί. Διότι
 μερικοὶ διάκεινται ἐχθρικῶς ἀπέναντί μου καὶ μάλιστα ἐ-
 ξωθοῦν τὴν ἐχθραν τῶν μέχρι τοιοῦτου σημείου, ὥστε νὰ
 5 ἀσχολοῦνται μὲ τὸ ἂν τυχὸν κανεὶς λαμβάνῃ ἀκόμη καὶ
 γράμμα ἀπὸ ἐμέ.⁵⁶ Ἀφοῦ ὅμως σύ, καλῶς πράττουσα, ἔ-
 καμες τὴν ἀρχὴν τῆς ἀλληλογραφίας καὶ μοῦ ἔγραψες, διὰ
 νὰ μὲ πληροφορήσῃς αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε περὶ τῆς ψυ-
 χικῆς σου καταστάσεως, ὡδηγήθην εἰς τὸ νὰ ἀπαντήσω εἰς
 10 τὴν ἐπιστολὴν σου, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ διορθώσω τὰ
 σφάλματα τοῦ παρελθόντος, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ διὰ νὰ ἀ-
 παντήσω εἰς τὰ ζητήματα διὰ τὰ ὁποῖα μοῦ γράφει ἡ εὐ-
 γένειά σου. Ὅτι δηλαδὴ ἡ ψυχὴ, τὴν ὁποῖαν νύκτα καὶ ἡ-
 μέραν οὐδεμία ἄλλη μέριμνα ἀπασχολεῖ, εἰμὴ πῶς θὰ δυ-
 νηθῇ καὶ αὐτὴ κατὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην ἡμέραν, κατὰ τὴν
 15 ὁποῖαν ὀλόκληρος ἡ κτίσις θὰ σταθῇ γύρω ἀπὸ τὸν Κριτὴν
 διὰ νὰ δώσῃ ἀπολογισμὸν τῶν πεπραγμένων της, νὰ δώσῃ
 εὐκόλως λόγον διὰ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἔζησεν, (ἡ ψυ-
 χὴ αὐτὴ εἶναι) μακαρία. Διότι ὁποῖος τὴν ἡμέραν ἐκείνην
 καὶ τὴν ὥραν τὴν θέτει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του καὶ πάντο-
 τε συλλογίζεται τὴν ἀπολογίαν του εἰς τὸ κριτήριον ἐκεῖ-
 νο, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξαπατηθῇ, αὐτὸς θὰ
 20 ἁμαρτήσῃ ἢ εἰς τίποτε ἢ εἰς ἐντελῶς ἐλάχιστα πράγματα,
 διότι εἰς ἡμᾶς συμβαίνει νὰ ἁμαρτάνωμεν λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν
 ἔχομεν φόβον Θεοῦ. Εἰς ὅσους ὅμως ὑπάρχει ζωηρὰ ἡ ἀνα-
 μωνή τῶν ἀπειλουμένων τιμωριῶν, ὁ φόβος ὁ ὁποῖος οἰκεῖ
 ἐντὸς τῶν δὲν θὰ ἀφήσῃ περιθώρια νὰ πέσουν εἰς πράξεις
 ἢ ἐνθυμήσεις ἀθελήτους.
- Πρέπει λοιπὸν καὶ νὰ ἐνθυμῆσαι τὸν Θεὸν καὶ νὰ ἔχῃς
 τὸν φόβον εἰς τὴν καρδίαν καὶ νὰ παρακαλῇς τοὺς πάντας
 νὰ συνεισφέρουν τὰς προσευχὰς των. Διότι καὶ ἡ βοήθεια
 ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἔχουν τὴν δύναμιν νὰ ἐξευμενίσουν τὸν
 25 Θεὸν ἔχει μεγάλην σημασίαν. καὶ νὰ μὴ παύῃς νὰ τὰ
 κάμνῃς αὐτὰ (συνεχῶς). Πράγματι, ἡ προσευχὴ εἶναι μία
 πολὺ ἰσχυρὰ βοήθεια δι' ἡμᾶς ἐν ὧς ζῶμεν τὴν ἐπίγειον
 καὶ ἐνσώματον αὐτὴν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ θὰ μᾶς εἶναι ἐπαρκὲς
 ἐφόδιον διὰ ὀλόκληρον τὸν μέλλοντα αἰῶνα, ὅταν θὰ ἀ-
 πέλθωμεν ἀπὸ ἐδῶ.

56. Τόση ἦτο ἡ κατὰ τοῦ Μ. Β. μανία τῶν Ἀρειανῶν, ὥστε μὴ εὐ-
 ρίσκοντες τί νὰ κατηγορήσουν τὸν ἴδιον, διὰ νὰ τὸν ἐκθρονίσουν, εἶχον μὲ τὰ
 πιεστικά τῶν ἄλλων προσώπων μέτρα τῶν δημιουργήσεαι πραγματικῶν ἀπο-
 κλεισμῶν δι' αὐτόν.

- 30 "Οπως λοιπόν ή φροντίς είναι κάτι τὸ καλόν, παρομοίως επίσης ή άθυμία και ή απόγνωσις και τὸ νά μή ἔχη κανείς σταθεράν ἐλπίδα σωτηρίας είναι από εκείνα πού θλάπτουν τήν ψυχήν. Νά ἐλπίζης λοιπόν εἰς τήν αγαθότητα τοῦ Θεοῦ και νά περιμένης τήν βοήθειάν Του ἔχουσα τήν δεβαιότητα ὅτι, ἐάν ἐπιστρέψωμεν πρός Αὐτόν καλῶς
- 35 και εἰλικρινῶς, ὅχι μόνον δέν θά μάς ἀπορρίψῃ ἐξ ὁλοκλήρου, ἀλλά και ἐνῶ ἀκόμη ἡμεῖς θά λέγωμεν τὰ λόγια τῆς προσευχῆς, θά μάς εἴπῃ: «Νά, εἶμαι πλησίον σου».⁵⁷

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 175 (ΡΟΕ'—CLXXV)⁵⁸ΗΡΟΣ ΤΟΝ ΚΟΜΗΤΑ ΜΑΓΝΗΝΙΑΝΟΝ⁵⁹

- Πρό τινος μοῦ εἶχε γράψῃ ή ἐντιμότης σου και μέ διέτασσε νά γράψω κατὰ τρόπον σαφή μεταξύ άλλων και περὶ πίστεως. Ἐγὼ δεβαιῶς θαυμάζω τόν ζῆλον σου (νά μάθῃς πολλά) διὰ τὸ θέμα αὐτό και εὐχομαι εἰς τόν Θεόν νά διατηρῆται πάντοτε ἀδιάπτωτος μέσα σου ή προτίμησις
- 5 τῶν καλῶν, καθῶς και νά προκόπτῃς συνεχῶς και νά τελειοποιῇσαι τόσον εἰς τὰς γνώσεις, ὅσον και εἰς τὰ αγαθά ἔργα. Ἐν τούτοις, ἐπειδὴ δέν θέλω νά ἀφήσω ἐγχειρίδιον περὶ πίστεως,⁶⁰ μήτε νά συντάξω διάφορα σύμβολα πίστεως, ἐπεφυλάχθην νά ἀποστείλω αὐτά τὰ ὅποια ἐζητήσατε

- Ἐχω ὁμως σχηματίσει διὰ σᾶς τήν ἐντύπωσιν ὅτι θά ἔχετε ἤδη ἐπηρεασθῇ ἀπό φήμας τῶν ἐκεῖ, ἐκείνων δηλαδὴ οἱ ὅποιοι δέν κάμνουν καμμίαν ἄλλην ἐργασίαν και
- 10 οἱ ὅποιοι διαδίδουν μερικά πράγματα πρός συκοφαντίαν μου, διὰ νά προβάλουν οὕτω τοὺς ἑαυτοὺς των, ἂν ἀποδώσουν ψευδόμενοι⁶¹ εἰς ἡμᾶς τὰ αἰσχίστα.

Λοιπόν, ἐκείνους δεβαιῶς τοὺς ἀποκαλύπτει τί εἶναι τὸ παρελθόν, καθῶς και ή ἐκ τῶν πραγμάτων πείρα, ὅσον προχωρεῖ, θά τοὺς ἀποκαλύπτῃ ἀκόμη περισσότερον. "Ο-

57. Ἦσ. 58, 9.

58. Ἐγγραφή τὸ 374.

59. Ἀσφαλῶς ὁ κόμης Μαγνηνιανὸς τῆς παρούσης Ἐπιστολῆς δέν εἶναι τὸ αὐτὸ πρόσωπον μέ τὸν παραλήπτην τῆς Ἐπιστ. 325.

60. Ὁ Μ. Β. συνέγραψε πολλά βιβλία ἀπολογητικὰ τῆς Ὀρθοδόξου πίστεως, ὅχι ὁμως βιβλίον εἰς τὸ ὅποιον νά ἐκθέτῃ ἰδικὰς του ἀπόψεις περὶ τῆς πίστεως, ὥς ἔπραττον ὅλοι οἱ Ἀρειανοί.

61. Ὅπλα τῶν Ἀρειανῶν κατὰ τοῦ Μ. Β. ἦσαν τὸ ψεῦδος και ή συκοφαντία.

- μῶς ἐγὼ παρακαλῶ ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἔχουν τὴν ἐλπίδα τῶν εἰς τὸν Χριστὸν νὰ μὴ ἐπιζητοῦν νὰ εὕρουν τίποτε περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν πίστιν, ἀλλὰ (νὰ συνειδητοποιήσουν ὅτι πρέπει), ὅπως πιστεύομεν, οὕτω καὶ νὰ βαπτίζωμεθα, καὶ ὅπως βαπτίζόμεθα, οὕτω καὶ νὰ δοξολογῶμεν. Ἐπίσης ὅτι εἶναι δι' ἡμᾶς ἀρκετὸν νὰ ὁμολογῶμεν τὰ ὀνόματα ἐκεῖνα τὰ ὅποια παρελάβομεν ἀπὸ τὰς Ἀγίας Γραφάς· καὶ νὰ ἀποφεύγωμεν κάθε καινοτομίαν ὡς πρὸς αὐτά. Διότι ἡ σωτηρία μας δὲν ἔγκειται εἰς τὴν ἐφεύρεσιν τρόπων⁶² μετὰ τοὺς ὁποίους θὰ προσφωνῶμεν τὸν Θεόν, ἀλλὰ εἰς τὴν ὑγιᾶ ὁμολογίαν περὶ τῆς Θεότητος, εἰς τὴν ὁποίαν πιστεύομεν.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 176 (ΡΟΣ' —CLXXVI)⁶³

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΙΚΟΝΙΟΥ⁶⁴

- Εἴθε ὁ ἅγιος Θεὸς νὰ δώσῃ, ὅταν ἡ ἐπιστολή μου αὐτὴ θὰ ἔλθῃ εἰς τὰ χέρια σου, νὰ εἶσαι ὑγιής κατὰ τὸ σῶμα καὶ ἐλεύθερος ἀπὸ κάθε ἀσχολίαν καὶ νὰ σοῦ συμβαίνουν ὅλα ὅπως θέλεις. Καὶ τοῦτο, διὰ νὰ μὴ ἀποδῇ ἀπραγματοποίητος ἡ παράκλησίς μου, τὴν ὁποίαν σοῦ ἀπευθύνω τώρα, νὰ ἔλθῃς δηλαδὴ εἰς τὴν πόλιν μας διὰ νὰ γίνῃ λαμ-
 5 προτέρα ἡ πανήγυρις, τὴν ὁποίαν εἶναι ἔθιμον πλεόν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μας νὰ τὴν ἐορτάζῃ κατ' ἔτος πρὸς τιμὴν τῶν Μαρτύρων.
- Νὰ εἶσαι λοιπὸν δέδαιος, τιμιώτατε καὶ ὄντως ποθεινότατε, ὅτι ὁ ἐδῶ λαός, ἂν καὶ ἔχῃ ἀποκτήσει ἰδίαν πείραν διὰ πολλοὺς, ὅμως κανενὸς δὲν ἐπιθυμεῖ τόσον πολὺ τὴν συνάντησιν, ὅσον τὴν ἰδικὴν σου παρουσίαν· τόσον δυνατὴν παρόρμησιν πρὸς ἀγάπην μᾶς ἄφησες ἀπὸ τὴν ὀλιγόχρονον ἐκείνην ἐπικοινωνίαν μαζί σου.

- 10 Προκειμένου λοιπὸν καὶ ὁ Κύριος νὰ δοξασθῇ καὶ ὁ λαὸς νὰ εὐφρανθῇ καὶ οἱ Μάρτυρες νὰ τιμηθοῦν, ἀλλὰ καὶ

62. Οἱ Ἀρειανοὶ ἐφιλοσόφουν πολὺ περὶ τὸ: «πῶς ἂν προσαγορεύῃ τις τὸν Θεόν», δηλαδὴ τὸ νὰ τὸν διαθέτῃ εὐμενῶς ἀπέναντί του. Ὁ Μ. Β. τοὺς ἐμπαίζει. Χωρὶς ὁρᾶν πίστιν καὶ ὁμολογίαν καὶ ἡ καλλιτέρα προσοχὴ εἶναι ὄχι μόνον ματαία, ἀλλὰ καὶ βλάστημος.

63. Ἐγράφῃ τὸ 374.

64. Περί τοῦ Ἁγίου Ἀμφιλόχιου βλ. σημειώσεις εἰς Ἐπιστ. 150. Διὰ τῆς Ἐπιστολῆς αὐτῆς ὁ Ἅγιος Ἀμφιλόχιος προσκαλεῖται εἰς πανήγυριν πρὸς τιμὴν Μαρτύρων.

- ἐγὼ ὁ γέρων⁶⁵ νὰ εὕρω τὴν ὀφειλομένην περιποίησιν ἀπὸ τὸ γνήσιον τέκνον μου, σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ κάμῃς τὴν τιμὴν νὰ ἔλθῃς μέχρι ἐδῶ χωρὶς καθυστέρησιν καὶ μά-
 15 λιστα πρὶν ἀπὸ τὰς ἡμέρας τῆς πανηγύρεως, διὰ νὰ δυνηθῶμεν νὰ ἐπικοινωνήσωμεν μεταξύ μας εἰς περίοδον ἀνέσεως καὶ νὰ ἀλληλοπαρηγορηθῶμεν διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων. Ἡ ἡμέρα ἔχει καθορισθῇ διὰ τὴν πέμπτην Σεπτεμβρίου. Σὲ παρακαλῶ λοιπὸν νὰ
 20 ἔλθῃς τρεῖς ἡμέρας ἐνωρίτερον, διὰ νὰ λαμπρύνῃς μὲ τὴν παρουσίαν σου τὴν ἑορτὴν τοῦ πτωχοτροφείου.⁶⁶
 Εἶθε ὑγιής καὶ εὐθυμος ἐν Κυρίῳ καὶ εὐχόμενος ὑπὲρ ἑμοῦ νὰ διαφυλαχθῇς κατὰ τὴν χάριν τοῦ Κυρίου διὰ τὸ καλὸν τὸ ἰδικόν μου καὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 177 (ΡΟΖ'—CLXXVII)⁶⁷

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΜΑΓΙΣΤΡΟΝ ΣΩΦΡΟΝΙΟΝ⁶⁸

- Βεβαίως δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἀπαριθμήσω ὅλους ἐκείνους οἱ ὅποιοι κατὰ σύστασιν ἰδικὴν μου εὐηργετήθησαν ἀπὸ τὴν μεγαλοφυΐαν σου.⁶⁹ Διότι ἔχομεν συνειδησιν περὶ τοῦ πόσον πολλοὺς ἔχομεν εὐεργετήσῃ μέσῳ τῆς μεγαλοδώρου χειρὸς σου, τὴν ὁποίαν μᾶς ἐχάρισεν ὁ Κύριος ὡς σύμμαχον εἰς τὰς δυσκολωτάτας αὐτὰς περιστάσεις.⁷⁰
 Ἀπὸ ὅλους ὁμῶς δικαιούται περισσότερο νὰ τύχῃ
 5 τῆς προστασίας σου καὶ αὐτὸς τὸν ὁποῖον σοῦ συνιστῶ τώρα μὲ τὸ γράμμα μου, ὁ αἰδεσιμώτατος ἀδελφός μας

65. Γέροντα ὀνομάζει τὸν ἑαυτὸν του. Εἶχε πράγματι γηράσει καταδληθείς ἀπὸ τὰς ἀσθενείας.

66. Ὅπως καὶ σήμερον, οὕτω καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Μ. Β., κάθε ἔθνος εἶχε τὴν ἰδικὴν του ἑορτὴν, ἥτις κατεβάλλετο προσπάθεια νὰ γίνηται μετὰ πάσης μεγαλοπρεπείας καὶ τῇ συμμετοχῇ πολλῶν ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν. Εἰς τὸν ναὸν τοῦ πτωχοτροφείου ἐφυλάσσοντο τὰ Λεῖψανα τοῦ Μάρτυρος Εὐφυχίου. Τὰ ἐγκαίνια ἔγιναν τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης του (7 Σεπτεμβρίου).

67. Ἐγράφη τὸ 374.

68. Περὶ τοῦ μαγίστρου Σωφρονίου βλ. 2 ΜΒΑ, σελ. 65, στήμ. 90 καὶ 3 ΜΒΑ, σελ. 72, στήμ. 254.

69. Μεταφορὰ εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν τῆς συνήθους διὰ τοὺς Ρωμαίους ἀρχοντας προσφωνήσεως «ingenium tuum». Τόσον οἱ Ρωμαῖοι ἐθαύμαζον τὸ ingenium, ὥστε τὸ ingenium τοῦ Καίσαρος εἶχε θεοποιηθῇ.

70. Ὁ Σωφρόνιος πολυειδῶς ὑπεστήριζεν ὡς ὀρθόδοξος τὸν Μ. Β. ἐκλόγιμενον ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν.

Εὐσέβιος,⁷¹ ὅστις ἔγινε θῦμα μιᾶς ἀλλοκότου συκοφαντίας, τὴν ὁποῖαν εἶναι δυνατόν νὰ διαλύσῃς σὺ μὲ τὴν ὀρθὴν σου κρίσιν.

- Διὰ τοῦτο σὲ παρακαλῶ ἐν ὀνόματι τοῦ δικαίου καὶ ἀφοῦ λάβῃς ὑπ' ὄψιν σου τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα, ἀλλά καὶ ἀφοῦ μοῦ κάμῃς ὅπως συνήθως, τὴν χάριν, νὰ κάμῃς διὰ τὸν ἀνθρώπον αὐτὸν τὸ πᾶν καὶ νὰ τὸν προστατεύσῃς μαζὶ μὲ τὴν ἀλήθειαν. Διότι ἔχει μίαν μεγάλην συμμαχίαν, αὐτὴν ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὸ δίκαιον. Καὶ ἂν ἡ παροῦσα δυσχερὴς περίστασις δέν τὸν ζημιώσῃ, θὰ τοῦ εἶναι πολὺ εὐκόλον νὰ ἀποδείξῃ σαφῶς καὶ ἀναντιρρήτως ὅτι τὴν συμμαχίαν αὐτὴν τοῦ δικαίου τὴν ἔχει.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 178 (ΡΟΗ'—CLXXVIII)⁷²

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΒΟΥΡΓΙΟΝ⁷³

- Γνωρίζω ὅτι μέχρι τώρα πολλάκις ἔχω συστήσει εἰς τὴν τιμιότητά σου πολλοὺς καὶ ὅτι χάρις εἰς σὲ ἔγινε εἰς τὰς δυσκολωτάτας των στιγμὰς πολὺ χρήσιμος εἰς τοὺς ταλαιπωρουμένους. Ἐν τούτοις, μέχρι τώρα δέν γνωρίζω ἂν παρέπεμψα εἰς τὴν κοσμιότητά σου κάποιον ἄλλον ὁ ὁποῖος νὰ εἶναι πολυτιμότερος δι' ἐμὲ τούλάχιστον καὶ νὰ ἀγωνίζεται διὰ τὰ ὑψηλότερα θέματα ἀπὸ τὸν ποθεινότατον υἱόν μου
- 5 Εὐσέβιον,⁷⁴ ὁ ὁποῖος τώρα σοῦ ἐπέδωκεν ἐκ μέρους μου τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν. Καὶ αὐτὸς μὲν μὲ τί εἰδους ὑπόθεσιν ἔχει ἐμπλακῇ ἂν θὰ τοῦ ἐδίδετο ἡ εὐκαιρία, θὰ τὸ διηγηθῇ ὁ ἴδιος εἰς τὴν ἐντιμότητά σου. Ἐκεῖνα ὅμως τὰ ὁποῖα θὰ ἔπρεπε νὰ εἴπω ἐγὼ εἶναι τὰ ἑξῆς: νὰ μὴ ἀφήσῃς νὰ γελοιοποιηθῇ ὁ ἀνθρώπος αὐτὸς καὶ νὰ μὴ (ἐπιτρέψῃς), ἀφοῦ
- 10 ἔχει ἀποδειχθῇ ὅτι πολλοὶ συνελήφθησαν διὰ τὰς χειρίστας τῶν πράξεων, νὰ γίνῃ καὶ αὐτός, ἔστω καὶ κατὰ τι, ἀντικείμενον τῶν κατηγοριῶν αἱ ὁποῖαι θαρύνουν τοὺς περισσοτέρους, ἀλλὰ νὰ φροντίσῃς νὰ δικασθῇ καὶ νὰ ὑποβληθῇ ἡ ζωὴ του εἰς ἐξέτασιν.

Ἀπαιτῶ τοῦτο, διότι οὕτω καὶ ἡ συκοφαντία θὰ γίνῃ

71. Πρόκειται περὶ ἱερῆος τινὸς γενομένου θύματος «παραλόγου συκοφαντίας».

72. Ἐγράφη τὸ 374.

73. Περὶ τοῦ Ἀβουργίου βλ. β ΜΒΑ, σμ. 250, ἐν σ. 70.

74. Ὁ ἐν σμ. 71, ὁ καὶ κοιμιστὴς τῆς Ἐπιστολῆς.

- 15 εὐκολώτατα φανερά, καὶ ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ἂν τύχη τῆς δικαιοσύνης προστασίας σου, θὰ γίνῃ ὁ παντοτινὸς κήρυξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἀπήλαυσεν ἐκ μέρους τῆς καλωσύνης σου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 179 (ΡΘ΄—CLXXIX)⁷⁵ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΡΙΝΘΑΙΟΝ⁷⁶

- Ἡ φυσικὴ σου εὐγένεια καὶ ἡ καλωσύνη σου πρὸς ὅλους μὲ πείθει πλήρως ὅτι εἶσαι καὶ γενναιοδωρὸς καὶ φιλόανθρωπος. Διὰ τοῦτο μεσιτεύω χωρὶς δισταγμὸν ὑπὲρ ἐνὸς ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος εἶναι λαμπρὸς μὲν ὡς ἐκ τῆς παλαιᾶς καταγωγῆς του, περισσοτέρας δὲ τιμῆς καὶ σεβασμοῦ ἄξιος χάρις εἰς
- 5 τὸν ἔμφυτον ἀγαθὸν χαρακτῆρα του, διὰ τὸν ὁποῖον διακρίνεται. Ὡστε πρέπει νὰ δεχθῇς τὴν παράκλησίν μου καὶ νὰ τοῦ συμπαρασταθῇς, ὅταν θὰ ἀγωνίζεται εἰς τὴν δίκην του, ἢ ὁποῖα, ἐνῶ ἔνεκα τοῦ ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶναι ὑπὲρ αὐτοῦ θὰ ἦτο ἄξια περιφρονήσεως, ἀλλ' ἡ ὁποῖα ἐν τούτοις τὸν πληροῖ ἀγωνίας δι' ἄλλην αἰτίαν, λόγῳ τῆς βαρείας συκοφαντίας.

- 10 Θὰ ἦτο πολὺ μεγάλη συμβολὴ διὰ τὴν ἀθώωσίν του, ἂν κατεδέχεσο νὰ εἴπῃς ὑπὲρ αὐτοῦ ὀλίγα εὐνοϊκὰ λόγια· κατὰ πρῶτον μὲν καὶ κύριον λόγον χάριν τοῦ δικαίου, ἔπειτα δὲ καὶ διὰ νὰ κάμῃς εἰς ἐμὲ τὸν ἐκλεκτόν⁷⁷ σου καὶ μὲ αὐτό, ὅπως συνήθως, τιμὴν καὶ χάριν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 180 (ΡΠ΄—CLXXX)⁷⁸ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΜΑΓΙΣΤΡΟΝ ΣΩΦΡΟΝΙΟΝ⁷⁹ΧΑΡΙΝ ΤΟΥ ΕΥΜΑΘΙΟΥ⁸⁰

Ἐλυπήθην πολὺ, ὅταν συνήντησα ἓνα ἀξιόλογον ἄν-

75. Ἐγράφη τὸ 374.

76. Ὁ Ἀρινθαῖος ἦτο στρατηλάτης τοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος (364 - 378). Ἐξεστράτευσεν κατὰ Γότθων καὶ Περοσόν. Ἦτο πολὺ φιλελεύθερος, φιλόανθρωπος καὶ εὐπροσήγορος. Ἀκόμῃ ἦτο Ὁρθόδοξος τόσο, ὥστε δὲν ἐδίστασεν, ὅμοι μετὰ τοῦ στρατηλάτου Βίκτωρος, νὰ ἐλέγξῃ τὸν αὐτοκράτορα διὰ τὴν ἐμμονὴν του εἰς τὸν Ἀρειανισμόν. Ἀπέθανε τὸ 378. Ἡ πρὸς τὴν σύζυγόν του παραμυθητικὴ Ἐπιστολὴ 269 τοῦ Μ. Β. εἶναι μία ἀπὸ τὰς ὡραιότερας ποὺ ἔγραψε.

77. Ὁ Ἀρινθαῖος ὠνόμαζε τὸν Μ. Β. «ἐκλεκτόν».

78. Ἐγράφη τὸ 374.

79. Περὶ τοῦ Σωφρονίου βλ. 2 ΜΒΑ, σελ. 65, σημ. 90 καὶ 3 ΜΒΑ, σ. 72, σημ. 254.

80. Τὸ μόνον ποὺ γνωρίζομεν περὶ τοῦ Εὐμαθίου εἶναι ὅτι ἦτο «ἀνὴρ

δρα, ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται εἰς μίαν ἀνυπόφορον περίστασιν. Καὶ πῶς ἦτο δυνατόν, ἐνῷ εἶμαι ἄνθρωπος, νὰ μὴ συμπο-
νέσω ἄνθρωπον ἐλεύθερον καὶ τίμιον, ὁ ὁποῖος περιεπλάκη
εἰς δυσκολίας, αἱ ὁποῖαι δὲν τοῦ ἔπρεπαν;

- 5 Ἀφοῦ λοιπὸν ἐσκέφθην πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ τοῦ φα-
νῶ χρήσιμος, εὖρον μίαν μόνον λύσιν τῆς δυσκολίας, ἡ ὁ-
ποία τὸν ἀπασχολεῖ, τὸ νὰ καταστήσω τοῦτο γνωστὸν εἰς
τὴν κοσμιότητά⁸¹ σου. Λοιπὸν, ἀνήκει εἰς σέ πλέον νὰ δεί-
ξης καὶ εἰς αὐτὸν τὴν προθυμίαν σου ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ἔ-
χεις ἤδη δείξει εἰς πολλούς, ὅπως ἡμπορῶ ἐγὼ νὰ μαρτυ-
ρήσω.

- 10 Τὸ αἴτημά του θὰ σοῦ τὸ καταστήσῃ γνωστὸν ἡ αἴτη-
σίς του, ἡ ὁποία ἐπεδόθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου εἰς τοὺς Βα-
σιλεῖς. Ἀλλὰ δέξου τὴν παράκλησίν μου νὰ φροντίσῃς νὰ
τὴν πάρῃς εἰς τὰ χέρια σου καὶ νὰ δοηθῇς τὸν ἄνθρω-
πον αὐτὸν κατὰ δύναμιν. Καὶ μάλιστα διότι πρόκειται νὰ
κάμῃς τὸ καλὸν εἰς Χριστιανόν⁸² καὶ δὴ εὐγενῆ καὶ ἄνθρω-
πον, ὁ ὁποῖος διὰ πολλοὺς λόγους προκαλεῖ τὸν σεβασμόν.

- 15 Ἀσφαλῶς, ἂν προσθέσω ὅτι διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν εὐερ-
γείας θὰ λάβω καὶ ἐγὼ μίαν ἀκόμη ἔνδειξιν εὐνοίας, ὅπως-
δήποτε, ἔστω καὶ ἂν κατὰ τὰ ἄλλα τὸ ἰδικόν μου φαίνεται
μικρόν, τοῦλάχιστον εἰς τὴν ἐντιμότητά σου, ἀφοῦ ἀνέχε-
ται νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τῆς τὰ ζητήματά μου, δὲν θὰ φα-
νῇ μικρόν αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἔκαμες πρὸς χάριν μου.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 181 (ΡΠΑ'—CLXXXI)⁸³

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΟΤΡΗΙΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΜΕΛΙΤΗΝΗΣ⁸⁴

Γνωρίζω ὅτι καὶ τὴν εὐλάβειάν σου τὴν θλίβει τόσον
πολὺ ὁ χωρισμὸς τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Εὐσεβίου,⁸⁵

ἀξιόλογος, ὁρθόδοξος καὶ εὐγενής. Οὗτος ἀδικηθεὶς εἶχεν ἀπευθυνθῇ εἰς τὸν
Βασιλέα Οὐλλένα.

81. Δηλ. Ἐξοχότητα.

82. Δηλ. Ὁρθόδοξον.

83. Ἐγράφη τὸ 374.

84. Ἡ Μελιτηνὴ ἦτο μητροπολιτικὴ καθέδρα τῆς Β' Ἀρμενίας. Περὶ
τοῦ μητροπολίτου Ὁτρῆου ἐλάχιστα γνωρίζομεν. Φαίνεται ὅτι εἶναι ὁ «Ἀ-
τρεῖος», ὅστις ὑπέγραψε τὴν Ἐπιστ. 92, πρὸς Ἱταλοὺς καὶ Γάλλους.

85. Ὡς εἶδομεν εἰς τὰς Ἐπιστολάς 166, 167 καὶ 168, ὁ Ἅγιος Εὐ-
σέβιος Σαμουάτων εἶχε τὸ 373 ἐξορισθῇ εἰς Θράκην.

- 5 ὅσον καὶ ἐμὲ τὸν ἴδιον. Ἀφοῦ λοιπὸν ἔχομεν ἀνάγκην παρηγορίας καὶ οἱ δύο, ἅς γίνωμεν ἢ παρηγορία ἀλλήλων. Λοιπὸν, καὶ σὺ νὰ μοῦ γράψῃς τὰ νέα τῶν Σαμοσάτων καὶ ἐγὼ
- 10 5, τιδήποτε πληροφορηθῶ ἀπὸ τὴν Θράκην θὰ σοῦ τὸ ἀναγγείλω. Διότι, ὡς εἶναι φυσικόν, εἰς ἐμὲ μὲν φέρει ὄχι μικράν ἀνακούφισιν ἀπὸ τὰ λυπηρὰ γεγονότα, τὰ ὅποια τώρα ἀντιμετωπίζομεν, τὸ ὅτι γνωρίζω τὴν ἀντίδρασιν⁸⁶ τοῦ λαοῦ, εἰς δὲ τὴν χρηστότητά σου⁸⁷ τὸ ὅτι μαθαίνης εἰς ποίαν κατάστασιν εὐρίσκεται ὁ κοινός μας πατήρ. Τώρα ὅμως δὲν δύναμαι νὰ σοῦ καταστήσω κάτι γνωστὸν δι' ἐπιστολῆς. Διὰ
- 10 τοῦτο σοῦ ἔστειλα ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος γνωρίζει ἐπακριδῶς τὴν κατάστασιν καὶ ὁ ὁποῖος θὰ σοῦ ἐκθέσῃ πῶς τὸν ἄφησε καὶ πῶς αὐτὸς⁸⁸ ὑπομένει τὰ γεγονότα
- Νὰ προσεύχεσαι λοιπὸν καὶ δι' αὐτὸν καὶ δι' ἐμέ, διὰ νὰ φέρῃ ὁ Κύριος τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ αὐτὰς τὰς συμφορὰς.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 182 (ΡΠΒ' —CLXXXII)⁸⁹ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΝ ΠΑΥΛΙΝΟΝ⁹⁰

Ὅσον ἐγὼ λυποῦμαι, ὅταν σκέπτομαι τὴν ἐρήμωσιν⁹¹ τῆς Ἐκκλησίας, τόσον σὰς μακαρίζω διὰ τὸ ὅτι ἐφθάσατε εἰς τὸ μέτρον αὐτὸ τῆς ἀθλήσεως, τὸ ὁποῖον εἶθε νὰ δώσῃ ὁ Κύριος νὰ τὸ περάσετε μὲ μακροθυμίαν,⁹² διὰ νὰ ἀξιωθῆτε νὰ λάβετε τὸν μέγαν μισθὸν καὶ διὰ τὴν πιστὴν «οἰκονομίαν»,⁹³ ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν γενναίαν ἀντίστασιν τὴν ὁποῖαν προεβάλατε χάριν τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ.

86. Φαίνεται ὅτι ὁ λαὸς προέβαλε πείσματα ἀντίδρασιν εἰς τὸν «ἐπιβάτην» Ἀρειανὸν ἐπίσκοπον Σαμοσάτων.

87. Συνήθης προσφώνησις τότε διὰ κληρικῶς καὶ λαϊκούς: «ἡ καλωσύνη σου».

88. Ὁ Ἅγιος Εὐσεβίος. Ὁ Μ. Β. τὸν ἡγάπα ἴσως περισσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

89. Ἐγγραφή τὸ 374.

90. Ἀσφαλῶς πρόκειται περὶ πρεσβυτέρου τῆς ἐπισκοπῆς Σαμοσάτων.

91. Ἐρήμωσιν ὀνομάζει τὴν ἀπουσίαν τοῦ Ἁγίου Εὐσεβίου λόγῳ τῆς ἐξορίας.

92. Τὸ γνῶρισμα τοῦ δυνατοῦ ἀγαθοῦ ἐναντι τοῦ ἀδυνάτου κακοῦ εἶναι ἡ μακροθυμία. Οἱ μὴ ἀγαθοί, δυνατοὶ ὄντες, ἐνεργοῦν μὲ θυμόν, ὀργήν, ἐκδίκησιν.

93. Πρβλ. Λουκ. 12, 42 κέξ. Οἱ ἱερεῖς εἶναι οἱ «οἰκονόμοι» τῶν Μυστηρίων τοῦ Χριστοῦ.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 183 (ΡΠΓ'—CLXXXIII)⁹⁴ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥΣ ΑΡΧΟΝΤΑΣ ΤΩΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ⁹⁵

Ὅσάκις ἀναλογίζομαι ὅτι ὁ μὲν πειρασμὸς ἐξηπλώθη ἤδη εἰς ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην καὶ αἱ μέγιστα τῶν πόλεων τῆς Συρίας ἔχουν ὑποστῆ τὰ ἴδια μὲ σᾶς παθήματα, ἐνῷ αἱ διάφοροι δουλαὶ τῶν ἀρχόντων δὲν ἐπαινοῦνται παντοῦ τόσο ὥς ἐπιτυχεῖς καὶ διακρινόμεναι διὰ τὰ καλὰ τῶν ἔργα, ὅσον ἡ ἰδική σας ἢ ὁποῖα εἰς τὰς ἡμέρας μας εἶναι

5 περίφημος διὰ τὸν ζῆλον τῆς εἰς τὰ καλὰ ἔργα, φθάνω εἰς τὸ σημεῖον νὰ αἰσθάνωμαι ὅτι χρεωστῶ (εἰς τὸν Θεόν) εὐγνωμοσύνην δι' αὐτὰ πού κατὰ παραχώρησιν Θεοῦ ἔγιναν. Διότι, ἂν δὲν εἶχε γίνει ἡ θλίψις⁹⁶ αὐτῇ, δὲν θὰ εἶχε δοθῇ εὐκαιρία νὰ φανῇ ἡ ἀρετὴ σας.

Φαίνεται συνεπῶς ὅτι ὅ,τι εἶναι διὰ τὸν χρυσὸν ἢ κάμινος,⁹⁷ αὐτὸ εἶναι δι' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι προσπαθοῦν νὰ ἀποκτήσουν κάποια ἀρετὴν ἢ θλίψις χάριν τῆς ἐλπίδος εἰς τὸν Θεόν.

10 Ἐμπρὸς λοιπόν, ὡς ἀξιοθαύμαστοι ἀρχοντες, μεριμνήσατε διὰ τὸ πῶς θὰ κάμετε νὰ εἶναι τὰ ἐπόμενα ἀντάξια τῶν προηγουμένων κόπων σας καὶ πῶς θὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ἐπάνω εἰς τὸ μεγάλο βᾶθρον ἐθέσατε ἀκόμη περισσότερον ἀξιόλογον κορυφήν. Καί, ὅταν ὁ Κύριος ἐπιτρέψῃ νὰ φανῇ πάλιν εἰς τὸν θρόνον του, νὰ σταθῇτε γύρω ἀπὸ τὸν ποιμένα τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ τώρα μὲν νὰ διηγῆσθε ὁ καθεὶς κάτι ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔχετε κάμει διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, κατὰ

15 δὲ τὴν μεγάλην ἡμέραν τοῦ Κυρίου⁹⁸ νὰ λάβετε ὁ καθεὶς ἐκ μέρους τοῦ μεγαλοδώρου Θεοῦ τὴν ἀνταμοιβὴν ἀναλόγως τῶν κόπων σας.

Τέλος, θὰ ἐκάμνετε πολὺ καλὰ, ἂν μὲ ἐπληρῶνετε μὲ τὸ

20 ἴδιον νόμισμα, δηλαδὴ ἂν μὲ ἐνεθυμείσθε καί, ὁσάκις εἶναι

94. Ἐγγραφή τὸ 374.

95. Περὶ τῆς σημασίας τοῦ ὅρου «πολιτευόμενοι» ἢ «πολίται» βλ. 3 MBA, σ. 124, σημ. 480.

96. Ὁ λ ὀ ῖ ψ ῖς λέγεται ἐνταῦθα ἡ στέρησις τοῦ ἐπισκόπου-πατρός. Ἡ θλίψις ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ φανῇ ἡ ἀρετὴ τῶν κατὰ τὸ ἀποστολικόν: «ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν» (Ρωμ. 5, 4).

97. Πρβλ. Παρ. 17, 3 καὶ Σοφ. Σολ. 3, 6.

98. Πρβλ. Πράξ. 2, 20: «πρὶν ἔλθεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην

δυνατόν, μοῦ ἐγράφετε. Ἀλλὰ καὶ θὰ μοῦ ἐδίδετε μεγάλην χαράν, ἂν μοῦ ἐστέλλετε ζωνρὰ διὰ τῶν γραμμάτων σύμβολα τῆς δι' ἐμέ γλυκυτάτης φωνῆς σας.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 184 (ΡΠΔ'—CLXXXIV)⁹⁹

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΣΤΑΘΙΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΙΜΜΕΡΙΑΣ¹⁰⁰

Γνωρίζω ὅτι ἡ ἰδιότης τοῦ ὀρφανοῦ εἶναι πρᾶγμα ποῦ καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον σκυθρωπὸν καὶ πολυάσχολον. Ἐν-
τεῦθεν φαντάζομαι ὅτι καὶ ἡ εὐλάβειά σου δὲν μοῦ γράφει,
λόγῳ τοῦ ὅτι ἔχει στενοχωρηθῇ πολὺ μὲ αὐτὰ τὰ ὁποῖα
συμβαίνουν καὶ οὕτω εὐρίσκεται τώρα εἰς περισσοτέραν ἀ-
πασχόλησιν, νὰ τρέχῃ δηλαδὴ συνεχῶς ἀνάμεσα εἰς τὰ ποί-
μνια τοῦ Χριστοῦ, ἀφοῦ οἱ ἐχθροὶ ἔχουν ἐπιπέσει ἐναντίον
5 τῶν ἀπὸ παντοῦ.

Ἀφοῦ ὁμως ἡ παρηγορία κάθε λύπης εἶναι ἡ συνανα-
στροφή μὲ τοὺς ὁμοψύχους, κρίνε με ἄξιον νὰ μοῦ γράφης,
ὅσάκις σοῦ εἶναι δυνατόν. Οὕτω καὶ σὺ νὰ ἀνακουφίζεσαι
μὲ τὸ νὰ ὁμιλῇς εἰς ἐμέ, ἀλλὰ καὶ ἐμέ θὰ παρηγορῇς μὲ τὸ
10 νὰ μὲ καθιστᾷς κοινωνόν τῶν λόγων σου. Τὸ ἴδιον δεβαίως
θὰ προσπαθῇσω νὰ κάμνω καὶ ἐγώ, ὅσάκις μοῦ τὸ ἐπιτρέ-
πουν αἱ περιστάσεις.

Παρακαλῶ καὶ σὺ νὰ προσεύχεσαι, ἀλλὰ καὶ νὰ παρα-
καλέσης ὁλόκληρον τὴν ἀδελφότητα νὰ ἱκετεύῃ ἐντόνως
τὸν Κύριον, ὥστε νὰ μᾶς παρουσιάσῃ κάποτε τὴν ἀπαλλα-
15 γὴν ἀπὸ τὴν βαρυνθμίαν, ἡ ὁποία μᾶς συνέχει.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 185 (ΡΠΕ'—CLXXXV)¹⁰¹

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΘΕΟΔΟΤΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΒΕΡΟΙΑΣ¹⁰²

Γνωρίζω ὅτι, ἂν καὶ δὲν μοῦ γράφης, ὁμως ἡ ἀνάμνησίς
μου διατηρεῖται εἰς τὴν καρδίαν σου. Αὐτὸ τὸ συμπεραίνω
ὅχι ἀπὸ τὸ ὅτι ἐγώ εἰμαι δῆθεν ἄξιος νὰ μὲ ἐνθυμοῦνται ἐπ'
ἀγαθῷ, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ὅτι ἡ ψυχὴ σου εἶναι πλουσία εἰς ἀγά-

καὶ ἐπιφανῆ*.

99. Ἐγράφη τὸ 374.

100. Ἡ Ἱμμερία ἦτο ἐπισκοπὴ τῆς Μητροπόλεως τῆς Ὁσροηνῆς Ἐ-
δέσσης.

101. Ἐγράφη τὸ 374.

102. Ἡ Βέροια ἦτο ἐπισκοπὴ τῆς πατριαρχικῆς ἑδρας τῆς Ἀντιοχείας.

- πην. Σὲ παρακαλῶ ὁμως, ὅσον τοῦτο εἶναι δυνατόν, νὰ χρη-
 5 σιμοποιῇς τὰ γεγονότα τὰ ὁποῖα συμβαίνουν ὡς ἀφορμὰς
 εἰς τὸ νὰ μοῦ γράφῃς καὶ διὰ νὰ παίρνω περισσότερον θάρ-
 ρος πληροφορούμενος τὰ καθ' ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ παίρ-
 νω ἀφορμὴν νὰ σοῦ γνωστοποιῶ καὶ ἐγὼ τὰ ἰδικά μου. Διό-
 τι ὁ τρόπος ἐπικοινωνίας ἐκείνων οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται ἀ-
 πὸ ἀπόψεως σωματικῆς τόσον μακρὰν ἀλλήλων εἶναι αὐτός,
 10 ὁ διὰ τῶν ἐπιστολῶν. Ἄς μὴ τὸν στερῶμεν λοιπὸν ὁ εἰς ἀ-
 πὸ τὸν ἄλλον, ὅσον βεβαίως ἐπιτρέπουν αἱ περιστάσεις.
 Καὶ εἴθε ὁ Κύριος νὰ μᾶς δώσῃ καὶ τὴν συνάντησιν
 πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, τόσον διὰ νὰ αὐξήσωμεν τὴν ἀ-
 γάπην, ὅσον καὶ διὰ νὰ πολλαπλασιάσωμεν τὰς εὐχαριστί-
 15 ας πρὸς τὸν Δεσπότην μας (Θεόν) διὰ τὰς μεγαλυτέρας
 ἐκ μέρους Του δωρεάς, (τῶν ὁποίων θὰ ἀξιωθῶμεν).

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 186 (ΡΠΣΤ'—CLXXXVI)¹⁰³

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΗΓΕΜΟΝΑ ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΝ¹⁰⁴

Πόσον καλὴ εἶναι ἡ ἀσκητικὴ ζωή! Καὶ δι' ἄλλους λό-
 γους, ἀλλὰ καὶ διότι δὲν ἐπιτρέπει εἰς τοὺς ἀκολουθοῦντας
 αὐτὴν οὔτε νὰ λατρεύονται κατὰ τρόπον πολυτελεῖ, ἀλλὰ
 δι' αὐτὴν τὸ ἴδιον πρᾶγμα (ὁ ἄρτος) εἶναι καὶ προσφάγιον
 καὶ μάλιστα ἀρκετὸν διὰ τὴν ὑγείαν.

- Σὺ λοιπὸν, ὡς ἐπληροφορήθην, ἐνῶ ἡ δρεξίς σου εἶχεν
 ἀτονίσει, τὴν ἐπανεφέρεις με «κουνουπίδι¹⁰⁵ τουρσί», τὸ ὁ-
 5 ποῖον ἐγὼ προηγουμένως ἐδυσκολευόμην (νὰ φάγω) τόσον ἔ-
 νεκα τῆς παροιμίας¹⁰⁶ ὅσον καὶ ἔνεκα τοῦ ὅτι μοῦ ἐνεθύμιζε
 τὴν παντοτινὴν μου πενίαν.

- Τώρα ὁμως μοῦ φαίνεται ὅτι καὶ τὸν ἑαυτὸν μου θὰ με-
 ταπείσω καὶ θὰ γελάσω εἰς θάρος τῆς παροιμίας, ἀφοῦ δλέ-
 πω ὅτι εἶναι τόσον «ἀγαθὴ κουροτρόφος»,¹⁰⁷ ὥστε νὰ ἐπανα-
 φέρῃ εἰς τὴν ἀκμὴν τὸν ἄρχοντά μας. Εἰς τὸ ἐξῆς λοιπὸν
 10 δὲν θὰ νομίζω πλέον τίποτε ὅτι εἶναι ἴσης ἀξίας με αὐτό, ὅ-

103. Ἐγράφη τὸ 374.

104. Ὁ Ἀντίπατρος ἦτο ἡγεμὸν τῆς Καππαδοκίας (βλ. Ἐπιστ. 137),
 ἴσως διάδοχος τοῦ Μαξίμου (βλ. Ἐπιστ. 147, 148, 149).

105. Κράμβη λέγεται καὶ τὸ κουνουπίδι καὶ τὸ «λάχανο» (=μάπα).

106. Ἐννοεῖ τὴν παροιμίαν: «Δὲς κράμβη θάνατος». Δηλαδή: δύο με-
 ρίδες ἢ δύο φορὰς εἰς φάγῃ κανεὶς κράμβην, κινδυνεύει, διότι εἶναι ἐσθρὸν
 φαγητόν.

107. Ἡ τρέφουσα γενναίους νέους (βλ. Ὀμήρου Ὀδυσσεΐας ι 27): Κοῦ-
 ρος = ὁ νέος, κόρη = ἡ νέα.

χι μόνον ὁ λωτός,¹⁰⁸ διὰ τὸν ὁποῖον ὀμιλεῖ ὁ Ὅμηρος, ἀλλ' οὔτε ἡ «ἀμβροσία»¹⁰⁹ ἐκείνη, ἡ ὁποία, ὅ,τιδήποτε καὶ ἂν ἦτο, (λέγεται ὅτι) ἐχόρταινε τοὺς ὀλυμπίους θεοὺς.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 187 (ΡΠΖ'—CLXXXVII)¹¹⁰

Ο ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ¹¹¹

Ἡ δάσκανος παροιμία λέγει: «Δις κράμδη θάνατος».¹¹² Ἐγὼ ὅμως, ἂν καὶ πολλάκις ἐζήτησα κράμδην, θὰ ἀποθάνω μίαν φοράν. Καὶ θὰ ἀποθάνω ὅπωςδήποτε, ἔστω καὶ ἂν δὲν ζητήσω (κράμδην) καθόλου.

Ἄν λοιπὸν (πρόκειται νὰ ἀποθάνῃς) ὅπωςδήποτε, μὴ διστάζῃς νὰ τρώγῃς ἐν νόστιμον φαγητόν,¹¹³ τὸ ὁποῖον ἀδίκως ἐγίνεν ἀπὸ τὴν παροιμίαν ἀντικείμενον ἐμπαιγμοῦ.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 188 (ΡΠΗ—CLXXXVIII)¹¹⁴

(Α' ΚΑΝΟΝΙΚΗ)

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ.¹¹⁵ ΚΑΝΟΝΕΣ¹¹⁶

Ἡ Ἀγία Γραφή λέγει: «Ἄν κάποιος ἀμαθὴς ἐρωτήσῃ

108. Πρβλ. Ὅμηρου, Ὀδυσσεΐας ι 93-94.

109. Πρβλ. Ὅμηρου Ὀδυσσεΐας ε 93, 199 κ. ἄ. «Ἀμβροσία» ἐλέγεται ἡ τροφή τῶν ἀθανάτων θεῶν.

110. Ἐγγραφή τὸ 374.

111. Ἐπιστολὴ τοῦ ἡγεμόνος Ἀντιπάτρου (ιδεὲ σσημ. 561) πρὸς τὸν Μ. Β.

112. Ἦτοι: «δύο φορές κουνουπιδὶ εἶναι θάνατος» ἢ «τὸ κουνουπιδὶ εἶναι δύο φορές θάνατος». Τὰ ἀκολουθοῦντα λόγια τοῦ Ἀντιπάτρου εἶναι παιχνίδι μετὰ τὸ νόημα τῶν δύο ὡς ἄνω ἐρμηνειῶν.

113. «Ὁφον» εἶναι τὸ π ρ ο σ φ ἄ γ ι ο ν καὶ μάλιστα τὸ διὰ πυρᾶς (φωτιάς) ἐραστὸν ἢ φητόν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν λιτὴν «ξηρὰν» τροφήν ἢ τὰ ὡμὰ λαχανικὰ κλπ. Ἐδῶ ἐννοεῖται μαγειρευμένον ἢ τουροὶ λάχανον ἢ κουνουπιδί.

114. Ἐγγραφή τὸ 374. Ἡ Ἐπιστολὴ ἀποτελεῖ ἀπάντησιν εἰς διαφόρου φύσεως ἐρωτήματα τοῦ Ἀγίου Ἀμφιλοχίου. Διαιρεῖται εἰς 16 κεφάλαια, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ δύο τελευταῖα εἶναι ὅχι Κανόνες, ἀλλὰ λύσεις «ἀποριῶν» ἐπὶ τῆς Ἀγ. Γραφῆς. Αἱ ἑτεराὶ «Κανονικαὶ» Ἐπιστολαὶ (199 καὶ 217) πρὸς τὸν αὐτόν, ἀριθμοῦνται εἰς κεφάλαια (§§) ἐν συνεχείᾳ τῆς παρούσης. Ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν αἱ «Κανονικαὶ» Ἐπιστολαὶ ἔθεωρήθησαν ἔχουσαι γενικὸν ἐκκλησιαστικὸν κανονικὸν κύρος. Ἀφ' ἧς δὲ οἱ Κανόνες τοῦ Μ. Β. ἐκυρώθησαν ὑπὸ τοῦ Β' Κανόνος τῆς Ἀγίας Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, προσέλαβε κύρος οἰκουμενικόν.

Τὴν παροῦσαν καὶ τὰς ἑτέρας «Κανονικὰς» Ἐπιστολάς τοῦ Μ. Β. δὲν περιέλαβεν ὁ Καθηγητὴς Π. Χρήστου εἰς τὴν πρόσφατον ἔκδοσιν ἐκλογῆς μόνον Ἐπιστολῶν τοῦ Ἀγίου, ἧτοι 186 Ἐπιστολῶν ἐναντι 366, τοῦ συνόλου.

115. Περὶ τοῦ Ἀγίου Ἀμφιλοχίου 6λ. 4 ΜΒΑ, σ. 87, σσημ. 322.

116. Εἰς τὸν τίτλον τῆς Ἐπιστ. «περὶ Κανόνων»:

- διὰ κάτι, αὐτὸ θὰ θεωρηθῇ δι' αὐτὸν ὡς σοφία».¹¹⁷ Ὡς φαίνεται ὁμως, τὸ ἐρώτημα ἐνὸς σοφοῦ καθιστᾷ καὶ τὸν ἀμαθῆ¹¹⁸ σοφόν. Αὐτὸ ἀκριδῶς μὲ τὴν χάριν τοῦ Κυρίου συμβαίνει εἰς ἐμέ, ὅσακις λαμβάνω ἐπιστολὰς ἐκ μέ-
 5 κτικώτερος εἰς τὸν ἑαυτὸν μου, ἀλλὰ καὶ συνετώτερος χά-
 ρις εἰς τὰ ἐρωτήματά σου αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ καὶ διδάσκο-
 μαι πολλὰ ἀπὸ ἐκείνων τὰ ὁποῖα δὲν εἶχε τύχει νὰ μάθω μέ-
 χρι τώρα, εἰς τρόπον ὥστε ἡ φροντίς μου νὰ διαπιστώσω
 ποῖα εἶναι ἡ ἀκρίβεια γίνεται ὁ διδάσκαλός μου.¹¹⁹ Τοιου-
 τοτρόπως καὶ τώρα, ἐνῶ οὐδέποτε προηγουμένως εἶχον
 ἀσχοληθῇ μὲ τὰ ζητήματα τὰ ὁποῖα τίθενται ἀπὸ τὰ ἐρω-
 τήματά σου, τώρα ἠναγκάσθην ἀφ' ἐνὸς νὰ τὰ ἐξετάσω
 10 λεπτομερῶς καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ ἀνακαλέσω εἰς τὴν μνήμην
 μου πᾶν ὅ,τι ἤκουσα ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους,¹²⁰ ἀλλὰ καὶ

«Κ α ν ὦ ν κατὰ τὸν Ζωναρᾶν (ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς λθ' ἐπιστολῆς τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου), κυρίως μὲν εἶναι ξύλον, κοινῶς πῆχυν ὀνομαζόμενον (=τὸ ἀλφάδι)... Βάλλοντες γάρ (οἱ ταχνῖται) τὸν πῆχυν τοῦτον εἰς τὰ δου-
 λεύόμενα παρ' αὐτῶν, ἂν ταῦτα εἶναι στραβά, ἔσω ἢ ἔξω, ἰσάζουσιν αὐτὰ καὶ εὐθέα κατασκευάζουσιν» ἐκ δὲ τούτου κατὰ μεταφορὰν ὀνομάζονται Κανό-
 νες καὶ αἱ ψῆφοι καὶ ἀποφάσεις τόσον τῶν Ἀποστόλων, ὅσον καὶ τῶν οἰκου-
 μενικῶν καὶ τοπικῶν συνόδων καὶ τῶν κατὰ μέρος ἁγίων Πατέρων... Διότι καὶ αὐτοί, ὥσάν πῆχεις εὐθεῖς καὶ ἴσοι, ἀποβάλλουσι μὲν ἀπὸ τοὺς ἱερωμέ-
 νους, κληρικοὺς τε καὶ λαϊκοὺς, κάθε ἀταξίαν καὶ στρεβλότητα τῶν ἡθῶν, προξενοῦσι δὲ εἰς αὐτοὺς κάθε εὐταξίαν καὶ ἰσότητα ἐκκλησιαστικῆς καὶ χρι-
 στιανικῆς καταστάσεως καὶ ἀρετῆς». (Ἀγαπίου καὶ Νικοδήμου, Πηδάλιον..., ἐκδ. «Ἀστέρος», Ἀθῆναι 1957, σ. 1η'. «Ὡς συνεχεῖς θὰ παραπέμπωμεν ἀ-
 πλῶς: Ἱ. Πηδάλιον»).

Οἱ Κανόνες τῶν Ἀγίων Πατέρων θεωροῦνται ἐξ ἐπόψεως κύρους κατώ-
 τεροι τῶν Κανόνων τῶν Τοπικῶν καὶ Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

117. Παρμ. 17, 28. «Ἀνόητος» εἶναι οὐχὶ ὁ βλάξ, ἀλλ' ὁ μὴ πεπαι-
 δευμένος, ὁ ἀμαθής.

118. Τὰ ἐρωτήματα τῶν σοφῶν θέτουν τὰ προβλήματα ὀρθῶς. Οὕτως ἀκόμη καὶ οἱ ἀπαιδεῖται συνομιλῶνται τῶν τὰ κατανοοῦν ὀρθῶς καὶ μὲ βάσιν τὸν κοινὸν νοῦν δίδουν ἀπαντήσεις ὄντως σοφάς. Τότε ἡ σοφία δὲν ἀνήκει εἰς αὐτοὺς, ἀλλὰ εἰς τὸν σοφὸν συνομιλητὴν. Κάτω ἀπὸ τὰ λόγια αὐτὰ κρύ-
 πτεται ἡ γλυκύτης τοῦ χαρακτήρος, ἡ ταπεινότης καὶ ἡ ἱκανότης τοῦ Μ. Β.

119. Οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ θεομοὶ καὶ νόμοι ἐφαρμόζονται ἢ κατὰ «ἀκρί-
 βειαν», δηλ. ἀκριδῶς ὅπως ἔχουν νομοθετηθῇ ἢ κατὰ «οἰκονομίαν», δηλ. μὲ
 συγκατάθεσιν ἀποδεχόμενοι εἰς τὴν σωτηρίαν κάποιου. Οἰκονομία δὲν ση-
 μαίνει «ἐξεπόλημα» τοῦ σπιτιοῦ χάριν «ἐλεημοσύνης», ἀλλὰ «νοικοκυρσο-
 νην», δηλ. διατήρησιν, περισυλλογὴν καὶ αὔξησιν τοῦ πλοῦτου τῆς Ἐκκλησίας,
 δηλ. τὴν σωτηρίαν ἀνθρώπων οἱ ὅποιοι ἄλλως θὰ ἔχοντο. Ὁ κληρικὸς μόνον
 τότε δύνανται νὰ ἐφαρμόσῃ ὀρθῶς τὴν οἰκονομίαν, ὅταν γνωρίζῃ ποῖα εἶναι ἡ
 ἀκρίβεια. Διὰ τὸν κληρικόν, ἀλλὰ καὶ πάντα Χριστιανόν, ἀληθὴς ἐπιστήμη
 εἶναι ἡ γνῶσις τῆς ἀκριβείας. «Τοῖς τὴν ἱερατικὴν λαχοῦσιν ἀξίαν μαρτύρια
 καὶ κατορθώματα αἱ τῶν κανονικῶν διατάξεων εἰσι ὑποταπώσεις» (Α' Κα-
 νὼν τῆς Ζ' Οἰκουμ. Συνόδου).

120. Οἱ «ἀρχαιότεροι», ὡς λέγει τὸ Ἱ. Πηδάλιον, σ. 586 (ἐντε�θεν ἀρ-

νά εξαγάγω μόνος μου συμπεράσματα¹²¹ σύμφωνα πρὸς ὅ,τι ἐδιδάχθην.

1. Τὸ ἐρωτήμᾶ σου λοιπόν, τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς τοὺς Καθαροὺς,¹²² ἔχει δεδαιώς ἀναφερθῇ ἄλλοτε, ^{122α} ἀλλὰ καλῶς ὑπενθύμισες ὅτι τὸ ὀρθὸν εἶναι νὰ ἀκολουθῇ κανεῖς τὴν συνηθισμένην πρᾶξιν τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς ἐκάστην χώραν, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἡσυχολήθησαν παλαιότερον μὲ αὐτοὺς (τοὺς Καθαροὺς) ἀντεμετώπισαν τὸ θάπτισμά των μὲ διαφορετικὸν ὁ καθείς ἐξ αὐτῶν τρόπον.

- 5 Ὅσον ὁμως ἀφορᾷ τὸ θάπτισμα τῶν Πεπουζηνῶν,¹²³ ἔχω τὴν γνώμην ὅτι δὲν ἔχει καμμίαν ἀξίαν. Καὶ ἀπορῶ πῶς αὐτὸ διέφυγε τὴν προσοχὴν τοῦ Διονυσίου,¹²⁴ ἂν καὶ ἦτο κανονολόγος.

Ὡρισαν λοιπόν οἱ παλαιοὶ δεκτὸν νὰ γίνεταί τὸ Βάπτισμα ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν παραδοθεῖσαν πίστιν. Μὲ δάσιν αὐτὴν τὴν ἀρχὴν ἄλλας μὲν ομάδας ὠνόμασαν αἰρέσεις,¹²⁵ ἄλλας δὲ σχί-

ζεται ἡ αὐτόθι ἐρμηνεία τῶν Κανόνων τοῦ Μ. Β.).

121. Τὰ συμπεράσματα δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀνατρέπουν τὰς δόσεις. Πρέπει νὰ εἶναι σύμφωνα πρὸς τὰ διδάγματα τῶν Πατέρων. Ὁ Μ. Β. ἦτο ἐκθρὸς παντὸς «νεωτερισμοῦ».

122. Οἱ Κ α θ α ρ οὶ ἦσαν ὁπαδοὶ ὁμωνύμου σχίσματος καὶ ἦσαν πολλὸ ἀσπληρῶν ἀρχῶν. Ἐνόμιζον ὅτι ἡ Ἐκκλησία δεχομένη τοὺς «παιτωκώτας» καὶ διγάμους ἐμίανθη. Καθαροὶ ὠνομάζοντο οἱ ἴδιοι, ὡς πληροφορούμεθα ἀπὸ τὸν Η' Κανόνα τῆς Α' Οἰκουμ. Συνόδου. Τὸ πρῶτον τὸ σχίσμα ἐδημιουργήθη τὸ 251 μ.Χ. ἐν Β. Ἀφρικῇ. Ἐν Ρώμῃ ὠνομάσθησαν Νοβατιανοὶ ἐκ τοῦ ἀρχηγοῦ των πρεσβυτέρου Νοβάτου. Πολλὰς πληροφορίας περὶ αὐτῶν μᾶς δίδει ὁ Ἅγιος Κυπριανὸς (ἐπιστολαὶ 41-52), ὁ Εὐσέβιος κ.ἄ. Κατὰ τὴν Α' Οἰκουμ. Σύνοδον ματαίως ὁ ἐν Ἀγίοις ἀτοκράτωρ ἡμῶν Κωνσταντῖνος προσεπάθησε νὰ ἀπαναφέρῃ εἰς τὴν ἐνότητα τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας τὸν ἀρχηγόν των Ἀνύσιον.

122α. Δὲν ἐννοεῖται Ἐπιστολή, τοῦλάχιστον σωθεῖσα, μεταξὺ τῶν γνωσθῶν.

123. Π ε π ο υ ζ η ν οὶ ὀνομάζονται οἱ Μοντανισταὶ λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ Πέπουζα, πόλις τῆς Φρυγίας, πατρίδος τοῦ Μοντανῶ, ἐθεωρεῖτο ἱερὰ πόλις, ἡ νέα Ἱερουσαλήμ, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ γίνῃ ἡ Β' Παρουσία τοῦ Κυρίου. Οἱ Μοντανισταὶ εἶχον ἐγκρατικὰς τάσεις ὡς πρὸς τὸ σῶμα καὶ τελείαν «ἀκολασίαν» ὡς πρὸς τὸ δόγμα, ἀποὺ ἐπίστευον ὅτι ὁ Παράκλητος εἶχε τρεῖς ἐνσαρκώσεις: τὸν Μοντανόν, τὴν Πρίσκιλλαν καὶ τὴν Μαξιμίλλαν, γυναικας αἱ ὁποῖαι, κατὰ τὸν Ἀλέξιον Ἀριστηνόν, ἐμίγησαν μετὰ τοῦ Μοντανῶ πορνικῶς.

124. Πρόκειται περὶ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου Ἀλεξανδρείας (248-265). Ἐγραφε πολλὰς συγγραφὰς «κανονικάς». Ἡ πρὸς Βασιλεῖδην Ἐπιστολή περιεβλήθη μὲ οἰκουμενικὸν κανονικὸν κῆρος.

125. Οἱ ὀρισμοὶ τοῦς ὁποῖους δίδει ὁ Μ. Β. εἶναι καὶ θὰ μένουν κλασικοί. Ὁ Ι. Αἰγυστινὸς τὴν διαφορὰν μεταξὺ αἵρέσεως καὶ σχίσματος τὴν εἶδε μόνον χρονικῶς! Schisma est dissensio congregationis recens haeresis autem schisma inveteratum (=Σχίσμα εἶναι διάσταις τῆς

- 10 σματα καὶ ἄλλας παρασυναγωγάς. Καὶ αἰρέσεις μὲν ὠνόμασαν αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἐντελῶς ἀποκοπῇ καὶ ἔχουν τελείως ἀποξενωθῇ (ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν) ἀκόμη καὶ εἰς τὴν πίστιν. Σχίσματα ἔπειτα (ὠνόμασαν) αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι ἦλθον εἰς φιλονεικίας μετὰ τῶν διὰ διαφόρους λόγους φύσεως ἐκκλησιαστικῆς καὶ διὰ ζητήματα ἰασιμα.¹²⁶ Τέλος, παρασυναγωγάς¹²⁷ ὠνόμασαν τὰς λατρευτικὰς συνάξεις, τὰς ὁποίας πραγματοποιοῦν οἱ ἀπειθαρχοὶ
- 15 πρεσβύτεροι ἢ ἐπίσκοποι καὶ ὁ ἀμόρφωτος λαός, ὁ ὁποῖος ἀκολουθεῖ αὐτοὺς. Λόγου χάριν ὅταν κάποιος διαπιστωθῇ ὅτι ἔχει ὑποπέσει εἰς κανονικὸν παράπτωμα καὶ τεθῇ εἰς ἀργίαν ἀπὸ πάσης ἱεροπραξίας,¹²⁸ καὶ δὲν ὑποταγῇ εἰς (τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν περίπτωσίν του) κανονικὰς¹²⁹ διατάξεις, ἀλλ' αὐθαιρέτως διατηρήσῃ καὶ τὸ ἀξίωμα¹³⁰ καὶ τὴν λειτουργίαν¹³¹ καὶ μερικοὶ ἐγκαταλείβουν τὴν Καθολικὴν (Ὁρθόδοξον) Ἐκκλησίαν καὶ τὸν ἀκολουθῶσιν, αὐτὸ εἶναι παρασυναγωγή. Σχίσμα εἶναι τὸ νὰ ἔχη
- 20 κανεῖς εἰς τὸ ζήτημα τῆς μετανόιας στάσιν διαφορετικὴν ἀπὸ τοῦς ἐκπροσώπους τῆς Ἐκκλησίας. Τέλος, αἰρέσεις εἰ-

συνάξεως πρόσφατος - προσωρινή, ἐνθ' αἵρεσις εἶναι σχίσμα πεπαικωμένον). Ἀντιθέτως, κατὰ τὸν ἅγιον Ἰερώνυμον, πιστὸν ὁπαδὸν τῶν Ἑλλήνων Πατέρων: *haeresis perversum dogma; schisma separatio ab Ecclesia propter episcopalem dissensionem* (= Αἵρεσις εἶναι τὸ διεστραμμένον δόγμα· σχίσμα εἶναι ὁ χωρισμὸς ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν ἐξ αἰτίας ἐπισκοπικῆς —διοικητικῆς— διαφωνίας).

126. Τὸ σχίσμα χαρακτηρίζεται «ἰάσιμον» ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν αἵρεσιν, τῆς ὁποίας τὸ νόσημα εἶναι ἀ ν ἱ α τ ο ν.

127. Ἄρα ἡ παρασυναγωγή εἶναι σχίσμα χωρὶς ἰδεολογικὸν ἔρεισμα, ἦτοι σχίσμα διὰ καθαρῶς προσωπικοῦς λόγους. Συνάξεις εἶναι αἱ γινόμεναι διὰ λατρευτικῶς σκοποῦς.

128. «Ἐ π ε σ χ ἔ θ η τ ῆ ς λ ε ι τ ο υ ρ γ ῖ α ς». Λειτουργία λέγεται ἡ τέλεσις τῆς θείας Εὐχαριστίας, κυρίως, καὶ κατ' ἐπέκτασιν πάσης ἱεροπραξίας. Κατὰ τὸ Ἱ. Πηδάλιον, ὑπὸ τὴν ὥς ἂνω φράσιν νοεῖται ἡ παντελής καθαίρεσις. Ἰσως ὅμως νοεῖται ἀπαγόρευσις τελέσεως τῆς θείας λειτουργίας.

129. Αἱ κανονικαὶ διατάξεις ὁρίζουν ὅτι, ἂν ὁ ὑπὸ ἀργίαν ἢ καθαίρεσιν κληρικὸς τελῇ τὶ τὸ ἱερατικόν, ὑποβάλλεται εἰς βαρύτερας κυρώσεις μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀναθεματισμοῦ.

130. Εἰς τὸ κείμεν. «π ρ ο ε θ ρ ῖ α», ἧτις εἶναι αὐτὸ τὸ ἀξίωμα καὶ ἡ ἐκ τούτου τιμὴ. Συνήθως ὅμως «πρόεδρος» ὀνομάζεται ὁ ἐπίσκοπος καὶ προεδρία τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα, ἢ ἐπισκοπεία.

131. Τονίζεται ὅτι θέλει νὰ διατηρήσῃ καὶ τὴν λειτουργίαν, διότι ἡ συνήθης πράξις ἦτο νὰ μὴ ἀποβάλλωνται οἱ ἐν ἀργίᾳ ἀπὸ τὴν «καθέδραν» τῶν πρεσβυτέρων ἢ γενικῶς τὸν τόπον - θέσιν τοῦ κλήρου.

ναι ὡς ἐκεῖναι τῶν Μανιχαίων,¹³² τῶν Οὐαλεντίνων,¹³³ τῶν Μαρκιωνιστῶν¹³⁴ καὶ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος Πεππουζηνῶν, διότι ἢ πρὸς τὰς αἱρέσεις διαφορὰ ἀναφέρεται ἀπ' εὐθείας εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν πίστιν εἰς τὸν Θεόν.

- 25 Λοιπόν, αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι πρῶτοι ἡσυχολήθησαν μὲ τὸ ζήτημα αὐτό, ἀπεφάσισαν νὰ θεωρήσουν τὸ μὲν δάπτισμα τῶν αἱρετικῶν ἐντελῶς ἄκυρον καὶ ἀνυπόστατον, τῶν δὲ σχισματικῶν, ἐπειδὴ αὐτοὶ εἶναι ἀκόμη μέλη τῆς Ἐκκλησίας,¹³⁵ νὰ τὸ ἀναγνωρίσουν. Ὅσοι τέλος ἀνήκουν εἰς τὰς παρασυναγωγάς, ἀφοῦ προηγουμένως σωφρονίζονται διὰ

132. Ὁ Μανιχαϊσμός ἦτο θρησκεία συγκρητιστικῇ, ἤτοι συναρμογῇ στοιχείων δουδδιστικῶν, ἡλιολατρικῶν (Ζωροάστρης) καὶ χριστιανικῶν. Βασικὴ τῆς ἀρχῇ ἦτο ὁ δυαλισμός. Ὁ ἱδρυτὴς τῆς Μάνης (216-276) διεκήρυτταν ὅτι ἦτο ὁ «Παράκλητος» περὶ τοῦ ὁποῦ ὠμίλησεν ὁ Ἰησοῦς. Δὲν ἀπέριπτε καμμίαν θρησκείαν! Τὰς ἐδέχετο ὅλας ὡς προπαρασκευαστικὰ στάδια τῆς ἰδικῆς του! Ὁ Μάνης ἔγραψε πολλὰ βιβλία. Εἰς αὐτὰ κυριαρχεῖ ὁ θρησκευτικὸς ὀρθολογισμός. Ὁ Μανιχαϊσμός σπανίως χαρακτηρίζεται ὡς αἵρεσις. Ἦτο μία χριστιανίζουσα ιδιότυπος θρησκεία, δηλ. κάτι πέραν καὶ τῆς αἵρέσεως.

133. Ὁ Οὐαλεντίνος, «γνωστικός» αἱρετικός, ἔδρασεν ἐν Αἰγύπτῳ. Ἡ διδασκαλία του στρέφεται περὶ τὰς λέξεις «αἰῶνες, πλήρωμα, κένωμα, ὑστέρημα». Ἐτάλει ὑπὸ ζωντῶν φιλοσοφικῶν ἐπιδρασιν. Οἱ ἄνθρωποι ἐδημιουργήθησαν κατ' αὐτὸν ἐκ τριῶν οὐσιῶν. Ἀναλόγως τοῦ ποῖα ὑπερτερεῖ εἰς ἕκαστον, οἱ ἄνθρωποι εἶναι ὕλικοι, ψυχικοί, πνευματικοί! Εἶναι φανερόν ποῦ ὁδηγεῖ ἡ ἐξωφρενικὴ αὐτῆ θεωρία.

134. Ὁ Μαρξίω ἦτο εἰς ἐπίσης ἐκ τῶν «γνωστικῶν». Οἱ «γνωστικοί» ἤρνοῦντο τὸ δόγμα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Κατ' αὐτῶν ἡ Ἐκκλησία ἐτόνισε τὸν «κανόνα τῆς ἀληθείας, ὃν διὰ τοῦ Βαπτίσματος εἴληφεν ὁ Χριστιανός» («Ἀγ. Εἰρηναῖος»). Ὁ Μαρξίω ἦτο ὁ σπουδαιότερος γνωστικός. Τὰς ἀρχάς του ἐξεδήλωσε λίαν ἐνωρίς, διό καὶ ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὰς Ἐκκλησίας. Αἱ ἰδέαι του περὶ Θεοῦ, Χριστοῦ, θείας Εὐχαριστίας, Ἁγίας Γραφῆς κ.ἄ. ἦσαν βλάσφημοι καὶ ἀπαράδεκτοι. Ὁ Ἅγιος Πολύκαρπος τὸν εἶχεν ὀνομάσει «πρωτότοκον τοῦ Σατανᾶ». Ὁ Ἅγιος Ἀπόστολος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος ὠνόμαζε τοὺς γνωστικούς «ἐχθροὺς τῆς ἀληθείας». Κατὰ τὸν Ἅγιον Ἰππόλυτον ὁ Μαρξίω ἐοτήριζε τὴν θρησκείαν εἰς τὰ διδάγματα τοῦ Ἐμπεδοκλέους, ὅχι τοῦ Χριστοῦ. (Περὶ τῶν ἀνωτέρω αἱρετικῶν βλ. περισσότερα εἰς Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἀρχιμ. Βασ. Στεφανίδου (ἐκδ. 6', Ἀθήναι 1959, σ. 61 κέξ.).

135. Οἱ σχισματικοὶ εἶναι μέλη τῆς Ἐκκλησίας ἐν ἀταξίᾳ. Τὸ σχίσμα ὅμως τὸ ὅποιον παραμένει ἐπὶ πολὺ οὐνήθως καθίσταται αἵρεσις. Διὰ τοῦτο ὁ Μ. Β. ἔχει τὸν ὅρον «περιορισμὸν «ἐτι»: «ἐφ' ὅσον ἐξυκολουθοῦν ἀκόμη νὰ εἶναι μέλη τῆς Ἐκκλησίας». Κριτήριον εἶναι κατὰ κύριον λόγον ἡ ὀρθὴ διδασκαλία. Διὰ τοῦτο οἱ Βενεδικτῖνοι ἐκδύται δὲν ἔχουν δικαίον παρατηροῦντας ὅτι «τὰ ἐνταῦθα περὶ τῶν σχισματικῶν λεγόμενα ἰσχύουν μόνον διὰ τὸ δάπτισμά των», ἐπειδὴ τελεῖται ὡς καὶ τὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ὁ Μ. Β. γράφει ὅτι οἱ σχισματικοὶ εἶναι ἀκόμη κάτι ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν: «ὡς ἐτι ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ὄντων». Πολὺ παρήγορα τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Μ. Β. διὰ τοὺς σχισματικούς. Περισσότερον ὅμως φοβερόν πρέπει νὰ εἶναι δι' αὐτοὺς τὸ «ἐτι».

σοβαρῶν κανόνων μετανοίας καὶ ἐπιστροφῆς, (ἀπεφάσι-
σαν) νὰ ἐπανασυνδένωνται (οὗτοι) μετὰ τὴν Ἐκκλησίαν.
(Μέχρι τοιοῦτου μάλιστα σημείου), ὥστε πολλάκις ἀκόμη
καὶ ὅσοι κληρικοὶ παρεσύρθησαν καὶ ἠκολούθησαν τοὺς
ἀνυποτάκτους ὅταν μεταμεληθῶν καὶ ἐπιστρέψουν, νὰ γί-
νονται δεκτοὶ εἰς τὸν αὐτὸν βαθμὸν (ἱερωσύνης).

- 30 Οἱ Πεπουζηνοὶ¹³⁶ λοιπὸν εἶναι φανεροὶ αἰρετικοί, διότι
μετὰ τὸ νὰ ἀποδώσουν ἀπαραδέκτως καὶ ἀναισχύντως τὴν
προσηγορίαν «Παράκλητος» εἰς τὸν Μοντανὸν καὶ τὴν Πρί-
σκίλλαν «ἐβλασφήμησαν κατὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος».^{136α}
35 Εἴτε λοιπὸν διότι οὗτοι θεοποιοῦν ἀνθρώπους, εἶναι ἄξιοι
καταδίκης, εἴτε διότι κατεξευτελίζουν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα
μετὰ τὸ νὰ Τὸ συγκρίνουν μετὰ ἀνθρώπους, πάλιν δι' αὐτὸ εἶ-
ναι ὑπόδικοι τῆς αἰωνίου κολάσεως, διότι ἡ ἁμαρτία κατὰ
τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι ἀσυγχώρητος. Πράγματι, κα-
τὰ ποίαν λογικὴν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναγνωρισθῇ τὸ δά-
πτισμα ἐκείνων οἱ ὅποιοι βαπτίζονται εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πα-
τρός καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Μοντανοῦ ἢ τῆς Πρισκίλλης;^{136β}
40 Διότι δὲν ἐβαπτίσθησαν ἀληθῶς ὅσοι δὲν ἐβαπτίσθησαν
εἰς τὸ ὄνομα τῶν Τριῶν Προσώπων, τὰ ὅποια μᾶς «παρε-
δόθησαν».¹³⁷ Ἐπομένως, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸ διέφυγε τὴν προ-
σοχὴν τοῦ περιωνύμου Διονυσίου,¹³⁸ ὅμως ἡμεῖς δὲν πρέ-
πει νὰ ἐξακολουθήσωμεν νὰ συνεχίζωμεν τὸ σφάλμα του.
45 Διότι, ὅτι τοῦτο εἶναι ἄτοπον, εἶναι ἄφ' ἑαυτοῦ φανερόν
καὶ γίνεται σαφές εἰς ὅλους ὅσοι ἔχουν ἔστω καὶ ὀλίγην
κρίσιν.

Οἱ Καθαροὶ¹³⁹ ἔπειτα εἶναι καὶ αὐτοὶ σχισματικοί. Οἱ
παλαιότεροι ὅμως, δηλαδὴ οἱ περὶ τὸν Κυπριανόν¹⁴⁰ καὶ

136. Βλ. σημ. 123.

136α. Πρβλ. Λουκ. 12, 10.

136β. Ἀντὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος προέφερον τὸ ὄνομα τοῦ Μοντανοῦ ἢ
τῆς Πρισκίλλης!

137. Τὰ Τρία Πρόσωπα παρεδόθησαν διὰ τοῦ χωρίου Ματθ. 28, 19.

138. Φαίνεται ὅτι ὁ Ἅγιος Διονύσιος ἢ δὲν εἶχεν ἐπιμελεῖν ρητῶς εἰς
τὴν ἀνάγκην ὅπως τὸ Βάπτισμα τελῆται εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος
ἢ, τὸ πιθανότερον, δὲν ἀνέφερε ρητῶς ὡς ἄκυρον τὸ Βάπτισμα τῶν Πεπου-
ζηνων. Ἡ μὴ σαφὴς διατύπωσις τοῦ Ἁγίου Διονυσίου ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς
ἀπαραδέκτα συμπεράσματα. Ἴσως ὡς στάσις τοῦ Ἁγ. Διονυσίου ἐναντὶ τοῦ
βαπτίσματος ἐννοεῖται τὸ ἐπεισόδιον τῆς Ἐπιστολῆς του 5 πρὸς Εὐστόν (Σίξ-
τον).

139. Βλ. σημ. 122.

140. Ὁ Ἅγιος Ἱερομάρτυς Κυπριανὸς ἐγεννήθη τὸ 200 μ.Χ., ἀλλὰ
Χριστιανὸς ἐγένετο τὸ 245 καὶ τὸ 250 ἐπίσκοπος Καρχηδόνας. Πολλὰς ἐπι-
στολάς ἔγραψε κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Δεκίου (249-252). Μὲ τὸ δάπτισμα
τῶν αἰρετικῶν ἠσχολήθη εἰς τὰς ἐν Καρχηδόνι Συνόδους τῶν ἐτῶν 255, 256.
Τὸ δάπτισμα τῶν πάσης ἀποχρώσεως αἰρετικῶν ἐθεωρήθη ἄκυρον. Εἰς τὸ

50 τὸν ἰδικὸν μας Φιρμιλιανόν,¹⁴¹ ἐθεώρησαν ὀρθὸν νὰ τοὺς συμπεριλάβουν ὅλους αὐτούς, Καθαροὺς, Ἐγκρατίτας¹⁴² καὶ Ὑδροπαραστάτας,¹⁴³ εἰς μίαν καὶ μόνην ἀπόφασιν. Τοῦτο δέ, διότι ἡ μὲν ἀρχὴ τοῦ χωρισμοῦ των (ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν) ἐγίνε διὰ τοῦ σχίσματος. Ἀφ' ὅτου ὁμως οὗτοι ἀπεκόπησαν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, ἔπαυσαν πλέον νὰ ἔχουν ἐπάνω των τὴν χάριν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, διότι μὲ τὴν διακοπὴν τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς¹⁴⁴ ἐσταμάτησεν ἡ μετάδοσις Του.

55 Ἐκεῖνοι λοιπὸν οἱ ὁποῖοι ἀπεκόπησαν πρῶτοι εἶχον λάθει χειροτονίας ἀπὸ τοὺς Πατέρας καὶ εἶχον, χάρις εἰς τὴν ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν των, τὸ χάρισμα τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Ὅσοι ὁμως ἀπεκόπησαν κατέστησαν λαϊκοὶ καὶ δὲν εἶχον πλέον τὸ δικαίωμα οὔτε νὰ βαπτίζουν οὔτε νὰ χειροτονοῦν, ἀφοῦ δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ χορηγοῦν εἰς ἄλλους τὴν χάριν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐξέπεσαν οἱ ἴδιοι. Διὰ τοῦτο διέταξαν οἱ Πατέρες, ὅσοι ἔρχονται ἀπὸ αὐτούς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐπειδὴ εἶχον βαπτισθῇ ὑπὸ λαϊκῶν, νὰ βαπτίζωνται πάλιν μὲ τὸ ἀληθινὸν βάπτισμα τῆς Ἐκκλησίας.¹⁴⁵ Ἀφοῦ ὁμως μερικοὶ ἐκ τῶν κα-

θέμα αὐτὸ ἀναφέρονται αἱ ἐπιστολαὶ 69 - 75, αἱ ὁποῖαι εἶναι λίαν ἐκτεταμέναι. Τὰς ἀπόψεις τοῦ Ἀγίου Κυπριανοῦ ἠσπάσθη καὶ ὁ Ἅγιος Φιρμιλιανὸς Καίσαρειας τῆς Καππαδοκίας (+268).

141. Ὁ Φιρμιλιανὸς ἦτο μαθητὴς τοῦ Ὠριγένης. Αἱ περὶ τὸ βάπτισμα τῶν αἰρετικῶν ἀπόψεις του οἰκονομεῖται εἰς τὴν μόνην περισσώθεισαν ἐπιστολὴν Του (Ἀγ. Κυπριανὸς, Ἐπιστολὴ 75).

142. Οἱ Ἐγκρατίται ἀπερρίπτον τὸν γάμον, λέγοντες ὅτι οὗτος εἶναι τοῦ Σατανᾶ. Ἀπηγόρευον δὲ καὶ παντὸς εἶδους ἐμφυχοφαγίαν. Ἐγκρατῖται ἦσαν οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Εὐσταθίου Σεβαστείας. Οἱ Ἐγκρατῖται κατεδικάσθησαν ὑπὸ τῆς ἐν Γάγκρα Συνόδου.

143. Αἰρετικοί, οἵτινες τὴν θεῖαν Εὐχαριστίαν ἐτέλουν οὐχὶ δι' οἶνου, ἀλλὰ δι' ὕδατος.

144. Ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ παρενοήθη ἀπὸ τοὺς Δουτικούς. Τὴν εἶδον ὑπὸ νομικόν, δικανικὸν πρῆγμα, ὡς ἀπλῶς διαδοχὴν τοῦ ἐπισκοπικοῦ βαθμοῦ. Κατὰ τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ ἀναφέρεται εἰς τὴν διδασκαλίαν, εἰς τὴν συνέχισιν τῆς διδασκαλίας τῶν Ἀποστόλων Ἀποστόλων. Ὅταν δὲ διὰ τῆς ἀποκλίσεως ἡ διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων νοθεύεται, τότε ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ διακόπτεται. Τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον διατηροῦν δι' ὀλίγον ἔτι χρόνον οἱ πρῶτοι ἀποστολικοὶ. Οἱ διάδοχοί των στεροῦνται ἐντελῶς Πνεύματος Ἀγίου καὶ χάριτος, ἀφοῦ στεροῦνται καὶ ἀληθείας.

145. Δὲν ἀρκεῖ νὰ αὐτοονομάζεται τις ἱερεὺς ἢ καὶ νὰ γίνεταί παρὰ τινων δεκτὸς ὡς τοιοῦτος. Πρέπει ὡς τοιοῦτον νὰ τὸν θεωρῇ πρωτίστως ὁ Θεός. Ἄρα, ἀφοῦ διὰ τῶν σχισμάτων καὶ αἱρέσεων δὲν μεταδίδεται ἡ χάρις, οἱ φερόμενοι ὡς ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς των εἶναι λαϊκοί. Εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτὴν ὑπάγονται: α) οἱ μὴ δεχόμενοι τὴν ἱεροσάνην ὡς μυστήριον, β) οἱ πάσης φύσεως αἰρετικοί, καὶ γ) οἱ ἐγχνονίζοντες εἰς σχίσμα. Τὰ ὑπὸ τῶν τοιούτων ἱερῶν τελούμενα μυστήρια εἶναι ἀσώτατα.

- τά τὴν Ἀσίαν (ἐπισκόπων) ἐθεώρησαν ὀρθὸν νὰ γίνῃ ἀνεπιφυλάκτως δεκτὸν τὸ βάπτισμά των, διὰ νὰ «οἰκονομηθῶν»¹⁴⁶ τοιοῦτοτρόπως οἱ πολλοί,¹⁴⁷ ἃς γίνεται δεκτόν.
- 65 Ὁφείλομεν ὅμως νὰ ἀντιληφθῶμεν τὸ κακούργημα τῶν Ἐγκρατιτῶν, ὅτι δηλαδὴ αὐτοὶ διὰ νὰ καταστήσουν τοὺς ἑαυτοὺς των ἀπαραδέκτους¹⁴⁸ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἠθέλησαν νὰ μᾶς προκαταλάβουν δημιουργοῦντες ἓν ἰδιότυπον βάπτισμα καὶ ἔνεκα τούτου παρεποίησαν ἀκόμη καὶ τὸ ἰδικὸν των τυπικὸν τελέσεως τοῦ βαπτίσματος.
- 70 Νομίζω λοιπὸν ὅτι, ἐπειδὴ τίποτε δὲν ἔχει θεωρηθῇ ὅτι ἔχει γίνεῖ περὶ αὐτῶν δεκτὸν ὡς σαφῶς καθωρισμένον, ἡμεῖς πρέπει νὰ μὴ ἀναγνωρίζωμεν τὸ βάπτισμά των. Καὶ ἂν κάποιος ἔχῃ λάβει βάπτισμα ἀπὸ αὐτοῦς, ὅταν προσέλθῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, πρέπει νὰ τὸν βαπτίζωμεν. Ἐὰν ὅμως αὐτὸ πρόκηται νὰ ἀποβῇ ἐμπόδιον εἰς τὸ ἔργον τῆς θείας Οἰκονομίας, πρέπει νὰ καταφύγωμεν καὶ πάλιν εἰς τὴν συνήθειαν καὶ νὰ ἀκολουθήσωμεν τοὺς Ἀγίους Πατέρας, οἱ ὅποιοι κατ' οἰκονομίαν¹⁴⁹ καθώρισαν αὐτὰ τὰ ὅποια τώρα ἰσχύουν. (Ἐχῶ δὲ αὐτὴν τὴν γνώμην), ἐπειδὴ φοβοῦμαι μήπως τέλος πάντων μὲ τὸ νὰ θέλωμεν νὰ καταστήσωμεν αὐτοὺς (τοὺς ἐπισκόπους) διστακτικούς εἰς τὸ νὰ βαπτίζουν, γίνωμεν λόγῳ τῆς αὐστηρότητος τῆς ἀποφάσεως ἐμπόδιον εἰς ὅσους θελήσουν νὰ σωθῶν. Τὸ ὅτι ὅμως ἐκεῖνοι (οἱ αἰρετικοὶ) ἀναγνωρίζουν τὸ ἰδικὸν μας βάπτισμα, αὐτὸ ἃς μὴ μᾶς κάμνῃ συγκαταβατικούς.¹⁵⁰ Διότι δὲν ἔχομεν καμμίαν ὑποχρέωσιν νὰ ἀνταποδώσωμεν εἰς αὐτοὺς τὴν «εὐεργεσίαν», ἀλλὰ νὰ τηρῶμεν τὴν ἀκρίδειαν
- 80 τῶν κανονικῶν διατάξεων. Ἀπαραιτήτως ὅμως πρέπει νὰ καθορισθῇ ὅτι ὅσοι ἔχουν λάβει τὸ βάπτισμα ἐκεῖνο θὰ χρίωνται ἐνῶπιον τῶν πιστῶν καὶ ὅτι μόνον τότε θὰ ἐπιτρέπεται εἰς αὐτοὺς νὰ προσέρχωνται εἰς τὰ Μυστήρια.

146. Δηλαδὴ νὰ ὀδηγηθῶν εἰς σωτηρίαν.

147. Οἱ «πολλοί», δηλ. αὐτοὶ ἐκ τῶν αἰρετικῶν οἱ ὅποιοι δὲν δύνανται νὰ κατανοήσουν τὴν διδασκαλίαν εἰς βάθος, οἱ ἀπλοῖκοι.

148. Πρὸς ἀποφυγὴν διαρροῆς τῶν ὁπαδῶν των ἀνέκαθεν οἱ αἰρετικοὶ δημιουργοὶ χάσμα ἀποστάσεως μεταξὺ Ὁρθοδοξίας καὶ αἵρέσεως.

149. Ἡ ἀναγνώρισις τοῦ βαπτίσματος τῶν αἰρετικῶν ὑπὸ τοῦ Ἀγίου Διονυσίου Ἀλεξανδρείας ἵτο λύσις οἰκονομίας. Κατ' ἀκρίδειαν τὸ βάπτισμα τῶν αἰρετικῶν πρέπει νὰ θεωρῆται ἀσύστατον, μὴ γινόμενον.

150. Βάσις τοῦ συγχρόνου Οἰκουμενισμοῦ ἔχει τεθῇ ἡ ἀρχὴ τῶν ἀμοιβάων συγκαταβάσεων (πρβλ. ἐγκύκλιον τοῦ Τοπορητοῦ τοῦ Οἴκ. Θρόνου 1920). Ἄλλ' ἡ ἀπάντησις τοῦ Μ. Β. εἶναι σαφής.

85 Γνωρίζω δὲ ὅτι τοὺς περὶ τὸν Ἰζοῖν καὶ Σατορνῖνον¹⁵¹ ἀδελφούς τοὺς ἐδέχθημεν ὡς ἐπισκόπους, ἂν καὶ ἀνῆκον εἰς τὴν κατηγορίαν ἐκείνων. Ὡστε δὲν εἶναι πλέον ἐπιτρεπτόν νά ἀποδιώκωμεν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι ἀνήκουν εἰς τὴν παράταξιν των, διότι μὲ τὸ νά δεχθῶμεν τοὺς ἐπισκόπους ὡς ἐπισκόπους, τρόπον τινά καθωρίσαμεν μίαν βασικὴν ἀρχὴν ἐπικοινωνίας μὲ αὐτοὺς.

2. Ἡ γυνὴ ἡ ὁποία κατὰ τρόπον ἡθελημένον φονεύει τὸ ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς ἔμβρυον θεωρεῖται ὡς φονεύτρια. Ἡμεῖς (ἡ Ἐκκλησία) δὲν ἀσχολούμεθα μὲ τὰς λεπτολόγους διακρίσεις¹⁵² κατὰ πόσον εἶχε τὸ ἔμβρυον διαμορφωθῇ ἢ δὲν εἶχε καθόλου σχηματισθῇ. Διότι ἐδῶ (ὕπὸ τῆς Ἐκκλησίας) κρίνεται καὶ τιμωρεῖται ὄχι μόνον ὅ,τι μέλλει νά συμβῇ, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐσκέφθη κακὸν διὰ τὸν ἑαυτὸν του (καὶ διεκινδύνευσεν), ἐπειδὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αἱ γυναῖκες ἀποθνήσκουν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν τοιαύτης μορφῆς προσπαθειῶν των. Εἰς αὐτὸ δὲ προστίθεται ὡς 5 δεύτερος φόνος, τοῦλάχιστον κατὰ τὴν πρόθεσιν αὐτῶν οἱ ὁποῖοι ἀποτολμοῦν αὐτὰς τὰς ἐνεργείας, καὶ ὁ θάνατος τοῦ ἔμβρύου. Ὅμως δὲν πρέπει νά παρατείνῃ κανεῖς τὸ ἐπιτίμιόν των μέχρι τῆς στιγμῆς τοῦ θανάτου των, ἀλλὰ νά περιορίζεται ὡς ἐπιτίμιον διαστήματος δέκα ἐτῶν. Ἡ 10 θεραπεία δηλαδὴ (τὸ ἐπιτίμιον) νά μὴ κανονίζεται ἀπὸ τὸν χρόνον (ἀποχῆς ἀπὸ τὴν θείαν Κοινωνίαν), ἀλλὰ ἀπὸ τὸν τρόπον τῆς μετανοίας¹⁵³ (τοῦ ἁμαρτήσαντος).

151. Δηλαδὴ ἀπὸ ἐδέχθημεν τὸ κρεῖττον (ἐπισκόπους), πολλὰ μᾶλλον θὰ δεχθῶμεν καὶ τὸ ἕλαττον (ιερεῖς). Οἱ δύο ἀναφερόμενοι ἐπίσκοποι εἶναι ἀγνωστοὶ ἄλλοθεν.

152. Αἱ λεπτολόγοι διακρίσεις ἔχουν τὴν ἀρχὴν των εἰς τὸ Ἑξ. 21, 22-23 καὶ εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ἀριστοτέλους. Σημειωτέον ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Μ. Β. ἐπιστεύετο γενικῶς ὅτι τὸ ἔμβρυον «ψυχόυται», ἀποκτᾷ ψυχὴν, ἥτοι γίνεται τέλειος ἄνθρωπος, μόνον τὸν ἔκτον μῆνα τῆς κύησης. Ὁ Μ. Β. ὅχι μόνον οὐκ ἀκριβολογεῖται, ἀλλὰ καὶ μετὰ θάρρους παρατηρεῖ ὅτι ὁ Παλαιὸς Νόμος κἀμνε διακρίσιν μεταξύ ἐξαικονισμένου καὶ μὴ ἀποβλέπων μόνον εἰς τὴν ἀποζημίωσιν ἧς δικαιοῦται ὁ πατὴρ τοῦ θρέφους. Κατὰ τὸν Ζωναρᾶν ὁ Μ. Β. δὲν συμμορφοῦται πρὸς τὰς διατάξεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐπειδὴ δὲν ἔχει ὡς κριτήριον τὰ χρήματα, ἀλλὰ τὴν πρᾶξιν αὐτῆς καθ' ἑαυτήν. Πρβλ. καὶ τὸν Κανόνα 91 τῆς Ἁγίας Πενθέκτης Οἰκουμένης Συνόδου, ὡς καὶ τὸ τέλος τοῦ 8 Κανόνος τοῦ Μ. Β. Ὡς γνωστὸν δέ, καὶ οἱ πολιτικοὶ νόμοι εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὰς ἐκτρώσεις εἶναι αὐτοηρότατοι. Ἄλλ' ἐν τούτοις, οἱ Ἠρῶδαι καὶ αἱ Ἡρωδιάδες φονεῖς τῶν σπλάγγνων των «κυκλοφοροῦν» ὡς νομοταγεῖς πολῖται! Γνωρίζουν ὅμως οἱ τραγικοὶ οὗτοι ἄνθρωποι ὅτι τὸ στίγμα τοῦ θρεφοκτόνου, βαθύτατα χαραγμένον ἐντὸς των καὶ ὡς αἰσίστος τύφισ, θὰ τοὺς συντροφεύῃ παντοῦ καὶ πάντοτε.

153. Βασικὴ ἀρχὴ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ χρονικὴ ἔκτασις τῶν ἐπιτιμίων εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογος τῆς θερμότητος.

3. Ὁ Διάκονος ὁ ὁποῖος μετὰ ἀπὸ τὴν εἰς διάκονον χειροτονίαν του ἐπόρνευσε, καθαιρεῖται μὲν ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τῆς διακονίας, ἀλλ' ὅμως, παρ' ὅτι θὰ καταταγῇ εἰς τὴν τάξιν τῶν λαϊκῶν, δὲν θὰ ἐμποδισθῇ ἀπὸ τὴν μετὰ τῶν πιστῶν ἐπικοινωνίαν. Διότι εἶναι ἀρχαία κανονικὴ διάταξις, ὅσοι ἐκτίπουν ἀπὸ τὸν βαθμὸν τῆς ἱερωσύνης νὰ ὑποβάλλωνται εἰς αὐτὴν μόνον τὴν τιμωρίαν, ἐπειδὴ, ὡς μοῦ φαίνεται, οἱ πρῶτοι Πατέρες ἠκολούθησαν τὸν παλαιὸν Νόμον, τό: «οὐκ ἐκδικήσεις δις ἐπὶ τὸ αὐτὸ»¹⁵⁴ καὶ διὰ μίαν ἄλλην δευδαίως αἰτίαν, διότι δηλαδὴ ὅσοι μὲν ἀνήκουν εἰς τὴν τάξιν τῶν λαϊκῶν, ὅταν ἐκδιωχθοῦν ἀπὸ τὸν τόπον τῶν πιστῶν (εἰς τὸν ναόν) ἐπιστρέφουν πάλιν¹⁵⁵ εἰς τὸν τόπον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐξέπεσον, ἐνῶ ὁ Διάκονος ἔχει ἅπαξ διὰ παντὸς διαρκῆ καὶ τελεσιδικὸν τὴν καταδίκην τῆς καθαιρέσεως. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν πρόκειται νὰ τοῦ δοθῇ πάλιν ἡ διακονία, περιωρίσθησαν εἰς αὐτὴν μόνον τὴν τιμωρίαν. Καὶ αὐτὰ μὲν συμφώνως πρὸς τὸ παραδεδεγμένον δίκαιον. Γενικῶς ὅμως ἡ πραγματικὴ θεραπεία εἶναι ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Συνεπῶς, ὁποῖος ἠθέτησέ τὴν χάριν,¹⁵⁶ μόνον ἂν διὰ τῆς συντριβῆς τῆς σαρκὸς καὶ παντὸς εἴδους δουλαγωγίας τοῦ σώματος, ἡ ὁποία ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἐγκρατείας, ἀποστῇ ἀπὸ τὰς ἡδονάς, ὑπὸ τῶν ὁποίων κατεστράφη, θὰ μᾶς δώσῃ τελείαν ἀπόδειξιν τῆς ἀποθεραπείας του. Πρέπει λοιπὸν νὰ τὰ γνωρίζωμεν καὶ τὰ δύο, δηλαδὴ καὶ τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν συνήθη συγκατάδασιν. Εἰς τὰς περιπτώσεις ὅμως ἐκείνων οἱ ὁποῖοι δὲν ἀναλαμβάνουν ἐκουσίως τὴν τελειότητα τῆς μετανοίας (ἄσκησιν κλπ.), νὰ ἐφαρμόζωμεν τὰ κατὰ παράδοσιν ἐπιτίμια.
4. Περὶ τῶν τριγάρων καὶ πολυγάρων¹⁵⁷ οἱ Πατέρες ὠρι-

τητος τῆς μετανοίας καὶ τοῦ ζήλου τῶν μετανοούντων. Τὰ δὲ «ἐπιτίμια» δὲν ἔχουν ποινικὸν χαρακτῆρα «ἐκανοποιήσεως» τῆς προσβληθείσης θείας Δικαιοσύνης, ἀλλὰ διευκολύνσεως τῆς ἀληθοῦς μετανοίας τοῦ πιστοῦ καὶ διαπαιδαγωγήσεως αὐτοῦ.

154. Ναοὺμ 1, 9.

155. Μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἐπιβληθέντος εἰς αὐτοὺς ἐπιτιμίου.

156. ἠθέτησε τὴν χάριν αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἠθέτησε τὰς ἐπαγγελίας τοῦ Βαπτίσματος ἢ περιεφρόνησε τὴν ἱερωσύνην. Χάρις δὲ εἶναι τὸ Βάπτισμα, ἡ Χειροτονία, ἡ Κοιρὰ. Φάρμακον καὶ θεραπεία εἶναι ἡ δουλαγωγία τοῦ σώματος, ἡ συντριβὴ τῆς σαρκὸς, ἡ ἐγκράτεια, τὰ ὁποῖα κατωτέρω ὁ Μ. Β. ὀνομάζει «ἀκρότητα», ἐπειδὴ ἐπαναφέρουν διὰ τῆς «ἀκρίβειας» εἰς τὴν τελειότητα, ἐξ ἧς ἐξέπεδεν ὁ «ἁθετήσας».

157. Ἡ τριγαμία ἐξισοῦται ὑπὸ τοῦ Μ. Β. μὲ τὴν πολυγαμίαν. Τὴν πολυγαμίαν οἱ Πατέρες τὴν ὀνομάζουν «κτηνώδη» καὶ «πορνείαν κακολογήνην». Εἶναι σαφές ὅτι πολυγάμοι εἶναι οἱ τρίγαμοι ἀπὸ τὰ κατωτέρω λεγόμενα. Ἄρα τὸ «τριγάρων καὶ πολυγάρων» εἶναι τὸ σχῆμα τὸ λεγόμενον «ἐν

- σαν νά ἰσχύη κατ' ἀναλογίαν ὁ ἴδιος Κανὼν, ὁ ὁποῖος ἰσχύει καὶ διὰ τοὺς διγάμους. Δηλαδή προκειμένου μὲν περὶ τῶν διγάμων τὸ ἐπιτίμιον εἶναι ἕν ἔτος, ἐνῶ κατ' ἄλλους Πατέρας δύο ἔτη. Τοὺς τριγάμους ὁμοῦς τοὺς ἀφορίζουν τρία χρόνια καὶ πολλάκις τέσσαρα. Τὸν δὲ γάμον αὐτὸν
- 5 δὲν τὸν ὀνομάζουν πλέον γάμον, ἀλλὰ πολυγαμίαν, ἢ ἀκριβέστερον πορνείαν συγκεκαλυμμένην. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος εἶπε πρὸς τὴν Σαμαρείτιδα, ἡ ὁποία ἔλαβεν ἀλληλοδιαδόχως πέντε ἄνδρας: «ὃν νῦν ἔχεις οὐκ ἔστι σου ἀνήρ». ¹⁵⁸ Διότι ὅσοι ὑπερέβησαν τὸ μέτρον τῆς διγαμίας δὲν εἶναι πλέον ἀξιοὶ νὰ ὀνομάζωνται μὲ τὴν προσφώνησιν τοῦ «ἀνδρός» ἢ τῆς «γυναικός».
- 10 Προκειμένου λοιπὸν περὶ τῶν τριγάμων εὔρομεν ὡς ἰσχύουσαν πρᾶξιν πενταετῇ ἀφορισμόν, ¹⁵⁹ ὅχι ὁμοῦς δάσει (συγκεκριμένων) κανόνων, ἀλλ' ὡς συμπέρασμα ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα. Πρέπει ὁμοῦς νὰ μὴ τοὺς ἐμποδίζωμεν ὅλως δι' ὅλου νὰ ἔρχωνται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλά, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἐπὶ δύο ἢ τρία ἔτη, νὰ τοὺς ἐπιτρέπωμεν τὴν ἀκρόασιν (τῶν Ἀναγνωσμάτων καὶ τοῦ θείου Κηρύ-

διὰ δοῦν». Ὅπως ἐρμηνεύουν τὰ λόγια αὐτὰ καὶ οἱ σοφοὶ ἐρμηνεύται Θεόδωρος Βαλοαμὼν, Ἰω. Ζωναρᾶς, καὶ Ἀλ. Ἀριστηνός. Ὁ τέταρτος γάμος οὐδέποτε εὔρεν εἰσοδὸν εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Ἀπαξ τολμηθεὶς ὑπὸ Λέοντος τοῦ Σ' προσέκαλεσε τοιαύτην ἀντίδρασιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὥστε ἀπεφασίσθη, ὅπως οἱ ἀποτολιμῶντες τέταρτον γάμον ὑπάρχουσι «πάσης ἀπεστερημένοι συνάξεως ἐκκλησιαστικῆς καὶ αὐτῆς τῆς πρὸς τὸν ἅγιον Νάον εισόδου ἁλλότριοι, μέχρις ἂν ἐπιμένωσι τῷ συνοικεσίῳ» (Τόμος Ἐνώσεως, 920).

158. Ἰωάν. 4, 18. Καὶ ὁ 6' γάμος εἶναι «συγκατάβασις» πρὸς τὴν ἱερὰν ἐπιθυμίαν τῆς τεκνογονίας καὶ τὴν ἀσθένειαν τοῦ ἀνθρώπου, ὅχι νόμος. Ἐπομένως οἱ Χριστιανοὶ σύζυγοι οἱ ὁποῖοι συνέβη νὰ χρηθεύουν, ἄς γνωρίζουν ὅτι μόνον κατὰ συγκατάβασιν ἢ Ἐκκλησία ἐπιτρέπει τὸ 6' γάμον, μετὰ τὴν χηρείαν, ἡ ὁποία εἶναι προτιμότερα καὶ θεάρεστος ἐν σχέσει μὲ τὸν 6' γάμον. Περὶ τῶν διγάμων ἐπίσης βλ. καὶ κατωτέρω (§ 12, σημ. 182). Ἐκτενὴ δὲ καὶ πειστικὴν ἀγιογραφικὴν καὶ «πατερικὴν» ἀνάπτυξιν περὶ τούτων καὶ γενικῶς «περὶ τῆς τεκνογονίας καὶ παρθενίας» βλ. εἰς ἑμῶν μνημον διβλίον τοῦ Ἀγ. Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου κατ' ἀνατόπισιν ἐκ τῆς «Ἐρμηνείας τῶν 14 Ἐπιστολῶν τοῦ Ἀγ. Παύλου». Πρόκειται περὶ τοῦ ζ' κεφ. τῆς Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς. (Ἐκδόσις Συλλόγου «Ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης», Ἀθήναι 1971, ὁδ. Ἀκαδημίας 76, Ἀθήναι 142: διατίθεται ὑπὲρ ἀνεγέγραψεως τοῦ Ἱ. Ναοῦ τοῦ Ἀγίου Νικοδήμου εἰς Καρυὰς Ἀγίου Ὁροῦς, ἐνθα ἐκκινήθη καὶ φυλάσσεται ἡ Τιμίᾳ Κέρα Του, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἔχῃ ἀκόμη ἐπ' ὀνόματί του Ἱ. Νάον).

159. Ἀφορισμός λέγεται κυρίως ἡ ἐπὶ τι χρονικὸν διάστημα ἀπαγόρευσις τῆς θείας Κοινωνίας ἢ καὶ ὁ ἀπεκκλησιασμός, ἥτοι ὁ χωρισμός ἀπὸ τῆς συμπροσευχῆς. Ὑπάρχουν καὶ βαρύτερα εἶδη μέχρι τοῦ βαρυτάτου «ἀναθέματος», παντελοῦς ἀποκοπῆς ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας.

15 γματος). Μετά ταῦτα νὰ τοὺς ἐπιτρέπωμεν μὲν νὰ συμπα-
 ρευρίσκωνται εἰς ὁλόκληρον τὴν θείαν Λειτουργίαν, νὰ ἀ-
 πέχουν ὁμως ἀπὸ τὴν μετοχὴν τοῦ ἀγαθοῦ τῆς θείας Εὐ-
 χαριστίας. Τοιοῦτοτρόπως λοιπόν, ἀφοῦ δείξουν κάποιον
 καρπὸν μετανοίας, τότε μόνον νὰ τοὺς ἀποκαθιστῶμεν εἰς
 τὴν θέσιν διὰ τὴν θείαν Κοινωνίαν.¹⁶⁰

5 5. Ἐκεῖνους ἐκ τῶν αἰρετικῶν, οἱ ὅποιοι ὀλίγον πρὸ
 τοῦ θανάτου των μετανοοῦν, πρέπει νὰ τοὺς δεχώμεθα,¹⁶¹
 ἀσφαλῶς ὁμως ὄχι νὰ τοὺς δεχώμεθα ἀπερισκέπτως, ἀλλ'
 ἀφοῦ ἐξετάζομεν ἂν δεικνύουν ἀληθινὴν μετάνοιαν καὶ
 ἔχουν καρπούς, οἱ ὅποιοι ἐπιβεβαιοῦν τὸν ζῆλον των νὰ
 σωθοῦν.

6. Δὲν πρέπει νὰ θεωροῦνται γάμοι αἱ πορνεῖαι τῶν
 μοναζουσῶν,¹⁶² ἀλλὰ νὰ διαλύεται τὸ συνοικεσίον των μὲ
 κάθε τρόπον. Διότι αὐτὸ καὶ ὠφέλιμον εἶναι χάριν τῆς ἀ-
 σφαλείας τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ δὲν θὰ δώσῃ εἰς τοὺς
 αἰρετικούς λαθὴν ἐναντίον μας, ὅτι δῆθεν προσελκόμεν
 πλησίον μας (πολλοὺς) λόγῳ τοῦ ὅτι τοὺς ἀφήνομεν ἐ-
 λευθέρους νὰ ἁμαρτάνουν.

7. Οἱ ἄρσενοκοῖται καὶ οἱ κτηνοδόται καὶ οἱ φονεῖς καὶ
 οἱ μάγοι καὶ οἱ μοιχοὶ καὶ οἱ εἰδωλολάτραι¹⁶³ θεωροῦνται

160. Ἐπειδὴ ἡ Ἐκκλησία εἶναι τόπος ἅγιος καὶ τὰ τελοῦμενα ἅγια, εἰς τοὺς βαρέως ἁμαρτάνοντας ἀπηγορεύετο καὶ αὐτὴ ἡ εἰσοδος εἰς τὴν Ἐκ-
 κλησίαν. Ἡ ἐπιτρέπετο μὲν ἡ εἰσοδος, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ παρακολούθησις τῆς
 θείας Λειτουργίας. Ἐνταῦθα ἐλέπομεν διαφόρους θαυμάσιους διαδοχικῆς συγ-
 καταβάσεως. «Α ρ ὁ α σ ι ς» λέγεται ἡ ἁδεια παραμονῆς εἰς τὴν Θ.
 Λειτουργίαν μέχρι καὶ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου. «Σ ὁ σ τ α σ
 ι ς» δὲ ἡ ἁδεια παρακολούθησεως ὁλοκλήρου τῆς Θ. Λειτουργίας ἄνευ δι-
 καιώματος μεταλήψεως τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων. Ἡ χορήγησις τοῦ δικαι-
 ὡματος «τῆς κοινωνίας τοῦ ἀγαθοῦ» δηλ. τοῦ Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Χρι-
 στοῦ, ἡκολούθει εἰς τὸ τέλος τοῦ «ἐπιτιμίου».

Χαρακτηριστικὸν πάντως τῆς στάσεως τῆς Ἀγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας ἔ-
 ναντι τῆς πολυγαμίας, τοῦ γ' γάμου, εἶναι ὅτι, καὶ μετὰ τὴν ἐκτέλεισιν τοῦ
 ἐπιτιμίου, ὁ τρίγαμος ἐπιτρέπεται νὰ κοινωνῇ μόνον τρεῖς φορές τὸ ἔτος,
 ἂν δὲν εἶχε συμπληρώσει τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του, καὶ μόνον
 μίαν φορὰν ἂν εἶχε συμπληρώσει τὸ τεσσαρακοστὸν (Τόμος Ἐνώσεως).

161. Πῶς πρέπει νὰ τοὺς δεχώμεθα; «Οὐκ ἀκρίτως οὐδὲ ἀδασανίστως». Πρέπει νὰ ἐξετάζωμεν: «θριαμβεῖς αὐτοῦ τὴν αἵρεσιν;». «Τὰς ἁμαρτίας αὐ-
 τοῦ μετὰ θαυμάτων καὶ καρδίας συντετριμμένης ἐξαγορεύει;».

162. Εἰς τὸ καίρι. «κανονικαί» = αἱ μοναχαὶ (βλ. καὶ 2 MBA, σελ. 129, σημ. 336). Καθὼς ὁμως ἐνταῦθα ὁ Ἰω. Ζωναρᾶς καὶ ὁ θεόδωρος Βαλ-
 σαμῶν ἐρμηνεύοντες τὸν Κανὸνα αὐτὸν ἐκλαμβάνουν τὴν λέξιν «τῶν κανονι-
 κῶν», ὡς ἀναφερομένην καὶ εἰς ἄνδρας, κληρικούς. Ὁ Ἀλ. Ἀριστηνὸς δὲν
 τοὺς ἡκολούθησεν εἰς τὸ λάθος αὐτό. Κατὰ τὸν Κανὸνα αὐτὸν οὐδέποτε δό-
 νεται νὰ εὐλογηθῇ γάμος μοναχῆς. Καὶ ἂν συναφθῇ, διαλύεται.

163. Εἰδωλολάτραι ἐνταῦθα δὲν νοοῦνται οἱ θύοντες τοῖς εἰδώλοις, ἀλ-
 λά οἱ «γόνιτες», αὐτοὶ οἱ ὅποιοι κάμνουν «γυγέματα».

ἄξιοι τῆς αὐτῆς κοπαδίκης.¹⁶⁴ Συνεπῶς νὰ ἐφαρμόξης καὶ εἰς αὐτοὺς τὸ γνωστὸν σου ἐκ τῶν ἄλλων περιπτώσεων ἐπιτίμιον. Ὅσους ὁμως ὑπεβλήθησαν εἰς ἐπιτίμιον τριακονταετοὺς μετανοίας λόγῳ τῆς ἀκαθαρσίας τὴν ὁποίαν

- 5 διέπραξαν ἐν ἀγνοίᾳ¹⁶⁵ δὲν θὰ ἔπρεπε καὶ νὰ ἀμφιβάλλω-
μεν νὰ τοὺς δεχώμεθα. Διότι ἀξίους συγγνώμης τοὺς κάμνει
τόσον ἡ ἀγνοία καὶ τὸ αὐθόρμητον τῆς ἐξομολογήσεώς των,
ὅσον καὶ τὸ ἐπὶ τόσον μακρὸν χρόνον παραταθὲν ἐπιτίμιον
τῆς μετανοίας των.

- Εἶναι φανερόν ὅτι, διὰ νὰ μάθουν νὰ μὴ ἀσχημονοῦν,
παρεδόθησαν εἰς τὸν Σατανᾶν¹⁶⁶ ἐπὶ μίαν σχεδὸν ὁλόκλη-
10 ρον ἀνθρωπίνην γενεάν. Συνεπῶς νὰ διατάξης νὰ γίνουν
δεκτοὶ χωρὶς ἄλλην ἐπὶ πλεόν καθυστέρησιν καὶ μάλιστα
ἂν ἔχουν δάκρυα, τὰ ὁποῖα τρόπον τινὰ ἐκβιάζουν τὴν
εὐσπλαγχνικότητά σου, καὶ ἂν ἀκολουθοῦν τρόπον ζωῆς
ὁ ὁποῖος τοὺς κάμνει ἀξίους συμπαθείας.

8. Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος εἰς τὸν θυμὸν του ἐκτύπησε τὴν
σύζυγόν του μὲ τσεκούριον εἶναι φονεὺς. Σὺ πάντως ἐνήρ-
γησες καλῶς καὶ ὅπως ἤρμοζεν εἰς τὴν σύνεσίν σου, διότι
μοῦ ὑπενθύμισες ὅτι πρέπει νὰ ὁμιλήσω καὶ δι' αὐτὸ τὸ
θέμα ἐκτενέστερον, ἐπεὶδὴ ἡ διαφορὰ μεταξὺ ἐκουσίων καὶ
ἀκουσίων ἀμαρτημάτων εἶναι μεγάλη. Ἐντελῶς λοιπὸν ἀ-
κούσιον ἀμάρτημα καὶ ξένον πρὸς τὸν ἀρχικὸν σκοπὸν τοῦ
5 δράστου εἶναι θεδαίως τὸ νὰ πετάξῃ κανεὶς μίαν πέτραν εἰς
ἓνα σκύλον ἢ ἐν δένδρον καὶ νὰ τύχῃ νὰ κτυπήσῃ ἀνθρωπον.
Διότι ἡ πρόθεσίς του ἦτο νὰ προφυλαχθῇ ἀπὸ τὸ ζῶον ἢ νὰ
ρίψῃ τὸν καρπὸν καὶ αἰφνιδίως εὐρέθῃ κάτω ἀπὸ τὸ κτύπημα
ὁ ἐκεῖθεν τυχαίως διερχόμενος. Συνεπῶς τὸ τοιαύτης φύσεως
ἀμάρτημα εἶναι ἀκούσιον.¹⁶⁷

- Ἄσφαλῶς ἀκούσιον εἶναι καὶ τὸ ἀμάρτημα, ὅταν κά-
10 ποῖος θέλῃ νὰ διορθώσῃ κάποιον καὶ τὸν κτυπήσῃ μὲ μίαν
λωρίδα ἢ ράβδον ὅχι σκληράν, ἀλλὰ συμδῇ ὁ ἀνθρωπος.

164. Δὲν πρόκειται διὰ τὴν ἰδίαν ἀπολύτως τιμωρίαν, ἀλλὰ διὰ τιμω-
ρίαν ἀσθηρὰν καὶ παρατεταμένην.

165. Ἀκαθαρσία ἐν ἀγνοίᾳ κυρίως εἶναι ἡ ἐν ἀγνοίᾳ αἰμομιξία.

166. Α' Κορ. 5, 5. Κατὰ τὸν Μ. Β. καὶ τοὺς σοφοὺς ἐρμηνευτάς τῶν
ἱερῶν Κανόνων καταδίκη εἰς ἀποχὴν ἀπὸ τῆς θείας Κοινωνίας καὶ παραδο-
σις εἰς τὸν Σατανᾶν εἶναι τὸ ἴδιον πρᾶγμα. Ἄρα ὁ μὴ μεταλαμβάνων τῶν
Ἀχράντων Μυστηρίων παραδίδει ἑαυτὸν εἰς τὸν Σατανᾶν.

167. Εἰς τὸν Κανόνα αὐτὸν ὁ Μ. Β. κάμνει διακρίσιν μεταξὺ φόνων
ἐκουσίων, ἐγγὺς ἐκουσίων καὶ ἀκουσίων. Ἐρμηνεύων τὸν Κανόνα ὁ Θεόδω-
ρος Βαλααμὶν ἀναφέρει διὰ μακρῶν τὰς διατάξεις τῶν αἰοιδίμων βασιλέων
ἡμῶν καὶ ἰδίως τοῦ Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ περὶ τῆς Ἀγίας Σοφίας ὡς τό-
που καταφυγῆς, ἀσύλου.

τὸν ὁποῖον ἐκτύπησε νὰ ἀποθάνῃ. Διότι λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἐδῶ ἡ πρόθεσις τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι δηλαδὴ ἤθελε νὰ τὸν κάμῃ καλλίτερον καὶ ὄχι νὰ τὸν φονεύσῃ.

- Μεταξὺ τῶν ἀκουσίων ἀμαρτημάτων συμπεριλαμβάνεται καὶ τὸ ἐξῆς: ἐνῷ δηλαδὴ κάποιος προσπαθεῖ νὰ ἀμυνθῇ εἰς μάχην κτυπῶν μὲ ξύλον ἢ μὲ τὴν χεῖρα τοῦ ἀνηλεῶς ἐπιφέρει (εἰς κάποιον) εἰς ἓν καίριον σημεῖον πληγὴν μὲ σκοπὸν νὰ τὸν κακοποιήσῃ μὲν, ἀλλ' ὄχι νὰ τὸν φονεύσῃ ἐντελῶς. Τοῦτο ὁμῶς πλησιάζει πλέον τὸ ἐκούσιον ἀμάρτημα. Διότι αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἐχρησιμοποίησε πρὸς ὑπεράσπισίν του ὄργανον τόσον ἀποτελεσματικὸν ἢ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐπέφερε κατὰ τρόπον ἀσπλαγχνον πληγὴν εἶναι φανερόν ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς αἰχμαλωσίας του ἀπὸ τὸ πάθος δὲν ἐνδιεφέρθη διὰ τὸν ἄνθρωπον.

- 20 Παρομοίως εἰς τοὺς ἀκουσίους φονεῖς συγκαταλλέγεται καὶ ὁποῖος χρησιμοποίησῃ βαρὺ ξύλον ἢ μίαν πέτραν μεγαλυτέραν ἀπὸ τὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρώπου, καθ' ὅτι ἀσφαλῶς ἄλλο εἶχε σκεφθῇ νὰ κάμῃ καὶ ἄλλο ἔκαμε. Παρεσύρθη δηλαδὴ ἀπὸ τὸν θυμὸν τοῦ καὶ τὸν ἐπλήγωσε τόσον, ὥστε νὰ τὸν φονεύσῃ, ἂν καὶ ἡ προσπάθειά του ἦτο νὰ τὸν καταπονήσῃ ἴσως, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ τὸν θανατώσῃ ἐντελῶς.

- 25 Αὐτὸς ὁμῶς ὁ ὁποῖος ἐχρησιμοποίησε ξίφος ἢ οἶονδήποτε παρόμοιον φονικὸν ὄργανον οὐδεμίαν ἔχει ἀπολογίαν καὶ μάλιστα ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐξεσφενδόνισεν ἐναντίον τῆς συζύγου του τσεκούριον. Ἀλλωστε ἀποδεικνύεται ὅτι δὲν ἐκτύπησε κἂν μὲ τὴν χεῖρα του, ὥστε νὰ ἐξαρτᾷ ἀπὸ αὐτὸν ἡ ἔκτασις τῆς πληγῆς, ἀλλ' ἐξεσφενδόνισε (τὸ τσεκούριον) μὲ ἀποτελεσμα, τόσον λόγῳ τοῦ θάρους τοῦ σιδήρου, ὅσον καὶ λόγῳ τῆς αἰχμῆς, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς πάρας πολὺ μεγάλης ὁρμῆς, νὰ ἀποδῇ κατ' ἀνάγκην τὸ κτύπημα θανατηφόρον.

- 30 Ἐξ ἄλλου ἐπίσης εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου ἐκούσιον καὶ δὲν ἐπιτρέπει δι' αὐτὸ καμμίαν ἀμφιβολίαν τὸ ἀμάρτημα, ὅπως π.χ. τῶν ληστειῶν καὶ τῶν πολεμικῶν ἐπιθέσεων. Διότι οἱ μὲν λησταὶ φονεύουν χάριν τῶν χρημάτων (τοὺς ληστευομένους), ὥστε νὰ ἀποφύγουν τὴν ἀνακάλυψιν, οἱ δὲ 35 ἄλλοι κατὰ τοὺς πολέμους καταλήγουν εἰς τοὺς φόνους ὄχι διὰ νὰ ἐκφοδίσουν οὔτε διὰ νὰ συνετίσουν, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι ἀποφασισμένοι νὰ φονεύσουν φανερώς τοὺς ἀντιθέτους.

Ἀσφαλῶς ἐπίσης καὶ ὅταν κανεὶς λόγῳ κάποιας ἄλλης αἰτίας ποτίσῃ κάποιον ἐν μαγικὸν ποτόν (φίλτρον)

- καὶ τὸν φονεύσῃ, τὸ ἁμάρτημα τοῦτο τὸ θεωροῦμεν ἑκούσιον (φόνον). Τοιοῦτοτρόπως κάμνουν πολλάκις αἱ γυναῖκες καθὼς προσπαθοῦν μὲ διάφορα μάγια (μαγικὰς λέξεις) καὶ μὲ μαγικοὺς δεσμοὺς νὰ προσελκύσουν εἰς τὸν ἔρωτά των (ἄνδρας) καὶ τοὺς προσφέρουν μαγικά ποτά, τὰ ὁποῖα προκαλοῦν σκοτισμὸν τῆς διανοίας. Αἱ γυναῖκες αὐταί, ἂν ἄλλο ἐσκόπευον καὶ ἄλλο ἔκαμον, ὁμῶς ἐξ αἰτίας τοῦ μαγικοῦ καὶ ἀπηγορευμένου τεχνάσματός των
- 45 καταπαύσσονται μεταξύ τῶν ἑκουσίων φονέων.

Πρὸς τούτοις λοιπὸν καὶ ὅσαι δίδουν τὰ ἀμβλωτικά φάρμακα εἶναι καὶ αὐταὶ φονεύτριαι, ὥς καὶ ὅσαι λαμβάνουν τὰ ἐμβρυοκτόνα αὐτὰ δηλητήρια. Αὐτὰ λοιπὸν μέχρις ἐδῶ.

9. Ἡ ἐντολὴ ἐξ ἄλλου τοῦ Κυρίου, ὥς πρὸς τὴν λογικὴν τῆς συνέπειαν, ἰσχύει ἐξ Ἰσου καὶ διὰ τοὺς ἄνδρας καὶ διὰ τὰς γυναῖκας, ὅτι δηλαδὴ κανεὶς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐγκαταλείπῃ τὸν (συναφθέντα) γάμον, «ἐκτὸς μόνον ἂν ὑπάρχῃ αἰτία πορνείας».¹⁶⁸ Ἡ (ἐπικρατήσασα) ὁμῶς συνήθεια δὲν εἶναι τοιαύτη, ἀλλὰ προκειμένου μὲν περὶ τῶν γυναικῶν συναντῶμεν πολλὴν ἀκριβολογίαν. Οὕτως, ὁ μὲν Ἀπόστολος (Παῦλος) εἶπεν ὅτι «ὁ κολλῶμενος τῇ πόρνῃ ἐν σῶμά ἐστιν».¹⁶⁹ ὁ δὲ (Προφήτης) Ἰερემίας ὅτι «ἐὰν γένηται γυνὴ ἀνδρὶ ἑτέρῳ, οὐκ ἐπιστρέφει πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς, ἀλλὰ μαινομένη μιανθήσεται».¹⁷⁰ Καὶ πάλιν: «ὁ ἔχων μοιχαλίδα ἄφρων καὶ ἀσεβής».¹⁷¹ Ἀντιθέτως, ἡ ἐπικρατήσασα συνήθεια,¹⁷² ἐπιβάλλει εἰς τὰς γυναῖκας νὰ διατηροῦν τοὺς συζύγους των καὶ ὅταν ἀκόμη αὐτοὶ μοιχεύουν καὶ ζοῦν πορνικῶς.
- 10

- Συνεπῶς δὲν δύναμαι νὰ εἶπω μὲ ἀκρίβειαν, ἂν ἡ γυνὴ ἡ ὁποία θὰ συζευχῇ μὲ ἄνδρα διεζευγμένον εἶναι ἐπιτρεπτόν νὰ θεωρῇται μοιχαλὶς. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ μομφὴ ἀναφέρεται εἰς ἐκείνην ἡ ὁποία διεζεύχθη τὸν σύζυγόν της, ἐξαρτᾶται δηλαδὴ ἀπὸ τὸ διὰ ποῖον λόγον αὕτη ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸν συζυγικὸν δεσμόν. Διότι, καὶ ἐὰν διεζεύχθη, ἐπειδὴ τὴν ἐκτύπα καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τοὺς δαρμούς, ἦτο ὑποχρεωμένη περισσότερον νὰ
- 15

168. Ματθ. 5, 32.

169. Α' Κορ. 6, 16.

170. Ἰερ. 3, 1.

171. Παρμ. 18, 22.

172. Ἡ συνήθεια περὶ τῆς ὁποίας γίνεται λόγος εἶναι ἡ ἐκκλησιαστικὴ οἰκονομία, δηλ. ἡ προσαρμογὴ εἰς τὰς κοινωνικὰς περὶ 6' γάμου καὶ διαζυγίου ἀρχὰς τοῦ ἐλληνορωμαϊκοῦ δικαίου.

- ὑπομείνη καὶ ὄχι νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὸν σύζυγόν της. Ἄν πάλιν δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τὴν ἀπώλειαν τῆς προικὸς της, οὔτε αὐτὴ ἡ δικαιολογία ἀξίζει νὰ συζητηθῇ. Ἄν τέλος διεζεύχθη, ἐπειδὴ αὐτὸς ἐζη ἐν πορνείᾳ, δὲν ἔχομεν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν (τοιαύτην) ὑπόδειξιν. Ἀντιθέτως, ἡ γυνὴ δὲν διετάχθη νὰ χωρίζεται οὔτε τὸν ἀλλόθρησκον σύζυγόν της, ἀλλὰ νὰ παραμείνῃ (μαζί του), ἐπειδὴ εἶναι ἄδελφος ἢ ἐκδασὶς του. «Τί γὰρ οἶδας, γύναι, εἰς τὸν ἄνδρα σώσεις»; ¹⁷³ Ὡστε ἡ γυνὴ ἢ ὁποία ἐγκατέλειψε τὸν σύζυγόν της, ἂν συζευχθῇ μὲ ἄλλον, εἶναι μοιχαλὶς, ἐνῶ ἀντιθέτως ὁ ἐγκαταλελειμμένος σύζυγος (ἐὰν λάβῃ ἄλλην), εἶναι ἀξίος συγγνώμης καὶ ἡ (δευτέρα) σύζυγος ἐνὸς τοιοῦτου ἀνδρὸς δὲν κατακρίνεται. Ἄν ὅμως ὁ σύζυγος ἐγκαταλείψῃ τὴν σύζυγόν του καὶ συζευχθῇ ἄλλην, εἶναι καὶ αὐτὸς μοιχός, ἀφοῦ τὴν ἀναγκάζει καὶ αὐτὴν νὰ μοιχευθῇ. Καὶ ἡ τυχὸν ὡς σύζυγος συζευχθεῖσα μὲ αὐτὸν θὰ εἶναι μοιχαλὶς, διότι ἀπέσπασε πρὸς τὸν ἑαυτὸν της ξένον σύζυγον.

10. Ὅσοι ὠρκίσθησαν ὅτι δὲν θὰ δεχθοῦν χειροτονίαν, ἐνῶ ἐπιμένουν, νὰ μὴ ὑποχρεώωνται νὰ ἐπιорκήσουν. Διότι, ἂν καὶ φαίνεται ὅτι ὑπάρχει κάποιος κανὼν θάσει τοῦ ὁποίου οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ συγχωροῦνται, ἀλλ' ὅμως ἐκ πείρας γνωρίζομεν ὅτι ὅσοι παρέβησαν τὸν ὅρκον τῶν δὲν προκόπτουν. ¹⁷⁴ Πρέπει πάντως νὰ ἐξετάσῃ κανεὶς καὶ τὸ εἶδος τοῦ ὅρκου καὶ τὰ λόγια ¹⁷⁵ καὶ τὴν περίστασιν λόγῳ τῆς ὁποίας ὠρκίσθησαν, ἀκόμη καὶ τὰς λεπτομερειακὰς λέξεις εἰς τοὺς ὅρκους τῶν. Διότι, ἂν δὲν ὑπάρχῃ κανὲν ἐλαφρυντικὸν ἀπὸ καμμίαν ἄποψιν, τότε πρέπει τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς νὰ τοὺς ἀφήνῃ κανεὶς ἐντελῶς.

Ὅσον ὅμως διὰ τὸ ζήτημα τοῦ Σεδῆρου, ¹⁷⁶ δηλαδὴ

173. Α' Κορ. 7, 13, 16.

174. Ὅπόσον θαθεῖται εἶναι ἡ πεποιθήσις τοῦ Μ. Β. ὅτι ἡ ἐπιорκία εἶναι θαυράτη ἁμαρτία φαίνεται ἀπὸ τὰ ἑξῆς: α) παρ' ὅτι οἱ τοιοῦτοι ὅρκοι ὑποσχέσεις δύνανται νὰ ἐγκαταλείπωνται, δέχεται καὶ διακηρύττει ὅτι «ὅσοι παρέβησαν, δι' οἰονδήποτε λόγον, τὸν ὅρκον τῶν δὲν προκόπτουν», καὶ β) μετῴληθεν ὅλα τὰ, κατ' ὁσὶαν, τεχνάσματα, διὰ νὰ ἀπαλλάξῃ ἓνα ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν ἀναγκαστικὴν ἐπιорκίαν εἰς τὴν ὁποίαν ἐξωθεῖτο. Ἐφθασε μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἀποσπᾷ τμῆμα μιᾶς ἐπισκοπῆς καὶ νὰ τὸ ὑπαγάγῃ εἰς ἄλλην. Χάριν μιᾶς ψυχῆς, χάριν τῆς ἀποφυγῆς μιᾶς ἁμαρτίας.

175. Κατὰ τὸν Θεόδωρον Βαλααμῶνα λόγοι ὡς «μὰ τὴν σωτηρίαν μου», «μὰ τὰς εὐχὰς τῶν ἁγίων πατέρων», «νὰ ἴδω συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν μου, καλὴν ψυχὴν» κ.τ.τ. δὲν εἶναι ὅρκοι, ἀλλὰ εὐχαί.

176. Ὁ Σεδῆρος ἦτο ἐπίσκοπος τῆς Ἐπισκοπῆς Οὐασὼδων ἢ Μαρσῶν τῆς Μητροπόλεως Λυκαονίας (Ἰκονίου). Οὗτος ἐχειροτόνησε τὸν Κυριακὸν πρεσβύτερον διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἀγροτικῆς περιοχῆς, ἣτις ἐκαλεῖτο Μίν-

- 10 ὡς πρὸς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἔχειροτονήθη ἀπὸ αὐτὸν πρεσβύτερος, νομίζω ὅτι, ἂν συμφωνῆς καὶ σύ, ὑπάρχει κάποιο τοιοῦτο ἐλαφρυντικόν. Νὰ διατάξης λοιπὸν ἡ ἀγροτική ἐκείνη περιοχὴ, ἡ ὁποία τώρα ὑπάγεται εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Μηστίας,¹⁷⁷ διὰ τὴν ὁποίαν ἐξελέγη ὁ ἄνθρωπος αὐτός, νὰ ὑπαχθῇ εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Οὐασόδων.¹⁷⁸ Διότι οὕτως οὔτε ἐκεῖνος θὰ καταπατήσῃ τὸν ὄρκον του, ἂν δὲν ἐγκαταλείψῃ τὴν περιοχὴν αὐτήν, οὔτε ὁ Λογγίνος ἔχων συνεργόν του τὸν Κυριακὸν θὰ καταστρέψῃ τὴν Ἐκκλησίαν, οὔτε θὰ καταδικάσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ μὲ τὴν ἀργίαν (ἡ ὁποία θὰ τοῦ ἐπιβληθῇ). Ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς δὲν θὰ δώσωμεν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι προβαίνομεν εἰς ἐνεργείας ἀντιθέτους πρὸς τοὺς Κανόνας, ἂν ἐξακολουθήσωμεν νὰ συναναστροφώμεθα τὸν Κυριακόν, ὁ ὁποῖος ὠρκίσθη μὲν ὅτι θὰ μείνῃ συνεχῶς εἰς τὰ Μίνδανα,¹⁷⁹ καὶ ἐν τούτοις ἐδέχθη νὰ μετατεθῇ. Ἡ ἐπάνοδος τοῦ βεβαίως θὰ εἶναι τήρησις τοῦ ὄρκου. Τὸ ὅτι ὅμως θὰ δεχθῇ τὴν οἰκονομικὴν αὐτὴν λύσιν
- 20 δὲν πρέπει νὰ τοῦ καταλογισθῇ ὡς ἐπιπορκία, ἀφοῦ εἰς τὸν ὄρκον του δὲν ἔκαμε λόγον ὅτι δὲν θὰ φύγῃ οὔτε δι' ὀλίγον χρόνον ἀπὸ τὰ Μίνδανα, ἀλλὰ ὅτι θὰ μείνῃ εἰς τὸ μέλλον.

- Ἀλλὰ καὶ τὸν Σεβήρον θὰ τὸν συγχωρήσωμεν, ἀφοῦ προβάλλει ὡς δικαιολογίαν του τὴν λήθην. Θὰ τοῦ εἰπώμεν μόνον: «ὁ κρυφιογνώστης Θεὸς δὲν θὰ ἀφήσῃ τὴν Ἐκκλησίαν Του νὰ τὴν λυμαίνεται εἰς τοιοῦτος ἄνθρωπος», ὁ ὁποῖος δὲν ἔπαυσεν εὐθύς μὲν ἐξ ἀρχῆς νὰ ἐνεργῇ παρὰ τοὺς Κανόνας, ἀλλὰ καὶ νὰ δεσμεύῃ μὲ ὄρκους παρὰ τὰς ἀπαγορεύσεις τοῦ Εὐαγγελίου καὶ νὰ διδάσκῃ νὰ καταπα-
- 25

δανα. (Ἡ λέξις «ἀγρός» δὲν σημαίνει μόνον χωράφι, ἀλλὰ καὶ ἀγροτικὸν οἰκισμόν). Τὰ Μίνδανα ὅμως ὑπῆγοντο εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Μισθείας ἢ Μηστίας τῆς αὐτῆς μητροπολιτικῆς περιοχῆς. Ἐκ τῶν ὑστέρων ὁ Σεβήρος προέφασιζετο ὅτι εἶχε λησμονήσει ὅτι τὰ Μίνδανα δὲν ὑπῆγοντο εἰς τὴν ἐπισκοπὴν του. Ὁ Μ. Β. διατηρεῖ ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ Σεβήρου. Προφανῶς εἶχε δίκαιον, διότι μόνον οὕτως ἐξηγεῖται διατὶ χειροτονήσας οὗτος τὸν Κυριακὸν τὸν ἐδέσμευσε μὲ ὄρκους νὰ μείνῃ πάντοτε ὑποταγμένος εἰς αὐτόν.

177. Βλ. σημ. 176. Ἐπίσκοπος Μηστίας, ἦτο ὡς φαίνεται, ὁ Λογγίνος. Διὰ τοῦτο γίνεται λόγος περὶ ἐπιβολῆς εἰς αὐτὸν ἀργίας. Οἱ ἐρμηνευταὶ Ζωναρᾶς καὶ Βαλοαμῶν τὸν βλέπουν κακῶς ὡς γαιοκτήμονα. Ὡς ἐπίσκοπος τῆς περιοχῆς ὁ Λογγίνος εἶχε δικαίωμα νὰ «ἐρμηύσῃ», δηλ. νὰ κλείσῃ μίαν Ἐκκλησίαν. Ἐρμηῶν τὴν Ἐκκλησίαν θὰ κατεδικάζετο εἰς ἀργίαν ἀπὸ τὸν ἔξαρχον τῶν Μητροπολιτῶν τῆς περιοχῆς, δηλ. τὸν Μέγαν Βασίλειον, καὶ οὕτω θὰ κατεδικάζε τὴν ψυχὴν του.

178. Περὶ Μασσάδων βλ. σημ. 176.

179. Περὶ Μινδάνων βλ. σημ. 176.

τοῦν τοὺς ὄρκους, μὲ τὰς παλινωδίας του¹⁸⁰ καὶ τώρα νὰ ψεύδεται μὲ ὅσα λέγει προσποιοῦμενος ὅτι εἶχε λησμονήσει. Ὅμως, ἐπειδὴ δὲν εἴμεθα δικάσται καρδιῶν, ἀλλὰ κρίνομεν ἀπὸ ὅσα ἀκούομεν, ἃς ἀφήσωμεν τὴν τιμωρίαν τῆς
 30 παραβάσεως αὐτῆς εἰς τὸν Κύριον καὶ ἃς τὸν δεχθῶμεν χωρὶς δισταγμὸν καὶ ἐπιφυλάξεις συγχωροῦντες ἐν ἀνθρώπινον ἐλάττωμα, τὴν λήθην.

11. Αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἔκαμε φόνον ἀκουσίως μὲ ἐνδεκα-
 ετῇ μετάνοιαν ἐξεπλήρωσε τὸ ἐπιτίμιόν του εἰς βαθμὸν ἱ-
 κανοποιητικόν. Εἶναι φανερόν ἐπίσης ὅτι προκειμένου περὶ
 ὧν ἐτραυμάτισαν θὰ βασισθῶμεν εἰς τὰ λόγια τοῦ Μω-
 ὤσεως.¹⁸¹ Οὕτω δὲν θὰ θεωρήσωμεν ὅτι ἐφονεύθη ἐκεῖνος ὁ
 ὁποῖος λόγῳ τῶν πληγῶν τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἔμεινεν ἐν
 διάστημα κλινήρης, ἔπειτα ὅμως μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ρά-
 5 βδου του περιεπάτησε καὶ πάλιν. Ἄν ὅμως δὲν ἐσηκώθη
 πλέον ἀπὸ τὴν κλίνην του, ἀφ' οὗ ἐτραυματίσθη (ἀλλ' ἀπέθανε), ἐν τούτοις, ἐπειδὴ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος τὸν ἐκτύπη-
 σε δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ τὸν φονεύσῃ, εἶναι θεδαίως φονεύς,
 ἀλλ' ἀκούσιος ὡς πρὸς τὴν πρόθεσίν του.

12. Ὁ (Ῥ' Ἀποστολικὸς ΙΖ' Κανὼν) ἀποκλείει ἐντελῶς
 ἀπὸ κάθε ἐκκλησιαστικὸν λειτουργήμα τοὺς διγάμους.¹⁸²

13. Τοὺς γενομένους φόνους εἰς τοὺς πολέμους οἱ Πα-
 τέρεις μας δὲν τοὺς συγκαταριθμοῦν εἰς τοὺς (κοινούς) φό-
 νους ἐπειδὴ, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἠθέλησαν νὰ κάμουν
 συγκατάθεσιν εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἀγωνίζονται διὰ τὴν
 σεμνὴν ζωὴν καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν. Ἴσως ὅμως εἶναι καλὸν
 νὰ τοὺς συμβουλευῶμεν, ἀφοῦ δὲν εἶναι εἰς τὰς χεῖρας κα-
 5 θαροὶ (ἀπὸ αἵμα), νὰ ἀπέχουν ἐπὶ τρία ἔτη μόνον ἀπὸ
 τὴν θεῖαν Κοινωνίαν.¹⁸³

180. «Δι' ὧν μετετέθη». Ἡ φράσις σημαίνει: μὲ ὅσα ἀνεκάλυψε, μὲ τὰς παλινωδίας του, μὲ τὴν ἀστάθειαν καὶ ἀσυνέπειάν του.

181. Πρβλ. Ῥ'Ε. 21, 12-14, 18-19.

182. «Ὁ θυσίαγμος συμπλακεῖς μετὰ τὸ Βάπτισμα... οὐ δύναται εἶ-
 ναι... ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ» (ΙΖ' Ἀποστολικὸς Κανὼν). Οἱ
 διγάμοι ὄχι μόνον δὲν γίνονται δεκτοὶ εἰς ἱερωσύνην, ἀλλ' οὐδὲ εἰς ἐκκλη-
 σιαστικὴν ὑπηρεσίαν. Δηλαδὴ δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε ἀναγνώσται ἢ ψάλλται ἢ
 ὑποδιάκονοι νὰ γίνουν. Ὁ 6' γάμος οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ θεωρῆται σπῖλος
 καὶ κηλὶς. Ὁ ἀπολογητὴς Ἀθηναγόρας τονίζει: «ὁ δεῦτερος γάμος εὐπρεπὴς
 ἐστὶ μοιχεῖα... ὁ γὰρ ἀποστέρων ἑαυτὸν τῆς προτέρας γυναικὸς, καὶ εἰ τέ-
 θνηκε, μοιχὸς ἐστὶ παρακεκαλυμμένος». Ἀνάλογα διδάσκουν οἱ Ὁριγένης,
 Αἰγούστινος, Ἱερώνυμος, Ἐπιφάνιος, Ἀμφιλόχιος κ.ἄ. Εἰς τὴν ἐρμηνείαν
 εἰς τὸ Κατὰ Ματθαῖον, τόμ. ΙΔ', 22, ὁ Ὁριγένης μαρτυρεῖ σαφῶς ὅτι ἡ
 μὴ παρεδοχὴ διγάμων εἰς ἐκκλησιαστικὰς διακονίας εἶναι Ἀποστολικὴ Πα-
 ράδοσις.

183. Ὡς εἶναι φανερόν, λίαν ἐνωρίς ἡ Ἐκκλησία ἐθεώρησε καθήκον

14. Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος παίρνει τόκους, ἂν δεχθῇ νὰ διαθέσῃ τὰ ἄδικα κέρδη του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ νὰ ἀπαλλαγῇ εἰς τὸ μέλλον ἀπὸ τὴν ἀρρώστιαν τῆς φιλοχρηματίας, γίνεται δεκτὸς εἰς τὴν ἱερwsύνην.

15. Ἀπορῶ πάντως διότι ζητεῖς εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφὴν γραμματικὴν ἀκρίβειαν καὶ νομίζεις ὅτι ἡ σημασία τῆς λέξεως ἡ ὁποία ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν μετάφρασιν εἶναι δεδισμένη, ἀφοῦ μάλιστα ἐρμηνευομένη δίδει τὸ ἰδικόν της νόημα καὶ ὄχι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δηλοῖ ἐν κυριολεξίᾳ ἡ ἀντίστοιχος ἐβραϊκὴ λέξις. Ἐπειδὴ ὅμως ὀφείλω νὰ μὴ ἀφήσω χωρὶς ἀπάντησιν τὸ πρόβλημα τὸ ὁποῖον ἀνεκίνησεν ἄνθρωπος ἐρευνητικὸς, (ἰδοὺ λέγω ὅτι) τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ οἱ ἰχθύες τῆς θαλάσσης ἐδημιουργήθησαν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον συμφώνως πρὸς τὰ ὅσα ἐκτίθενται εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, ἀφοῦ καὶ τὰ δύο αὐτὰ γένη ἐξῆλθον ἀπὸ τὰ ὕδατα. Ἡ αἰτία εἶναι ὅτι καὶ τὰ δύο ἔχουν τὸ ἴδιον γινώρισμα. Διότι οἱ μὲν ἰχθύες κολυμβοῦν εἰς τὸ νερόν, ἐνῶ τὰ πτηνὰ πετοῦν¹⁸³ αἰς τὸν ἀέρα. Αὐτοὺς εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον τὰ ἀνέφερε καὶ τὰ δύο μαζί. Πάντως ἡ ἔκφρασις ὡς πρὸς μὲν τοὺς ἰχθύς εἰδικῶς δὲν ἀπεδόθη καταλλήλως, ἀλλ' ὡς πρὸς ὅλα ὅσα ζοῦν εἰς τὰ ὕδατα ἀρμόζει πάρα πολὺ καθ' ὅσον τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ἔχουν ὑποταγῇ εἰς τὸν ἄνθρωπον, καθὼς καὶ οἱ ἰχθύες τῆς θαλάσσης. Καὶ ὄχι μόνον αὐτά, ἀλλὰ καὶ ὅλα «τὰ διαπορευόμενα τρίβους θαλασσῶν».¹⁸⁴ Διότι πᾶν ὑδρόδιον δὲν εἶναι καὶ ἰχθύς, ὡς εἶναι τὰ θαλάσσια κήτη, δηλαδὴ αἱ φάλλαιναί καὶ αἱ σφυρίδες καὶ οἱ δελφίνες καὶ αἱ φῶκαι, καθὼς ἀκόμη οἱ (ἰχθύες) ἵπποι καὶ τὰ σκυλόψαρα καὶ οἱ πρίονες καὶ οἱ ξιφίαι καὶ οἱ (ἰχθύες) δόες,

τοὺς πολέμους ὑπὲρ τῆς «συνῆς ζωῆς», τὴν ἥποιαν ἐξησφάλιζε τὸ Ρωμαϊκὸν Κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδοξίας, ἥτοι «ὑπὲρ θωμῶν καὶ ἑσιτῶν», θρησκείας καὶ οἰκογενείας - πατρίδος. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος τὸ ἐν πολέμοις φονεῖν τοὺς ἐχθροὺς τὸ θεωρεῖ «καὶ ἐννομον καὶ ἐπαίνου ἄξιον» (Ἐπιστολὴ κανονικὴ πρὸς Ἀμόν μονάζοντα) * Δόγω ὅμως τῆς ὑπερ-ουρανίου ἀγιότητος τῆς θ. Εὐχαριστίας, ἀποκλείονται τῆς θείας Μεταλήψεως ἐπὶ τριετίαν, χωρὶς νὰ ἐπιβάλλεται εἰς αὐτοὺς ἄλλο ἐπιτίμιον (νηστεία, ἀκρόασις κλπ.).

183α. Εἰς τὸ καίμενον «διανήχεται» (κολυμβοῦν) καὶ «ἐπινήχεται» (πετοῦν). Ἡ δ ἰ α σημαίνει διὰ μέσου (τοῦ ὕδατος), ἡ ἐ π ἰ τὴν ἐπιφάνειαν καὶ ἄνω τοῦ ὕδατος, τὸν ἀέρα.

184. Πρὸς. Παλμ. 8, 9. Διὰ τὰ διάφορα εἶδη τῶν μνημονευομένων θαλασσίων ζῶων παραπέμπομεν τὸν «ζητητικόν» ἀναγνώστην εἰς ἐγκυκλιό- παιδείας.

- 20 καὶ ἂν θέλῃς, καὶ αἱ κνίδαι (τσουκνίδαι) καὶ αἱ κτένες καὶ ὅλα τὰ ὀστρακόδερμα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καθ' αὐτὸ ἰχθύς δὲν εἶναι κανέν, καὶ (ἐν γένει) ὅλα ὅσα «διαπορεύεται τρίβους θαλασσῶν».

16. Ὁ Νεεμάν δὲν ἦτο μέγας ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ἐνώπιον τοῦ κυρίου του,¹⁸⁵ δηλαδή ἦτο εἰς ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἀξιωματοῦχους τοῦ βασιλέως τῶν Σύρων. Μελέτησε τὴν Γραφὴν μὲ προσοχὴν καὶ θὰ εὖρης εἰς αὐτὴν τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 189 (ΡΠΘ' — CLXXXIX)¹⁸⁶

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΡΧΙΑΤΡΟΝ ΕΥΣΤΑΘΙΟΝ.¹⁸⁷

1. Καὶ διὰ σὰς ὁλους, ὅσοι ἀσκεῖτε τὴν ἱατρικὴν, τὸ ἐπάγγελμά σας εἶναι φιланθρωπία. Καὶ νομίζω ὅτι ὅποιοι θὰ προέκρινε τὴν ἰδικὴν σας ἐπιστήμην ἀπὸ ὅλα ὅσα θεωροῦνται ἀξία ἐπιδιώξεως εἰς τὴν ζωὴν, θὰ εἶχεν ἐκφέρει τὴν πρέπουσαν κρίσιν καὶ δὲν θὰ εἶχε σφάλει ἀπὸ τὸ ὀρθόν, ἀφοῦ τὸ προτιμότερον ἀπὸ ὅλα, ἡ ζωὴ, καταντᾷ κάτι τὸ ἀποφευκτὸν καὶ ἐπώδυνον, ὅταν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τὴν
- 5

185. Δ' Βασ. 5, 1.

186. Ἐγρᾶφη ἦ τὰ τέλη τοῦ 374 ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 375. Ἀφορμὴν εἰς συγγραφὴν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης διατριβὴς περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἔδωκαν διαβολαὶ ἀλλόκοτοι κατὰ τοῦ Μ. Β., ὅτι θῆθεν ἐσαβελλιανίζεν. Οἱ Βενεδικτῖνοι ἐκδύοται καὶ ἄλλοι ἀκολουθοῦντες τούτους, ἂν καὶ ὅχι μετὰ δεδαιότητος, ἀναφέρουν, ἐπὶ τῇ ἑσέει ἀρχαίας σημειώσεως «γλώσσης» εἰς τινα κώδικα, ὅτι ἡ Ἐπιστολὴ δυνατόν νὰ εἶναι τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Μ. Β. Ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης.

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι μιὰ θαυμασιὰ δογματικὴ ἀπολογητικὴ μελέτη μὲ ἀριστοτεχνικὴν δομὴν. Εἰσαγωγικῶς ἐκτίθεται ἡ μεγάλη ἀξία τῆς ἀντιδράσεως κατὰ τῶν ἀδικούντων τὴν ἀλήθειαν (κεφ. 1). Εἰς τὸ κεφ. 2 ὁ Μ. Β. κατηγορεῖ τοὺς πνευματομάχους ὅτι δὲν ἀναζητοῦν, ἀλλὰ μισοῦν τὴν ἀλήθειαν. Εἰς τὰ 3ον καὶ 4ον κεφάλαια ἀνατρέπεται ἡ κατηγορία ἐπὶ καινοτομίᾳ. Εἰς τὸ 5ον κεφάλαιον ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον εἶναι «εἰς» τῆς Τριάδος. Εἰς τὸ κεφ. 6ον ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ Πνεῦμα εἶναι δημοσίον μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. Εἰς τὸ κεφ. 7ον ὅτι ἔχει τὰς αὐτὰς ἐνεργείας καὶ συνεπῶς τὴν αὐτὴν οὐσίαν. Καὶ τέλος ὅτι ἡ προσήγορία «θεός» ἀνήκει εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἀνεξαρτήτως τοῦ ἂν δηλοῖ ἰδίωμα ἢ τὴν οὐσίαν τῆς θεότητος.

187. Εἰς τὸν ἀρχίατρον Εὐστάθιον ἀπηύθυνεν ὁ Μ. Β. καὶ τὴν Ἐπιστ. 151, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Εὐστάθιος παρουσιάζεται φίλος, «συνετός» καὶ «ἀγαπῶν τὸν Κύριον», ἐνθ' εἰς τὴν παροῦσαν παρουσιάζεται καὶ ὑπερασπιστὴς του. Τὸ προοίμιον τῆς Ἐπιστολῆς ἀποτελεῖ ἐξαίρετον ἐ γ κ ὡ μ ι ο ν τ ῆ ς ἱ α τ ρ ι κ ῆ ς καὶ τ ὧ ν κ α λ ῶ ν ἱ α τ ρ ῶ ν.

- ἔχη κανεῖς μὲ ὑγείαν. Χορηγὸς ὁμῶς τῆς ὑγείας εἶναι ἡ ἐπιστήμη σας. Μάλιστα σὺ ἔχεις τὴν ἐπιστήμην σου εἰς ὑπερβολικὸν βαθμὸν ἀμφοτεροδέξιον¹⁸⁸ καὶ ἐπεκτείνεις τὰ
- 10 ὅρια τῆς φιλανθρωπίας σου, ἀφοῦ τὴν χάριν τῆς τέχνης δὲν τὴν περιορίζεις μόνον εἰς τὰ σώματα, ἀλλ' ἐπινοεῖς κάτι καὶ διὰ τὴν θεραπείαν καὶ τῶν ψυχικῶν ἀρρωστημάτων. Καὶ λέγω αὐτά, ὅχι μόνον διότι πιστεῶ εἰς τὰς (καλὰς περὶ σοῦ) διαδόσεις τοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ διότι ἐδιδάχθην ἀπὸ τὴν προσωπικὴν μου πείραν καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας περιπτώσεις, ἀλλ' ἰδιαζόντως τῶρα μὲ τὴν ἀνεκδιήγητον κακίαν τῶν ἐχθρῶν μου. Παρ' ὅτι ὁμῶς ἐξεχύθη ἐναντίον τῆς
- 15 ζωῆς μου ὡς καταστρεπτικὸς χεῖμαρρος, σὺ τεχνέντως τὴν διεσκόρπισας, αὐτὴν τὴν βαρεῖαν φλεγμονὴν τῆς καρδίας μου, ἀφοῦ μὲ τὴν ἐπίχυσιν¹⁸⁹ τῶν παραμυθητικῶν λόγων σου τὴν ἐξήλειψες.^{189α}

- 'Αλλ' ἐγὼ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν μου τὰς ἀλλεπαλλήλους καὶ ποικίλης μορφῆς ἀποπείρας τῶν ἐχθρῶν μου ἐναντίον μου, εἶχον σχηματίσει τὴν γνώμην ὅτι πρέπει νὰ σιωπῶ καὶ νὰ ὑπομένω τὰς κατηγορίας χωρὶς ἀνησυχίαν καὶ νὰ μὴ ἀπαντήσω καθόλου εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἔχουν ὀπλισθῇ μὲ τὸ ψεῦδος, τὸ ἀπαίσιον αὐτὸ ὄπλον, τὸ ὁποῖον πολλὰκις θυθίζει τὴν αἰχμὴν ἀκόμη καὶ μὲ τὸ πρόσχημα τῆς ἀληθείας. Σὺ πάντως ἔκαμες καλῶς καὶ μὲ παρῶτρυνες νὰ μὴ καταπροδώσω¹⁹⁰ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ νὰ ἀποκαλύψω τοὺς συκοφάντας, διὰ νὰ μὴ δοθῇ ἡ δυνατότης νὰ ζημικωθοῦν πολλοί, μὲ τὸ νὰ φαίνεται ὅτι τὸ ψεῦδος εὐδοκιμεῖ περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν.¹⁹¹
- 20
- 25

188. Εἰς τὸ κείμεν. «περιδέξις» = ὁ χρησιμοποιεῖν καὶ τὰς δύο χεῖρας ὡς δεξιὰς, ἔρα πρόσφορος, κατάλληλος διὰ δύο (ἐδῶ) σκοποὺς.

189. 'Ωραιότητὴ εἰκῶν! Ἡ καρδία τοῦ Εὐσταθίου εἶναι μία ἀστείρευτος πηγὴ παρηγορίας, ἀπὸ τὴν ὅποίαν ἀντλεῖ καὶ ὀρροῖζει τὴν φλεγμονὴν τοῦ Μ. Β. 'Ο Μ. Β., γνώστης ἀριστος τῆς ἱατρικῆς, ὁμιλεῖ πρὸς τὸν ἱατρὸν μὲ θαυμασιῶς ἐπιτυχὴ ἱατρικὴν ὁρολογίαν.

189α. Εἰς τὸ κείμεν. ἡ μετοχὴ «ἐις α φ ο ρ ῆ σ α ς» μὲ εἰδικὴν ἱατρικὴν ἔννοιαν. «Διαφορητικὰ» λέγονται τὰ προκαλοῦντα ἐφίθρῳσιν - ἐξάτμισιν φάρμακα.

190. Αἱ συνεχεῖς διαβολαὶ καὶ ἐπιθέσεις εἶχον οδηγήσει τὸν Μ. Β. εἰς τὴν σκέψιν νὰ σιωπήσῃ, ἔστω καὶ προκαλούμενος, ἔστω καὶ ἐλέπων τὴν ἀλήθειαν σφαγιαζομένην. Πόση εἰλικρίνεια! Ὁμολογεῖ ὅτι τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴ προδώσῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ ἀποκαλύψῃ τοὺς συκοφάντας τὴν ἐπῆρε μετὰ τὰς προτροπὰς τοῦ Εὐσταθίου. Πόση ταπεινότης!

Τὸ πρῶτον κεφάλαιον εἶναι ἐγκώμιον τοῦ Εὐσταθίου: πρῶτον ὡς ἱατροῦ, ὡς ἀνθρώπου καὶ ὡς Χριστιανοῦ, καὶ δεύτερον ὡς Ὁρθοδόξου Χριστιανοῦ καὶ ζηλωτοῦ τῆς πίστεως.

191. Πρὸς. 'Ιερ. 12, 1: «τί ὅτι δόξας ἀσεβῶν εὐδοχοῦται;» καὶ Ψαλμ.

2. Ἐκεῖνοι λοιπὸν οἱ ὅποιοι ἄφησαν τοὺς ἑαυτοὺς των νὰ γεμίσουν ἀπὸ ἀδικαιολόγητον μῖσος ἐναντίον μου, μοῦ φαίνεται ὅτι κάμνουν κάτι τὸ ἀνάλογον μὲ (τὸ ἀναφερόμενον εἰς) τὸν μῦθον τοῦ Αἰσώπου.¹⁹² Οὗτος δηλαδὴ παριστᾷ τὸν λύκον νὰ ἀπαγγέλλῃ ὠρισμένας κατηγορίας ἐναντίον τοῦ ἀρνίου, διότι δῆθεν ἐντρέπετο νὰ (δῶσῃ ἀφορμὴν νὰ) θεωρηθῇ ὅτι ἐφόνευσε χωρὶς κάποιαν δίκαιαν ἀφορμὴν αὐτὸν
- 5 ὁ ὅποιος δὲν τὸν εἶχε καθόλου λυπήσει μέχρι τότε. Ἄλλ' ὅταν τὸ ἀρνίον ἀνέτρεψεν εὐκόλως ὅλας τὰς εἰς αὐτὸ ἀποδομμένας συκοφαντικὰς κατηγορίας, τότε (ὁ Αἰσώπος παριστᾷ) τὸν λύκον νὰ μὴ ὑποχωρῇ καθόλου εἰς τὴν ἐπιθυμίαν του, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὸ δίκαιον μὲν νὰ ἡττᾶται, νὰ νικᾷ ὅμως μὲ τοὺς ὀδόντας του. Παρομοίως πράττουν καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἐπεχείρησαν μὲ ζῆλον τὸ μῖσος ἐναντίον μου ὡς κάτι τὸ ἀγαθόν. Ἐπειδὴ ἴσως ἐντρέποντο νὰ θεωροῦνται ὅτι μισοῦν χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ λόγος, πλάθουν¹⁹³
- 10 ἀφορμὰς καὶ κατηγορίας ἐναντίον μου. Ἄλλ' ἐν τούτοις δὲν ἐπιμένουν εἰς τίποτε ἐξ ὧσων λέγουν μέχρι τέλους, ἀλλ' ὡς αἴτιον τῆς ἐναντίον μου ἐχθρότητός των ἀναφέρουν τῶρα τοῦτο, ὕστερον ἐκεῖνο καὶ πάλιν ἄλλο. Καὶ δὲν σταματᾷ ἡ κακία των (οὔτε στηρίζεται) εἰς κανέν (ἀπὸ αὐτά). Ἀντιθέτως, ὅταν ἀνατραποῦν¹⁹⁴ ἀπὸ τὴν μίαν
- 15 κατηγορίαν, προσκολλῶνται εἰς ἄλλην καὶ μετὰ ἀπὸ ἐκείνην ἀρπάζουν πάλιν κάποιαν ἄλλην. Ἄλλ' ἔστω καὶ ἂν διαλυθοῦν ὅλαι αἱ κατηγορίαι των, αὐτοὶ δὲν σταματοῦν νὰ μὲ μισοῦν.¹⁹⁵

Μὲ κατηγοροῦν ὅτι πρεσβεύω τρεῖς θεούς,¹⁹⁶ καὶ «παίρ-

9, 23: «ἐν τῷ ὑπερφηφανεύεσθαι τὸν ἀσεβῆ ἐμπυρίζεται ὁ πτωχός».

192. Αἰσώπου μῦθος 221, «Λύκος καὶ ἀρὴν» (=ἀμνός).

193. Φαίνεται ὅτι οἱ Ἀρεῖανοὶ ὑπῆρξαν πρόδρομοι τῶν Ἰησοῦϊτῶν ὡς πρὸς τὴν τερατώδη ἀρχήν: «ὁ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα».

194. Ἡ εἰκὼν ἔχει ληφθῇ ἀπὸ τὴν προσπάθειαν τῶν μικρῶν νὰ ἀποφύγουν τοὺς μεγάλους καὶ ἰσχυροὺς, μὲ τὸ νὰ ἐναγκαλισθοῦν δένδρον ἢ λίθον, ἐπάνω εἰς τὸ ὅποιον κυριολεκτικῶς κολλοῦν.

195. Τὸ λεγόμενον εἶναι ἀπολύτως εὐνόητον, ἀφοῦ δὲν ἦσαν αἱ κατηγορίαι γενεσιουργὸς αἰτία τοῦ μίσους των, ἀλλ' ἀντιθέτως τὸ μῖσος των κατὰ τοῦ Μ. Β., λόγῳ τοῦ ὅτι ἦτο ὀρθόδοξος, ἐπλαθε συνεχῶς περισσοτέρως κατηγορίας.

196. Τὸ θεῖον μυστήριον τῆς Ἀγίας Τριάδος εἶναι πολὺ λεπτόν. Ἄν τονισθῇ ὀλίγον περισσότερο τοῦ δέοντος τὸ ὅτι τὰ Τρία Πρόσωπα ἀποτελοῦν ἰδίαις ὑποστάσεις, δίδεται λαβὴ διὰ πιστευτὴν κατηγορίαν ἐπὶ «τριθεΐα». Ἄν πάλιν ὑπερτονισθῇ ἡ ἐνότης τῆς οὐσίας, εὐκολος καὶ πρόχειρος ἡ μομφὴ τοῦ Σαβελλικανισμοῦ. Ἡ Ἀγία Τριάς εἶναι μία οὐσία, μία θεότης. Ἐν Τρισὶ προσώποις ἢ ὑποστάσεσιν, ἀλλὰ μία θεότης, ὅχι τρεῖς θεοί. Οὕτε πάλιν εἶναι

- 20 νουν τὰ αὐτιά» τοῦ κόσμου καὶ δὲν παύουν νὰ παρουσιάζουν τὴν συκοφαντίαν των αὐτὴν κατὰ τρόπον πιστευτόν. Ὅμως ὑπέρμαχος ἰδική μου εἶναι ἡ ἀλήθεια, ἀφοῦ ἐγὼ καὶ δημοσίᾳ πρὸς ὅλους καὶ κατ' ἰδίαν πρὸς ὅσους μὲ συναναστρέφονται καθιστῶ εἰς ὅλους σαφὲς ὅτι ἀπὸ ἐμὲ εἶναι ἀναθεματισμένος κάθε ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος ὁμολογεῖ τρεῖς θεοὺς καὶ δὲν θεωρεῖται κἂν Χριστιανός. Ὅσακις ὁμως ἀκούουν αὐτό, εὐρίσκεται πρόχειρος ἐναντίον μου ὁ Σαβέλλιος¹⁹⁷ καὶ ἀποδίδεται¹⁹⁸ εἰς τὴν διδασκαλίαν μου ἢ ἀρρώστια ἢ ὅποια ἔχει εἰς ἐκεῖνον τὴν ἀρχὴν τῆς. Ἀλλ' ἐγὼ καὶ πάλιν ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ ἐπιχειρήματος ἀντιπαρατάσσω τὸ σὺνηθές μου ὄπλον, τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀποδεικνύω ὅτι τὴν αἵρεσιν αὐτὴν τὴν ἀποστρέφομαι ἐξ Ἰσου μὲ τὸν Ἰουδαϊσμόν.

3. Καὶ ποῖον λοιπὸν τὸ ἀποτέλεσμα; Ἀρά γε μήπως μετὰ ἀπὸ τόσας ἀποπειράς ἐκουράσθησαν καὶ ἡσύχασαν; Κάθε ἄλλο! Ἀντιθέτως, μὲ κατηγοροῦν ἐπὶ καινοτομίᾳ,¹⁹⁹ ἐπειδὴ ἐγὼ ὁμολογῶ τρεῖς ὑποστάσεις, καὶ ἐξυφαίνουν τὴν κατηγορίαν ἐναντίον μου ὡς ἐξῆς περίπου: μὲ κατηγοροῦν 5 ὅτι διδάσκω ὅτι ὑπάρχει μία ἀγαθότης καὶ μία δύναμις καὶ μία θεότης. Καὶ αὐτὸ τὸ ὁποῖον λέγουν δὲν εἶναι ἔξω τῆς ἀληθείας, διότι ὄντως αὐτὸ διδάσκω. Ὅταν ὁμως μὲ κατηγοροῦν δι' αὐτό, φέρουν ὡς ἐπιχείρημα ἐναντίον μου τὸ ὅτι αὐτὸ δὲν τὸ ἔχει ἡ «συνήθειά» των καὶ ὅτι δὲν συμφωνεῖ περὶ αὐτοῦ ἡ Γραφή.

Τί λοιπὸν ἀντιτάσσω ἐγὼ εἰς αὐτό; (Ἀπλούστατα) δὲν νομίζω ὅτι εἶναι ὀρθὸν νὰ παραδεχθῶ ὡς νόμον καὶ κρι-

εἰς Θεός, ἐν πρόσωπον μὲ τρία διάφορα προσώπεῖα (Σαβέλλιος), ἀφοῦ κατ' αὐτὸν ὁ αὐτὸς Θεὸς παρουσιάζεται ὅτε μὲν ὡς Πατὴρ, ὅτε δὲ ὡς Υἱός, ὅτε δὲ ὡς Πνεῦμα. Ὁ Μ. Β. λαμβάνει θέσεις ἀπολύτως σαφεῖς καὶ κατηγορηματικάς.

197. Περὶ Σαβελλίου βλ. 1 MBA, σελ. 112, σημ. 278, 279, 280.

198. Εἰς τὸ καίμενον «ἐπιθρυλεῖται». Ἡ λέξις ἔχει νόημα ἀνάλογον μὲ τὴν σημερινὴν φράσιν: «μοὶ κολλᾶνε τὴν ρετσίνα».

199. Καινοτομία ἦτο μόνον ἡ χρῆσις τῆς λέξεως «ὑπόστασις» ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ προσώπου. Μέχρι τότε, κακῶς, ἡ λέξις «ὑπόστασις» ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς δήλωσιν τῆς «οὐσίας». Τοῦτο ὠφείλετο ὅχι εἰς τὴν ἐννοίαν τῆς λέξεως, ἀλλ' εἰς τὴν παρανόησιν τῶν «Δουτικῶν» καὶ τὴν στενότητα τῆς λατινικῆς γλώσσης, εἰς ἣν ἡ λέξις *substantia* σημαίνει καὶ τὴν «οὐσίαν» καὶ τὴν «ὑπόστασιν». Περὶ τούτου βλ. Ἐπιστ. 125, ὡς καὶ 2 MBA, σημ. 107, σ. 72 καὶ 4 MBA, σημ. 123, 126, σ. 42. Ἐπειδὴ κατὰ τοὺς κατηγοροῦν τοῦ «οὐσία» καὶ «ὑπόστασις» δηλοῦν τὸ ἴδιον πρᾶγμα, αἱ τρεῖς ὑποστάσεις προϋποθέτουν τρεῖς ἀγαθότητες, τρεῖς δυνάμεις, τρεῖς θεότητες. Τὸ παράδοξον εἶναι ὅτι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὄπλον τῶν ἀνταρτοπέων αὐτῶν τῆς παραδόσεως ἦτο ἡ συνήθειά των, ἡ παράδοσις!

- 10 τήριον τῆς Ὁρθοδοξίας²⁰⁰ τὴν συνήθειαν ἢ ὁποῖα ἐπικρατεῖ μεταξὺ αὐτῶν. Διότι, ἂν ἡ συνήθεια εἶναι σοδαρὸν ἐπιχειρημα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ὀρθότητος τῆς διδασκαλίας, τότε ἀσφαλῶς καὶ ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ ἀντιπροβάλλωμεν τὴν συνήθειαν ἢ ὁποῖα ἐπικρατεῖ εἰς ἡμᾶς. Ἄλλ' ἂν ἐκείνοι τὴν ἀπορρίπτουν,²⁰¹ ἡμεῖς δὲν ἔχομεν καθόλου τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τοὺς ἀκολουθήσωμεν ὅπωςδὴποτε. Ἄς γίνῃ λοιπὸν
- 15 δικαιοτηνῆς μας ἡ θεόπνευστος Γραφή²⁰² καὶ αὐτοί, τῶν ὁποίων τὰ δόγματα θὰ διαπιστωθῇ ὅτι εἶναι σύμφωνα μὲ τὰ θεῖα λόγια, θὰ ἔχουν ὅπωςδὴποτε μὲ τὸ μέρος των τὴν ψήφον τῆς ἀληθείας.

- Ποία ἄρα γε εἶναι ἡ κατηγορία ἐναντίον μου; (ἔρω-
τῶ) διότι εἰς τὴν ἐναντίον μου κατηγορίαν μου ἀποδίδον-
ται δύο τινὰ ταυτοχρόνως: ἀφ' ἑνὸς τὸ ὅτι διαιρῶ τὰς ὑ-
ποστάσεις²⁰³ καὶ ἀφ' ἑτέρου ὅτι κατὰ τὰ ἄλλα κανένα ἀπὸ
20 τὰ θεοπρεπῆ ὀνόματα δὲν τὰ ἀναφέρω εἰς πληθυντικὸν ἀριθμὸν, ἀλλὰ, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, κηρύττω ὅτι μία εἶναι ἡ ἀγαθότης καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ θεότης καὶ ὅτι ὅλα τὰ ἀνάλογα τὰ ἀναφέρω εἰς ἑνικὸν ἀριθμὸν. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν διάκρισιν τοῦλάχιστον τῶν ὑποστάσεων, αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι
25 δογματίζουν ὅτι ὑπάρχουν διάφοροι οὐσίαι εἰς τὴν θεῖαν φύσιν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἔχουν διαφορετικὴν γνώμην.²⁰⁴ Διότι δὲν εἶναι λογικὸν ἐκείνοι οἱ ὁποῖοι δέχονται τρεῖς οὐσίας νὰ μὴ δέχωνται καὶ τρεῖς ὑποστάσεις. Συνεπῶς μένει ὡς κατηγορία ἐναντίον μου τοῦτο μόνον: ὅτι δηλαδὴ τὰ

200. Εἰς τὸ κείμενον «ὀρθὸς λόγος», ἤτοι ἡ ὀρθὴ διδασκαλία, ἡ Ὁρθοδοξία.

201. Οἱ Ἀρειανοὶ ἐπεκαλοῦντο τὰς παραδόσεις μόνον ἐν ἀνάγκῃ. Ἦσαν πάντοτε πρόθυμοι νὰ τὰς ἀθετήσουν. Ἀντιθέτως, ὁ Μ. Β. τονίζει μετ' ἀποφασιστικότητος: «ἡμεῖς δὲν ἔχομεν καθόλου τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τοὺς ἀκολουθήσωμεν». Ἡμεῖς οὐδέποτε θὰ ὑποτιμήσωμεν τὴν ἀξίαν τῆς ἀποστολικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς Παραδόσεως.

202. Διὰ τοὺς Ὁρθοδόξους δὲν τίθεται πρόβλημα ἢ δίλημμα ἐκλογῆς μεταξὺ Γραφῆς καὶ Παραδόσεως. Ἡ Γραφὴ ὀρθῶς ἐρμηνευομένη διδάσκει ὅ,τι καὶ ἡ Παράδοσις.

203. Διὰ τοὺς τότε στενοκεφάλους δυτικόφρονας Ὁρθοδόξους ἦτο ἀδιανόητος καὶ ἡ σκέψις ἀκόμη διαιρέσεως τῶν ὑποστάσεων, ἀφοῦ κατ' αὐτοὺς, ὡς καὶ πάντας τῶς λατινογλώσσους ἡ λέξις «ὑπόστασις» ἐσημαιοῦνεν ὅ,τι καὶ ἡ «οὐσία». Ἐντεῦθεν ἡ ἀπορία. Ἀφοῦ διαιροῦνται αἱ ὑποστάσεις, πῶς δὲν ἀναφέρονται εἰς πληθυντικὸν ἀριθμὸν τὰ κοινὰ ἰδιώματα, τὰ περὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ; Τοὺς ἐνδοξαίους μερίδας Ὁρθοδόξων, ἐξεμεταλλεύοντο οἱ Ἀρειανοὶ διὰ τοὺς σκοποὺς των.

204. Ὁλόκληρος αὕτῃ ἡ περίοδος ἀποτελεῖ εἰρωνεῖαν-ἐμπαγισμόν κατὰ τῶν Ἀρειανῶν, οἱ ὁποῖοι ἐδέχοντο ὅτι τὰ τρία πρόσωπα ἦσαν «ἑτεροοῦσια», τρεῖς διαφορετικαὶ οὐσίαι, ἔστω καὶ ἂν εἶχον μεταξὺ των κάποιαν ὁμοιότητα (Ὁμοιουσιανοὶ ἢ Ὁμοιοί).

προσηγορικά ὀνόματα²⁰⁵ τὰ ὁποῖα ἀποδίδονται εἰς τὴν θεῖαν φύσιν, τὰ κηρύττω (ὁμιλῶν δι' αὐτὰ) εἰς ἐνικὸν ἀριθμόν.

4. 'Αλλ' ἡ ἀπάντησίς μου εἰς αὐτὸ εἶναι ἐτοίμη καὶ σαφής. "Ὅποιος λοιπὸν κατηγορεῖ ὅσους πιστεύουν ὅτι ὑπάρχει μία θεότης, εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ συμφωνήσῃ μὲ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος πιστεύει εἰς πολλὰς ἢ εἰς καμμίαν.²⁰⁶ Διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπινοήσῃ κανεὶς καὶ κάποιαν ἄλλην περίπτωσιν, ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰς τὰς ὁποίας εἶπον.²⁰⁷ Ὅπως δὲ
- 5 ποτε ἡ θεόπνευστος, διδασκαλία δὲν ἐπιτρέπει νὰ παραδεχώμεθα πολλὰς θεότητας. Ἀντιθέτως, ὅπουδὴποτε καὶ ἂν πράττῃ τοῦτο, κάμνει λόγον περὶ τῆς θεότητος εἰς ἐνικὸν ἀριθμόν, ὥς: «Ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος».²⁰⁸ Καὶ εἰς ἄλλο μέρος: «τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τῆς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε αἰδῖος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης».²⁰⁹ Ἄν λοιπὸν τὸ νὰ δέχεται κανεὶς μεγαλύτερον ἀριθμὸν θεοτήτων
- 10 εἶναι ἴδιον μόνον ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἔχουν τὴν νόσον τῆς πλάνης τῆς πολυθείας, καὶ ἀντιθέτως τὸ νὰ ἀρνεῖται κανεὶς ἐντελῶς τὴν θεότητα εἶναι ἴδιον τῶν ἀθέων, ποῖαν λογικὴν θάσιν ἔχει ἡ κατηγορία, ἡ ὁποία μοῦ ἀποδίδεται λόγῳ τοῦ ὅτι παραδέχομαι μίαν θεότητα; 'Αλλ' ὅμως ἀποκαλύπτουν κατὰ τρόπον φανερώτερον τὸν σκοπὸν τοῦ λόγου των. Δηλαδή τὸ ὅτι προκειμένου μὲν περὶ τοῦ Πατρὸς παραδέχονται ὅτι αὐτὸς εἶναι Θεός· καὶ ἀκόμη συμφωνοῦν ὅτι πρέπει κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον νὰ τιμᾶται καὶ ὁ Υἱὸς μὲ τὸ ὄνομα τῆς θεότητος· προκειμένου ὅμως περὶ τοῦ ('Αγίου) Πνεύματος, παρ' ὅτι συναριθμεῖται μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, λέγουν ὅτι δὲν πρέπει νὰ συνυπολογίζε-
- 15 ται εἰς τὴν ἑνωσίαν τῆς θεότητος. Ἀντιθέτως λέγουν, ἐπειδὴ δὴθεν ἡ δύναμις τῆς θεότητος ἄρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ σταματᾷ εἰς τὸν Υἱόν, πρέπει νὰ ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὴν θείαν δόξαν ἢ φύσιν²¹⁰ τοῦ 'Αγίου Πνεύματος. Πρέπει συνεπῶς καὶ ἐγὼ νὰ ἀπολογηθῶ, ὅσον δύναμαι δι' ὀλίγων, καὶ εἰς αὐτὴν των τὴν ἀποψιν.

205. «Προσηγορίαι» εἶναι τὰ κοινὰ εἰς τὰ τρία πρόσωπα ἰδιώματα, τὰ γνωστὰ ὡς «τὰ περὶ τὴν οὐσίαν», τὰ ἐπιλεγόμενα εἰς τὴν φύσιν (=οὐσίαν).

206. Ἐκὼν ἅκων ὁ Μ. Β. ἀναγκάζεται διὰ δευτέραν φοράν νὰ εἰρυνεύσῃ ἀκόμη σκληρότερον τοὺς παραλογισμοὺς τῶν ἀντιπάλων του αἵρετικῶν.

207. *Tertium non dat.* Ὁ ἐμπαιγμὸς συνεχίζεται!

208. Κολ. 2, 9.

209. Ρωμ. 1, 20.

210. Φύσις, δόξα, οὐσία ἐπὶ τῆς τριουσιότητος εἶναι ἑνωταὶ αἱ ὁποῖαι ταυτίζονται.

5. Ποία λοιπόν είναι ἡ ἀπάντησίς μου; Ὅταν ὁ Κύριος παρέδωκε τὴν πίστιν ἢ ὁποῖα σώζει εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἐμαθήτευσαν εἰς τὸν λόγον Του, συνηρίθμησε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον μαζί με τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. Ἐκεῖνο ὁμῶς τὸ ὁποῖον μίαν φοράν εὐρίσκεται ὅτι εἶναι συνηγμένον (μετὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν) ἐπιμένω ὅτι διατηρεῖ εἰς ὅλα τὴν ἔνωσιν. Δηλαδή δὲν εἶναι δυνατόν, ἐνῶ εἰς ἓν σημεῖον τάσσεται ὁμοῦ (μετὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν), εἰς ἄλλα νὰ ἀποχωρίζεται ἀπὸ αὐτοὺς. Ἀντιθέτως, τόσον εἰς τὴν ζωοποιὸν δύναμιν, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν ἡ φύσις μας ἀπὸ τὴν φθαρτὴν αὐτὴν ζωὴν μεταβαίνει²¹¹ εἰς τὴν ἀθανασίαν, ἡ δύναμις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εὐρίσκεται μαζί με τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, ὅσον καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα, ὡς π.χ. εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ ἀγαθοῦ,²¹² τοῦ ἁγίου,²¹³ τοῦ αἰδίου,²¹⁴ τοῦ σοφοῦ,²¹⁵ τοῦ εὐθέος²¹⁶ τοῦ ἡγεμονικοῦ,²¹⁷ τοῦ δυνατοῦ.²¹⁸ Καὶ γενικῶς εἰς ὅλα εἶναι φανερόν ὅτι ἔχει τὸ ἀχώριστον (ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν), εἰς ὅλας τὰς προσηγορίας αἱ ὁποῖαι θεωροῦνται ἀνώτεροι.
- Νομίζω λοιπόν ὅτι καλὸν εἶναι νὰ πιστεύωμεν ὅτι αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἰς τὰ τόσον ὑψηλὰ καὶ θεοπρεπῆ ἰδιώματα συντάσσεται μετὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν δὲν διαφέρει ἀπὸ αὐτοὺς εἰς κανένα σημεῖον. Καὶ πράγματι, δὲν γνωρίζω ὅτι μερικὰ ἀπὸ τὰ ἀποδιδόμενα εἰς τὴν θείαν φύσιν ἰδιώματα ὑπόκεινται εἰς διάκρισιν²¹⁹ ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων, ὥστε νὰ φαντασθῶ ὅτι εἶναι ἐπιτρεπτόν, ἐνῶ θὰ ἀναγνωρίζω εἰς τὸ Πνεῦμα συμμετοχὴν εἰς τὰ κατώτερα θεία ἰδιώματα, νὰ θεωρῶ ἀνάξιον²²⁰ (νὰ ἀποδοθοῦν εἰς Αὐτὸ καὶ) τὰ ἀνώτερα τοιαῦτα. Διότι ὅλα τὰ θεοπρεπῆ ἰδιώματα καὶ ὀνόματα εἶναι μεταξύ των τῆς αὐτῆς ἀξίας, ἀφοῦ οὐδόλως ἔρχονται εἰς ἀντίθεσιν μεταξύ των ἐπὶ τῆς σημα-

211. Εἰς τὸ καίμενον: «μετασκευάζεται», δηλ. ἀλλάζει οὐσίαν, δομὴν, καὶ οὕτω καθίσταται πράγματι ἀθάνατος καὶ ἀφθαρτος.

212. Πρβλ. Ψαλμ. 142, 10.

213. Πρβλ. Ἰωάν. 14, 26. Σοφ. Σολ. 7, 22.

214. Σοφ. Σολ. 7, 26.

215. Πρβλ. Σοφ. Σολ. 7, 7: «ἐπεκαλεσάμην καὶ ἤλθε μοι Πνεῦμα Σοφίας».

216. Πρβλ. Ψαλμ. 50, 12.

217. Πρβλ. Ψαλμ. 50, 14.

218. Πρβλ. Λουκ. 1, 49.

219. Καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὁ Μ. Β. ἐμπαίζει τοὺς αἱρετικούς. Τρόπον τινὰ τοὺς λέγει: Μὴ ποῖον κριτήριον ἔγινεν ἡ διάκρισις τῶν ἰδιωμάτων εἰς ἀνώτερα καὶ κατώτερα; Πῶς διεπιστώσατε ὅτι γίνεται κἀν διάκρισις;

220. Ποῖος θὰ κάμῃ τὴν ἀξιολόγησιν τῶν ἰδιωμάτων; Ἀκόμη ποῖος θὰ κάμῃ τὴν ἀξιολόγησιν τοῦ Παναγίου Πνεύματος;

σίας τοῦ ἀντικειμένου των.

- Πράγματι, ἡ προσηγορία «ἀγαθός» δὲν ὁδηγεῖ τὴν διάνοιαν εἰς κάποιο ἄλλο ἀντικείμενον, καὶ πάλιν εἰς ἄλλο αἰ
προσηγορίαι «σοφός» καὶ «δυνατός» καὶ «δίκαιος», ἀλλὰ
25 ὅσαδήποτε ἰδιώματα καὶ ἂν ἀναφέρῃς, μὲ ὅλα αὐτὰ ἐν²²¹
εἶναι τὸ δηλούμενον. Καὶ ἂν εἴπῃς τὴν (λέξιν) «Θεός», τὸν
ἴδιον δηλοῖς· ἐκείνον τὸν ὁποῖον ἐνόεις μὲ τὰ ἄλλα ἰδιώμα-
τα (ὀνόματα). Ἄλλ' ἂν ὅλα τὰ ἀποδιδόμενα εἰς τὴν θεί-
αν φύσιν ἰδιώματα ἔχουν τὴν αὐτὴν μεταξύ των ἀξίαν ὡς
πρὸς τὸ ὅτι δηλοῦν ἐξ Ἰσοῦ τὸ ἀντικείμενόν των (τὸν
Θεόν) καὶ ἀπλῶς ἕκαστον ἐξ αὐτῶν ὁδηγεῖ τὴν διάνοιαν
μας εἰς τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ἀπὸ διαφορετικὴν ἀποψιν, θάσει
30 ποίας λογικῆς, ἀνεχόμενος τὴν κοινωνίαν τοῦ Πνεύμα-
τος πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν εἰς τὰ ἄλλα ἰδιώμα-
τα, θέλεις νὰ ἀποχωρίσῃς Αὐτὸ ἀπὸ μόνον τὸ ἰδίωμα τῆς
θεότητος;²²² Εἴμεθα λοιπὸν ἀπολύτως ὑποχρεωμένοι ἢ νὰ
ἀναγνωρίσωμεν ὅτι ἔχει κοινωνίαν²²³ καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦ-
το²²⁴ ἢ νὰ μὴ δεχόμεθα, ὅτι ὑπάρχει κοινωνία οὔτε ὡς πρὸς
τὰ ἄλλα ἰδιώματα. Διότι, ἂν ὡς πρὸς ἐκεῖνα εἶναι ἄξιον
35 (νὰ ἔχῃ κοινωνίαν μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ), ἀσφα-
λῶς δὲν θὰ εἶναι ἀνάξιον ὡς πρὸς αὐτά. Καὶ ἂν, συμφώνως
πρὸς τὴν διδασκαλίαν ἐκείνων, (τὸ Πνεῦμα) εἶναι μικρότε-
ρον ἀπὸ ὅ,τι ἀπαιτεῖται, διὰ νὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἔχῃ κοι-
νήν τὴν προσηγορίαν «Θεός» μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν,
τότε δὲν εἶναι ἄξιον νὰ ἔχῃ κοινὸν κανένα ἀπὸ τὰ ἄλλα
θεοπρεπῆ ἰδιώματα.²²⁵ Διότι, ὅταν κανεὶς τὰ προσέξῃ ὅσον
πρέπει καὶ τὰ συγκρίνῃ μεταξύ των, χάρις εἰς τὸ ἰδιαίτερον
σημεῖον τὸ ὁποῖον παρατηροῦμεν εἰς τὸ καθὲν ἀπὸ αὐτά,
40 θὰ διαπιστώσῃ ὅτι τὰ θεῖα αὐτά ἰδιώματα δὲν δηλοῦν κάτι

221. Ὅλα τὰ ἰδιώματα, σοφός, δίκαιος, δυνατός, δηλοῦν ἐν πρᾶγμα, τὴν θεῖαν οὐσίαν ὑπὸ διαφορετικὸν πρῶμα, ὑπὸ διαφορετικὴν ἀποψιν.

222. Ἐξακολουθεῖ νὰ ἐπισημαίνει τοὺς παραλογισμοὺς τῶν κατ' αὐτοῦ αἰτιάσεων τῶν Ἀρειανῶν καὶ νὰ γελᾷ εἰς ἄρσος των. Ἐπιμένει δὲ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἐπειδὴ, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, οἱ Ἀρειανοὶ ἠρνοῦντο ἐντελῶς ὅτι ἐπιτρέπεται νὰ χρησιμοποιηθῇ ἡ προσηγορία Θεοῦ διὰ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

223. «Κοινωνία»: Τὸ ὅτι τὰ τρία θεῖα Πρόσωπα ἔχουν κ ο ι ν ἄ τὰ θεῖα ἰδιώματα.

224. Δηλ. τὸ ἰδίωμα «Θεός».

225. Πράγματι, ἂν δὲν εἶναι ὁμοούσιον τὸ Πνεῦμα μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, τότε δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἔχῃ τὰ αὐτὰ μὲ αὐτοὺς ἰδιώματα. Τὸ σκεπτικὸν τοῦ Μ. Β. στηρίζεται ἐνταῦθα εἰς τὴν θεμελιώδη ἀρχὴν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὅτι τὰ ἰδιώματα τοῦ Θεοῦ εἶναι αἱ ἄκτιστοι ἐνέργειαι ἢ ἐκφάνσεις τῆς ὑπὲρ πάσαν κατάληψιν οὐσίας Αὐτοῦ. Ὡς τοιαῦτα εἶναι πάντοτε ἰσότημοι καὶ ἰσάξιοι. Ἀντιθέτως, αἱ κτισταὶ ἐνέργειαι τῆς δυτικῆς θεολογίας συνεπάγονται καὶ διαφορὰν εἰς ἀξίαν, τιμὴν κ.λ.π.

- τὸ κατώτερον ἀπὸ τὴν προσηγορίαν «Θεός».²²⁶ Καὶ ὡς ἀ-
 πόδειξις τούτου (ἃς θεωρηθῇ τὸ) ὅτι μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ
 χαρακτηρίζονται πολλά, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὰ ὑποδεέστερα
 45 ὄντα, καὶ κυρίως τὸ ὅτι ἡ Γραφή δὲν διστάζει νὰ κάμῃ χρῆ-
 σιν τῆς ὁμωνυμίας αὐτῆς οὔτε εἰς πράγματα εἰς τὰ ὁποῖα
 δὲν θὰ ἔπρεπεν,²²⁷ ἀφοῦ τὰ εἰδῶλα τὰ κατονομάζει μὲ τὴν
 προσηγορίαν «θεός». Διότι λέγει: «θεοὶ οἳ οὐκ ἐποίη-
 σαν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἀρθήτωσαν καὶ ὑπο-
 κάτω τῆς γῆς βληθήτωσαν».²²⁸ Καὶ πάλιν λέγει: «Πάντες
 50 οἱ θεοὶ τῶν ἔθνων δαιμόνια».²²⁹ Καὶ ἡ ἐγγαστρίμυθος, ἡ ὁ-
 ποῖα μὲ τὰς μαγγανείας τῆς παρουσίας χάριν τοῦ Σα-
 οὐλ τὰς ψυχὰς τὰς ὁποίας αὐτὸς ἀνεζήτει, λέγει ὅτι εἶδε
 θεούς.²³⁰ Ἀλλὰ καὶ ὁ Βαλαάμ, ὁ ὁποῖος ἦτο οἰωνιστὴς καὶ
 μάντις καὶ ἐκράτει εἰς τὰς χεῖρας του τὰ μαντικά ὄργα-
 να,²³¹ ὡς λέγει ἡ Γραφή, καὶ χάρις εἰς τὴν παράδοξον οἰω-
 νιστικὴν τέχνην εἶχεν ἐπιτύχει νὰ οἰκειοποιηθῇ τὴν διδα-
 55 σκαλίαν τῶν δαιμόνων,²³² διηγεῖται ἡ Γραφή ὅτι οὗτος ἐ-
 λάμβανεν ἀποκαλύψεις²³³ ἀπὸ τὸν Θεόν. Καὶ εἶναι δυνα-
 τὸν νὰ παραθέσῃ τις πολλὰ ἀνάλογα παραδείγματα, ἀ-
 φοῦ τὰ συλλέξῃ ἀπὸ τὰς θείας Γραφάς, ἀποδεικνύων ὅτι
 τὸ ὄνομα αὐτὸ (θεός) κατ' οὐδὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅ-
 τι ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς ὑπολοίπους προσηγορίας τοῦ
 Θεοῦ πρωτεύει, ἀφοῦ, καθὼς ἤδη ἐλέχθη, διαπιστώνομεν
 60 ὅτι λέγεται μὲ τὴν αὐτὴν σημασίαν καὶ διὰ πράγματα εἰς
 τὰ ὁποῖα δὲν θὰ ἤρμοζε νὰ ἀποδίδεται. Ἀντιθέτως, τὸ ὄ-
 νομα ἅγιος καὶ ἁφθαρτος καὶ εὐθύς καὶ ἀγαθὸς οὐδόλως
 ἐδιδάχθημεν ἀπὸ τὴν Ἀγίαν Γραφὴν ὅτι ἀποδίδεται ἐξ ἱ-
 σου καὶ εἰς ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα δὲν πρέπει. Συνεπῶς, ἂν
 65 αὐτοὶ δὲν θέτουν ὑπὸ ἀμφισβήτησιν ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦ-
 μα ἔχει κοινὰ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν τὰ ἰδιώματα,

226. Ὡς ἄκτιστοι ἐνέργειαι τὰ θεῖα ἰδιώματα εἶναι ἴσης σημασίας. Κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, ὅτι μερικὰ δὲν ἀποδίδονται καὶ εἰς ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα δὲν πρέπει καὶ οὕτω ἔχουν διατηρηθῇ ὡς ἀποκλειστικῶς «θεοπρεπὴ» χωρὶς δευτέρως νὰ εἶναι ἀνώτερα τῶν ἄλλων.

227. Εἰς τὸ καίμενον «τῶν ἀπεμφαινόντων».

228. Ἱερ. 10, 11.

229. Ψαλμ. 95, 5.

230. Πρβλ. Α' Βασ. 28, 13 κξ.

231. Πρβλ. Ἀριθ. 22, 7 (22, 1-24, 25). Κατὰ τοὺς ἐρμηνευτὰς «μαντεῖα» ἐδὼ εἶναι ἢ ἡ ἀμοιβὴ τὴν ὁποῖαν ἐλάμβανεν ὡς μάντις ἢ ἀντικείμενα τῆς μαντικῆς τοῦ τέχνης καὶ διὰ πρὸς τέλεσιν θυσιῶν.

232. Ἡ μαντικὴ τέχνη προήρχετο ἐκ τῶν δαιμόνων. Ὅφειλεται πάν-
 τοτε εἰς δαιμονικὴν ἐνέργειαν.

233. Εἰς τὸ καίμενον ὑπάρχει ἡ λέξις «συμβουλευέσθαι». Ὁ Θεὸς τοῦ
 ἐδίδε συμβουλὰς, ἀποκαλύψεις.

τὰ ὅποια ἀποδίδονται μέ εὐσεβὲς φρόνημα ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς τὴν θείαν φύσιν, τότε ποῖος λόγος ὑπάρχει νὰ προσπαθοῦν νὰ ἀποδείξουν ὅτι (τὸ Πνεῦμα) δὲν ἔχει κοινόν (μέ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν) μόνον αὐτό, τὸ ὅποιον ἤδη κατέστη σαφὲς ὅτι ἔχουν κοινόν (μέ τὴν Ἀγίαν Τριάδα) καὶ τὰ δαιμόνια καὶ τὰ εἰδωλα, λόγῳ ἀπλῆς ὁμωνυμίας.

6. Λέγουν ὁμῶς ὅτι ἡ προσηγορία αὕτῃ δηλοῖ τὴν οὐσίαν²³⁴ καὶ ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Πνεύματος δὲν εἶναι κοινὴ μέ τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ ὅτι διὰ τὸν λόγον αὐτὸν (Τοῦτο) δὲν μετέχει οὔτε τῆς ὡς πρὸς τὸ ὄνομα αὐτὸ (Θεός) κοινωνίας (τῶν δύο ἄλλων Προσώπων). Λοιπὸν (ἀφοῦ λέγουν αὐτά), νὰ μᾶς δείξουν ἀπὸ τί διεπίστωσαν ὅτι ἡ οὐσία (τοῦ Πνεύματος) εἶναι κάπως παρηλλαγμένη²³⁵ (διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν φύσιν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ). Διότι ἂν μὲν ἦτο δυνατόν νὰ θεωρηθῇ ἡ θεία οὐσία αὕτῃ καθ' ἑαυτήν²³⁶ καὶ νὰ διαπιστώσωμεν ἀπὸ τὰ φαινόμενα ποῖον εἶναι συγγενὲς πρὸς αὐτὴν καὶ ποῖον εἶναι ξένον, ἀσφαλῶς δὲν θὰ ἐχρειαζόμεθα διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τὸ ζητούμενον (τὴν θείαν οὐσίαν) ἄλλων συλλογισμῶν ἢ ἄλλων ἀποδείξεων. Ἀφοῦ ὁμῶς αὕτῃ μὲν
- 10 εἶναι ἀνωτέρα πρὸς κατανόησιν ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὅποια ἐξετάζονται καὶ μόνον μέ βάσιν μερικὰ τεκμήρια κάμνομεν ὠρισμένας σκέψεις περὶ τῶν πραγμάτων τὰ ὅποια ὑπερβαίνουν τὴν γνῶσιν ἡμῶν, εἶναι ἀπολύτως ἀπαραίτητον εἰς τὴν ἔρευναν τῆς θείας οὐσίας νὰ ὀδηγούμεθα ἀπὸ τὰς θείας ἐνεργείας.²³⁷

- 15 Λοιπὸν, ἂν ἴδωμεν τὰς ἐνεργείας αἱ ὅποιαί γίνονται ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα νὰ διαφέρουν μεταξύ των, τότε ἀπὸ τὴν διαφορὰν τῶν ἐνεργειῶν συμπεραίνομεν ὅτι διάφοροί εἶναι καὶ αἱ οὐσαί αἱ ὅποιαί προκαλοῦν τὰς ἐνεργείας αὐτάς. Ἀλλωστε δὲν εἶναι δυνα-

234. Κατὰ τοῦς Πνευματομάχους ἡ προσηγορία Θεός δὲν ἦτο δηλωτικὴ ἐνὸς ιδιώματος, ἀλλὰ τῆς οὐσίας τῆς Ἀγίας Τριάδος. Καὶ ἔκαμον τὸν συλλογισμόν: ἀφοῦ ἐν τῇ Γραφῇ δὲν ὀνομάζεται ρητῶς «Θεός», ἀρα ἡ οὐσία Του δὲν εἶναι ἡ αὕτη (κοινὴ) μέ τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ.

235. Τὸ Πνεῦμα οἱ Πνευματομάχοι τὸ ἐδέχοντο ὡς «ἐτεροῦσιον» τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ.

236. Ἡ θεία οὐσία εἶναι αὕτῃ καθ' ἑαυτήν ἀθεώρητος, ἀκατάληπτος, ἀπρόσιτος. Ἄν ἦτο θεωρητὴ, θὰ εἴχομεν ἄμεσον περὶ αὐτῆς ἀντίληψιν. Τοῦτου ὅντος ἀδυνάτου, λαμβάνομεν ἀμυδράν τινα γνῶσιν μόνον διὰ συλλογισμῶν τινῶν ἐπειδομένων εἰς τεκμήρια τινα.

237. Μόνος ἀσφαλῆς ὁδηγὸς εἰς τὴν κατὰ τὸ ἐφικτὸν γνῶσιν τῆς οὐσίας τῆς Ἀγίας Τριάδος εἶναι αἱ θεταὶ ἀκτιστοὶ ἐνεργεαί.

- τὸν ἑκείνα τὰ ὁποῖα διαφέρουν, συμφώνως πρὸς τὸν ὁρισμὸν²³⁸ τῆς οὐσίας των, νὰ συμφωνοῦν μεταξύ των ὡς πρὸς τὸ εἶδος τῶν ἐνεργειῶν. Π.χ. οὔτε τὸ πῦρ δροσιζει οὔτε ὁ κρυσταλλὸς θερμαίνει, ὅπως διαφέρουν ὡς πρὸς τὴν φύσιν των συγχρόνως διαφέρουν μεταξύ των καὶ αἱ ἐνέργειαι αἱ ὁποῖαι γίνονται ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτά. Ἄν ὁμως σκεφθῶμεν ὅτι ἡ ἐνέργεια Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἀγίου Πνεύματος εἶναι μία, καὶ δὲν διαφέρει καθόλου εἰς τίποτε οὔτε παραλλάσσει, πρέπει ἀπὸ τὴν ταυτότητα τῆς ἐνεργείας νὰ συμπεράνωμεν τὴν ἐνότητα τῆς οὐσίας.
7. Ἐπομένως ἀγιάζει, ζωοποιεῖ, φωτίζει, παρακαλεῖ καὶ ἐν γένει ἐνεργεῖ ὅλα τὰ ἀνάλογα ἐξ Ἰσοῦ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.²³⁹ Οὕτω κανεῖς νὰ μὴ ἀποδίδῃ κατ' ἐξαίρεσιν²⁴⁰ εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος τὴν δύναμιν τοῦ νὰ ἀγιάζῃ, ἀφοῦ ἤκουσεν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τὸν ἴδιον τὸν Σωτῆρα νὰ λέγῃ περὶ τῶν Μαθητῶν Του πρὸς τὸν Πατέρα: «Πάτερ, ἀγιάσον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί Σου».²⁴¹ Παρομοίως καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἐνεργοῦνται εἰς τοὺς ἀξίους εἰς ἴσον βαθμὸν ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Κάθε χάρις καὶ κάθε δύναμις, π.χ. ἡ καθοδηγία, ἡ ζωὴ, ἡ παρηγορία, ἡ ἀθανατοποίησις μας, ἡ μετάδασίς μας (ἀπὸ τὴν δουλείαν) εἰς τὴν ἐλευθερίαν καὶ κάθε ἄλλο ἀγαθὸν τὸ ὁποῖον ἔρχεται μέχρις ἡμῶν.²⁴²

238. Ἰσως καλλίτερον θὰ ἦτο νὰ ἀποδοθῇ διὰ τῆς λέξεως «εἰς ὅς». Τὰ ὁμοῦσια ἔχουν μίαν ἐνέργειαν. Τὰ ὁμοιοῦσια ἢ ἑτεροῦσια ἔχουν ὀλιγώτερον ἢ περισσότερον διαφόρους ἐνεργείας.

239. Μεθοδικωτάτῃ ἢ μετὰ βίας μετὰ τὸ τελικὸν συμπέρασμα τοῦ κεφαλαίου 6. Ἡ ἐνέργεια Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἀγίου Πνεύματος εἶναι μία. Οἱ Πνευματομάχοι δὲν ἠμφεσβήτησαν ποτὲ ὅτι ὁ Πατὴρ ἀγιάζει, φωτίζει, ζωοποιεῖ, παρακαλεῖ. Ἐπομνηστικὸν δὲ Μ. Β. ὅτι τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν ἔχει καὶ τὸ Πνεῦμα, συμπεραίνει ἀδικοῶς καὶ φυσικῶτατα ὅτι εἶναι «τὸ συμπεροκινούμενον καὶ συνδοξαζόμενον τῇ Πατρὶ καὶ τῇ Υἱῷ». Ἀγιάζει (Ρωμ. 15, 16, Β' Θεσο. 2, 13)· ζωοποιεῖ (Ἰωάν. 6, 33, Β' Κορ. 3, 6)· φωτίζει (Ἐβρ. 6, 4) καὶ παρακαλεῖ (Πράξ. 9, 31, Ἰω. 14, 16, 26).

240. Εἰς τὸ κείμενον «κατ' ἐξαίρετον», δηλ. εἰς βαθμὸν ἀνώτερον ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. Ἡ ἐνέργεια εἶναι μία. Κανένα ἀπὸ τὰ ἰδιώματα, καὶ καμμίαν ἀπὸ τὰς ἐνεργείας δὲν ἔχει ἐν πρόσωπον κατ' ἐξαίρετον. Κατὰ τὴν κλασσικὴν δογματικὴν διατύπωσιν «τὰ πάντα ἐνεργεῖ ὁ Πατὴρ δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ». Ἡ ἐνέργεια εἶναι ταυτοχρόνως μία καὶ τῶν τριῶν Προσώπων. Ἐξαιροῦνται μόνον αἱ θεανδρικαὶ ἐνέργειαι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δηλ. αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ ὡς ἀνθρώπου.

241. Ἰωάν. 17, 17.

242. Τὰ πάντα προέρχονται ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Τριάδα, ἢ Ὅμοια καὶ ὡς μία Θεότης καὶ ὡς ἐπὶ μέρους Πρόσωπα εἶναι «ὁ θησαυρὸς τῶν ἀγαθῶν», «ἐξ οὗ πᾶσα δόσις ἀγαθῆ καὶ πᾶν δῶρημά τέλειον» καταβαίνει, κατὰ τὸν Ἅγιον

- 15 "Όμως ή ύπεράνω τής δυνατότητας ήμῶν²⁴³ νά τήν κατανοήσωμεν κειμένη θέλα Οίκονομία τόσον ὡς πρὸς τὰ νοητά, ὅσον καί τὰ αἰσθητά κτίσματα, ἂν θεδαίως πρέπη μὲ θάσιν ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατόν νά γνωρίσωμεν νά προσπαθῶμεν νά συμπεράνῳμεν κάτι καί διὰ τὰ ὑπερβαίνοντα τήν κατάληψίν μας, δέν εἶναι καί αὐτὴ ἔξω τής
- 20 ἐνεργείας καί δυνάμεως τοῦ 'Αγίου Πνεύματος, ἀφοῦ τὸ καθέν ἀπὸ αὐτὰ (τὰ κτίσματα) μετέχει τής εὐεργεσίας Του ἀναλόγως τόσον πρὸς τήν ἰδικήν του ἀξίαν, ὅσον καί πρὸς τήν ἀνάγκην του. Διότι, παρ' ὅτι ή συζήτησις καί ή διαπραγμάτευσις περὶ τῶν ὑπερτέρων τής ἰδικῆς μας φύσεως δέν εἶναι φανερά²⁴⁴ εἰς τὰς ἰδικάς μας αἰσθήσεις, ὅμως κατὰ λογικὴν ἀκολουθίαν θά συνεφώνει τις περισσότερον εὐλόγως, ὅτι θάσει τῶν ὄσων γνωρίζομεν ή δύναμις τοῦ 'Αγίου Πνεύματος ἐνεργεῖ καί εἰς ἐκεῖνα, παρ' ὅτι εἶναι ξένη ὡς πρὸς τήν Οἰκονομίαν τῶν ὑπερκειμένων εἰς τήν κατάληψίν μας πραγμάτων. Διότι ὅποιος λέγει κάτι τέτοιο παρουσιάζει τήν βλασφημίαν γυμνήν καί ἐντελῶς ἀδικαιολόγητον, ἀφοῦ δέν κατοχυρώνει μὲ κανένα λογικὸν συμπέρασμα τήν ἀπαράδεκτον αὐτὴν ἄποψιν.
- 25 'Αντιθέτως ὅποιος συμφωνεῖ ὅτι ἀκόμη καί τὰ ὑπεράνω ήμῶν οἰκονομοῦνται μαζί μὲ τὸν Πατέρα καί τὸν Υἱὸν καί μὲ τήν δύναμιν τοῦ 'Αγίου Πνεύματος, ὑποστηρίζει τήν ἄποψιν αὐτὴν στηριζόμενος εἰς τὸ σαφές τεκμήριον τής ἀτομικῆς του ζωῆς.²⁴⁵

Συνεπῶς, προκειμένου περὶ τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ

'Ιάκωβον τὸν ἀδελφόν (1, 17). Θά ἡδύνατο ὅμως νά εἶπῃ κανεὶς ὅτι πολὺ αἰ ὥρεαι τοῦ Θεοῦ δέν φθάνουν μέχρις ήμῶν, διότι τὰς ἀπομακρόνομεν μὲ τήν ἀναξιοτήτά μας καί τὰς ἀχαριστίας μας.

243. Τήν περίοδον αὐτὴν ὁ Y. Courtonne τήν ἔχει ἐντελῶς παρανοήσει.

244. Τὰ ἐδῶ λεγόμενα τοῦ Μεγάλου Πατρὸς ἀναιροῦν τήν γνωσιολογίαν τῶν Πνευματομάχων. Οὗτοι κατὰ τρόπον ὀρθολογιστικὸν προσεπάθουν νά κατανοήσουν τὰ μυστήρια τής θεότητος καί ἰδίως τήν θέλαν ὁσίαν!... Οἱ "Αγιοι Πατέρες ὑπεστήριξαν μετὰ ταπεινοφροσύνης ὅτι τοῦτο εἶναι «ὑπέρταρον τῆς φύσεώς μας». "Η ὁσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐντελῶς ἀπρόσιτος καί ἀκατάληπτος. "Ημεῖς γνωρίζομεν τὸν Θεὸν ἐκ τῶν ἐνεργειῶν Του, αἱ ὁποῖαι μόναι «πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν». "Η διὰ τῶν ἐνεργειῶν γνώσις τοῦ Θεοῦ εἶναι, εἰ καί ἀμυδρά, («βλέπομεν γάρ ἄρτι δι' ἑοσπτρου ὡς ἐν αἰνίγματι») γνώσις ὀρθή. Διότι αἱ ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄκτιστοι, ἀπαυγάσματα τῆς ὁσίας αὐτοῦ. Τὸν Θεὸν ἐπιγνωσόμεθα, καθὼς καί ἐπεγνώσθημεν ὑπ' αὐτοῦ μόνον τὴν ἡμέραν τῆς Β' Παρουσίας (πρβλ. Α' Κορ. 13, 12).

245. "Ητοι διὰ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ 'Αγίου Πνεύματος, ὁ ὅποιος ἀποτελεῖ στοιχείον προσωπικῆς ἐκάστου πείρας. Οὐδεὶς δύναται νά γνωρίσῃ τὸν Σωτῆρα καί εἰπεῖν. «Κύριος "Ιησοῦς, εἰμὴ ἐν Πνεύματι 'Αγίῳ» (Α' Κορ. 12, 3).

- 30 καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἡ ταυτότης τῆς ἐνεργείας δεικνύει σαφῶς τὸ ἀπαράλλακτον τῆς οὐσίας. Ὡστε, καὶ ἂν ἀκόμη τὸ ὄνομα θεότης δηλοῖ τὴν οὐσίαν, ἡ (διαπιστωθεῖσα) κοινότης τῆς οὐσίας συνηγορεῖ νὰ ἐφαρμόζεται ἡ προσηγορία αὐτὴ καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

8. Δὲν γνωρίζω ὅμως πῶς αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι τὰ εὐρίσκουν ὅλα²⁴⁶ θεωροῦν τὴν προσηγορίαν «Θεός» ὡς δηλωτικὴν τῆς «φύσεως»,²⁴⁷ ὡς νὰ μὴ ἔχουν διδαχθῇ ἀπὸ τὴν ἁγίαν Γραφὴν ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ «φύσις» «χειροτονητή».²⁴⁸ Ὁ Μωϋσῆς ὅμως «ἐχειροτονήθη» θεὸς τῶν Αἰγυπτίων, ἀφοῦ αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἔκαμε πρὸς αὐτὸν τὰς ἀποκαλύψεις τοῦ εἶπε: «θεὸν σε δέδωκα τῷ Φαραῶ».²⁴⁹ α Συνεπῶς ἡ προσηγορία δηλοῖ τὴν δυνατότητα ἢ θεωρίας ἢ ἐνεργείας.²⁴⁹ Ἡ θεία ὅμως φύσις, ὡς διδάσκω ἐγώ, μένει εἰς ὅλα τὰ ἀποδιδόμενα εἰς αὐτὴν ἰδιώματα, ὅπως εἶναι, δηλαδὴ ἀνέκφραστος.²⁵⁰ Πράγματι, ἐδιδάχθημεν ὅτι (ὁ Θεός) εἶναι εὐεργέτης καὶ κριτὴς, ἀγαθὸς καὶ δίκαιος καὶ ὅ,τι ἄλλο ἀνάλογον, ἔχομεν διδαχθῇ ὅτι εἶναι διαφοραὶ ἐνεργειῶν (τοῦ Θεοῦ). Ἐν τούτοις, τῆς οὐσίας τοῦ ἔχοντος τὰς ἐνεργείας αὐτὰς οὐδόλως δυνάμεθα περισσότερον νὰ γίνωμεν αὐτόπται μέσῳ τῆς κατανοήσεως τῶν ἐνεργειῶν τῆς.²⁵¹ Διότι, ὅταν κανεὶς προσπαθήσῃ νὰ δώσῃ ὅρισμόν εἰς ἕκαστον ἀπὸ τὰ ἰδιώματα αὐτὰ καὶ εἰς τὴν ἰδίαν τὴν οὐσίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρονται τὰ ἰδιώματα, δὲν θὰ δώσῃ τὸν ἴδιον ὅρισμόν καὶ διὰ τὰ δύο. Αὐτὰ δὲ τῶν ὁποίων διαφορετικὸς εἶναι ὁ ὅρισμός, ἀσφαλὴς διαφορετικὴ εἶναι καὶ ἡ οὐσία. Συνεπῶς

246. Εἰς τὸ κείμενον εἶναι σαφέστερος ὁ ὀρθολογισμὸς τῶν Πνευματομάχων. Ὁ Μ. Β. λέγει περὶ αὐτῶν «οἱ πάντα κατασκευάζοντες», δηλ. ἀποδεικνύουν τὰς θέσεις των μὲ «λογικὰ ἐπιχειρήματα», μὲ «συλλογισμούς».

247. Εἰς τὸ κείμενον: «φέρουσιν ἐπὶ τὴν τῆς φύσεως ἐνδειξιν». Ὡς γνωστόν, «φύσις» καὶ «οὐσία» εἶναι ταυτόσημοι ὅροι.

248. Π.χ. ὁ θεὸς εἶναι ἐκ φύσεως, ἦτοι κατ' οὐσίαν, ἄνθρωπος· ἱερεὺς ὅμως εἶναι οὐχὶ ἐκ φύσεως οὔτε κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ κ α τ ἁ χ ε ι ρ ο τ ο ν ῖ α ν, ἐξελέγη καὶ κατεστάθη, εἶναι «χειροτονητός».

248α. Ἐξ. 7, 1.

249. Ὁ Μωϋσῆς καταστάς «θεὸς Φαραῶ» εἶχε τὴν δυνατότητα θεωρίας τοῦ Θεοῦ (ἐν τῇ μυστικῇ καὶ ἀσκητικῇ ἐννοίᾳ), καὶ ἐνεργείας θαυμασιῶν ἔργων, θεῶν ἔργων.

250. Εἰς τὸ κείμενον «ἀσήμαντος», δηλ. οὐδὲ καὶ ἀμυδρῶς δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ τὴν σημάνῃ, δηλώσῃ, φανερώσῃ.

251. Ἔστω καὶ ἂν κατανοήσωμεν καλῶς τὰς ἐνεργείας, δὲν εἶναι δυνατόν ποτὲ νὰ ἴδωμεν καὶ νὰ κατανοήσωμεν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ καὶ νὰ τὴν ἐννοήσωμεν. «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε» ὁ Μονογενὴς Υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, «Ἐκεῖνος ἐξηγήσατο» (Ἰωάν. 1, 18).

ἄλλο πρᾶγμα εἶναι ἡ οὐσία, διὰ τὴν ὁποῖαν δὲν εὐρέθη (ἀκόμη)²⁵² ὁρισμός κατάλληλος νὰ τὴν ἀποδώσῃ, καὶ ἄλλη ἡ σημασία τῶν εἰς αὐτὴν²⁵³ ἀναφερομένων ἰδιωμάτων, τὰ ὁποῖα λαμβάνουν τὸ ὄνομα τῶν ἢ ἀπὸ κάποιαν ἐνέργειαν ἢ ἀπὸ κάποιαν ἰδιότητα.

- 20   Λοιπόν, ὅσον μὲν διὰ τὸ ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμία διαφορὰ (μεταξὺ τῶν Τριῶν Προσώπων) ὡς πρὸς τὰς ἐνεργείας, τὸ διαπιστώνομεν ἀπὸ τοῦ ὅτι ἔχουν κοινὰ τὰ ἰδιώματα (ὀνόματα, προσηγορίας). "Ὅσον δὲ διὰ (τὸν ἰσχυρισμὸν τῶν Πνευματομάχων), ὅτι παραλλάσσουσιν μεταξὺ τῶν ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν, δὲν δυνάμεθα νὰ εὐρωμεν καμμίαν μαρτυρίαν σαφῆ, ἀφοῦ, ὡς ἐλέχθη, ἡ ταυτότης τῶν ἐνεργειῶν ὑποδηλοῖ ὅτι ἡ οὐσία εἶναι κοινή. Ἐπομένως τὸ
- 25   ὄνομα «Θεός» ἂν μὲν δηλοῖ ἐνέργειαν, τότε, ὅπως λέγομεν ὅτι μία εἶναι ἡ ἐνέργεια Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος, οὕτω μία εἶναι καὶ ἡ θεότης Αὐτῶν. "Ἄν πάντιν, συμφώνως πρὸς τὴν γνώμην τῶν περισσοτέρων, τὸ ὄνομα «Θεός» δηλοῖ οὐσίαν, τότε, ἐπειδὴ δὲν εὐρίσκομεν καμμίαν παραλλαγὴν (διαφορὰν) εἰς τὴν οὐσίαν (τῶν Τριῶν Προσώπων), εὐλόγως διακηρύττομεν τὴν Ἁγίαν
- 30   Τριάδα ὡς μίαν Θεότητα.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 190 (Ρ'—CXC)²⁵⁴

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΙΚΟΝΙΟΥ²⁵⁵

I. Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἔλαβες πρόνοιαν διὰ τὰ ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἰσαύρων^{255α} ὑπῆρξεν ἀντάξιος τῆς εὐγενείας καὶ τοῦ ζήλου σου, τὸν ὁποῖον ἐγὼ πάντοτε ἐγκωμιάζω. "Ὅτι θεβαίως θὰ ἦτο γενικῶς περισσότερον ὠφέλιμον νὰ κατανεμηθῇ ἡ μέριμνα (τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἰσαυρίας) εἰς περισσοτέρους ἐπισκόπους, τοῦτο νομίζω εἶναι ἀφ' ἑαυτοῦ φανερόν καὶ εἰς τὸν τυχόν-

252. Εἰς τὸ κείμενον: «λόγος μηνυτής», δηλ. ὁρισμός ὁ ὁποῖος ὁδηγεῖ εἰς σαφῆ ἀντίληψιν τοῦ ὁριζομένου.

253. "Ἦτοι τῶν περὶ τὴν οὐσίαν.

254. Ἐγράφη τὸ 374.

255. Περὶ τοῦ Ἀγ. Ἀμφιλοχίου βλ. 4 MBA, σημ. 322, σ. 87.

255α. Ἡ Ἰσαυρία ἦτο ὁρεινὴ χώρα τῆς Μ. Ἀσίας μεταξὺ Λυκαονίας, Πισιδίας καὶ Τραχείας Κιλικίας. Οἱ Ἰσαυροὶ κυρίως ὑπηρέτησαν τὸ Βυζάντιον ὡς «μισθοφόροι». Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ἡ μητροπόλεως Ἰσαυρίας μὲ ἔδραν τὴν Σελεύκειαν βλ. κατωτέρω, σημ. 268.

- 5 τα. Καὶ ἀσφαλῶς αὐτὸ δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴν τῆς συνέσεώς σου. Καλῶς ὁμως ἔπραξες καὶ ἐπεσήμανες τὴν ἤδη ὑπάρχουσαν ἐκεῖ κατάστασιν καὶ τὴν κατέστησες γνωστὴν εἰς ἐμέ. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ εὐρωμεν ἀνθρώπους ἀξίους, ἐνόσω θέλομεν νὰ ἐξασφαλίζωμεν τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ λαοῦ καὶ οὕτω νὰ συντελέσωμεν εἰς τὸ νὰ κυβερνᾶται²⁵⁶ ἡ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ ὑπὸ περισσοτέρων (ἐπισκόπων) κατὰ τρόπον ἐπιμελέστερον,²⁵⁷ μὴπως συμβῇ, ἐξ αἰτίας τῆς ἀκαταλληλότητος²⁵⁸ τῶν ὑποψηφίων, καὶ ὑποβιδάσωμεν τὸ κῦρος τοῦ θείου λόγου καὶ οὕτω προκαλέσωμεν εἰς τὸν λαὸν ζήτημα ἀδιαφορίας; Διότι καὶ σὺ γνωρίζεις ὅτι ὅ,τι εἶδους ἀνθρώποι συμβῇ νὰ εἶναι οἱ προεστώτες, τοιαῦτα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συμβαίνει νὰ εἶναι καὶ τὰ ἡθ²⁵⁹ τῶν τελούντων ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των.
- 15 Συνεπῶς νομίζω²⁶⁰ ὅτι εἶναι καλλίτερον νὰ ἀναδείξῃ²⁶¹ κανεὶς προεστώτα τῆς πόλεως ἓνα ἄξιον, ἂν δεδαίως εἶναι καὶ αὐτὸ εὐκόλον, καὶ νὰ ἐμπιστευθῇ τὸν διακανονισμόν τῶν προβλημάτων εἰς τὴν ὑπευθυνότητα ἐκείνου, ἀρκεῖ νὰ εἶναι δοῦλος τοῦ Θεοῦ, ἐργάτης ἀνεπαίσχυντος, «μὴ σκοπῶν τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσιν».²⁶² Αὐτός, ἂν κρίνῃ τὸν ἑαυτὸν του κατώτερον νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὴν ἀνατεθείσαν εἰς αὐτὸν φροντίδα θὰ προσλάβῃ ἐργάτας διὰ τὸν θερισμόν.²⁶³ Ἄν λοιπὸν εὐρωμεν ἓνα τέτοιον, ὁμολογῶ ὅτι εἰς (αὐτός) εἶναι ἰσάξιος μὲ πολλούς, ἀλλ' ἐπὶ πλέον εἶναι περισσότερον ὠφέλιμον διὰ τὰς Ἐκκλησίας καὶ περισσότερον ἀκίνδυνον δι' ἡμᾶς νὰ «οἰκονομήσωμεν» τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ψυχῶν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον. Ἄν ὁμως αὐτὸ δὲν εἶναι εὐκόλον, ἄς φροντίσωμεν εἰς πρῶτον στάδιον νὰ ἐγκαταστήσωμεν ἐπισκό-
- 25

256. «Οἰκονομῶ» σημαίνει καὶ «κατευθύνω πρὸς σωτηρίαν», μὲ διάφορα ἐκάστοτε μέσα καὶ ἐλαστικότητα περὶ τὴν ἀκριβῆ τήρησιν τῶν καίμενων διατάξεων. Ἐχομεν ὁμως τόνισαι πολλάκις ὅτι ἡ τοιαύτη «οἰκονομία» οὐτε τὴν «ἀκριβείαν» καταργεῖ οὔτε γίνεται ἀδιακρίτως καὶ γενικῶς.

257. Εἶναι φυσικὸν ἡ ἐπιμέλεια ἐξ ἀπόψεως ἀποτελεσμάτων νὰ εἶναι ἀνάλογος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὑπὸ ἐπιμέλειαν.

258. Ἡ ἀκαταλληλότης τῶν κληρικῶν γίνεται ζήτημα εἰς τὸ Εὐαγγέλιον. Καταρρίπτεται τὸ κῦρος τῆς διδασκαλίας.

259. Τὰ ἡθ²⁵⁹ τῶν λαῶν τῆς Ἐκκλησίας εἶναι συνήθως ἀνάλογα πρὸς τὰ ἡθ²⁵⁹ τῶν προσοπτῶτων της.

260. Εἰς τὸ καίμενον: «τάχα» (=ἴσως, κατὰ τὴν γνώμην μου).

261. Ἡ ἀνάδειξις προσοπτῶτος, ἀρχιερέως πόλεως κλπ. ἐκκλησιαστικῶς ὀνομάζεται «πρόβησις» ἢ «προβολή».

262. Ρωμ. 1, 1· Β' Τιμ. 2, 15· Φίλιπ. 2, 4 καὶ Α' Κορ. 10, 33.

263. Πρὸλ. Ματθ. 9, 37-38 καὶ Λουκ. 10, 2.

πους εἰς τὰς κωμοπόλεις, δηλαδή τὰς ἑδρας περιφερείας χωρίων,²⁶⁴ τὰ ὁποῖα ἀπὸ παλαιότεραν ἐποχὴν εἶχον ἑδραν ἐπίσκοπου,²⁶⁵ καὶ μόνον τότε ἂς φροντίσωμεν νὰ ἀναδείξωμεν ἐπίσκοπον τῆς πόλεως, μὴ συμβῇ καὶ ὁ ὑποψήφιος οὗτος γίνῃ ἐμπόδιον εἰς ἡμᾶς διὰ τὸ δεύτερον στάδιον τοῦ διακανονισμοῦ (τῶν χωρεπισκόπων).²⁶⁶ Διότι τότε
30 θὰ ἀρχίσωμεν μεταξύ μας ἐσωτερικὰς διαμάχας, λόγῳ τοῦ ὅτι (ὁ ἐπίσκοπος τῆς πόλεως ἴσως) θὰ θέλῃ νὰ ἀρχῇ περισσοτέρων καὶ δὲν θὰ ἀναγνωρίξῃ τὰς χειροτονίας τῶν χωρεπισκόπων.

Ἄν ὁμως αὐτὸ²⁶⁷ εἶναι δύσκολον καὶ ὁ χρόνος δὲν δίδῃ τὴν δυνατότητα αὐτὴν, διὰ τὸ ἐξῆς νὰ φροντίσῃ ἡ σύνεσις σου, νὰ ἐνεργήσῃ νὰ καθορισθοῦν σαφῶς τὰ ὅρια τῆς δικαιοδοσίας τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἰσαυρίας,²⁶⁸ διότι
35 αὐτὸς προέβη εἰς χειροτονίαν ἐπισκόπων εἰς ἐπισκοπὰς γειτονικὰς του. Πάντως εἰς τὸ ἐξῆς θὰ πρέπη νὰ φροντίσωμεν εἰς τὴν κατάλληλον περίστασιν νὰ δώσωμεν ἐπισκόπους καὶ εἰς ὄλους τοὺς ἄλλους, ἐκείνους τοὺς ὁποῖους ἡμεῖς θὰ θεωρήσωμεν καταλληλοτέρους, ἀφοῦ πρῶ-

264. Εἰς τὸ καίμενον «μικροπολιτεῖαι» (=κωμοπόλεις) καὶ «μητροκωμῖαι» (=ἑδραι περιφερείας χωρίων). Ἡ ὁργάνωσις χωρίων καὶ κωμῶν εἰς σύστημα «μητροκωμῶν» εἶναι παλαιστάτη. Οἱ ἐπίσκοποι τῶν «μητροκωμῶν» ἐλέγχοντο «χωρεπίσκοποι» ἢ «ἐπίσκοποι τῶν ἀγρῶν».

265. Πρὸλ. καὶ Ἐπιστ. 54.

266. Ἐ. ἀ. Συνήθως οἱ ἐπίσκοποι τῶν πόλεων καὶ οἱ μητροπολίται ἤρχοντο εἰς προστριβὰς μετὰ τῶν χωρεπισκόπων διὰ διαφόρους λόγους.

267. Δηλ. ἡ χειροτονία ἐπισκόπων εἰς ἄλλην τὴν Ἰσαυρίαν, καίτοι ὑπεστηρίχθη καὶ ἡ ἀποφῆς ὅτι δὲν πρόκειται περὶ χώρας-ἐπαρχίας, ἀλλὰ περὶ πόλεως «Ἰσαυρος» (βλ. P.G. 32, 697 AB). Πρόκειται ὁμως περὶ τῆς ἐπαρχίας γενικῶς Ἰσαυρίας ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς παρούσης Ἐπιστολῆς («τὰ περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἰσαυρίας»). Μάλιστα εἰς τὴν Ἐπιστ. 216, 2-4, γράφει ὁ Μ. Β. εἰς τὸν Ἅγιον Μελέτιον Ἀντιοχείας τὸ 375: «Καὶ γὰρ μέχρι Πισιδίας διέβημεν, ὥστε μετὰ τῶν ἐκεῖ ἐπισκόπων τὰ κατὰ τοὺς ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ ἀδελφοὺς τυπῶσαι» (=ρυθμίσαι). Πρόκειται περὶ πρακτικῆς συνεχείας καὶ συνεπείας τῶν ἐνταῦθα γραφομένων.

268. Ἡ ἀρχιεπισκοπὴ ἡ μητρόπολις Ἰσαυρίας εἶχεν ἑδραν τὴν Σαλεύκειαν, ὅπου καὶ τὸ περίφημον «ἱερὸν» τῆς Ἀγ. Θέκλῃς. Περιελάμβανε τὰς ἐξῆς ἐπισκοπὰς, ἐν συνόλῳ 31: Ἀδρασσοῦ, Ἀμειουρίου, Ἀντιοχείας, Καρδασιόνης, Κελενθέρων, Κεστροῦ, Κλαυδιονόλεως, Κοδάων, Καρωπισσοῦ, Δαλιανδου, Δισκαυρίας, Δομετίουπόλεως, Γερμανοπόλεως, Ἡλιοσεβαστείας, Ἰεραπόλεως, Ἰωτάπων, Λάμου, Λαυσαῶδου, Μουσσανδῶν, Νεαπόλεως, Ὀλβων, Φιλαδελφείας, Σβίδων, Σεβέλων, Σελίνου, Σόκων, Τίτιουπόλεως καὶ Ζηγνουπόλεως. Ἄλλοι ὁμως τὰς ἀναριθμῶν μόνον εἰς ὀκτώ. Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ ὁπήγματο ἡ Ἰσαυρία ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὸ Ἰκόνιον ἢ ὁ Ἅγιος Ἀμφιλόχιος ἐπηρέαζε ταύτην ἐκκλησιαστικῶς, ὥς ὁ Μ. Β. ἐνδιεφέρετο δι' ἄλλην τὴν Ἐκκλησίαν πατρικῶς καὶ ὀχι κυριαρχικῶς.

τον τοὺς ἐξετάσωμεν ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις.

2. Ἠρώτησα τὸν Γεώργιον,²⁶⁹ ὅπως μὲ προέτρεψεν ἡ θεοσέβειά σου καὶ ἀπήντησεν αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἀνέφερε καὶ ἡ εὐλάβειά σου. (Νομίζω ὅτι) δι' αὐτὰ ὑποχρέωσίς μας εἶναι νὰ ἡρεμήσωμεν καὶ νὰ «ἐπιρρίψωμεν ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμναν»²⁷⁰ τοῦ Οἴκου.²⁷¹ Ἐγὼ τοῦλάχιστον πιστεύω εἰς τὸν Ἅγιον Θεὸν ὅτι θὰ (μᾶς) δώσῃ σύνεσιν, ὥστε μὲ κάποιον ἄλλον τρόπον νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὰς δυσκόλους αὐτάς περιστάσεις καὶ νὰ κάμῃ ἄλυπον δι' ἡμᾶς τὴν ζωήν. Ἄν πάντως δὲν συμφωνῇς ἐπ' αὐτοῦ, τότε ἀνάλαβε²⁷² νὰ μοῦ στείλῃς ἓν ὑπόμνημα²⁷³ (μὲ τὸ ὁποῖον νὰ μοῦ ἐκθέτῃς) διὰ ποῖον αἴτημα²⁷⁴ πρέπει νὰ καταβάλω τὰς προσπάθειάς μου, ὥστε νὰ ἀρχίσω νὰ ζητῶ ἀπὸ καθ' ἓνα ἀπὸ τοὺς φίλους μου ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἔχουν κάποιαν ἐξουσίαν νὰ μοῦ κάμουν αὐτὴν τὴν χάριν ἢ ἄνευ ἀνταλλάγματος ἢ μὲ κάποιο ἀντίστοιχον ἀντάλλαγμα,²⁷⁵ ὅπως ἤθελε μὲ κατευθύνει ὁ Κύριος.

Εἰς τὸν ἀδελφὸν Οὐαλέριον²⁷⁶ ἔγραψα ὅπως μοῦ παρήγγειλες. Ἡ κατὰστασις εἰς τὴν Νύσσαν εἶναι ἡ ἰδία, ὅπως τὴν ἄφησεν ἡ θεοσέβειά σου, ἀλλὰ μὲ τὴν βοήθειαν τῶν προσευχῶν σου συνεχῶς βελτιώνεται.²⁷⁷ Πάντως ὁμοίως ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι τότε ἀπεκόπησαν ἀπὸ ἡμᾶς, μερικοὶ μετέβησαν εἰς τὴν Αὐλὴν,²⁷⁸ ἐνῶ οἱ ἄλλοι παραμένουν ἐδῶ καὶ περιμένουν νὰ λάβουν εἴδησιν ἀπὸ ἐκεῖ. Ὅμως ὁ Κύριος ἔχει τὴν δύναμιν²⁷⁹ καὶ νὰ ἀποδείξῃ μα-

269. Δὲν γνωρίζομεν ἂν πρόκειται περὶ τοῦ Γεωργίου περὶ οὗ ἐν 2 ΜΒΑ, σην. 333, σ. 128. Ἴσως πρόκειται περὶ ἄλλου προσώπου. Καὶ γενικώτερον ἢ περὶ αὐτὸν ὑπόθεσις ἐν προκειμένῳ εἶναι ἀσαφής.

270. Πρβλ. Ψαλμ. 54, 22.

271. Οὕτως ὀνομάζει τὴν Ἐκκλησίαν.

272. Εἰς τὸ κεῖμενον ἐντονώτερον: «καταξίωσον» (=κάμει μοι τὴν χάριν).

273. Εἰς τὸ κεῖμενον «ὑπομνηστικόν».

274. Τὴν χάριν-αἴτησιν ταύτην εἶχε ζητήσει, φαίνεται, ὁ Γεώργιος. Εἰς τὸ κεῖμ. «ἀξίωμα» = αἴτημα (ἐδῶ).

275. Ὡς ἀντάλλαγμα ἐννοεῖται χ ρ η μ α τ ι κ ῆ ἀμοιβή. Ἡ ἐπίτευξις τοῦ ἐγένετο, φαίνεται, μέσῳ τοῦ μαγίστρου Σωφρονίου (βλ. Ἐπιστ. 192, 7-9).

276. Τίς ὁ Οὐαλέριος οὗτος; Ἄγνωστον. Ἴσως κληρικὸς τῆς Νύσσης. Τότε ἐπίσκοπος Νύσσης ἦτο ὁ Ἅγιος Γρηγόριος (Νύσσης), τὸν ὁποῖον οἱ Ἀρειανοὶ κυρίως μὲ τὴν χρήσιν πολιτικῆς δυνάμεως ἐκήρυξαν ἑκπτώτων τὸ 376.

277. Εἰς τὸ κεῖμενον «προκύπτει ἐπὶ τὸ βέλτιον».

278. Ἐννοοῦνται Ἀρειανοί, οἱ ὁποῖοι κατευθύνοντο ἀπὸ ἀρειανικὴν ἐπίσιν τότε Αὐλὴν, ἐφ' ὅσον ἐδασίλευεν ὁ Οὐάλης (364-378).

279. Ἡ ἐν τῷ κεϊμένῳ ἑκφρασις εἶναι ἐντόνως ἀγιογραφικῇ. «Δυνα-

ταίας τὰς ἐλπίδας²⁸⁰ αὐτῶν ἐδῶ καὶ νὰ κάμῃ νὰ ἐπανέλθουν ἐκεῖνοι ἄπρακτοι.

3. Ὡς πρὸς τὸ «μάννα» ὁ Φίλων²⁸¹ λέγει εἰς τὴν ἐρμηνείαν του, ὅπως ἀκριδῶς ἐδιδάχθη ἀπὸ κάποιαν ἰουδαϊκὴν παράδοσιν, ὅτι ἡ ποιότης του ἦτο τοιαύτη, ὥστε νὰ ἀποκτᾷ γεῦσιν ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν ἐκείνου ὁ ὅποιος τὸ ἔτρωγε. Καὶ καθ' ἑαυτὸ μὲν ἦτο ὡσάν κεγχρὶ θρασιμένον μὲ μέλι,²⁸² ἐδιδεν ὁμοῦ γεῦσιν ἄλλοτε μὲν ψωμιοῦ, ἄλλοτε δὲ κρέατος, καὶ μάλιστα κρέατος ἐνὸς ὠρισμένου πτηνοῦ ἢ χερσαίου ζώου, ἄλλοτε δὲ λαχανικοῦ καὶ μάλιστα τοῦ λαχανικοῦ τὸ ὅποιον ἐπεθύμει ὁ καθείς, καὶ τέλος ψαριοῦ, τοιούτου εἰς τὴν γεῦσιν ἐκείνου ὁ ὅποιος τὸ ἔτρωγεν, ὥστε νὰ ἔχῃ ἀκριδῶς τὸ ἰδιαίτερον ἐκεῖνο χαρακτηριστικὸν τῆς «νοστιμάδας»²⁸³ τὴν ὁποίαν ἔχει τὸ κάθε εἶδος.²⁸⁴

10 Ἐξ ἄλλου ὡς πρὸς τὰ ἄρματα, ἡ Ἁγία Γραφή γνωρίζει τοιαῦτα τὰ ὁποῖα εἶχον τρεῖς ἐπιβάταις,²⁸⁵ διότι τῶν

τὸς δὲ ὁ Κύριος» (πρβλ. Ρωμ. 11, 23).

280. Αἱ ἐλπίδες τῶν Ἀρειανῶν ἦσαν: νὰ καταλάβουν τὰς Ἐκκλησίας ἐκθρονίζοντας τοὺς ὀρθοδόξους ἐπισκόπους, ἐν οἷς καὶ τὸν Μ. Β.

281. Ὁ Φίλων (25 π.Χ. - 50 μ.Χ.) ἦτο Ἀλεξανδρινὸς Ἰουδαῖος φιλόσοφος, ἐρμηνευτὴς τῆς Π.Δ. καὶ ἀπολογητὴς τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Ἐφήρμοζεν εὐρύτατα τὴν ἀλληγορικὴν ἐρμηνείαν.

282. Ἡ ἔδρ. ὀνομασία τοῦ «μάννα» σημαίνει τὴν ἀπορίαν· θ α υ μ α σ μ ὶ ν τῶν Ἰσραηλιτῶν: «τὶ ἐστὶ τὸ ὅτι οἱ» (Ἐξ. 16, 15). Ἡ Π. Δ. περιγράφει τοῦτο εἰς Ἐξ. 16, 14-16: «λεπτὸν ὡσεὶ κόριον λευκόν, ὡσεὶ πάγος ἐπὶ τῆς γῆς» καὶ στίχ. 31: «τὴν δὲ ὡσεὶ σπέρμα κορίου λευκόν, τὸ δὲ γεῦμα (=γεύσις) αὐτοῦ ὡς ἐγχρὶς (=τηγανίτα) ἐν μέλιτι». Ἐπίσης εἰς Ἀριθμ. 11, 7-8: «Τὸ δὲ μάννα ὡσεὶ σπέρμα κορίου ἐστὶ καὶ τὸ εἶδος αὐτοῦ εἶδος κρυστάλλου (=λευκόν)... καὶ ἤλθον αὐτὸ ἐν τῇ μύλῳ καὶ ἔτριβον ἐν τῇ θύτῃ (=γούδι) καὶ ἤφουν αὐτὸ ἐν τῇ χύτρῃ καὶ ἐποίησαν αὐτὸ ἐγχρυσίας (=πίτας) καὶ ἦν ἡ ἡδονὴ αὐτοῦ ὡσεὶ γεῦμα ἐγχρὶς (=τηγανίτας) ἐξ ἐλαίου» (=μὲ ἔλαιον). Ὁ Φίλων λέγει ἀκριδῶς: «...ὁμοίᾳζε μὲ πολὺ μικρὸν καὶ λευκὸν κεγχρὶ... πρὸς μέλι κατὰ τὴν γλυκύτητα, κατὰ τὸ ἄρωμα δὲ ὅμοιον πρὸς τὸ ἀραβικὸν κόμμι» (παρὰ Ἀρχιμ. Ἰωὴλ Γιαννακοπούλου, Ἡ Π. Δ. - καίμενον, ἐρμηνευτικὴ παράφρασις, σὺλ. 1α..., τόμ. δεῦτερος, ἡ Ἐξοδος, Ἀθῆναι 1964, σ. 99). Ὡς πρὸς τὸ σχῆμα, τὸ κ ὅ ρ ι ο ν ἢ κ ο ρ ῖ α ν δ ρ ο ν εἶναι σφαιρικός καρπὸς φυτοῦ παρομοίου πρὸς τὰ ἐν Ἑλλάδι φυόμενα καὶ κοινῶς λεγόμενα: κόλιανδρος, κουσδαράς, μοσχολίτι).

283. Εἰς τὸ καίμενον τῆς «ποιότητος», δηλ. τῆς ἰδιαίτερας γεύσεως.
284. «Οἱ δὲ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἔφαγον τὸ μὲν ἔτη τεσσαράκοντα, ἕως ἤλθον εἰς γῆν οἰκουμένην...» (Ἐξ. 16, 35).

285. Πρβλ. Ἐξ. 15, 4: «Ἐπιλέκτους ἀναβάτας τριστάτας». «Τριστάτης» ἐδῶ σημαίνει μαζὶ «ἐπιλεκτός» καὶ τρίτος-τριπλούς καὶ τὸ «ἀναβάτης» ἰσως σημαίνει καὶ τὴν «θέσιν» τοῦ ἐπιβάτου. «Τριστάτης» δηλ. σημαίνει καὶ γενικώτερον τὸν ἐκλεκτὸν μετὰ τὸν βασιλέα καὶ τὴν βασιλισσαν καὶ δὴ τὸν πρωθυπουργόν (βεζύρην), ἔπειτα τὸν ἀρχιστράτηγον.

ἄλλων ἀρμάτων οἱ ἐπιβάται ἦσαν δύο, δηλαδή ὁ ἡνίοχος καὶ ὁ ὀπλίτης. Τὰ ἄρματα ὁμοῦ τοῦ Φαραῶ εἶχον δύο πολεμιστὰς καὶ ἓνα ὁ ὁποῖος ἐκράτει τοὺς χαλινούς τῶν ἵππων.

15 Ὁ Σύμπιος²⁸⁶ μοῦ ἔγραψε μίαν ἐπιστολὴν φιλοφρονητικὴν καὶ αἰτήσεως ἐκκλησιαστικῆς ἐπικοινωνίας.²⁸⁷ Ἐγὼ ὁμοῦ ἀφοῦ τοῦ ἀπήντησα, ἔστειλα τὴν ἐπιστολὴν εἰς τὴν εὐλαβειάν σου μὲ σκοπόν, ἂν τὴν ἐγκρίνης ἀνευ ἐπιφυλάξεως,²⁸⁸ νὰ τὴν στείλῃς εἰς αὐτόν, ἀφοῦ δεδαίως συνάψῃς καὶ τὴν ἰδικὴν σου ἐπιστολὴν.

20 Εἴθε χάρις εἰς τὴν φιλανθρωπίαν Του νὰ σὲ χαρίσῃ ὁ Ἅγιος (Θεὸς) εἰς ἐμέ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ὑγιαῖ καὶ χαρούμενον ἐν Κυρίῳ (πάντοτε) προσευχόμενον ὑπὲρ ἐμοῦ.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 191 (Ρ4Α'—CXCI)²⁸⁹

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ,²⁹⁰ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΙΚΟΝΙΟΥ

Ὅταν ἀνέγνωσα τὸ γράμμα τῆς εὐλαβείας σου, ἀνέπεμψα πολλὰς εὐχαριστίας εἰς τὸν Θεόν, διότι εἰς τὰ λόγια τῆς ἐπιστολῆς σου εὗρον ἵχνη τῆς ἀγάπης τῆς ἀρχαί-

τοὺς ἄρχοντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπασπιστὰς καὶ ἡνίοχους τοῦ βασιλέως (πρβλ. καὶ Δ' Βασ. 7, 2).

286. Πρόκειται περὶ τοῦ μητροπολίτου Σελευκείας (Σ υ μ π ι ο σ ι ο υ;), ὅστις παρעורéθη καὶ εἰς τὴν R' Οἰκουμ. Σύνοδον (381). Πάντως εἶναι ἄγνωστος ἄλλοθεν (βλ. P.G. 32, 702).

287. Ὁ Σύμπιος ἐζητεῖ νὰ γίνῃ δεκτὸς εἰς ἐκκλησιαστικὴν ἐπικοινωνίαν. Φαίνεται ὅτι ἦτο «ἀκοινωνήτος» ἢ λόγῳ ἀρειανικῶν φρονημάτων ἢ λόγῳ ἄλλης περὶ τὴν πίστιν διαφορᾶς, ἂν μὴ διὰ κανονικὴν τινα παράδοσιν. Ἦσως μάλιστα ὑπὸ τὴν λέξιν «θεραπευτικὴ» (=φιλοφρονητικὴ) νὰ ἐννοοῦνται καὶ φράσεις συγγνώμης, ἀποκαταστάσεως.

288. Εἰς τὸ κείμενον «ἄγαν ἐγκρίνας».. Ὁ Courtonne προσθέτει «ἀφοῦ ἐξετάσῃς τὰ πράγματα ἐπιμελῶς».

289. Ἐγράφη τὸ 374.

290. Περὶ τοῦ ἁγίου Ἀμφιλοχίου βλ. 4 MBA, σημ. 322, σ. 87. Ἄλλ' ὁ Tillemont πρῶτος καὶ ἔπειτα καὶ ἄλλοι, ὡς οἱ Βενεδικτινοί, ὁ Deferrari κ.λ., ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ Ἐπιστολὴ δὲν ἀπευθύνεται εἰς τὸν Ἅγιον Ἀμφιλόχιον, καίτοι εἰς αὐτὸν ἐπιγράφουν αὐτὴν οἱ κώδικες. Τὸ πιθανώτερον εἶναι νὰ ἐγράφη διὰ τὸν ἀναφερόμενον εἰς τὴν προηγουμένην Ἐπιστολὴν Σ ό μ π ι ο ν. Διότι τόσοι τὸ ὅλον περιεχόμενον, ὅσον καὶ τὰ περὶ «συμφωνίας» καὶ «κοινωνίας» ἐκκλησιαστικῆς προσιδιάζουσιν κυρίως εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Συμπίου (βλ. σημ. 286). Δὲν ἀποκλείεται ὅμως καὶ ἡ περίπτωσις τοῦ Ἀγ. Ἀμφιλοχίου, τὴν ὁποῖαν ἀκολουθεῖ ἡ χειρόγραφος παράδοσις καὶ οἱ ἐκδόται.

- ας εποχής. Διότι σύ τούλάχιστον δὲν ἔπαθες ὅ,τι (παθαίνουν) οἱ περισσότεροι οὔτε ἐπηρεάσθης ἀπὸ φιλόνηκον διάθεσιν νὰ μὴ ἀρχίσῃς σύ πρῶτος τὴν ἐπικοινωνίαν ἀγάπης. Ἀντιθέτως, καθὼς ἔχεις διδαχθῇ τὸ μεγαλεῖον
- 5 τὸ ὁποῖον ἀποκτοῦν οἱ Ἅγιοι ἀπὸ τὴν ταπεινοφροσύνην, τοιοῦτοτρόπως προετίμησες²⁹¹ μέσῳ τῆς δευτέρας θέσεως (ὡς ταπεινοτέρας) νὰ κριθῇς ὡς προηγούμενος ἐμοῦ. Πράγματι, μεταξύ Χριστιανῶν αὐτὸς εἶναι ὁ νόμιμος τρόπος (ἀποκτήσεως τῆς) νίκης, δηλαδὴ στεφανώνεται καὶ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐδέχθη νὰ γίνῃ ὑποδεέστερος.
- 10 Διὰ νὰ μὴ ὑστερήσω λοιπὸν εἰς ἀγαθόν²⁹² ζῆλον, ἰδού καὶ ἐγὼ ἀντιχαιρετῶ τὴν σεδαισμιότητά σου καὶ ἐκφράζω τὴν συγκατάθεσίν μου (εἰς τὴν πρότασίν σου). Διότι, ἀφοῦ μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει, ὡς πρὸς τὴν πίστιν ἰσχυρὰ συμφωνίᾳ ἡμῶν μαζὶ σας, τίποτε (ἄλλο) δὲν μᾶς ἐμποδίζει νὰ εἰμεθα «ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα, καθὼς καὶ ἐκλήθημεν ἐν μιᾷ ἐλπίδι»²⁹³ μέσῳ τῆς κλήσεως ἡ ὁποία μᾶς ἔγινεν (ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ). Ἐξαρτᾶται συνε-
- 15 πῶς ἀπὸ τὴν ἀγάπην σου νὰ παραχωρήσῃς εἰς τὴν καλὴν αὐτὴν ἀρχὴν καὶ τὴν συνέχειαν, δηλαδὴ ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ συγκεντρώσῃς γύρω σου τοὺς ὁμόφρονas,²⁹⁴ ἀφ' ἐτέρου δὲ νὰ προσδιορίσῃς τόπον καὶ χρόνον συναντήσεως, εἰς τρόπον ὥστε, ἀφοῦ μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἐπανεύρωμεν ἑαυτοὺς ἀμοιβαίως,²⁹⁵ νὰ οἰκονομήσωμεν²⁹⁶ τὰς Ἐκ-
- 20 κλησίας μὲ δάσιν τὴν ἀρχαίαν μορφήν ἀγάπης. Δηλαδὴ (ὀφείλομεν) νὰ ὑποδεχώμεθα τοὺς ἀδελφοὺς²⁹⁷ οἱ ὁποῖοι μεταβαίνουν ἀπὸ τὸ ἐν μέρος εἰς τὸ ἄλλο ὡς ἰδικὰ μας μέλη,²⁹⁸ καὶ ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ τοὺς προπέμπωμεν ὡς νὰ μεταβαίνουν πρὸς συγγενεῖς μας, ἀφ' ἐτέρου δὲ νὰ τοὺς

291. Ὁ Courtonne παρερμηνεύει τὴν φράσιν: «ἐμπροσθεν ἡμῶν ἀποφανθῆναι», τὴν ὁποίαν ἀποδίδει: «καὶ ἔδωκες σημεῖον ζωῆς πρὸ ἡμῶν». Δηλ. ἐξέλαβε τὸ «ἀποφθίνωμαι» μὲ ἔνεργ. σημ. σημαίνον ὁ μ ι λ ῶ, ἀ π α ν τ ῶ.

292. Ἀγαθόν, δηλ. ἀξιεπαίνον ζῆλον νὰ ταπεινώσῃ τὸν ἑαυτὸν του, κατ' ἐντίθεσιν πρὸς τὸν ἐγωϊστικὸν καὶ τὸν κακὸν ζῆλον τῆς αὐτοπροβολῆς καὶ ἐπιδειξεως.

293. Ἐφεσ. 4, 4.

294. Ὁμόφυχοι, ὅχι ἀπλῶς ὁρθόδοξοι. Οἱ ὁμόφυχοι θύναται νὰ ἐργασθοῦν ἐν ὁμονοίᾳ καὶ ἐν ταπεινώσει.

295. Εἰς τὸ κείμεν. «ἀπολαβόντες ἀλλήλους», ἐκφραστικώτατον! Διὰ τῆς διακοπῆς τῆς ἐπικοινωνίας εἶχον οἱ μὲν χάσει τοὺς δὲ καὶ ἐπανευρέθησαν!

296. Ἦτοι, ὅχι νὰ διακυβερνήσωμεν, ἀλλὰ νὰ ἐπιλύσωμεν τὰ προβλήματα τῶν καὶ νὰ καταστήσωμεν οὕτω τὸ ἔργον τῶν ἀπρόσκοπτον.

297. Οἱ Χριστιανοὶ πάντες εἶναι μεταξύ τῶν ἀδελφῶν.

298. Πρὸς. Ρωμ. 12, 4: «οἱ πολλοὶ ἐν σῶμα ἕομεν ἐν Χριστῷ, ὁ δὲ καθ' εἰς ἀλλήλων μέλη».

- ὕποδεχόμεθα· πάλιν ὥς νὰ ἐπιστρέφουν ἀπὸ συγγενεῖς
μας. Πράγματι, αὐτὸ ἦτο κάποτε τὸ καύχημα τῆς Ἐκ-
κλησίας,²⁹⁹ ὅτι δηλαδὴ οἱ ἀδελφοὶ κάθε Ἐκκλησίας ἀπὸ τὸ
25 ἐν ἄκρον τῆς οἰκουμένης εἰς τὸ ἄλλο, ἀφοῦ ἐφωδιάζον-
το³⁰⁰ μὲ συστατικά γράμματα,³⁰¹ εὗρισκον ὅλους τοὺς Χρι-
στιανούς ὡς πατέρας καὶ ὡς ἀδελφούς. Τώρα ὁμως, αὐ-
τὸ μαζὶ μὲ ἄλλα πολλὰ μᾶς τὸ ἀφήρυσεν ὁ ἐχθρὸς³⁰² τῶν
Ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἔχωμεν ἀπο-
μονωθῇ³⁰³ κατὰ πόλεις καὶ ὁ καθεὶς ἀπὸ ἡμᾶς βλέπει τὸν
πλησίον του μὲ καχυποψίαν. Καὶ τί ὁμως ἄλλο νὰ εἶπω
παρὰ ὅτι (μὲ τὴν διαγωγὴν μας) ἐψυχράναμεν τὴν ἀγά-
30 πην,³⁰⁴ ἀπὸ τὴν ὁποίαν καὶ μόνην εἶπεν ὁ Κύριός μας ὅτι
διακρίνονται οἱ μαθηταὶ του;³⁰⁵
- Ἄν λοιπὸν συμφωνήτε, φροντίσατε νὰ γνωρισθῇτε
οἱ ἴδιοι προηγουμένως μεταξὺ σας, ὥστε νὰ γνωρίζωμεν
καὶ ἡμεῖς μὲ ποίους πρόκειται νὰ συμφωνήσωμεν. Καὶ τό-
τε, ἀφοῦ κατὰ κοινὴν ἐκατέρωθεν συμφωνίαν προσδιορί-
σωμεν κάποιον τρόπον κατάλληλον δι' ἀμφοτέρους ἡμᾶς,
35 καθὼς καὶ τὸν πρόσφορον δι' ὁδοιπορίας χρόνον, θὰ σπεύ-
σωμεν ὁ εἰς πλησίον τοῦ ἄλλου καὶ ὁ Κύριος θὰ μᾶς κατευο-
δώσῃ.^{305α}
- Εἴθε νὰ εἶσαι πάντοτε ὑγιὴς καὶ χαρούμενος καὶ νὰ
εὐχεσαι ὑπὲρ ἐμοῦ. Καὶ εἴθε ἡ φιλανθρωπία τοῦ Ἀγίου
(Θεοῦ) νὰ σὲ χαρίζη εἰς ἐμέ.

299. Πρὸς Διόγνητον, κεφ. 5 καὶ 6.

300. Τὰ «συμβόλαια» ἢ «σύμβολα» (βλ. ἐπομ. σημ.) ἦσαν τὰ «ἐ φ ὁ
δ ι α», διὰ τῶν ὁποίων δλαὶ αἱ ὁδοί; ἀλλὰ καὶ αἱ καρδίαι τῶν Χριστιανῶν
ἦνοιγον τὰς πύλας.

301. Οἱ κώδικες L καὶ C ἔχουν, ἀντὶ «συμβολαίοις», «συμβόλοις»
(πίστεως). Δυναταὶ καὶ αἱ δύο γραφαί, ἀφοῦ τὰ ἀπλὰ συστατικά γράμματα
ἢ ἀνέφερον καὶ περὶ τῆς ὁρθῆς πίστεως τοῦ συνιστωμένου ἢ προῦπάθετον ταύ-
την. Παράλληλα πρὸς ταῦτα γράφει ὁ M. B. καὶ «τοῖς παραλιώταις ἐπισκό-
ποις», Ἐπιστ. 203, ἰδίᾳ § 3, στ. 26-35.

302. Δηλ. ὁ Διάβολος. Ἡ διαίρεσις εἶχεν εἰσχωρήσει παντοῦ. Οἱ Χρι-
στιανοὶ ἀλληλοεμάχοντο μετὰ φανατισμοῦ καὶ μίσους ἐξ αἰτίας τῆς «θεϊνῆς
μανίας καὶ αἱρέσεως».

303. Εἰς τὸ κείμεν. «περιγεγράμμεθα» = εὗρισκόμεθα ὡς ἀν χωρισμένοι
μὲ χαρακώματα ἀπὸ τοὺς ἄλλους!

304. Πρὸς M. B. 24, 14.

305. Πρὸς Iωάν. 13, 35: «ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μα-
θηταὶ ἐστέ, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις».

305α. Πρόκειται, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, διὰ τὸ ταξίδιον τοῦ M. B.
«μέχρι Πισιδίας», περὶ τοῦ ὁποίου γράφει εἰς τὴν Ἐπιστ. 216, 2-4, βλ. καὶ
σημ. 267.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 192 (Ρ⁴Β'—CXCI¹)³⁰⁶ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΜΑΓΙΣΤΡΟΝ ΣΩΦΡΟΝΙΟΝ³⁰⁷

Ἄν σὺ ἔλαβες (ἐκ μέρους μου) δύο εὐεργεσίας, ὅπως μοῦ ἔγραψες εἰς τὴν ἐπιστολήν σου, χάρις εἰς τὸν ἀνυπερβλήτον ζῆλον σου διὰ τὰ καλὰ ἔργα, δηλαδή μίαν μὲν διότι ἔλαβες γράμμα ἀπὸ ἐμέ, δευτέραν δὲ διότι οὕτω (σοῦ ἐδόθη ἡ εὐκαιρία) νὰ μὲ ἐξυπηρετήσης, πόσῃν ἄρᾳ γε εὐγνωμοσύνην πρέπει νὰ πιστεύῃς ὅτι σοῦ χρεωστῶ ἐγώ, ἀφοῦ χάρις εἰς τὸ γράμμα σου ἦλθον εἰς ἐπι-
 5 κοινωνίαν μετὰ τὴν γλυκυτάτην σου φωνὴν καὶ διαπιστώνω ὅτι ἡ ἐξυπηρετήσις τὴν ὁποίαν σοῦ ἐξήτησα ἐξεπληρώθη τόσον ταχέως; Ἐπόμενον λοιπὸν ἦτο νὰ δεχθῶ εὐχαρίστως αὐτὸ τὸ ὁποῖον μοῦ ἔστειλες ὥς ἐκ τῆς ἰδιαίτης φύσεώς του, τὸ ἐδέχθην ὅμως μετὰ πολὺ περισσοτέραν εὐχαρίστησιν λόγῳ τοῦ ὅτι σὺ ἐπρωτοστάτησες διὰ τὴν κατασκευὴν του.^{307α}

Εἴθε λοιπὸν νὰ μοῦ ἐπιτρέψῃ ὁ Κύριος νὰ σὲ ἴδω συν-
 10 τώμως, διὰ νὰ ἐκφράσω καὶ διὰ ζώσης τὴν εὐγνωμοσύνην μου καὶ νὰ ἀπολαύσω ὅλας μαζί τὰς ἀρετάς σου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 193 (Ρ⁴Γ'—CXCI¹)³⁰⁸ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΡΧΙΑΤΡΟΝ ΜΕΛΕΤΙΟΝ³⁰⁹

Εἰς ἐμέ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποφύγω τὰς δυσἀρέστους συνεπειὰς τοῦ χειμῶνος οὔτε ὅσον οἱ γέραναι.³¹⁰

306. Ἐγράφη τὸ 374.

307. Περὶ τοῦ Σωφρονίου βλ. 2 MBA, σημ. 90, σ. 65 καὶ 3 MBA, σημ. 254, σ. 72.

307α. Πρόκειται, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, διὰ τὸ «ἀξίωμα»-αἰτησιὸν τὴν ὁποίαν τοῦ ἐζήτησεν ὁ Ἅγιος Ἀμφιλόχιος (βλ. Ἐπιστ. 190, 2, 8-10). Ὁρθῶς οἱ Βενεδικτῖνοι ὅτι ἐπρόκειτο μᾶλλον περὶ κωδίκων, οἱ ὅποιοι ἠγοράσθησαν ἢ ἀντεγράφησαν πρωτοστατοῦντος τοῦ Σωφρονίου.

308. Ἐγράφη τὸ 375.

309. Ἄγνωστος ἄλλοθεν. Φαίνεται ὅτι ὁ Μ. Β. λόγῳ τῆς ἀσθενείας του, ἀλλὰ καὶ τῶν ἱατρικῶν σπουδῶν του, εἶχε συνδεθῇ μετὰ πολλοὺς ἱατροὺς. Ἐντόπωσιν προξενεῖ ἡ ἀκρίβεια τῆς περιγραφῆς τῆς ὑγείας του, ὥστε νὰ δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ Ἐπιστολὴ ὡς πληρὴς «ἱστορικῶν» καὶ «ἱατρικῶν» δελτίων.

310. Οἱ (καὶ αἱ) γέραναι εἶναι πτηνὰ ἐλόδια καὶ διέρχονται ἐξ Ἑλλάδος κατὰ τὸν Μάρτιον κατευθυνόμενα πρὸς τὰ ὄρη. Ἐχουν λαίμην καὶ κεφαλὴν γυμνήν. Ἐντεῶθεν τὸν χειμῶνα ἀγωνιωδῶς προσπαθοῦν νὰ ἀποφύγουν τὸ πολὺ ψῦχος. Ὁ Μ. Β. εὐρίσκατο εἰς χειροτέραν θέσιν!

- Ἀντιθέτως, ὥς πρὸς τὸ νὰ προβλέπω τὸ μέλλον ἴσως νὰ μὴ εἶμαι καθόλου κατώτερος ἀπὸ τοὺς γεράνους, ἐνῷ ὑστερῶ ἀπὸ τὰ πτηνὰ αὐτὰ τόσον πολὺ ὥς πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ βίου, ὅσον σχεδὸν καὶ νὰ δύναμαι νὰ πε-
 5 τῶ. Καὶ τοῦτο, διότι κατὰ κύριον μὲν λόγον μὲ ἡμπόδι-
 σαν ὠρισμέναι μου ἀσχολίαι διὰ διαφόρους βιωτικὰς ὑπο-
 θέσεις. Ἐξ ἄλλου ὅμως οἱ συνεχεῖς καὶ ὑψηλοὶ πυρετοὶ
 ἔλειψαν τὸ σῶμα μου τόσον πολὺ, ὥστε νὰ παρουσια-
 σθῇ κάτι λεπτότερον καὶ ἀπὸ ἐμέ, δηλαδὴ ἐγὼ ὁ ἴδιος λε-
 10 πτότερος ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου.³¹¹ Ἀλλ' ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ
 μὲ εὐρῆκαν τεταρταῖοι πυρετοί,³¹² οἱ ὁποῖοι ἐπανήρχοντο
 περιοδικῶς περισσοτέρας ἀπὸ εἴκοσι φορές. Τώρα ὅμως,
 ὁπότε νομίζω ὅτι ἔχω πλέον παύσει νὰ ἔχω πυρετούς,
 συνεπεία τῆς ἀδυναμίας εἶμαι εἰς τοιαύτην κατάστασιν,
 ὥστε ὥς πρὸς τοῦτο (τὸ εὐθραυστον) νὰ μὴ διαφέρω κα-
 θόλου ἀπὸ τὸν ἱστὸν τῆς ἀράχνης. Ἐντεῦθεν δι' ἐμέ κάθε
 δρόμος εἶναι ἀδατος καὶ κάθε φύσημα τοῦ ἀνέμου μοῦ
 εἶναι περισσότερον ἐπικίνδυνον ἀπὸ ὅ,τι αἱ τρικυμῖαι
 15 δι' ὅσους ταξιδεύουν διὰ θαλάσσης. Ἀναγκάζομαι λοι-
 πὸν νὰ εἶμαι κλεισμένος μέσα εἰς τὸ δωμάτιόν μου καὶ
 νὰ ἀναμένω τὴν ἀνοιξιν, ἂν βεβαίως ἀνθέξω νὰ πλησιάσω
 εἰς αὐτὴν καὶ δὲν ἀποκάμω ἐνωρίτερον ἐξ αἰτίας τοῦ κα-
 20 κοῦ τὸ ὁποῖον εἶναι ἐγκατεστημένον εἰς τὰ σπλάγχνα
 μου.³¹³ Ἄν πάντως ὁ Κύριος μὲ τὴν παντοδυναμίαν
 τοῦ³¹⁴ μὲ διατηρήσῃ (ἐν ζωῇ), θὰ ἔλθω μὲ μεγάλην εὐχα-
 ρίστησιν εἰς τὸν ἀπομεμακρυσμένον τόπον σου, καὶ μὲ
 πολλὴν εὐχαρίστησιν θὰ ἀσπασθῶ σὲ τὸν ἀγαπητὸν μου.
 Μόνον νὰ εὐχέσαι νὰ κυβερνᾶται ἡ ζωὴ μου συμφώνως
 πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ψυχῆς μου.

311. Ἀπὸ αὐτὸ θύναται τις νὰ φαντασθῇ πόσον λεπτὸς ἦτο πάντοτε ὁ Μ. Β., ἀλλὰ καὶ πόσον εἶχεν ἐξαντληθῇ τότε. Τὸ θαυμαστότερον ὅμως εἶναι τὸ ὅτι καὶ εἰς τὴν κατάστασιν αὐτὴν παρέμενεν ὁ ἄγρυπνος καὶ δραστηριώ-
 τατος ἐπίσκοπος, ὁ μέγας καὶ ὁ οἰκουμενικὸς διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας!

312. Τεταρταῖοι λέγονται ὀξυτάτης μορφῆς πυρετοὶ ἐπαναλαμβανόμε-
 νοι κατὰ κύκλους τεσσάρων ἢ καὶ τριῶν ἡμερῶν.

313. Ὡς πρὸς τὰ σπλάγχνα, ὁ Μ. Β. ἔπασχεν κυρίως ἐξ ἡπατίτιδος
 παιδιόθεν, ἀλλὰ καὶ ἐκ νεφρίτιδος, πλὴν τῶν ἄλλων ἀσθενειῶν.

314. Τόσον εἶχε συνειδητοποιήσει τὴν οὐδαρότητα τῆς καταστάσεώς
 του, ὥστε διεκήρυττεν, ὅτι, διὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ζῇ, ἀπαιτεῖται ἐνέργεια
 οὐχὶ τῆς ἀγαθότητος, ἀλλὰ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Κυρίου. Ἐπρεπε νὰ νι-
 κηθοῦν οἱ ὀροι τῆς φύσεως!

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 194 (ΡΉΔ'—CXCIV)³¹⁵ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΖΩΙΛΟΝ³¹⁶

«Τί εἶναι ὅσα κάμνεις, ὦ θαυμάσιε,³¹⁷ καὶ προσπαθεῖς
 νὰ μὲ προσπεράσῃς εἰς τὸ μέτρον³¹⁸ τῆς ταπεινώσεως;
 Διότι θεβαίως σύ, παρ' ὅτι εἶσαι τόσον μέγας ὡς πρὸς
 τὴν μόρφωσιν καὶ κατέχεις τόσον καλῶς τὴν τέχνην τῆς
 ἐπιστολογραφίας, ὅμως, ὡς νὰ εἶχες κάμει κάτι τὸ τολ-
 μηρότερον καὶ ἀνώτερον τῆς ἀξίας σου, διατυπώνεις ἐπί-
 5 μονον παράκλησιν νὰ τύχῃς ἐκ μέρους μου συγγνώμης.
 Ἄλλ' ὅμως (σὲ παρακαλῶ) νὰ ἀφήσῃς κατὰ μέρος αὐ-
 τὰς τὰς εἰρωνείας³¹⁹ καὶ νὰ μοῦ γράφῃς εἰς κάθε εὐκαιρί-
 αν. Διότι ἂν μὲν μετέχῃ καὶ ἐγὼ παιδεύσεως, λίαν εὐχαρί-
 στως (τότε) θὰ ἀναγινώσκω τὰς ἐπιστολάς ἀνδρὸς λογίου καὶ
 ἂν πάλιν ἔχω διδαχθῇ ἀπὸ τὴν Ἀγίαν Γραφήν πόσον μέ-
 γα εἶναι τὸ ἀγαθὸν τῆς ἀγάπης,³²⁰ (τότε) τὴν ἐπικοινωνί-
 αν ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος μὲ ἀγαπᾷ τὴν θεωρῶ ὅτι ἀξίζει τὰ
 10 πάντα.³²¹ Καὶ εἴθε νὰ δύνασαι (πάντοτε) νὰ μοῦ γράφῃς
 διὰ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα σοῦ εὐχομαί, δηλαδὴ τὴν
 ὑγείαν τοῦ σώματος καὶ τὴν εὐημερίαν ὁλοκλήρου τοῦ
 οἴκου σου.

Ὅσον διὰ τὴν ἰδικὴν μου κατὰστασιν, νὰ γνωρίζῃς
 ὅτι δὲν εἶναι καθόλου περισσότερον ὑποφερτὴ ἀπὸ ὅ,τι
 συνήθως. Ἀρκεῖ ὅμως νὰ εἴπω τόσον μόνον, διὰ νὰ σοῦ
 φανερώσω τὴν ἀδυναμίαν τοῦ σώματός μου. Δηλαδὴ δὲν
 εἶναι εὐκόλουν νὰ φανερώσῃ κανεὶς οὔτε μὲ λόγια τὴν εἰς
 15 ὑπερβολικὸν βαθμὸν σοβαρὰν ἀσθένειαν, ἢ ὁποῖα μὲ βα-
 σανίζει τῶρα, οὔτε νὰ πεισθῇ ἐκ τῶν πραγμάτων (διὰ τὴν
 σοβαρότητά της), ἐφ' ὅσον θεβαίως πέρα τῶν ὧν σὺ ὁ
 ἴδιος ἐγνώριζες ἐγὼ διεπίστῳσα καὶ ἄλλας ἀσθενείας.
 Ἄλλ' ὅμως τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ ἔργον εἶναι νὰ δώσῃ εἰς ἐμὲ
 τὴν δύναμιν νὰ ὑποφέρω μὲ ὑπομονὴν τὰς πληγὰς, τὰς ὁ-

315. Ἐγράφη τὸ 375.

316. Ὁ Ζωῖλος οὗτος εἶναι ἀγνωστος ἄλλοθεν. Πιθανῶς ἦτο ἱατρός.

317. Προσφώνησις τρυφερά, χαϊδευτικὴ, ἀλλὰ καὶ εἰρωνικὴ.

318. Ἡ λέξις «μέτρον» ἐκφράζει ἐνταῦθα ὅ,τι ἡ λέξις βαθμός.

319. Εἰρωνεῖαν ὀνομάζει τὴν παράκλησιν τοῦ Ζωῖλου ὅπως τύχῃ συγ-
 γνώμης.

320. Πόσον εἶναι τὸ τῆς ἀγάπης καλόν; «Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ» (Α' Ἰωάν. 4, 8).

321. Μὲ ἀπλὰ λόγια «ἀξίζει γιὰ ὅλα».

20 ποίας ὁ Κύριος ὁ εὐεργετῶν με³²² ἐπιφέρει εἰς τὸ σῶμα μου διὰ τὸ συμφέρον μου.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 195 (Ρ⁴Ε'—CXC^V)³²³

Π Ρ Ο Σ Τ Ο Ν Ε Υ Φ Ρ Ο Ν Ι Ο Ν

ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΚΟΛΩΝΙΑΣ ΤΗΣ ΑΡΜΕΝΙΑΣ³²⁴

Ἐπειδὴ ἡ Κολωνία, περὶ τῆς ὁποίας ὥρισεν ὁ Κύριος νὰ ὀδηγῇται εἰς τὸ ὀρθὸν μετὰ τὴν ἰδικήν σου ἐπιστασίαν, εὐρίσκεται εἰς τόπον πολὺ μακρὰν κείμενον ἀπὸ τὰ μέρη ἀπὸ τὰ ὁποῖα διέρχονται αἱ δημόσιαι ὁδοί, διὰ τοῦτο, ἔστω καὶ ἂν πρὸς τοὺς ἄλλους ἀδελφοὺς ἐπισκόπους τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας συνήθως στέλλω ἐπιστολάς, ὁμῶς πρὸς τὴν εὐλάβειάν σου ἀπευθύνω γράμματα μετὰ πολὺν δισταγμὸν, διότι φοβοῦμαι ὅτι κανεὶς δὲν εἶναι διατεθειμένος νὰ τὰ μεταφέρῃ μέχρι τὰ μέρη ἐκεῖνα.

5 Τώρα ὁμῶς, ἀκριβῶς λόγῳ τοῦ ὅτι ἐλπίζω ὅτι ἡ σὺ θὰ μεταβῇς³²⁵ ἐκεῖ ἢ ἡ ἐπιστολή μου θὰ σοῦ διαβιβασθῇ ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους, εἰς τοὺς ὁποίους τὴν ἔστειλα, καὶ γράφω πρὸς τὴν εὐλάβειάν σου καὶ μετὰ τὸ γράμμα μου σὲ χαιρετῶ. Καὶ ἂν ἑνὸς μὲν σὲ πληροφορῶ ὅτι ἐξακολου-

322. Παρὰ τὰς τόσας ἀσθενείας του καὶ τὴν ὄντως οἰκτράν κατάστασίν του, ὁ Μ. Β. δὲν παύει νὰ ὁμολογῇ τὸν Θεὸν εὐεργέτην του πάντοτε καὶ διὰ πάντα.

323. Ἐγρᾶφη τὸ 375.

324. Ὡς πρὸς τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ ὀνόματος οἱ κώδικες παραδίδουν γραφὴν μετὰ καὶ ι, ἡ ὁποία εἶναι καὶ ἡ ὀρθότερα. Ἡ λ. εἶναι λατινικὴ καὶ σημαίνει ἀποικία καὶ ἡ ν. πόλιν. Ἡ Κολωνία ἔτο καὶ κωμόπολις τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας κατεμένη εἰς μέρη πολὺ ἀπομεμακρυσμένα. Ὁ ἐπίσκοπος τῆς Εὐφρόνιος ἔτο, φαίνεται, ἐξέχουσα θρησκευτικὴ προσωπικότης. Ὁ Μ. Β. τὸν ἐξετίμα τὰ μέγιστα. Διὰ τοῦτο, δταν ἐκοιμήθῃ ὁ Θεόδοτος, ἐπίσκοπος Νικοπόλεως, πόλεως πολὺ σημαντικωτέρας, ὁ Μ. Β. μέσῳ τοῦ ἐπισκόπου Σατάλων Ποιμενίου ἐγκατέστησε τὸν Εὐφρόνιον εἰς Νικόπολιν. Ἡ ἐνέργειά του ἐξήγαγε τοὺς κατοίκους τῆς Κολωνίας, οἱ ὅποιοι διεμαρτυρήθησαν ἐντόνως. Ὁ Μ. Β. κατόπιν τούτου κατέληξεν ὡς: α) ὁπωσδήποτε νὰ μεταβῇ ὁ Εὐφρόνιος εἰς Νικόπολιν, ὡς μόνος ἱκανὸς νὰ ἀντικρούσῃ τοὺς Ἀρειανούς καὶ Πνευματομάχους, τοὺς ὁποίους ὑπεστήριζεν ὁ ἀρειανόφρων δικάριος τοῦ Πόντου Δημοσθένης καὶ μετὰ τοῦ Εὐδοκίου ἡτοίμαζον διὰ τὴν Νικόπολιν τὸν φιλαρειανὸν ἐπίσκοπον Φρόντιον· β) νὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ποιμαίνει καὶ τὴν ἐπισκοπὴν Κολωνίας ὁ Εὐφρόνιος, διὰ νὰ μὴ στερηθοῦν οἱ κάτοικοι τῆς τὸν ἀγαθὸν καὶ ἡγαπημένον των ποιμένα (βλ. Ἐπιστολάς 227, 228, 229, 230).

325. Ποῦ; ἀγνωστον. Ἰσως εἰς Νικόπολιν.

- 10 θῶ νὰ εὐρίσκωμαι³²⁶ ἀκόμη ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, ἀφ' ἑτέρου δὲ σὲ παρακαλῶ νὰ προσεύχεσαι νὰ ἐλαττώσῃ ὁ Κύριος τὰς θλίψεις μου καὶ νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ ἐμὲ τὸ πολὺ αὐτὸ βάρος τῆς ὁδύνης μου, ἢ ὅποια ὡς νέφος ἔχει καθίσει τώρα ἐπάνω εἰς τὴν καρδίαν μου. Αὐτὸ ὅμως θὰ πραγματοποιηθῇ μόνον ἂν ἰδῶσιν εἰς τοὺς θεοφιλεστάτους ἐπισκόπους, οἱ ὅποιοι εἶναι τώρα ἐξόριστοι³²⁷ καὶ τιμωροῦνται διὰ τὴν ὁρθόδοξον πίστιν των, ταχεῖαν τὴν ἐπάνοδον.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 196 (Ρ' 5'—CXCVI)³²⁸ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΒΟΥΡΓΙΟΝ³²⁹

- Ἡ φήμη, ὡς ἀγγελιοφόρος ἀγαθῶν εἰδήσεων, δὲν παύει νὰ μοῦ ἀναγγέλλῃ ὅτι σὺ ὁμοιάζεις μὲ τοὺς «διαττοντας» ἀστέρας,³³⁰ ἀφοῦ ἀνατέλλῃς εἰς διαφορετικὸν ἐκάστοτε μέρος τῆς βαρβαρικῆς χώρας, πότε μὲν διὰ νὰ χορηγήσῃς τὸ σιτηρῆσιον εἰς τὸ στρατιωτικὸν σῶμα, πότε δὲ διὰ νὰ παρουσιασθῇς μὲ μεγαλοπρέπειαν εἰς τὸν δασιλέα.
- 5 Ἀλλ' εὐχομαι εἰς τὸν Θεὸν ἢ ἀποστολῇ σου νὰ λάβῃ ἔκβασιν σύμφωνον μὲ τὴν ἐπιθυμίαν σου, ὥστε νὰ ἀνέλθῃς εἰς πολὺ ἀνώτερα ἀξιώματα καὶ νὰ ἐμφανισθῇς κάποτε καὶ εἰς τὴν πατρίδα σου, ἐνὸς θὰ εὐρίσκωμαι ἐπάνω εἰς τὴν γῆν καὶ θὰ εἰσπνέω τὸν ἀέρα αὐτόν. (Καὶ τὸ λέγω αὐτὸ) διότι τόσον μόνον μετέχω τῆς ζωῆς, ὅσον νὰ ἀναπνέω ἀπλῶς.³³¹

326. Τὸ καίμενον εἶναι παραστατικώτερον: «δοκοῦμεν ἔτι εἶναι ὑπὲρ γῆς» (=ὁ π ἐ ρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς· τὸ ἀντίθετον εἶναι: ὁ π ὁ γῆς, μετὰ τὴν ταφήν).

327. Ὁμολογῆται τῆς ὁρθῆς πίστεως, ἀγία διακοπή. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ ὁ Ἅγιος Εὐσέβιος, ἐπίσκοπος Σαμοσατών κ.ά.

328. Ἐγράφη τὸ 376.

329. Περὶ Ἀβουργίου βλ. 3 MBA, σημ. 250, σ. 70.

330. Δ ι ἄ τ τ ο ν τ ε ς ἀστέρες μικροὶ μετεωρίζονται, οἱ ὅποιοι καίονται κατὰ τὴν διέλευσιν των μέσῳ τῆς ἀτμοσφαίρας.

331. Ἡ φράσις αὕτη, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰς Ἐπιστ. 193 καὶ 194, μᾶς διδόναι ζωηρὰν εἰκόνα τῆς τραγικῆς ἀπὸ ἀπόψεως υγείας καταστάσεως τοῦ Μεγάλου Πατρός.

Ὁ Ἅγιος Ἀμβρόσιος, ἐπίσκοπος Μεδιολάνων (ἐορτ. 7 Δεκεμβρίου). Ψηφιδωτόν 5ου αἰ. μ.Χ. ἐκ τοῦ Παρεκκλησίου τῶν Ἁγίων Σατόρου καὶ Βίκτωρος in Ciel d' Oro. Μιλᾶνον.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 197 (Ρ^hΖ'—CXCVII)³³²ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΜΒΡΟΣΙΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΜΕΔΙΟΛΑΝΩΝ³³³

1. Μεγάλοι και πολλοί είναι αἱ δωρεαὶ τοῦ Δεσπότης μας (Θεοῦ), ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατόν νὰ ἐκτιμηθῇ τὸ μέγεθος των μῆτε νὰ ἀριθμηθῇ τὸ πλῆθος των. Ἀλλὰ διὰ τοὺς εὐγνώμονας καὶ διακριτικούς ὑποδέκτας τῶν εὐεργεσιῶν

332. Ἐγράφη τὸ 375.

333. Πρόκειται περὶ τοῦ Ἀ γ ί ο υ Ἀ μ β ρ ο σ ί ο υ (335-397, ἔορτ. 7 Δεκεμβρ.), ὁ ὁποῖος ἀνήκει εἰς τὴν χορείαν τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας. Ὡς ὁ πατὴρ τοῦ ὑπῆρξε διοικητὴς τῶν Τρεθέρων (Trier Πρωσίας), οὕτω καὶ ὁ Ἀγ. Ἀμβρόσιος, ἀπὸ ἐποποιῶσε λατίν. καὶ ἑλλήν. Φιλολογίαν, Φιλοσοφίαν καὶ ἰδίᾳ νομικὴν εἰς Ρώμην, ἥσκησε δὲ καὶ τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα, ἐξελέγη συγκλητικὸς καὶ τὸ 373 διωρίσθη διοικητὴς τῶν ἐπαρχιῶν Αἰμιλίας καὶ Λιγουρίας μὲ ἔδραν τὰ Μ ε δ ι ὀ λ α ν α (Μιλάνον). Ἀνῆκεν ἀκόμη εἰς τὴν τάξιν τῶν Κατηγορουμένων, ὅτε τὸ 374 ἀπέθανεν ὁ Ἀρειανὸς ἐπίσκοπος Μεδιολάνων Αὐξέντιος, διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ ὁποίου προεκλήθη στάσις, πρὸς κατάπαυσιν τῆς ὁποίας ἐπενέβη ὁ Ἀμβρόσιος. Ἀλλ' ὁ λαὸς, ὁ ὁποῖος ἐξετίμα αὐτὸν διὰ τὴν δικαιοσύνην καὶ εὐθιότητά του διὰ δοῆς ἐξέλεξεν αὐτὸν ἐπίσκοπον. Κατ' ἄλλην πηγὴν ὁ Ἀμβρόσιος ἀπεστάλη εἰς τὰ Μεδιόλανα ὑπὸ τοῦ δημάρχου Πρόββου ὡς ἀνώτερος δικαστικὸς καὶ ἐνῇ προσεπάθει νὰ εἰρηνεύσῃ τὸν λαὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αὐξέντιου, ἐν παιδίον ἀνεφώνησεν: «ὁ Ἀ μ β ρ ὀ σ ι ο ς ἐ π ι σ κ ο π ο ς», κραυγὴν τὴν ὁποίαν ἐπανάλαβεν ὁ λαὸς καὶ ἠυλόγησεν ὁ Θεός. Μὲ τὴν συγκατάθεσιν καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Οὐαλλεντινιανοῦ (363-375) ὁ Ἀμβρόσιος ἐθαπτίσθη καὶ ἐχειροτονήθη κατὰ σειρὰν διάκονος, πρεσβύτερος καὶ ἐπίσκοπος, διαπρέφας κυρίως ὡς π ο ι μ ῆ ν καὶ κ ή ρ υ ξ.

Ὡς θεολόγος ὁ Ἅγιος Ἀμβρόσιος ἡσχολήθη μὲ τὴν ἐριμνησίαν τῆς Ἀγίας Γραφῆς, τὴν δογματικὴν καὶ τὸ λειτουργικὸν ἄσμα («ἀμβροσιανόν»). Εἰς τὸ ἔργον του διακρίνεται ἡ ἐπίδρασις τόσοσιν τῶν κλασσικῶν, ὅσων καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, ὅπως καὶ τοῦ Μ. Βασιλείου, τοῦ ὁποίου ἀπεμνημόθη σχεδὸν τὰ ἔργα εἰς τὴν «Ἐ ξ α ή με ρ ο ν» καὶ «Π ε ρ ι τ ο ὦ Ἀ γ ί ο υ Π η ε ὺ μ α τ ο ς».

Ἐξ ἄλλου λόγῃ τῆς ἀγιότητος τοῦ δίου του καὶ τῆς μορφώσεώς του ἀπῆλθε μεγάλου σεβασμοῦ ἐκ μέρους τῶν αὐτοκρατόρων καὶ ἀρχόντων, εἰς τοὺς ὁποίους ἥσκει ἐπιρροήν, χωρὶς ὅμως ποτὲ νὰ θεωρηθῇ «αὐλικός» ἢ «διπλωμάτης». Παρέμεινε πάντοτε ὁ τύπος τοῦ ἀληθινοῦ ἐπισκόπου, τοῦ ὁποίου ἡ παράοια ὑπῆρξε σεβαστὴ καὶ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου (379-395), τόσον ὅταν τὸ 388 ἐπεισε τοῦτον νὰ μὴ ἐκδικηθῇ τοὺς Χριστιανοὺς οἱ ὁποῖοι κατέστρεψαν παρὰ τὸν Εὐφράτην ἰουδαϊκὴν συναγωγὴν, ὅσον καὶ τὸ 390, ὅταν ὁ Μ. Θεοδόσιος διέταξεν αἰφνιδιαστικῶς τὴν σφαγὴν 7.000 λαοῦ τῆς Θεσσαλονίκης εἰς τὸ ἱπποδρόμιον, εἰς ἐκδίκησιν προηγούμενης στάσεως καὶ φόνου μερικῶν στρατιωτικῶν. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ὁ Ἀγ. Ἀμβρόσιος ἐπέβαλεν ἀστυνόμετον ἐπιτιμὸν εἰς τὸν αὐτοκράτορα, τὸ ὅποιον καὶ ἐξεπλήρωσεν οὐδὲς γονυπατὴς ζητήσας συγγνώμην! Ἡ δὲ πα ρ ο ὅ σ α Ἐ π ι σ τ ο λ ῇ τῷ Μ. Β. ἀποτελεῖ ἀπάντησιν εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Ἀγ. Ἀμβρόσιου πρὸς αὐτόν (βλ. § 1, 9-12), εἰς τὴν ὁποίαν τοῦ ἀνέφερε περὶ τῆς χειροτονίας του καὶ δι' ἀπεσταλμένων κληρικῶν του ἐξήτει τὸ Λεῖψανον τοῦ Ἀγίου Ἱερομάρτυρος Δ ι ο ν ὺ σ ί ο ὦ (βλ. σημ. 347).

(τοῦ Θεοῦ) μία ἐκ τῶν μεγίστων δωρεῶν εἶναι καὶ αὐτὴ ἐδῶ, ὅτι δηλαδή, ἂν καὶ εἴμεθα χωρισμένοι πάρα πολὺ ὡς
 5 πρὸς τὴν τοποθεσίαν (τῆς διαμονῆς), μᾶς ἐχάρισε τὴν δυνατότητα τῆς ἐπαφῆς μεταξύ μας μέσῳ τῆς φιλικῆς ἀλληλογραφίας. Ἐπίσης μᾶς ἐχάρισε διπλοῦν τρόπον γνωριμίας, ἅψ' ἐνὸς μὲν τὴν προσωπικὴν συνάντησιν, ἅψ' ἐτέρου δὲ τὴν ἐπικοινωνίαν μέσῳ τῆς ἐπιστολῆς.

Ἀφοῦ λοιπὸν σὲ ἐγνωρίσαμεν ἐξ ὧν (εἰς τὴν ἐπιστολήν σου) ἐξέφρασες (σὲ ἐγνωρίσαμεν δὲ ὄχι μὲ τὴν ἐντύ-
 10 πωσιν εἰς τὴν μνήμην μας τοῦ σωματικοῦ χαρακτῆρος, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀντίληψιν καὶ κατανόησιν ἐκ τῆς ποικιλίας τῶν λόγων τοῦ κάλλους τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου,³³⁴ καθ' ὅτι καθεὶς ἐξ ἡμῶν «ἐκ τοῦ» περισσεύματος τῆς καρδίας λαλεῖ»³³⁵), ἐδοξάσαμεν τὸν Θεὸν μας, ὁ Ὅποῖος εἰς κάθε γενεάν ἐκλέγει (καὶ ἀναδεικνύει) ὅσους εὐαρεστοῦν εἰς Αὐτόν.³³⁶ Διότι Αὐτὸς εἰς τὸ παρελθὸν μὲν ἀνέδειξεν ἀπὸ τὰ
 15 ποιμνία τῶν προβάτων ἄρχοντα εἰς τὸν λαόν Του (τὸν βασιλέα Δαβὶδ)³³⁷ καὶ τὸν Ἀμὼς ἀπὸ τὴν ἀγέλην τῶν αἰγῶν ἐνεδυνάμωσε διὰ τοῦ Πνεύματος καὶ ὕψωσεν εἰς προφήτην.³³⁸ Ἀλλὰ καὶ τώρα προσεῖλκυσε διὰ τὴν φροντίδα τῶν ποιμνίων τοῦ Χριστοῦ ἄνδρα ὁ ὁποῖος κατάγεται ἀπὸ τὴν βασιλεύουσαν πόλιν³³⁹ καὶ εἰς τὸν ὅποιον ἔχει ἐμπιστευθῇ ἡ ἡ διοίκησις ὁλοκλήρου ἔθνους, (ἄνδρα) μὲ ἀνώτερον φρόνημα, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐνδοξον οἰκογενειακὴν κατα-
 20 γωγὴν, τὴν δημοσίαν ζωὴν, τὴν ρητορικὴν ἱκανότητα, δηλαδή εἰς ὅλα τὰ ἀγαθὰ τοῦ βίου σπουδαῖον.³⁴⁰ Οὗτος (δ-

334. Εἶναι ἀκριβὲς ὁ τρόπος διὰ τοῦ ὁποίου καὶ ἡμεῖς γνωρίζομεν τὸν Ἅγιον Βασίλειον καὶ εἶναι ὅντως ὁ τρόπος οὗτος μεγάλῃ καὶ δι' ἡμᾶς εὐεργασία τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν ὅποιαν πρέπει νὰ εὐχαριστῶμεν Αὐτόν. Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν προσωπικὴν μας ἀλληλογραφίαν, ἐνθ' ἀσφαλὲς δὲν δυνάμεθα νὰ μιμηθῶμεν τὸν Ἅγιον εἰς τὰ μεγάλα χαρίσματα τοῦ καὶ ὡς ἐπιστολογράφου, τοὐλάχιστον νὰ μὴ γράφωμεν ποτὲ «ἀργὰ ρήματα» (Ματθ. 12, 36-37).

335. Ματθ. 12, 34 καὶ Λουκ. 6, 45.

336. Πρβλ. Πράξ. 13, 36: «...ἰδίᾳ γενεᾷ ὑπηρετήσας τῇ τοῦ Θεοῦ δουλίᾳ...» (περὶ τοῦ Δαβὶδ).

337. Ψαλμ. 77, 70. Τὸ περιστατικὸν ἐν Α' Βασ. 16, 1 κ. ἐξ.

338. Ἀμὼς 7, 14: «οὐκ ἤμην προφήτης ἐγώ..., ἀλλ' ἡ α ἰ π ὁ λ ο ς». Ὁ Μ. Β. χρησιμοποιεῖ τὴν λέξιν «αἰπόλιον» ἐκ τοῦ αἰπόλος (αἰε+πολέω=περιφέρωμαι, ...καλλιεργῶ).

339. Ἐννοεῖται ἡ πρώτη «βασιλεύουσα», ἡ Ρώμη, ἡ ὁποία παρέμεινε τοιαύτη μέχρι τοῦ 476 μ.Χ., ὅτε κατελύθη τὸ Αὐτικὸν Ρωμαϊκὸν Κράτος. Ἀλλὰ καὶ τὰ Μεδιόλανα ὑπῆρξαν «ἡ κοινὴ ἔδρα τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Δύσεως, μέχρις οὗ ὁ Ὀνώριος ἐγκατέλειπεν αὐτήν, τῷ 404, προτιμήσας τὴν Ραβένναν» (ΜΕΕ, ιζ', σ. 831 γ). Ὁ Ἅγιος Ἀμβρόσιος κατήγετο ἐξ ἐπισήμου ρωμαϊκῆς οἰκογενείας.

340. Περὶ ὧν τούτων τῶν προσόντων βλ. σημ. 333.

μως), ἀφοῦ ἐγκατέλειψε τὰ κοσμικὰ αὐτὰ προσόντα καὶ τὰ «ἐθεώρησε ὡς ζημίαν, προκειμένου νὰ κερδίσῃ τὸν Χριστόν»,³⁴¹ ἐκρίθη ἄξιος νὰ ἀναλάβῃ τὸ πηδάλιον τῆς κυβερνήσεως τῆς μεγάλης καὶ περιφήμου διὰ τὴν πίστιν τῆς εἰς τὸν Θεὸν Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ (τῶν Μεδιολάνων).³⁴²

Ἐμπρὸς λοιπόν, ἀνθρωπε τοῦ Θεοῦ (διότι «δὲν παρέλαβες οὔτε ἐδιδάχθης τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ ἀνθρώπων»,³⁴³ ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Κύριος σέ ἐπῆρεν ἀπὸ τὴν θέσιν τῶν δικαστῶν τοῦ κόσμου καὶ σέ ἐτοποθέτησεν εἰς τὸ ἀποστολικὸν ἄξιωμα). «Ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα»,³⁴⁴ διόρθωσε τὰς ἀδυναμίας τοῦ λαοῦ, ἐὰν δεδαίως κάποιον προσέβαλεν ἢ συμφορὰ τῆς ἀρειανικῆς παραφροσύνης, ἀνανέωσε³⁴⁵ τὰ ἀρχαῖα ἴχνη τῶν Πατέρων. Ἀκόμη τὸ θεμέλιον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐτοποθέτησες ὡς ἀρχὴν τῆς ἀγάπης (σου) πρὸς ἡμᾶς, φρόντιζε μὲ τὰς συνεχεῖς φιλικὰς ἐπιστολάς (σου) νὰ τοῦ ἀνεγείρῃς (εἰς τέλειον οἰκοδόμημα). Διότι μόνον τοιοῦτοτρόπως θὰ δυνηθῶμεν νὰ εὕρισκώμεθα ὁ εἰς πλησίον τοῦ ἄλλου πνευματικῶς, καίτοι ὡς πρὸς τὴν ἐπίγειον διαμονὴν κατοικοῦμεν πολὺ μακράν.³⁴⁶

2. Τὸ δὲ ἐνδιαφέρον καὶ ὁ ζῆλος σου διὰ τὸν μακαρίτην ἐπίσκοπον Διονύσιον³⁴⁷ μαρτυρεῖ ὅλην σου τὴν ἀγάπην

341. Φιλίπ. 3, 8.

342. Ὡς πρὸς τὰ Μεδιολάνα (τόπου ἐπικρατεστέρου τοῦ: Μεδιολάνον, σημ. Μιλάνον), ταῦτα ὑπῆρξαν Γαλατικὴ πόλις τῆς ἐντεθῆεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας (Βόρειος Ἰταλία). Μετὰ τὴν ἐκεῖ διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τὸν Β' αἰ., κυρίως κατέστησαν περὶ τοῦ ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως εἰς αὐτὰ (Φεβρουάριος 313) τοῦ λεγομένου Διατάγματος τῶν Μεδιολάνων περὶ ἀνεξιθρησκίας ὑπὸ τῶν συναυτοκρατόρων Μεγ. Κων. νου καὶ Λικινίου. Τὰ Μεδιολάνα ἀνέδειξαν πολλοὺς Μάρτυρας.

343. Γαλ. 1, 12.

344. Α' Τιμ. 6, 12 καὶ Β' Τιμ. 4, 7.

345. Τὴν «ἀνανέωσιν» ὁ Μ. Β. δὲν ἐννοεῖ ὡς καινοτομίαν ἢ μεταρρόθμωσιν, ἀλλ' ἀντιθέτως ὡς ἀνανέωσιν, ἀνάστασιν τῶν καταργηθέντων ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν ἰδίᾳ ἀρχαίων Σομβόλων καὶ Παραδόσεων.

346. Τὴν ἰδέαν ὁ Ἅγιος ἐπαναλαμβάνει πολλάκις εἰς τονισμόν τῆς ἐνότητος πιστῶν - Ἐκκλησίας (πρὸς ἀνωτέρω, στ' 5-6, Ἐπιστ. 203 § 3 καὶ Ἐπιστ. 204, 7, 30-37 κ.ά.).

347. Οὗτος ἦτο ἐπίσκοπος Μεδιολάνων καὶ διεδέχθη τὸν Ἅγιον Πρωτάσιον (+346), θερμὸν ὑποστηρικτὴν τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου κατὰ τὴν ἐν Σαρδικῇ Σύνοδον (343). Οὗτος ὁ Διονύσιος παρέλαβε καὶ ὡς συγκεκριμένην παράδοσιν τὴν ὑποστηρίξειν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ πρωταθλήτοῦ τῆς Μεγ. Ἀθανασίου τοῦ ὁποῖου τὴν καταδίκην ἐπέτυχον οἱ Ἀρειανοὶ τὸ 355 διὰ συνόδου πολυπληθοῦς συγκληθείσης εἰς Μεδιολάνα ὑπὸ τοῦ πάπα Λιβερίου (352-366). Ἡ σύνοδος συνεκλήθη ἀρχικῶς διὰ τὴν καταδίκην τῶν Ἀρειανῶν, οἱ ὅποιοι μετὰ τοῦ Ἀρειανοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου διὰ τρομοκρατίας ἐπέβαλον τὴν καταδίκην τοῦ Μεγ. Ἀθανασίου.

- πρὸς τὸν Κύριον, (ἀλλὰ καί) τὴν τιμὴν πρὸς τοὺς προκατόχους (σου) καὶ τὸν ζήλον σου ὡς πρὸς τὴν πίστιν. Διότι ἀσφαλῶς ἡ καλὴ διάθεσις ἐναντι τῶν ἀγαθῶν ὁμοδούλων ἀναφέρεται εἰς τὸν Δεσπότην (Θεόν), τὸν ὁποῖον ὑπηρέτησαν.
- 5 Ἐπίσης ὅποιοι τιμᾶ δόσους ἡγωνίσθησαν διὰ τὴν πίστιν ἀποδεικνύεται ὅτι ἔχει τὴν ἰδίαν θερμὴν πίστιν. Ἐπομένως μόνῃ ἡ πρᾶξις αὐτῇ μαρτυρεῖ πολλὴν ἀρετὴν.³⁴⁸
- Καθιστῶμεν δὲ γνωστὸν εἰς τὴν ἐν Χριστῷ ἀγάπην σου ὅτι οἱ προθυμότατοι ἀδελφοί, τοὺς ὁποίους ἡ εὐλάβειά σου
- 10 ἐξέλεξε νὰ διακονήσουν εἰς τὸ ἀγαθὸν αὐτὸ ἔργον, πρωτίστως μὲ τὴν εὐγενικὴν καὶ ἐνάρετον συμπεριφορὰν των συνετέλεσαν εἰς τὸν ἔπαινον ὁλοκλήρου τοῦ Κλήρου, καθ' ὅτι μὲ τὴν ἰδικὴν των κοσμιότητα ἔκαμνον γνωστὴν τὴν γενικὴν ὅλων καλὴν κατάστασιν. Ἐξ ἄλλου χάρις εἰς τὴν πολλὴν προθυμίαν καὶ ἀρετὴν των ἀφ' ἑνὸς περιεφρόνησαν τὸ ἄδαπτον τοῦ χειμῶνος³⁴⁹ καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ τὴν ὅλην καλὴν
- 15 ἐπιμονὴν των ἔπεισαν τοὺς πιστοὺς φύλακας (τῶν Λειψάνων) τοῦ μακαρίου σώματος νὰ παραχωρήσουν τὰ φυλακτήρια³⁵⁰ αὐτὰ τῆς ζωῆς των εἰς αὐτοὺς. Πρέπει δὲ νὰ γνω-

*Ὅσοι ἐπίσκοποι δὲν μετέσχον τῆς συνόδου ὑπεχρεώθησαν νὰ υπογράψουν, οἱ δὲ ἀρνηθέντες ἐξωρίσθησαν. Μεταξὺ τούτων ὡς ὀρθόδοξος ἐξωρίσθη εἰς Ἀρμενίαν (ἢ Καπαδοκίαν;) καὶ ὁ Διονύσιος, περὶ τοῦ ὁποῖου ὑπάρχουν δύο ἀπόψεις· ἢ ὅτι δὲν ὑπέγραψε τὴν καταδίκην, διὸ καὶ ἐξωρίσθη, ἢ ὅτι ὑπέγραψε βιασθεὶς, ἀλλ' ἀμέσως ἀνακάλεσε, διὸ καὶ πάλιν ἐξωρίσθη (τὸ 355). Κατὰ τὰς περισσοτέρας καὶ ἐγκυροτέρας πληροφορίας ὁ Διονύσιος ἀπέθανεν ἐξόριστος πρὸ τοῦ 362. Κατὰ τὸν Deferrari, ὁ Διονύσιος ἀπέθανεν εἰς Καπαδοκίαν τὸ 374. Τοῦτο ὁμως φαίνεται ἀπίθανον, ἀφοῦ ἡ ἀνακομιδὴ τῶν Λειψάνων τοῦ ἐγένετο τὸ 375 ἢ 76. Ταφὴ, ἐκταφὴ-ἀνακομιδὴ ἐντὸς 1-2 ἐτῶν εἶναι ὄντως ἀπίθανος, διότι ρητῶς ὁ Μ. Β. ὁμιλεῖ περὶ «δοτέων» καὶ οὐκ περὶ ἀδιαλότου-ἡγιασμένου σώματος. Ἀμα τῷ θανάτῳ του ἐτιμήθη ὡς Μάρτυς (§ 2, 39), ἢ δὲ μνήμη του ὑπὸ τοῦ Ἱερωνυμοῦ Μαρτυρολογίου τοποθετεῖται τὴν 25ην Μαΐου. Τὰ τῆς παραδόσεως τῶν Λειψάνων τοῦ εἰς ἀντιπροσωπεῖαν κληρικῶν τῶν Μεδιολάνων αποτελοῦν τὸ θέμα τῆς § 2 τῆς παρούσης Ἐπιστολῆς.

348. Δὲν ἐννοεῖται μόνῃ ἡ συγκεκριμένη ἀρετὴ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς «προλαβόντας» ἢ τῆς τιμῆς πρὸς τοὺς Μάρτυρας, ἀλλὰ π λ ἡ θ ο ς καὶ μ ε γ ε θ ο ς ἀρετῶν συγχρόνως.

349. Εἰς τὸ καίμενον: «κατετόλμησαν χειμῶνος ἀδάτου». Ἐννοεῖται «τὸ ἀταξιδεῦτον» λόγῳ τοῦ χειμῶνος ἢ «ὁ ἀταξιδεῦτος χειμῶν», εἴτε εἰς τὴν ξηρὰν, τὸ πιθανώτερον, εἴτε εἰς τὴν θάλασσαν. Οἱ προηγούμενοι δὲ καὶ οἱ ἑπόμενοι στίχοι εἶναι καὶ ὑπάρσχον ἐγκώμιον τοῦ Μ. Β. διὰ τοὺς κληρικοὺς τῶν Μεδιολάνων, ἐγκώμιον τὸ ὁποῖον ἐμμέσως ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸν Ἀγιὸν Ἀμβρόσιον.

350. Οὕτω καὶ εἰς τὸ καίμενον· καὶ σήμερον: «Φ υ λ α χ τ ἄ ρ ι» ἢ «Φ υ λ α χ τ ὁ». Ἴσως μερικοὶ πιστοὶ παρέμενον ὡς διαρκεῖς φύλακες,

ρίζης ὅτι οὔτε ἀρχαί οὔτε δυναστεῖαι ἀνθρώπιναι θὰ ἡδύ-
 ναντο ποτὲ νὰ ἐξαναγκάσουν τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς, ἐάν
 20 δὲν τοὺς ἔκαμπτεν ἡ σταθερότης τῆς ἀγαθῆς θελήσεως τῶν
 ἀδελφῶν αὐτῶν, διὰ νὰ τὰ παραχωρήσουν.³⁵¹ Ἐπίσης συνε-
 τέλεσεν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐπιθυμίας τῶν καὶ ἡ πα-
 ρουσία τοῦ εὐλαβεστάτου (πνευματικοῦ) υἱοῦ μας Θηρα-
 σίου,³⁵² τοῦ συμπρεσβυτέρου. Οὗτος μὲ τὴν ἐκούσιον ἀνά-
 ληψιν τοῦ κόπου τῆς ὁδοιπορίας ἀφ' ἐνὸς ἔκαμψε τὴν ἰσχυ-
 25 ρὰν ἀντίστασιν τῶν ἐκεῖ πιστῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ τὸν λό-
 γον του ἔπεισεν ὅλους ὅσοι ἐπέμενον καὶ ἐνώπιον πρεσβυ-
 τέρων καὶ διακόνων καὶ ἄλλων πολλῶν θεοσεβῶν ἐσθήκωσεν
 μὲ τὴν ἀρμόζουσαν εὐλάβειαν τὰ (ιερά) Λείψανα καὶ ἐδο-
 ῆθησε τοὺς ἀδελφοὺς νὰ τὰ παραλάβουν.

Αὐτὰ λοιπὸν τὰ Λείψανα ὑποδεχθῆτε τα μὲ πόσῃν χα-
 30 ρὰν, μὲ δσὴν λύπῃν³⁵³ τὰ παρέδωσαν ὅσοι τὰ ἐφύλασσαν.
 Κανεῖς νὰ μὴ διστάζη, κανεῖς νὰ μὴ ἀμφιδάλλῃ. Μετὰ δε-
 βαιότητος αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ὁ ἀήττητος ἀθλητής. Αὐτὰ
 τὰ Ὅσα ἀναγνωρίζει ὁ Κύριος, τὰ ὁποῖα συνήλθισαν μαζί
 μὲ τὴν μακαρίαν ψυχὴν (τοῦ Μάρτυρος). Καὶ αὐτὰ θὰ στε-
 φανώσῃ μαζί τῆς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς δικαίας Του ἀντα-
 ποδόσεως, συμφώνως μὲ τὸ γραφικόν, «ὅτι δηλαδὴ πρέπει
 35 νὰ παρουσιασθῶμεν ἐνώπιον τοῦ δικαστικοῦ δήματος τοῦ
 Χριστοῦ, διὰ νὰ λάβωμεν καθεὶς ἀνάλογα πρὸς ὅσα ἐπρά-
 ξαμεν μὲ τὸ σῶμα μας».³⁵⁴ Μία μόνῃ ὑπῆρξεν ἡ νεκρικὴ θήκη
 ἡ ὁποία ἐδέχθη τὸ τίμιον ἐκεῖνο σῶμα καὶ κανεῖς ἄλλος δὲν
 ὑπῆρξε πλησίον του ἐνταφιασμένους. Ἡ ταφὴ ὑπῆρξεν ἐπί-
 στημος, ἡ Τιμὴ ἀρμόζουσα εἰς Μάρτυρα.³⁵⁵ Ἐξ ἄλλου Χρι-
 στιανοὶ ἦσαν ὅσοι τὸν ἐφιλοξένησαν καὶ ὑπηρέτησαν μὲ τὰς

«προμενάρειοι» τῶν τιμίων Λειψάνων τοῦ Ἱερομάρτυρος. Ἰσως μάλιστα με-
 ρικοὶ νὰ εἶχον θεραπευθῇ ἐξ ἀσθενειῶν καὶ διὰ τοῦτο καὶ περισσότερον ἦσαν
 συνδεδεμένοι μετ' αὐτῶν, ὥστε καὶ δυσκόλως νὰ τὰ ἀποχωρισθοῦν.

351. Εἰς τὸ καίμ. «πρὸς τὴν παραχώρησιν».

352. Πρόκειται περὶ πρεσβυτέρου τῆς Καισαρείας. Νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι
 ὁ ἄλλοτε ἐπαρχος τῆς Καπαδοκίας Θηράσιος (βλ. Ἐπιστ. 77, 3 ΜΒΑ, σση.
 80 καὶ 260) εἶχε γίνῃ ἐν τῇ μεταξὺ κληρικός; Ἄγνωστον. Εἶναι
 πάντως σαφές ὅτι, διὰ νὰ γίνῃται λόγος περὶ κ ο π ι ὡ δ ο υ ς «ε δ ο ι-
 π ο ρ ί α ς», τὸ ἱερὸν Λεῖψανον ἐφυλάσσετο πολὺ μακρὰν τῆς Καισαρείας καὶ
 μᾶλλον εἰς Ἄ ρ μ ε ν ί α ν. Εἰς τοῦτο συνηγορεῖ καὶ τὸ κατωτέρω:
 «ε κ ε ?» (βλ. καὶ σση. 347).

353. Τὴν λέξιν παραλείπει εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ ὁ Π. Χρήστου.

354. Β' Κορ. 5, 10 καὶ Ρωμ. 14, 10.

355. Εἶναι χαρακτηριστικόν ὅτι ὁ ἐν ἐξορίᾳ θάνατος χαρακτηρίζεται,
 ὡς καὶ εἶναι «μάρτυρικός».

- 40 ἰδίας των χειράς, οἱ ὅποιοι καὶ τὸν ἔθαψαν τότε καὶ ἐξέθαψαν τώρα (τὸ Λεῖψανόν του). Αὐτοὶ ἀφ' ἑνὸς ἐκλαυσαν, διότι ἐστεροῦντο τὸν (πνευματικόν των) πατέρα καὶ προστατήν, καὶ ἀφ' ἑτέρου προσέφεραν (τὸ Λεῖψανον), διότι προετίμησαν περισσότερον τὴν ἰδικήν σας χαρὰν ἀπὸ τὴν ἰδικήν των παρηγορίαν. Αὐτοὶ λοιπὸν οἱ ὅποιοι προσέφεραν (τὸ Λεῖψανον) εἶναι εὐλαβεῖς, καθὼς καὶ ὅσοι τὸ παρέλαβον εἶναι ἀσφαλεῖς μάρτυρες. Οὐδαμοῦ εἰσχωρεῖ ψεῦδος, οὐδαμοῦ εἰσχωρεῖ δόλος, τὸ δεδαιώνομεν ἡμεῖς. Ἐπομένως ἃς παραμείνῃ ἐκ μέρους σας ἀδιάδλητος ἡ ἀλήθεια (περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ Λειψάνου).³⁵⁶
- 45

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 198 (Ρ'Η'—CXCVIII)³⁵⁷ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΣΕΒΙΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ³⁵⁸

Ι. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴν τὴν ὁποίαν μᾶς διεβίβασαν οἱ ἀξιωματοῦχοι,³⁵⁹ ἔλαβον ἑκτοτε ἄλλην μίαν, ἡ ὁποία

356. Αἱ περὶ γνησιότητος τῶν Λειψάνων μαρτυρίαι τοῦ Μ. Β. δὲν ὑπονοοῦν καὶ διασκεδάζουν ἀπλῶς ἀντιλήψεις ἢ ὑπονοίας περὶ «νόθων» λειψάνων, παρουσιαζομένων ὡς γνησίων ὑπὸ αἰρετικῶν ἢ ἐκμεταλλευτῶν τοῦ ἱερωτέρου συναισθήματος, τῆς θρησκευτικῆς πίστεως. Ἀποσκοποῦν καὶ εἰς τὴν διὰ τῶν ἀμφιβολιῶν δυνατόν λάθους κατὰ τὴν ἐ κ τ α φ ῆ ν καὶ φ υ λ α κ ῆ ν τῶν Λειψάνων. Περαιτέρω ὁμως ἀποτελοῦν τὴν ζῶσαν, ὁμολογοῦσαν καὶ ἀναγκαιοτάτην ἐν τῇ συνεχείᾳ τῆς «παράδοσιν» τῆς Ἐκκλησίας ὡς πρὸς τὴν τιμὴν τῶν Ἁγίων τῆς. Εἰδικῶς διὰ τὰ Ἅγια Λείψανα αἱ γραπτὰ μαρτυρίαι (περιγραφαί, ἐπιγραφαὶ κλπ.), χωρὶς τὴν συνεχιζομένην ζῶσαν «παράδοσιν» τῶν πιστῶν φυλάκων των ἰσως δὲν ἀρκοῦν. Ἐχομεν διασωθέντα πολλὰ Ἅγια Λείψανα τῶν ὁποίων δὲν γνωρίζομεν τὰ Ἅγια Πρόσωπα, τῶν ὁποίων τὴν ταυτότητα μᾶς γνωρίζει καὶ διαιωνίζει ἀσφαλῶς ἡ ὡς «ἀλλαγὴ φρουρᾶς» ἀδιακόπου ζῶσι παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας.

Περὶ τῆς τιμῆς τῶν Ἁγίων Λειψάνων βασικὸν διέλλον εἶναι τὸ τοῦ καθηγητοῦ τῆς Θεολογ. Σχολῆς τοῦ Πανεπ. Ἀθηνῶν Ἀ ν δ ρ έ ο υ Φ υ τ ρ ά κ η «Λείψανα καὶ Τάφοι τῶν Μαρτύρων κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας» ἐν Ἀθήναις 1955.

357. Ἐγράφη μετὰ τὸ Πάσχα τὸ 375.

358. Περὶ τοῦ Ἁγίου Εὐσεβίου Σαμοσατών βλ. 2 MBA, σὴμ. 11. Ἦδη ἐρίσκατο ἐξόριστος εἰς Θράκην, ἀλλ' ἐμαρτύρησεν εἰς Δολιχὴν Συρίας τὸ 379. Κατὰ τὸν κώδικα Μ (=Marcianus 61, ΙΑ' αἰ.), ἡ Ἐπιστολὴ ἐγράφη διότι δὲν ἤθυνήθη ὁ Μ. Β. «τινάς τῶν πρεσβυτέρων πρὸς αὐτὸν στείλει». Πλὴν τῶν προσωπικῶν Ἐπιστολῶν του πρὸς τὸν Ἅγιον Εὐσεβίον, ἐν βλφ 23, ὁ Μ. Β. διεβίβασε πρὸς αὐτὸν καὶ τὰς τῶν ἄλλων.

359. Εἰς τὸ καίμ. «δ φ φ ι κ ι δ λ ι ο ι» (λατ. *officiales*). Ἐνοοῦνται οἱ «ἀξιωματοῦχοι» γενικῶς, πολιτικοί, αὐλικοί, στρατιωτικοί (Βενεδικτινοί). Διὰ τὰ σημαίνει ἰσως καὶ τοὺς κληρικούς, οἱ ὅποιοι εἶχον «πολιτικὴν θέσιν», πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν μεταγενεστέραν μᾶλλον ὀργάνωσιν τῆς

μᾶς ἀπεστάλη. Ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ἀπεστείλαμεν ἐπιστολάς, ὅχι θεθαίως πολλὰς, διότι δὲν κατωρθώσαμεν νὰ εὐρωμεν αὐτοὺς οἱ ὅποιοι θὰ ἤρχοντο πλησίον σας, πάντως περισσοτέρας ἀπὸ τέσσαρας. Μεταξὺ αὐτῶν περιλαμβάνονται καὶ 5 ὅσαι μᾶς διεβιδάσθησαν ἀπὸ τὰ Σαμόσατα σχετικῶς πρὸς τὰς πρώτας ἐπιστολάς τῆς θεοσεβείας σου. Αὐτὰς ἐσφραγισμένας μαζί τὰς διεβιδάσαμεν εἰς τὸν ἐντιμότατον ἀδελφὸν Λεόντιον,³⁶⁰ τὸν ἐπόπτην ἐπὶ τῶν φόρων τῆς Νικαίας, καὶ παρεκαλέσαμεν μέσῳ αὐτοῦ νὰ παραδοθοῦν εἰς τὸν ἐπιμελητὴν τῆς οἰκίας τοῦ ἐντιμοτάτου ἀδελφοῦ Σωφρονίου,³⁶¹ 10 εἰς τρόπον ὥστε ἐκεῖνος νὰ φροντίσῃ διὰ τὴν μεταδιδασίν των εἰς σᾶς.

Ἀφοῦ λοιπὸν περνοῦν ἀπὸ πολλὰς χεῖρας αἱ ἐπιστολαί, εἶναι φυσικὸν εἴτε ἡ ἀσχολία κάποιου εἴτε ἡ ἀμέλεια νὰ γίνῃ αἰτία ὥστε νὰ μὴ τὰς λαμβάνῃ ἡ θεοσεβεία σου. Ἐπομένως, σὲ παρακαλοῦμεν, συγχώρησέ μας διότι σπανίζου 15 αἱ ἐπιστολαί μας. Ὡς πρὸς τὸ ὅτι δὲ ἔπρεπε νὰ στείλωμεν κάποιον ἰδικὸν μας καὶ δὲν τὸ ἐκάμομεν, αὐτὸ θεθαίως σὺ μὲ τὴν ἰδικὴν σύνεσιν ὀρθῶς τὸ ἐζήτησες καὶ μᾶς κατηγόρησες. Πρέπει ὅμως νὰ γνωρίζῃς ὅτι ὁ ἐδῶ χειμὼν ὑπῆρξε τόσο βαρὺς, ὥστε ἀφ' ἐνὸς ἀπεκλείσθησαν ὅλοι οἱ δρόμοι μέχρι τὰς ἡμέρας τοῦ Πάσχα καὶ ἀφ' ἑτέρου δὲν ἔχομεν ἡμεῖς 20 κανένα ὁ ὅποιος νὰ ἀποτολμᾷ τὰς δυσκολίας τοῦ ταξιδίου. Διότι, ἂν καὶ τὸ ἱερατεῖον μας φαίνεται³⁶² ὅτι εἶναι κάπως

Αὐλῆς (πρὸς τοὺς «ἐξωκατακοί(η)λους»). Ἐξ ἄλλου, τὸ καὶ κυριώτερον διὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦν δι' ἐμπιστευτικὴν μᾶλλον ἀλληλογραφίαν ὀρθοδόξων, θὰ ἔπρεπε νὰ ᾔσαν ὀρθόδοξοι. Ἀλλ' ὀρθόδοξοι κληρικοὶ κατέχοντες «πολιτικάς θέσεις» ζῶντος καὶ βασιλεύοντος ἡδὴ τοῦ Οὐάλεντος (+ 378) πρέπει μᾶλλον νὰ ἀποκλεισθοῦν.

360. Ὁ Λ ε ὄ ν τ ι ο ς οὗτος, καθ' ἡμᾶς εἶναι ὁ γνωστὸς «σοφιστής» Λεόντιος τῶν Ἐπιστ. 20 καὶ 21 καὶ 35. Βλέπε σχετικῶς ἐκτενὲς σχόλιον εἰς 1 MBA, σημ. 364, σ. 132). Πάντως διότι προσφωνεῖται ὡς «αἰδουμώτατος», δὲν σημαίνει ὅτι «ἦτο πιθανῶς κληρικός», ἐφ' ὅσον σαφῶς ἀναφέρεται ὡς «ἐξισωτής τῆς Νικαίας», ἀξίωμα ἰδιαζόντως «πολιτικόν», ἀλλὰ καὶ ὀφηλόν. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὸν ἐν συνεχείᾳ «αἰδουμώτατον ἀδελφόν» Σωφρόνιον, ὁ ὅποιος, διὰ νὰ ἔχῃ ἐπιμελητὴν τῆς οἰκίας του (οἰκονόμον), πρέπει ἀφ' ἐνὸς νὰ ἦτο πλούσιος ἢ ἀξιωματοῦχος καὶ ἀφ' ἑτέρου ὅχι κληρικός.

361. Ὁ Π. Χρήστου ἀμφισβᾷλλει ἂν πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ «μαγίστρου» Σωφρονίου, ἐπάρχου Κωνσταντινουπόλεως (βλ. 2 MBA, σημ. 254, σ. 72), ἐνῶ καθ' ἡμᾶς πρόκειται περὶ αὐτοῦ περισσοτέρου, ἐφ' ὅσον ἡ ἀκολουθουμένη «γραμμὴ»: Καισαρεία, Νίκαια, Κωνσταντινούπολις, Θράκη ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀποφιν αὐτήν.

362. Διὰ δύο λέξεων, θὰ ἔλεγε κανεὶς, ἀσημάντων (φαίνεται κάπως,

πολυάριθμον, ἐν τούτοις ἀποτελεῖται ἐξ ἀνθρώπων οἱ ὅποιοι εἶναι ἀπειροὶ εἰς τὰς ὁδοιπορίας ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι οὔτε ἐμπορεύονται οὔτε προτιμοῦν τὴν ἀποδημίαν, ἐνῷ ἀντιθέτως οἱ περισσότεροι ἀσχολοῦνται μὲ καθιστικὰς τέχνας καὶ ἐξ αὐτῶν πορίζονται τὰς καθημερινὰς τῶν ἀνάγκας. Οὕτω μόλις τώρα ἐστείλαμεν καὶ ἐκαλέσαμεν ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν τὸν ἀδελφὸν αὐτόν, τὸν ὅποιον τώρα ἀποστέλλομεν εἰς τὴν εὐλάθειάν σου, τὸν ὅποιον χρησιμοποιοῦμεν ὡς ὑπηρετὴν τῆς μεταφορᾶς τῶν ἐπιστολῶν πρὸς τὴν ὁσιότητά σου, ὥστε ἀφ' ἐνὸς νὰ ἀναγγεῖλῃ σαφῶς τὰ ἰδικά μας νέα (εἰς σέ) καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ μᾶς μεταφέρῃ τὰ ἀπ' ἐκεῖ ἐπίσης σαφῶς καὶ συντόμως μὲ τὴν δοθήθειαν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ.

Ἐξ ἄλλου τὸν λίαν ἀγαπητὸν ἀδελφὸν Εὐσέβιον,³⁶³ τὸν ἀναγνώστην, ὁ ὅποιος ἀπὸ καιρὸν ἤδη ἐδιόξετο νὰ ἔλθῃ πλησίον τῆς θεοσεβείας σου, τὸν ἐκρατήσαμεν (λόγῳ τῆς κακοκαιρίας) καὶ ἀναμένομεν νὰ πνεύσουν ἡπιώτεροι ἄνεμοι. Ἐν τούτοις καὶ τώρα πολὺ μὲ ἀπασχολεῖ μήπως ἡ ἀπειρία του εἰς τὰς ὁδοιπορίας τὸν βλάβῃ καὶ τοῦ γίνῃ ἀφορμὴ ἀσθενείας, ἐπειδὴ τὸ σῶμα του εἶναι ἀκριβῶς φιλάσθενον.

2. Ὡς πρὸς δὲ τὰς καινοτομίας τῆς Ἀνατολῆς,³⁶⁴ εἶναι περὶ τὸν νὰ τὰς ἀναφέρω δι' ἐπιστολῆς, ἐφ' ὅσον οἱ ἴδιοι οἱ ἀδελφοὶ δύνανται μὲ ἀκριβείαν αὐτοπροσώπως νὰ τὰς γνωστοποιήσουν. Μάθε πάντως, τιμωτάτε πάτερ, ὅτι, ἐνῷ γράφω ταῦτα εἶμαι τόσον ἀδιάθετος, ὥστε πλέον μὲ ἀπέλειπον 5 δλαὶ αἱ ἐλπίδες ζωῆς.³⁶⁵ Διότι θνῶς δὲν εἶναι κἂν δυνατόν

εἰς τὸ καίμ. «δοκεῖ... πῶς») ὁ Μ. Β. ἐκφράζει μίαν οὐσιώδη ἀλήθειαν. Ὅτι δηλαδὴ ὁ Κλήρος τῆς Καισαρείας, καὶ ἂν εἰς τὰ ὅμματα ἄλλων ἐφαίνετο πολὺς τὸν ἀριθμὸν, διὰ ποῖμνιον ὅπου τόσοι οἱ ποιμένες, ὅσον καὶ οἱ ποιμνιόμενοι εἶναι ἀληθινοί, πάντοτε «οἱ ἐργάται» θὰ εἶναι ὀλίγοι ἔναντι τοῦ ἀπεράντου ἐκτάσεως ἀγροῦ «πρὸς θερισμόν». (Πρβλ. Ματθ. 9, 37-38). Ἐξ ἄλλου, πέρα τοῦ γνωστοῦ καππαδοκικοῦ χειμῶνος, ὁ Κλήρος τῆς Καισαρείας, διότι ὁ ἐπίσκοπός του ἦτο «ἀληθινός», δὲν εἶχε προσδληθῇ ἀπὸ τὰς φοβερὰς θνῶς νόσους διὰ κληρικοῦς, τὸ ἐμπόριον, τὰ περιπετειώδη ταξίδια, ἀλλὰ καὶ τὴν εἰς ἑάρος ἄλλων ζωὴν. Ὡς ὁ Παῦλος καὶ ὁ Μ. Β. εἰργάζετο διὰ νὰ ζῇ καὶ νὰ ἐλεῇ. Περὶ χειρωνακτικῆς ἐργασίας κληρικοῦ, ὡς προσόντος καὶ δι' ἐπισκοπεῖαν, βλ. καὶ Ἐπιστ. 81, 30-36.

363. Ἄγνωστος ἀλλοθεν. Διὰ νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα τοῦ παραλήπτου καὶ νὰ ἔχῃ μετ' αὐτοῦ τόσην γνωριμίαν, ὥστε νὰ θέλῃ νὰ ὑπάγῃ πρὸς συνάντησίν του τόσον μακράν, ἴσως προήρχετο ἐκ τῆς ἐπισκοπῆς Σαμοσάτων. Οἱ περὶ αὐτοῦ λόγοι τοῦ Μ. Β. εἶναι χαρακτηριστικοὶ διὰ τὸν τρόπον ἀντιμετωπίσεως τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τοῦ Ἀγίου: πατρικῶς!

364. Ἐννοοῦνται μᾶλλον ἐνέργειαι τῶν Ἀρειανῶν καὶ τῆς ἀρειανικῆς Αἰθλῆς εἰς ἑάρος πάντως τῶν ὀρθοδόξων.

365. Ἀσφαλῶς, δὲν πρόκειται περὶ ἀ π ε λ π ι σ ί α ς, ἀλλὰ περὶ διαπιστώσεως. Ὁ Μ. Β., ὡς ὁ Παῦλος, «ἐπιθυμίαν εἶχεν εἰς τὸ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι» πολλῶ... μᾶλλον κρεῖσσον» (Φιλίπ. 1, 23).

νά ἀριθμήσω ἀκριβῶς τὸ πλῆθος καὶ τὸ εἶδος τῶν συμφορῶν αἱ ὁποῖαι μοῦ συμβαίνουν, δηλαδή τὴν ἀσθένειαν καὶ τὸ ὕψος τῶν πυρετῶν καὶ τὴν (ἐν γένει) καχεξίαν. Ἐξ ὧν ὁμοῦς (τούτων) ἐξάγεται ἕν μόνον συμπέρασμα, ὅτι ἐτελειώσαμεν πλέον τὸν «χρόνον τῆς προσωρινῆς διαμονῆς»³⁶⁶
 10 μας εἰς τὸν ἀσταθῆ³⁶⁷ καὶ ὀδυνηρόν (ἐπίγειον) τοῦτον βίον.

* (Β' ΚΑΝΟΝΙΚΗ) ΕΠΙΣΤΟΛΗ 199 (Ρῆθ'—CXCIX)³⁶⁸

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ.³⁶⁹ ΚΑΝΟΝΕΣ (17-50)³⁷⁰

Προοίμιον.³⁷¹

Ἐνῷ ἀπὸ καιρὸν ἔχω ἐτοιμάσει τὰς ἀποκρίσεις εἰς τὰ ἐρωτήματα τὰ ὁποῖα μᾶς ὑπέβαλεν ἡ εὐλάβειά σου, δὲν ἀπέ-

* Ἀπὸ τῆς 197 Ἐπιστολῆς καὶ ἐξῆς ἡ μετὰ φρασὶς καὶ τὰ σχόλια ὑπὸ Μοναχοῦ Νικοδήμου.

366. Α' Πέτρ. 1, 17 Πρβλ. αὐτόθι, κεφ. 2, 11: «παρακαλῶ ὡς παροίκους καὶ παρεπιδήμους, ἀπέχεσθε τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν». Ἐπίσης Ἐφ. 2, 19: «ξένοι καὶ πάροικοι». Καὶ ἡ ζῶη τῶν Ἑβραίων εἰς Αἴγυπτον χαρακτηρίζεται ὡς «παροιμία» (=ξενιτεία, Πραξ, 13, 17). «Παροιμία» ὁμοῦς σημαίνει καὶ τὴν Τ ο π ι κ ῆ ν Ἐ κ κ λ η σ ί α ν, τῆς ὁποίας τὰ μέλη πρέπει νὰ ζοῦν ὡς «πάροικοι», ἐτοιμαζόμενοι διὰ τὴν μ ό ν ι μ ο ν πατρίδα τοῦ Παραδείσου.

367. Χαρακτηριστικὴ καὶ ἡ λέξις τοῦ καιμένου: «δ ό σ τ η ν ο ς» δυστοτῆναι ἢ στένω, ἦτοι ἀστατός ἢ πολυστένακτος. Πρβλ. καὶ α—στηνός =χωρὶς κατοικίαν.

368. Ἐγράφη τὸ 375 ἐπὶ τῇ δόσει καταλόγου ἐρωτημάτων τοῦ Ἁγίου Ἀμφιλοχίου. Εἶναι συνέχεια τῆς (Α' Κανονικῆς) Ἐπιστολῆς 188 (Κανόνες 1—16), τῆς ὁποίας ὅλ. τὰ εἰσαγωγικὰ σχόλια. Συνέχειαν δὲ τῆς παρούσης ἀποτελεῖ ἡ (Γ' Κανονικῆ) Ἐπιστολὴ 217 (Κανόνες 51-85). Ἐκτὸς τῶν τριῶν τούτων, ἀναγνωρισθεῖσιν ὑπὸ τῆς Ἁγίας Σ Οίκου. Συνόδου, ὑπὸ τῆς ἰδίας Συνόδου ἐπελέγησαν καὶ ἄλλαι Ἐπιστολαὶ ἢ τμήματα Ἐπιστολῶν ἢ ἔργων τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, τὰ ὁποῖα διατυπώθησαν εἰς Κ α ν ό ν α ς (86-92), ὥστε τὸ σύνολον τῶν Κανόνων τοῦ Μ. Β. νὰ εἶναι 92. Περὶ τῶν τελευταίων θὰ κάμωμεν λόγον εἰς τὴν (Γ' Κανονικὴν) Ἐπιστολὴν 217.

369. Περὶ τοῦ Ἁγίου Ἀμφιλοχίου, ἐπισκόπου Ἰκονίου, ὅλ. 4 ΜΒΑ, σμ. 322, σ. 87 (Ἐπιστ. 150), ἐνθα ἀναφέρονται καὶ αἱ πρὸς αὐτὸν 18 Ἐπιστολαὶ τοῦ Μ. Β. Λόγῳ τοῦ σεβασμοῦ τοῦ πρὸς τὸν Μ. Β. ὁ Ἅγιος Ἀμφιλόχιος, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τοῦ περιεχομένου των μᾶς διέσωσε τὰς σπουδαιότητας αὐτὰς Ἐπιστολάς, αἱ ὁποῖαι κατέχουν προφανῶς τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν ἐπιστολογραφίαν τοῦ Μ. Β.

370. Τὸν φιλοπράτα ἀναγνώστην, ὁ ὁποῖος θὰ ἤθελε νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὸ νόημα τῶν ἱ. Κανόνων τοῦ Ἁγίου, ἀλλὰ καὶ γενικώτερον τῶν θεοπνεύστων ἱ. Κανόνων τῆς Ἁγίας μας Ἐκκλησίας, παραπέμπομεν εἰς τὰ βασικώτατα συλλογικὰ καὶ ἐρμηνευτικὰ ἔργα τῶν Ἱερῶν Κανόνων, ἦτοι α) τὸ «Π η δ δ ι ο ν», ἔργον Ἀγαπίου Ἱερομονάχου καὶ Ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιο-

στείλα τὴν ἐπιστολὴν (μου αὐτὴν), διότι ἤμποδίσθην ἀφ' ἐνὸς ἀπὸ τὴν μακρὰν καὶ ἐπικίνδυνον ἀσθένειάν (μου) καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ τὴν ἑλλειψιν τῶν (πρὸς τοῦτο) ὑπηρετῶν (γραμματοκομιστῶν). Διότι εἶναι καὶ εἰς ἡμᾶς ἐλάχιστοι 5 ὅσοι εἶναι ἐμπειροὶ νὰ ταξιδεύουν, ἀλλὰ καὶ πρόθυμοι διὰ παρομοίας ἀποστολάς. Ἐπομένως, ἀφοῦ πληροφορηθῇς τὰς αἰτίας τῆς καθυσπερήσεως, συγχώρησέ μας (δι' αὐτὴν). Πάντως ἔθαυμάσαμεν τὴν φιλομάθειαν καὶ συγχρόνως τὴν ταπεινοφροσύνην σου,³⁷² διότι καταδέχεσαι ἀκόμη νὰ

ρείτου (κυρίως), εκδ. Εκτη, «Αστέρος», Ἀθήναι 1957· β) τὸ Σ ὁ ν τ α γ μ α τ ὠ ν Θ ε ῖ ω ν καὶ Ἰ ε ρ ῶ ν Κ α ν ὄ ν ω ν...μετὰ τῶν ἀρ-
χαίων ἐξηγητῶν καὶ διαφόρων ἀναγνωμασίων» (ἦτοι ἐρμηνείας Ζωναρά,
Βαλσαμίνος, Ἀριστηνίου κ.ά.) ὑπὸ τῶν Καθηγητῶν τοῦ Ἐκκλ. Δικαίου εἰς
τὸ Πανεπιστ. Ἀθηνῶν Γεωργ. Ράλλη καὶ Μιχ. Ποτλῆ, Ἀθήναι 1954. (Πρόσ-
φατον φωτιστικὴν καὶ καλαισθητὴν ἐκδοσιν ἔκαμεν ὁ ἐκδοτ. Οἶκος Ἑργα-
ρῆ», εἰς Ἀθῆνας) γ) τὴν «Κ λ ε ῖ δ α τῶν Ἱερῶν Κανόνων τῆς Ἀνατο-
λικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», ὑπὸ Μητροπολίτου Κορινθίων Παντελεήμονος
Κ. Καρανικολά, εκδ. «Αστέρος», Ἀθήναι 1970. (Πρόκειται περὶ θεματολο-
γικοῦ-ἀλφαριθμητικοῦ καὶ συγκριτικοῦ Ἐβρετηρίου μετὰ περιλήψεως συντό-
μου), καὶ δ) τὸ καίμενον (μετὰ συντομωμάτων εἰσαγωγῶν): «Οἱ Ἱεροὶ Κα-
νόνες καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι», ὑπὸ Ἀρίλλα Σ. Ἀλιβιζάτου, Καθηγητοῦ
τοῦ Κανον. Δικαίου, εκδ. δευτ. Ἀποστολ. Διακονίας», Ἀθήναι 1949.

τοῦ Κανόν. Δικαίον ἐκδ. θεοῦ. « Ἀποστολ. Διακονεῖτε ἀλλήλους ὡς διακονεῖτε τῷ κυρίῳ ».

Εἰς τὰ ἐν συνεχείᾳ οὐχότια θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὰ ο ὁ σ ι ω θ έ -
σ τ ε ρ α , ὥστε νὰ κατανοηθῇ πληρέστερον ἕκαστος Ι. Κανὸν, ἀλλὰ καὶ νὰ
γνωρίζουν τὰ οὐσιώδη ταῦτα δοοι δέν διαθέτουν ἢ δέν δύναται νὰ χρησιμο-
ποιήσουν τὰ ἀνωτέρω βασικά δοθημένα, ἐξ ὧν πάντως συνιστῶμεν εἰδικτέ-
ρως τὸ Ι. Π η θ ά λ ι ο ν (μονότοιμον) διὰ τὸ συνοπτικόν, πλὴν πλήρες
καὶ πνευματικώτατον περιεχόμενον αὐτοῦ. Χάριν συντομίας τὰς π α ρ α-
κ ο μ π ά ς εἰς τὸ «Πηγάδιον» θὰ σημειώνωμεν διὰ τοῦ Π καὶ τὰς εἰς τὸ
«Σύνταγμα κλπ.» τῶν Ράλλη-Ποτλή (τόμ. 4ος) διὰ τοῦ ΕΡΠ. «Βέ ἄλλου
ἀπαπομακαί εἰς τοὺς Κανόνας τῶν διαφόρων Ἀγίων Συνόδων θὰ γίνων-
αι ὡς ἐξῆς: Ἀποστ. Ι, Σ' 5 κλπ., ἤτοι Ἀποστολικὸς Κανὸν Ιος, τῆς
Σ' (Οἰκου.) θος κλπ. Τοὺς π α ρ α λ λ ή λ ο υ ς Κανόνας δι' ἐκάστην
περίπτωσιν δύναται νὰ εὕρῃ τις εἰς Β, ΕΡΠ, Ἀμ. Ἀλιθίζατον, Κλειθα Μήτρ.
Κοριν. Παντελετήμονος. Ἡμεῖς θὰ ἀναφέρωμεθα μόνον εἰς δοοὺς διασαφὲς
τὸ νόημα.

371. Τοῦτο ἄλλεῖπει ἐκ πολλῶν κωδίκων, οἵτινες ἀρχονται ἀπὸ τοῦ Κανόνος 17: «Ἠρώτησας ἡμᾶς...». Αἱ Κανονικαὶ Συλλογαὶ (Πηδάλιον κ.ά.) Προσέμουν καὶ 17ον Κανόνα ἐπιγράφουν ὡς: Κανὼν 17.

[illegible]

Ὁ Ἅγιος Ἀμφιλόχιος, ἐπίσκοπος Ἰκονίου, τοῦ ὁποίου ἡ μνήμη τελεῖται τὴν 23 Νοεμβρίου. Ἡ εἰκὼν «διὰ χειρὸς Ράλλη Κοφίδου», συγ-
χρόνου Ἀγιογράφου.

ΚΟΝΤΑΚΙΟΝ ΑΓ. ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΥ

Ὡς Ἱεράρχης τοῦ Σωτῆρος ἐνθεώτατος,
Ὁρθοδοξίας ἀνεδείχθης σάλπιγξ εὐσχημῶς
καὶ αἰρέσεων καθέλεις τὰς ἐπινοίας
τὴν Τριάδα ὁμοούσιον γάρ, Ὅσιε,
καὶ ὁμόθρονον τοῖς πᾶσιν ἀνεκήρυξας.
Διὸ κράζομεν· χαίροις, Πάτερ Ἀμφιλόχιε.
(Ποίημα Μον. Γερασίμου Μικραγιαννανίτου)

10 διδάσκεσαι, ἐνῷ σοῦ ἔχει ἐμπιστευθῇ τὸ ἔργον τῆς διδασκαλίας, καὶ μάλιστα νὰ διδάσκεσαι ἀπὸ ἡμᾶς, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν ὑπάρχει κανὲν ἰσπουδαῖον προσὸν ὡς πρὸς τὴν γνῶσιν. Ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ ἐκ φόβου τοῦ Θεοῦ (κινούμενος) καταδέχεσαι νὰ κάμνης μίαν πρᾶξιν τὴν ὁποῖαν ἄλλος δὲν κάμνει εὐκόλως, πρέπει καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν προθυμίαν καὶ τὸν ἀγαθὸν σου ζῆλον νὰ συμβάλωμεν ἀκόμη καὶ ὑπὲρ τὴν δύναμίν μας.³⁷³

Κ α ν ὦ ν 17. Περὶ ὁρκου ἱερέως καὶ ὅτι μόνον κατ' ἰδίαν νὰ ἱεουργοῦν.³⁷⁴

Μᾶς ἡρώτησες διὰ τὸν πρεσβύτερον Βιάνωρα³⁷⁵ ἐὰν πρέ-

ποίημα ὁ Θεὸς ἀεὶ ἐν κρίσει, ἐν παντὶ παρεωραμένῳ, ἐὰν ἀγαθὸν καὶ ἐὰν πονηρὸν» (Ἑκκλ. 12, 13-14).

373 Βλ. τὰ ἀνωτέρω. Τὸ παράδειγμα τοῦ Ἁγίου Ἀμφιλοχίου καὶ πολλῶν Ἁγίων διδάσκει ὅτι πολλὰ σοφὰ ἔργα τῶν Πατέρων ὀφείλωμεν ἔχει εἰς τοὺς ἰδίους, ἀλλ' εἰς ὅσους ἐκεῖνοι παρεκίνησαν καὶ ἀπεκάλυψαν. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ ἐνᾶρετοι καὶ οἱ σοφοὶ «σιγοῦν», πρέπει νὰ «ἐνοχλῶμεν» καὶ «βοηθῶμεν» νὰ μᾶς «δοθηοῦν» ἐμιλοῦντες ἢ γράφοντες. Ἰδιαίτερος ὁλοὶ οἱ Χριστιανοί, ὡς τονίζει ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης, πρέπει νὰ ἐπιδιώκουν μόνον ἢ συνεργαζόμενοι νὰ ἐκδίδουν διβλία ψυχωφελῇ. Ἰδοὺ! Ἐπὶ τόσους αἰῶνας ἡ σοφία τῶν Ἁγίων Πατέρων παρέμεινε καὶ παρὰ μὲν εἰς ἄγνωστος, διότι οἱ «Χριστιανοί» εἰς πολλὰ ἐπαγγέλματα ἐπιδίδονται καὶ ἀφήνουν καὶ τὸ ἱερὸν ἔργον τοῦ Χριστιανοῦ ἐκδότου εἰς πρόσωπα περιοσώτερον «ἐμπορικῶς» σκεπτόμενα καὶ κινούμενα καὶ ἐκδίδοντα μετὰ τῶν ψυχωφελῶν καὶ... ψυχολαβέστατα διβλία!

Ἐδῶ ὅμως ἡμεῖς ἐννοοῦμεν καὶ προτείνουμεν τὰ ἐξ ἡς κ υ ρ ῖ ω ς: τὴν ἀπόφασιν ἐνὸς ἢ τὴν συνεργασίαν μερικῶν Χριστιανῶν, ἀσχετῶς ἔστω ὀργανωμένης ἐκδοτικῆς προσπάθειας καὶ συνεχείας, εἰς ὅλην τὴν ζῶν ἢ ἐκδῶσιν ἢ ἐστω διβλίον ψυχωφελές ἢ ἐν ὅς Π α τ ρ ὅ ς τὰ ἔργα, ἅπαντα ἢ μερικά. Τοῦλάχιστον ὅμως ἄς προσπαθοῦν οἱ Χριστιανοὶ νὰ ἀποκτοῦν καὶ νὰ διαδίδουν συνιστῶντες ἢ ὀργανῶντες τοιαῦτα διβλία, ἀλλὰ μὲ ἀπόφασιν καὶ σόσσημα.

374. Αἱ «ἐπιγρᾶφαι» αὐταὶ δὲν ὑπάρχουν εἰς τὸ καίμενον (τοῦ Courtonne), ἀλλ' οὔτε εἰς τὸ «Πηδάλιον» καὶ τὸ «Σύνταγμα» κλπ. τῶν Ράλλη-Ποτλῇ. Ὑπάρχουν ὅμως (εἰς ὅλους τοὺς ἱεροὺς Κανόνας) εἰς τὴν ἐκδοσιν τοῦ Ἀμ. Ἀλιδιζάτου (βλ. σημ. 370, δ'), ἀλλὰ δὲν ἐξηγεῖ πόθεν ἔλαβεν αὐτάς, διὸ πρέπει νὰ εἶναι «ἀρχαῖαι», ἐπὶ κώδικος ἢ κωδίκων τινῶν εὐρισκόμεναι. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἀποτελοῦν μέρος τοῦ καίμενου τοῦ Μ. Β., ἦτοι δὲν ἐγράφησαν ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὑπὸ συλλογῶν, ἀντιγραφῶν ἢ ἐκδοτῶν. Τὰς ἀκολουθοῦμεν πάντοτε, ἀλλ' ἔχει καὶ πιστῶς πάντοτε, διότι εἴτε εἶναι σύντομοι ἢ ἐκτενέστεροι εἴτε δὲν ἐξηγηρετοῦν τὴν σαφήνειαν, τὴν ὁποῖαν ἐπιδιώκομεν.

375. Ὁ πρεσβύτερος Βιάνωρ ἦτο Ἀντιοχεύς, μᾶλλον ὀπαδὸς Ἁγίου Μελετίου (βλ. 3 ΜΒΑ, σημ. 10, σ. 18), μετώκησε δὲ εἰς τὸ Ἰκόνιον, κατόπιν «πειρασμοῦ» τὸν ὁποῖον ἀνταμετώπισεν εἰς Ἀντιόχειαν καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἐλύγισε. Κάποιος δηλαδὴ «ἄπιστος», εἴτε εἰδωολάτρης εἴτε Ἀρειανός, κατὰ τοὺς Βενεδικτίνους ἐκδότας, δι' ἀπειλῆς ἢ βίας ἐκαμφε μερικοὺς

- πη νά εἶναι δεκτός εἰς τὸν Κλῆρον, λόγω τοῦ ὅρκου (τὸν ὁποῖον ἔκαμεν). Ἀλλ' ἐγὼ γνωρίζω καλῶς ὅτι ἤδη ἔχω προ-
 5 τείνειν ἓνα γενικὸν κανόνα δι' ὅλους συγχρόνως τοὺς ὀρki-
 σθέντας μαζί του κληρικοὺς τῆς Ἀντιοχείας, δηλαδή νά μὴ
 10 μετέχουν οὗτοι εἰς τὰς δημοσίας συναθροίσεις, ἀλλὰ νά ἱε-
 ροπρακτοῦν κατ' ἰδίαν.³⁷⁶ Παρομοίως λοιπὸν καὶ εἰς αὐτὸν
 παρέχει (ὁ κανὼν) τὴν ἄδειαν διὰ τὴν ἄσκησιν τῆς ἱερατι-
 κῆς του διακονίας, καθ' ὅσον (ἄλλωστε) δὲν ἱερατεύει εἰς
 τὴν Ἀντιόχειαν, ἀλλ' εἰς τὸ Ἰκόνιον, ὅπου, ὡς σὺ ὁ ἴδιος
 μᾶς ἔγραψες, μετώκησεν³⁷⁷ ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν. Συνεπῶς
 15 δύναται νά γίνῃ δεκτός ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ἀφοῦ τοῦ ζη-
 τηθῇ ἀπὸ τὴν εὐλαθειάν σου νά μεταμεληθῇ διὰ τὴν ἐπιπο-
 λισιότητα μὲ τὴν ὁποίαν ἔδωσεν ὅρκον ἐνώπιον τοῦ ἀπίστου
 ἀνδρός, διότι δὲν ἠδυνήθη νά ὑπομείνῃ τὸν πειρασμὸν τῆς
 μικρᾶς ἐκείνης ἀπειλῆς.³⁷⁸

Κ α ν ὦ ν 18. Περί παρθένων αἱ ὁποῖαι ἠθέτησαν τὴν
 ὁμολογίαν τῆς παρθενίας των.

Ὡς πρὸς τὰς παρθένους αἱ ὁποῖαι ἐγκατέλειψαν τὴν
 παρθενικὴν ζωὴν, ἐνῷ δηλαδή ἔκαμον ἐπίσημον ὁμολογίαν³⁷⁹

ἱερεῖς τῆς Ἀντιοχείας νά μὴ ἱεουργοῦν, οἱ ὅποιοι καὶ ὑπεσχέθησαν μὲ ὅρ-
 κον ὅτι θὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὴν ἀπαιτήσιν του. Ἀλλ' οἱ πιστοί, δικαίως,
 ἐσκανδαλίσθησαν καὶ προεκλήθη ζήτημα ἂν πρέπη νά καθαιρεθοῦν ἢ ὄχι οἱ
 κληρικοὶ αὗτοί. Οἱ «Μελετιανοί», φαίνεται, ἀπετάθησαν ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν
 Μ. Β. περὶ τοῦ πρακτέου. Δὲν πρόκειται λοιπὸν περὶ κοινοῦ ὅρκου οὔτε περὶ
 ὁμοίου πρὸς τὴν περίπτωσιν τοῦ Καν. 10 τοῦ Μ. Β. ἢ πρὸς τὸν 94 Καν. τῆς
 Σ' (Οἴκου. Συνόδου).

376. Ἡ κατ' ἰδίαν ἱεουργία, τὴν ὁποίαν ἐπιτρέπει ὁ Μ. Β. εἰς τὴν
 π ε ρ ῖ π τ ὡ σ ι ν τ α ὕ τ η ν, δὲν ἀντίκειται πρὸς Κανόνας Συνόδων
 καὶ λόγους Πατέρων, ὅτι δηλαδή ἀπαγορεύεται ἡ τέλεσις Μυστηρίων ἰδίᾳ
 εἰς «ἰδιωτικὸς» χώρους καὶ ὄχι καθιερωμένους ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου (πρβλ.
 Σ' 31 κ.ἄ. Βλ. καὶ σχόλιον Βενεδικτίνων, Ρ.Γ. 32, 716-17). Ἐκεῖ πρό-
 5 κείται περὶ αἵρετικῶν, σχισματικῶν καὶ «παρασυναγωγῶν», ἐνῷ ἐδῶ πρόκει-
 ται περὶ «οἰκονομίας» τοῦ ὑπευθύνου ἐπισκόπου.

377. Ἡ ἐκουσία μετώκησις ἐξυπηρετεῖ καὶ τὸν μὴ σκανδαλισμὸν τῶν
 πιστῶν. Οἱ νέοι «ἐνὸρῖται» δὲν ἐγνώριζον σχετικῶς καὶ, ἂν ἐμάνθανον, θὰ
 ἐσκανδαλίζοντο ὀλιγώτερον τῶν «αὐτοπτῶν». Θὰ ἔπρεπε διὰ τοῦτο εἰς περι-
 10 πτώσεις μὴ θανασίμων ἁμαρτημάτων Κληρικῶν, τὰ ὅποια ὅμως ἐσκανδαλί-
 σαν, ὅπως καὶ εἰς περιπτώσεις συγκρούσεων, ἀσυνεργασίας συνεχιζομένης
 κλπ. νά ἐπιδιώκεται μ ε τ ὶ ὁ ε σ ι ς ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς.
 Καὶ ἡ «συνῆθεια» ἐπὶ ἀμελῶν ἀπλῶς Κληρικῶν ἰσως δικαιολογεῖ μετὰθεσις,
 ἢ ὅποια ἰσως φιλοτιμῆσθαι τούτος «βαλεῖν ἀρχὴν» καλλιτέραν.

378. Βλ. σημ. 375. Ἐδειλίχσε πρὸς στιγμήν, ἀδικαιολογητῶς δεβαί-
 15 ως, διὸ τὸ ἐπιτίμιον, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐτήρησε τὸν παράνομον ὅρκον, διὸ ἡ «οἰ-
 κονομία».

379. α) Ἐννοεῖται ὅχι μοναχικὴ κουρά, τὴν ὁποίαν καθιέρωσεν ὁ Μ.

εἰς τὸν Κύριον ὅτι θὰ ἀκολουθήσουν διὸν ἀγνόν, ἔπειτα ὁ-
μῶς ἐξ αἰτίας τῆς ὑποδουλώσεώς των εἰς τὰ σαρκικά πά-
θη³⁸⁰ ἠθέτησαν τὰς ὁμολογίας των, οἱ πρὸ ἡμῶν Πατέρες
συμπεριεφέρθησαν μετρίως καὶ συγκαταβατικῶς εἰς τὰς ἀ-
δυναμίας ἐκείνων οἱ ὅποιοι πίπτουν εἰς τοιαῦτα ὀλισθήματα

5 καὶ ὥρισαν νὰ γίνωνται δεκταὶ ἔπειτα ἀπὸ μετάνοιαν ἐνὸς
ἔτους, διέταξαν δηλαδὴ παρομοίως πρὸς τοὺς διγάμους.

Νομίζω ὁμῶς ὅτι (ἤδη), ἐπειδὴ μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ,
καθὼς προοδεύει ἡ Ἐκκλησία, γίνεται ἰσχυροτέρα καὶ ἡ τά-
ξις τῶν παρθένων πληθύνεται τελευταίως, πρέπει νὰ ἐξετά-
ζωμεν μὲ ἀκρίβειαν τὸ ζήτημα τὸσον κατὰ τὴν φαινομενι-
κὴν τοῦ ἀποψιν, ὅσον καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς Ἀγίας Γρα-
φῆς, τὸ ὁποῖον δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν σαφῶς κατ' ἀναλο-

Βασιλείας, ἀλλὰ ὁμολογία ἐνώπιον τοῦ ἐπισκόπου καὶ συγκαταριθμησις εἰς
τὴν ἀνεγνωρισμένην τάξιν τῶν παρθένων τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς ἀποστολι-
κῆς ἡδὴ ἐποχῆς. (Πρβλ. Α' Κορ. κεφ. 7). Ἀλλ' ὁμῶς ἰσχύει τοῦτο πολὺ
περισσότερον διὰ τὰς Μοναχὰς (καὶ Μοναχοὺς), ἀλλὰ καὶ ὅσους ἔκαμον «τ ἀ-
μ α» (ἐν εἰδῇ ὁρκου, μόνοι εἰς τὴν προσευχὴν των ἢ καὶ ἐνώπιον ἄλλων).

β) Π ρ ό β λ η μ α πιστεύομεν, δημιουργεῖται εἰς τὰς περιπτώσεις
ἀ γ ά μ ω ν ἐντεταγμένων εἰς λαϊκὰς θ ρ η σ κ ε υ τ ι κ ά ς Ἀ-
δ ε λ φ ό τ η τ α ς. Καὶ τὸ πρόβλημα εἶναι διπλόν, ὑπὸ τὴν ἐξῆς κυρί-
ως μορφήν του: ὅταν ἐξέλθουν τῶν Ἀδελφότητων τὰ πρόσωπα ταῦτα, μετὰ
τὴν ἐνσυνείδητον, ἔστω καὶ σιωπηράν, ὑπόσχεσίν των, μετὰ τὸ ὁρισμένον
στάδιον δοκιμασίας των, δύνανται νὰ «ἰδιωτεύουν» ὡς ἄγαμοι ἐντὸς τοῦ κό-
σμου; β) τὸ καὶ σπουδαιότερον δύνανται νὰ νυμφεύωνται, μάλιστα καὶ ἀσχέ-
τως προοπτικῆς τεκνογονίας, ὅταν ἔχουν ἀρκοῦντως ἡλικιωθῇ;

γ) Παράλληλον ἐξ ἄλλου, νομίζομεν, εἶναι καὶ τὸ πρόβλημα προσώπων
ἀγάμων ἐκτὸς Ἀδελφότητων, ὃ χ ι δ μ ω ς π ε ρ ι σ τ α τ ι κ ῶ ν,
ἀλλ' ἐκ θρησκευτικῶν πεποιθήσεων καὶ μετὰ ζωὴν καὶ ὄρασιν ἐν παρθενίᾳ ἐν
γνώσει τοῦ Πνευματικοῦ των καὶ τοῦ περιβάλλοντός των (ἰδιωτεύοντες «κο-
σμοκαλόγηροι»). Πιστεύομεν ὅτι τὸ π ρ ό β λ η μ α δὲν πρέπει νὰ λυεταὶ
«ἀτομικῶς», κατὰ ἐσθλήσιν τοῦ ἐνδιαφερομένου καὶ μετὰ γνώμην ἢ γνώμης
Πνευματικῶν ποικίλως θεωρούντων τὸ θέμα. Τὸ πρόβλημα πρέπει νὰ λυθῇ
(καὶ ἐν τῇ μεταξὺ νὰ λύεται) ἀ γ ι ο γ ρ α φ ι κ ῶ ς καὶ «κ α ν ο -
ν ι κ ῶ ς», δηλ. ἐκκλησιαστικῶς. Ἵσως μάλιστα ὁ γάμος τοιούτων προ-
σώπων νὰ συνιστᾷ καὶ κώλυμα ἱερωσύνης καί, τοῦλάχιστον, νὰ θεωρῆται «δι-
γαμία» (ὅτι τὸν πρῶτον «μυστικόν» γάμον ἠθέτησαν ἢ διεύλωσαν).

Τέλος νομίζομεν ὅτι πάντες οὗτοι πρέπει νὰ καθοδηγῶνται ὑπὸ τῶν
Πνευματικῶν καὶ τῶν καθοδηγῶν των π ρ ό τ ω ν νὰ ἀναγινώσκουν ἀπαξ
τοῦλάχιστον τὸ ἱερὸν Πηδάλιον [Ἰδιὰ Κανόνας 7, 16 Α', 44 Σ' / 19 Ἀγκύρ.
16 (19) Καρθ., 6, 18, 19, 20 καὶ 60 Μ. Βασ., ἀλλὰ καὶ σχετικὸς λόγους
Πατέρων] καὶ μετὰ νὰ ἐκλέγουν διὸν ἀνάλογον.

380. Ὑποδουλώσις εἰς τὰ σαρκικά πάθη δὲν εἶναι ἡ τοιαύτη εἰς τὰ
«ὁμογάστρια» πάθη, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς γαστρος (κοιλιοδουλίᾳ), τὰ τῶν ὀφθαλ-
μῶν, τὰ ὅποια ἰδιαιτέρως ἐξάπτουν καὶ τρέφουν τὰ πρῶτα, καὶ ὅλα τὰ ἐγκάρ-
δια πάθη καὶ τὰ «σαρκικά φρονήματα» γενικῶς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ
«ζῆλος καὶ ἐρις» (Α' Κορ. 1, 11). Καὶ ἐν ἐξ αὐτῶν δύνανται νὰ ἀλλοιῶσθαι
τὴν θέρην μέχρι ψυχρᾶσεως διὰ τὴν ζωὴν τῆς ἀφιερώσεως καὶ νὰ ὀδηγή-
σῃ... εἰς ἐγκατάλειψίν της.

- γίαν³⁸¹ πρὸς τὸ ἐπόμενον παράδειγμα. Ἡ χηρεία δεθαίως εἶναι κατώτερα τῆς παρθενίας. Συνεπῶς καὶ τὸ παρόμοιον ἀμάρτημα τῶν χηρῶν εἶναι πολὺ κατώτερον ἀπὸ ἐκεῖνο τῶν παρθένων. Ὡς ἴδωμεν λοιπὸν τί ἔχει γραφῇ εἰς τὸν Τιμόθεον ἀπὸ τὸν (Ἀπόστολον) Παῦλον: «τὰς νεωτέρας κατὰ
 15 τὴν ἡλικίαν χήρας νὰ μὴ τὰς δέχῃσαι. Διότι, ὅταν κυριευθοῦν ἀπὸ σαρκικὰς ἐπιθυμίας, ἐγκαταλείπουν τὸν Χριστὸν ὡς Νυμφίον καὶ θέλουν νὰ συνάψουν γάμον σαρκικόν. Ἄλλ' εἶναι κατακριτέαι δι' αὐτό, ἐπεὶδὴ παρέδωκαν τὴν πρώτην των ὑπόσχεσιν πιστότητος» (εἰς τὸν Χριστόν).³⁸² Ἐάν λοιπὸν ἡ χήρα εἶναι ἀξία βαρυτάτης καταδίκης, ἐπεὶδὴ παρέδωκε τὴν ὑπόσχεσιν πιστότητος εἰς τὸν Χριστόν, τί πρέπει νὰ συμπεράνωμεν διὰ τὴν παρθένον, ἡ ὁποία εἶναι νύμφη τοῦ Χριστοῦ καὶ σκευὸς ἱερὸν ἀφιερωμένον εἰς τὸν Δεσπότην; Μέγα
 20 δεθαίως εἶναι τὸ ἀμάρτημα, ἀκόμη καὶ ὅταν μία δούλη συνάψῃ κρυφίας ἐρωτικὰς σχέσεις καὶ οὕτω γεμίσῃ τὸν οἶκον μὲ τὴν διεφθαρμένην φήμην της καὶ προσβάλλῃ μὲ τὴν ἐλεεινὴν διαγωγὴν της τὸν κύριόν της. Εἶναι ὁμῶς ἀσφαλῶς πολὺ βαρύτερον τὸ ἀμάρτημα, ὅταν ἡ νύμφη τοῦ Χριστοῦ γίνῃ μοιχαλὶς καί, ἀφοῦ ἀτιμάσῃ τὸν ἱερὸν δεσμόν της μὲ τὸν
 25 Νυμφίον της, παραδοθῇ εἰς τὰς ἀκολάστους ἡδονάς. Συνεπῶς ἡ μὲν χήρα θὰ καταδικασθῇ ὡς δούλη διεφθαρμένη, ἡ δὲ παρθένος θὰ κριθῇ ὡς ἔνοχος μοιχείας.³⁸³ Ὅπως ἀκριδῶς λοιπὸν τὸν ἄνδρα ὁ ὁποῖος ἔρχεται εἰς σχέσιν μὲ ξένην γυναῖκα τὸν ὀνομάζομεν μοιχόν καὶ δὲν τὸν δεχόμεθα εἰς ἐπικοινωνίαν προτοῦ νὰ σταματήσῃ τὴν ἀμαρτωλὴν σχέσιν,
 30 τοιοῦτοτρόπως προφανῶς θὰ συμπεριφερθῶμεν καὶ ἀπέναντι ἐκείνου ὁ ὁποῖος (παρὰ νόμῳ) κατέχει τὴν παρθένον.³⁸⁴

381. Βλ. προηγουμένην σημείωσιν.

382. Α' Τιμ. 5, 11-12. Πρβλ. καὶ Ἀγκύρ. 19: «Ὅσοι παρθενίαν ἐπαγγελόμενοι ἀθετοῦσι τὴν ἐπαγγελίαν, τὸν τῶν διγάμων ὅρον ἐκπληροῦσαν...» (Βλ. καὶ ἐρμηνείαν-σημειώσεις εἰς II.). Ἐπίσης Μ. Β. Καν. 60 (Γ' Καν. Ἐπιστ.).

383. Ἦτοι 7 ἔτη θὰ ἀπέχῃ τῆς θ. Κοινωνίας ἡ χήρα καὶ 15 ἡ παρθένος. Τὰ ὅρισμένα ἐπιτίμια κυρίως περιέχονται εἰς τὴν Γ' Κανον. Ἐπιστ. τοῦ Μ. Β. (217), ὅπου δίδει σχεδὸν περίληψιν πολλῶν περιπτώσεων τῶν Α' καὶ Β' Κανον. Ἐπιστολῶν του.

384. Τὴν περίοδον ἀπὸ «Ὅπως ἀκριδῶς... τὴν παρθένον» (στ. κειμ. 28-32) ὁ Π. Χρήστου θεωρεῖ ὡς παρέμβλητον οὐλόγιον ξένης χειρὸς ἐκ τοῦ περιθωρίου κώδικός τις, διότι «στρέφει τὸν λόγον πρὸς τὸν συζῶντα μὲ ξένην γυναῖκα ἢ παρθένον, ἐνθ' ὁ Βασίλειος ὁμιλεῖ περὶ τῆς παρθένου». Ἡ παρατήρησις ὡς πρὸς τὸ παράδειγμα εἶναι ὀρθή, πλὴν ὁμῶς δὲν νομίζομεν ὅτι πρόκειται περὶ «γλώσσης», διότι τὸ παράδειγμα εἶναι α ν α λ ο γ ι κ ὁ ν καὶ τὸ βάρος ρίπτεται εἰς τὸν καταδεχθέντα νὰ λάβῃ παρθένον, θεωρουμένην ὡς «ἄλλοτριαν», νύμφην τοῦ Χριστοῦ. Ὅπως λοιπὸν ὁ λαβὼν ἄλ-

- Ἄλλ' ἤδη εἶναι ἀνάγκη νὰ καθορίσωμεν προηγουμένως τοῦτο ἀκριδῶς, ὅτι δηλαδὴ παρθένος ὀνομάζεται ἐκείνη ἡ ὁποία μὲ τὴν θέλησίν της προσέφερε τὸν ἑαυτὸν της εἰς τὸν Κύριον καὶ ἀπηνήθη τὸν (σαρκικόν) γάμον καὶ προετίμησε τὸν δῖον τῆς καθαρότητος καὶ ἀγιότητος. Δι' αὐτὸ καὶ
- 35 τὰς ὁμολογίας (παρθενίας) ἀπὸ τότε ἐπιδοκιμάζομεν, ὅταν ἀκριδῶς ἡ ἡλικία θὰ ἔχη συμπληρωμένον τὸ λογικόν. Δὲν θὰ ἔπρεπε δηλαδὴ εἰς τοιαῦτα θέματα νὰ θεωροῦνται ἔγκυροι «αἱ παιδικαὶ φωναὶ» κατ' οὐδέναν τρόπον. Τούναντιον, ἀφοῦ (μία κόρη) φθάσῃ εἰς ἡλικίαν ἄνω τῶν δέκα ἔξ ἢ δέκα ἑπτὰ ἐτῶν,³⁸⁵ ἐνῶ θὰ κυριαρχῇ εἰς τὰς σκέψεις της καὶ ἀφοῦ ἔξετασθῇ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον, ἐὰν κατόπιν αὐ-
- 40 τῶν παραμείνῃ καὶ ἐπιμόνως παρακαλῇ³⁸⁶ νὰ γίνῃ δεκτὴ,

λοτρίαν, ἔστω καὶ ἂν ἦτο ἀγαμος πρὶν, εἶναι μοιχός, ἐκείνη δὲ μοιχαλὶς, οὕτω καὶ ἡ παρθένος καθίσταται μοιχαλὶς, ἂν λάθῃ αὐτὴν «ἀλλότριος» ἐκτὸς τοῦ Χριστοῦ. Ἐξ ἄλλου οὐδὲν ἀναφέρεται εἰς τὰ κριτικὰ ὑπομνήματα τῶν ἐκδόσεων, αἱ ὁποῖαι βασίζονται εἰς κώδικας. Τὸ πολὺ θὰ ἠδυνάτῃ τις νὰ δεχθῇ ἀντιγραφικὸν κενόν, ἡσῆμα.

385. Ἡ ἡλικία αὐτὴ θεωρεῖται ἡ νόμιμος καὶ διὰ τὴν σὺναψιν νομίμου γάμου ὑπὸ νέας κόρης, ἥδη δὲ τὸ ὅριον τοῦτο «καταβιβάζεται» εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν 14 ἐτῶν, ἐνῶ ἀντιθέτως τὸ θεοπνευστὸς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καθορισθὲν ὅριον «ἀνεβιβάσθη» ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ τῶν «ἐκκλησιαστικῶν» νόμων εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν 22-24 ἐτῶν προκειμένου περὶ παρθένων. Καὶ λοιπὸν 14έτις ἐγκαταλείψασα τὴν πατρικὴν στέγην δὲν θεωρεῖται παραπλανηθεῖσα, ἐνῶ ἀντιθέτως καταδικάζονται δριμύτατα αἱ Μοναὶ αἱ δεχόμεναι νέας νὰ μονάσουν κάτω τῶν 22-24 καὶ ἐπιρρίπτεται ἡ εὐθύνη κυρίως εἰς τὰς Μονάς! Ὅσοι ὅμως ἐνδιαφέρονται νὰ γνωρίζουν τί ὀρίζει ἡ Ἐκκλησία, ἀς ἀναγνώσουν μετὰ τῶν ἐρμηνευτικῶν σχολίων Π καὶ ΣΠ τὸν Κανὸνα 40 Σ', ὁ ὁποῖος καταβίβασε τὸ ὅριον, μετὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ Μοναχισμοῦ, εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν 10 ἐτῶν: «...Ἔστω τοίνυν ὁ μέλλων (καὶ ἡ μέλλουσα) τὸν μοναχικὸν ὑπέρχεσθαι ζυγὸν οὐχ ἥτιον ἢ δεκάετης...», ἀλλὰ κατόπιν δοκιμασίας ἱκανῆς καὶ εἰς χρόνον, τοῦλάχιστον τριετοῦς κατὰ τὴν ΑΒ' καὶ μέχρι «γενειάσεως», ἥτοι ἐφηβείας, κατὰ τὸν Ἀγ. Νικόδημον. Ἐὰν ὅμως ὁ νέος ἢ ἡ νέα ἀπὸ ἡλικίας 10 ἐτῶν ζήσουν εἰς τὸ ἀγνὸν μοναχικὸν περιβάλλον μέχρι τοῦ χρόνου κορυφῆς ἢ μὴ θὰ ἔχουν προφυλαχθῇ ἀπὸ τὰς παγίδας τοῦ κόσμου. Ἐνῶ ἀντιθέτως, ἐὰν ἀναμείνῃ κανεὶς νὰ «ῥοιμάσουν» εἰς τὸν κόσμον, θὰ ἔχουν ἤδη πείσῃ θύματα τῶν παγίδων του. Οἱ αἱρετικοὶ Δυτικοὶ δέχονται νέους καὶ νέες εἰς τὰ τάγματά των μέσῃ τῶν «σεμιναρίων» ἀπὸ 9 ἐτῶν. Τὸ μοναχομαχικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον εἰσέχθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν μας ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως διὰ τῶν ὀργάνων τῶν Βασιλέων δυστυχῶς ἐμμέσως ἢ καὶ ἀμέσως ἐπηρεάζει καὶ σήμερον Κληρὸν καὶ λαὸν ὥστε ἡ σύγχρονος κρίσις καὶ τοῦ Μοναχισμοῦ νὰ εἶναι ὁ φυσικὸς καρπὸς τῆς παραδόσεως τῶν Ἱερῶν Κανόνων, εἰς τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ ἐπανέλθωμεν.

386. Εἰς τὴν δοκιμασίαν πρέπει νὰ ἀποδοθῇ ἡ ἀρχαία σημασία καὶ αὐστηρότης, νὰ εἶναι δὲ αὐτὴ θετικὴ καὶ ὡς ἀγαθὴ, δεβαίως καὶ γράμμα καὶ πνεῦμα. Αἱ Μοναὶ τοῦ Μ. Β. εἰς Καππαδοκίαν ἤσαν καὶ ἐκπαιδευτήρια ἐν στενῇ ἐννοίᾳ, γράμμα καὶ τοῦ διδασκαλικοῦ. Καὶ εἰς τὴν μετὰ ταῦτα δὲ ἱστορίαν τοῦ Μοναχισμοῦ ἔχομεν τοιαῦτα παρα-

- τότε πρέπει να συγκαταλέγεται εις τὰς παρθένους και να επικυρώνεται η ὁμολογία της, καθὼς ἐπίσης και να τιμωρη-
ται αὐστηρῶς ἡ ἀθέτησις (τῆς ὁμολογίας της). Διότι πολ-
λὰς κόρας τὰς ὀδηγοῦν οἱ γονεῖς και οἱ ἀδελφοὶ και μερικοὶ
45 συγγενεῖς των προτοῦ ἔλθουν εἰς ὥριμον ἡλικίαν, ὅχι διότι
ἐξεδήλωσαν αἱ ἰδαι προθυμίαν³⁸⁷ διὰ τὴν ἀγαμίαν, ἀλλὰ δι-
ότι ἐκείνοι θὰ ἐτακτοποιοῦν (τοιουτοτρόπως) κάποιον βιω-
τικόν των ζήτημα. Αὐτὰς ὅμως (τὰς κόρας) δὲν πρέπει νὰ
τὰς δεχώμεθα εὐκόλως, ἕως ὅτου ἐξετάσωμεν δημοσίᾳ τὴν
ἰδικὴν των γνώμην.

Κ α ν ὦ ν 19. Περί παρθενικῆς κοί μοναχικῆς ὁμολο-
γίας τῶν ἀνδρῶν.

- Ἐποσχέσεις παρθενίας δὲν γνωρίζομεν, ἐκτὸς ἐκείνων
οἱ ὁποῖοι κατέταξαν τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς τὴν τάξιν τῶν
μοναχῶν, οἱ ὁποῖοι σιωπηρῶς φαίνονται ὅτι ἀσπάζονται τὴν
ἀγαμίαν.³⁸⁸ Ἀλλ' ὅμως και εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτῶν νομί-
ζω ὅτι τὸ ἴδιον πρέπει νὰ προηγηται, δηλαδὴ νὰ ἐρωτῶν-
5 ται και νὰ λαμβάνεται ἡ ὁμολογία των φανερά, εἰς τρό-
πον ὥστε, ὅταν συμβῇ νὰ μεταπηδήσουν εἰς τὸν φιλόσαρ-

δείγματα. Τότε ἡ ἡλικία τῶν 10 ἐτῶν δὲν θὰ θεωρηται «ὑπερβολικὴ», ἀλ-
λὰ ἰ δ α ν ε κ ῆ. Ὁ Κυριακὸς λόγος «ἄφετε τὰ παιδία και μὴ κωλύετε
αὐτὰ ἔλθεῖν πρὸς με» (Ματθ. 19, 14) ἔχει και ἐν προκειμένῳ ἄμεσον ἰσχόν.

387. Ἐὰν και πρὸ τῶν 16-17 ἐτῶν μόναι αἱ παρθένοι ἐκδηλώσουν
προθυμίαν, λέγει ὁ Ἅγιος, νὰ γίνωνται δεκταί, κατόπιν δοκιμασίας, χωρὶς
νὰ ὀρίξῃ χρόνον, τὸν ὁποῖον ἡ Σ' Ἀγ. Οἰκ. Σύνοδος ὤρισε μετὰ ταῦτα, ὅ-
χι ὅμως, ἐννοεῖται, ὥς χρόνον κουρᾶς-ὁμολογίας, ἀλλὰ «ἐκπαιδευτικῆς»,
θὰ ἐλέγχμεν, δοκιμασίας. Ἐξ ἄλλου οἱ γονεῖς και συγγενεῖς νὰ διαφωτί-
ζουν και κατηχοῦν και περὶ τοῦ μοναχικοῦ βίου, και ἐπιτρέπεται και ἐπι-
βάλλεται, ἐφ' ὅσον εἶναι Χριστιανοὶ ἀληθεῖς. Μόνον δὲν θὰ πιέζουν ἢ δὲν
θὰ ἐπηρεάζουν ψυχολογικῶς τόσο, ὥστε νὰ δημιουργοῦν καταπίεσιν ἐμμε-
σον. Ἰσχύει ὅμως και τὸ ἀντίστροφον. Δὲν θὰ ἀποτρέπουν ἢ θὰ διαστρέφουν
μετὰ μανίας ἐνίοτε, πραγματικὰς «κλήσεις». Πάντως δυστυχῶς, σήμερον πλε-
ονάζουν οἱ ἐμποδίζοντες και ὅχι οἱ παρωθοῦντες παρθενικόν βίον και δὴ μο-
ναχικόν.

388. Βλ. σημ. 379, β' και γ'. Ἡ μετὰ ταῦτα ἰσχύουσα κανονικὴ πρᾶ-
ξις δὲν ἀνεγνώριζε γάμον ἀποβαλόντων τὸ Σχῆμα Μοναχῶν, ὥς και Κληρι-
κῶν. Ἡ «σιωπηρά» και ἀνεπιτίμητος ἀναγνώρισις τοιοῦτων γάμων θὰ πρέ-
πη νὰ ἀντιμετωπισθῇ, νομιζομεν, «κανονικῶς». Οὗτε τὸ «καινοφανές» τοῦ δι-
αίου ἀποσχηματισμοῦ και ἱερομονάχων πρέπει νὰ ἐπικρατήσῃ και νὰ ἀφή-
νωνται ἢ μᾶλλον νὰ ὀδηγοῦνται οὗτοι εἰς τὸ νὰ συνάψουν μετὰ ταῦτα γάμους,
ἐδλογουμένους ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας.

— κον καὶ ἡδυπαθῆ βίον, νὰ ὑποβάλλωνται εἰς τὸ ἐπιτίμιον ὧσων πορνεύουν.

Κ α ν ὦ ν 20. Περὶ ὁμολογίας παρθενίας τῶν αἰρετικῶν.

“Ὅταν γυναῖκες αἰρετικαὶ ὡμολόγησαν παρθενίαν καὶ ἐπειτα προετίμησαν τὸν γάμον, δὲν νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἐπιτιμῶνται. Διότι «ὅσα ὁ Νόμος ὀρίζει, τὰ ὀρίζει δι’ ὅσους ὑπάγονται εἰς τὸν Νόμον».³⁸⁹ Ἀλλ’ ὅσαι δὲν ἐτέθησαν ἀκόμη κάτω ἀπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ οὔτε καὶ τὴν (τελείαν) νομοθεσίαν τοῦ Δεσπότης γνωρίζουν καλῶς. Ἐπομένως γίνονται δεκταὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, εἰς τὴν ὁποίαν μαζί μὲ τὰς ἄλλας τῶν ἁμαρτίας λαμβάνουν ἄφεσιν καὶ ὡς πρὸς τὰ ἁμαρτήματα αὐτά. Ἀλλωστε γενικῶς ὅσαι ἁμαρτίαι διαπράττονται κατὰ τὴν περίοδον τῆς Κατηχήσεως δὲν ἐξετάζονται ὡς κολάσιμοι.³⁹⁰ Ἀλλ’ ὁμως τοὺς αἰρετικούς προφανῶς ἡ Ἐκκλησία δὲν δέχεται χωρὶς Βάπτισμα.³⁹¹ Ἀρα λοιπὸν δι’ αὐτοὺς κρίνεται ἀναγκαιότατον τὸ προνόμιον τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Βαπτίσματος.

Κ α ν ὦ ν 21. «Περὶ ἐγγάμου ἀνδρὸς ἐλευθέρου συμφθαρέντος».³⁹²

Ἐὰν εἰς σύζυγος, ἐνῶ συζῇ μὲ (νόμιμον) γυναῖκα, δὲν ἀρκεσθῇ εἰς τὸν (νόμιμον) γάμον, ἀλλὰ κατανητήσῃ εἰς τὴν πορνείαν, τὸν θεωροῦμεν ὡς πόρνον καὶ παρατείνομεν ἐπὶ πολὺ διάστημα τὸ ἐπιτίμιον τῆς μετανοίας του. Ὅμως δὲν ἔχομεν Κανόνα ἐπὶ τῇ δάσει τοῦ ὁποίου δυνάμεθα νὰ τὸν θεωρήσωμεν ὡς ὑπεύθυνον μοιχείας, ἐὰν ἡ ἁμαρτία συνέβῃ μὲ γυναῖκα ἄγαμον. Διότι περὶ μὲν τῆς μοιχαλίδος γυναικὸς λέγει ἡ Γραφή: «ἅπαξ ἐμολύνθη (μετ’ ἄλλου ἀνδρός),

389. Ρωμ. 3, 19.

390. Ὁ 14 Α’ «παραπεσόντας» κατηχουμένους ἐπιτιμᾷ μὴ προάγων εἰς τὴν τάξιν τῶν «φωτιζομένων», ἀλλ’ ὑποβιβάζων εἰς τοὺς «ἀκρωμένους», ὅπερ συνετὸν καὶ δίκαιον. Δὲν πρόκειται λοιπὸν περὶ «ἐναντιοφανείας» περὶ τῆς ὁποίας βλ. Π καὶ ΣΠΠ. Ἐξ ἄλλου δὲ ἱ. Χρυσόστομος (Προοίμιον Περὶ Παρθενίας) καὶ ἄλλοι Ἅγιοι Πατέρες ὑποστηρίζουν ὅτι δὲν εἶναι κἂν παρθενία ἡ παρθενία τῶν αἰρετικῶν καὶ ἐθνικῶν, ἀλλὰ καὶ «πορνεία», διότι δουλεύει — ἀφιερῶται εἰς «ἄλλότριον» καὶ ὄχι τὸν μόνον ἀληθινὸν Νυμφίον.

391. Περὶ ἀναβαπτισμοῦ αἰρετικῶν καὶ ποίων θὰ ἐμιλήσῃ ὁ Ἅγιος ἐκτενέστερον εἰς τὸν Καν. 47 καὶ ἀ. Ἐδῶ περιστατικῶς διατυπώνει τὴν γενικὴν ἀποφίν του.

392. Πρβλ. καὶ Μ. Β. Καν. 9 καὶ Γρ. Νύσ. 4, Νεοκαίσι. 8.

- θά θεωρήται μεμολυσμένη»³⁹³ καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν (προηγούμενον) ἄνδρα τῆς. Δι' αὐτὸ καὶ «ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος κρατεῖ μοιχαλίδα εἶναι ἄφρων καὶ ἀσεβής».³⁹⁴ Ἀλλ' ὅμως ὁ σύζυγος ὁ ὁποῖος ἐπόρνευσε (ἐὰν ἐπιστρέψῃ), δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀποκλεισθῇ νὰ συζῇ μὲ τὴν νόμιμον γυναῖκα του. Ἄρα ἡ μὲν γυνὴ πρέπει νὰ δέχεται τὸν ἄνδρα τῆς, ὅταν θὰ ἐπιστρέψῃ ἀπὸ πορνείαν, ἐνῶ ὁ ἄνὴρ θὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὴν οἰκίαν του τὴν μολυνθεῖσαν (μὲ μοιχείαν σύζυγον του). Βεβαίως ὁ θαυότερος λόγος³⁹⁵ ἔνεκα τοῦ ὁποῖου τὰ ἀνωτέρω τοιοιτοτρόπως ἐκανονίσθησαν δὲν εἶναι εὐκολον νὰ κατανοηθῇ, πλὴν ὅμως αὐτὴ ἡ συνήθεια ἔχει ἐπικρατήσῃ.

Κ α ν ὡ ν 22. Περὶ ἀπαγωγῶν.

- Ὅσοι ἔχουν γυναῖκας κατόπιν ἀπαγωγῆς, ἐὰν μὲν τὰς ἀφῆρεσαν ἤδη μνηστευμένας μὲ ἄλλους ἄνδρας, δὲν πρέπει νὰ τοὺς δεχώμεθα εἰς μετάνοιαν, προτοῦ νὰ ἀφαιρεθοῦν ἐκείναι ἀπὸ αὐτοὺς καὶ γίνουσι ὑπεξούσιαι εἰς τοὺς ἀρχικοὺς μνηστῆρας των, ἐὰν ἤθελον νὰ τὰς δεχθοῦν ἢ νὰ τὰς χωρίσουν. Ἐὰν ἐξ ἄλλου κάποιος ἤθελεν ἀπαγάγει κόρην ἐλευθέραν, πρέπει ἄφ' ἑνὸς νὰ ἀφαιρῇται αὕτη ἀπὸ τοῦτον καὶ νὰ ἐπιστρέφεται εἰς τοὺς οἰκείους τῆς καὶ ἄφ' ἑτέρου νὰ παρέχεται τὸ δικαίωμα (ἐπὶ τῆς ἐλευθέρης) εἰς τὴν γνώμην τῶν οἰκείων τῆς, εἴτε γονεῖς εἶναι οὗτοι εἴτε ἀδελφοὶ εἴτε ὁποιοῖδήποτε κηδεμόνες τῆς κόρης).³⁹⁶ Καὶ ἐὰν μὲν προτι-

393. Ἱερ. 3, 1. Πρβλ. Δευτ. 24, 1-4.

394. Παρμ. 18, 22α.

395. Ὁ λόγος εἶναι «οἰκονομικός», συγκαταβατικός. Εἶναι δὲ θαυότερα ἡ μοιχεία (ἐπὶ ἐγγάμου γυναικός) τῆς πορνείας (ἐπὶ ἀγάμου), διότι ὁ ἄνθρωπος, καὶ μάλιστα ὁ ἐγγαμῶς, ὁ ὁποῖος συμπράττει μετὰ ὑπάρχοντος γυναικός «ἐ π ι β ο υ λ ε ὖ ε τ α ι» καὶ τὸν νόμιμον σύζυγον τῆς καὶ τὰ τέκνα των καὶ ὁ ι α λ ὖ ε ι οἰκογένειαν ἢ καὶ τὰς δύο οἰκογενείας, τὴν ἰδίαν καὶ ἐκείνην. Ἐξ ἄλλου οὐ μόνον λόγοι κοινωνικοὶ (τὸ ἰσχύον Ρωμαϊκὸν Δίκαιον) αὐστηρότερον κρίνουσι τὴν μοιχαλίδαν, ἀλλὰ καὶ λόγοι ἀποδόξοντες φ ι λ α ν θ ρ ὡ π ὡ ς εἰς τὴν ἰδίαν τὴν γυναῖκα, ἢ ὅποια ἐὰν ἀφῆθῃ ἐλευθέρη ὡς πρὸς ταῦτα, εἰς τὰ ὅποια περισσότερον ρέπει, ἀλλοίμονον. Διότι εἰς αὐτήν, ὁ Θεὸς καὶ ἡ κοινωνία ἐμπιστεύονται κυρίως τὴν ἀγωγὴν τῶν τέκνων. Ἐὰν λοιπὸν ἀντὶ τροφῆς καὶ παιδαγωγοῦ γίνῃ καὶ «προαγωγός» καὶ τῶν τέκνων τῆς, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, τρισαλλοίμονον. Δὲν ἀμνηστεύεται λοιπὸν ὁ σύζυγος, ἀλλ' ἐκεῖνος δὲν εὐρίσκεται συνήθως εἰς τὴν οἰκίαν. Ἐὰν ὅμως ἐκείνη «ἐξέρχεται» τῆς οἰκίας ἢ «εἰσάγει» ἐπιβούλους, τί θὰ γίνῃ ἢ οἰκία ἐκείνη; Πάντως, κάθε ἄλλο ἀπὸ «κατ' οἶκον Ἐκκλησία» (Α' Κορ. 16, 19). Βλ. καὶ σμμ. Π εἰς Ἀποστ. 48. Ἐπίσης σχόλιον Βενεδικτίνου (P.G. 32, 721-22).

396. Καὶ ἐδῶ «ὁ θαυότερος λόγος» δὲν εἶναι εὐκολον νὰ κατανοηθῇ.

μήσῳιν νά τήν παραδώσουν εἰς αὐτόν, νά νομιμοποιηταί τὸ συνοικέσιον, ἐάν ὁμως ἀρνηθοῦν, νά μὴ ἐξαναγκάζωνται εἰς τοῦτο.

- 10 Ἐκεῖνος ὁμως ὁ ὁποῖος ἔχει γυναῖκα, ἀφοῦ τήν διέφθει-
 ρεν, εἴτε κατόπιν ἀποπλανήσεως εἴτε κατόπιν βίας, εἶναι
 ἀνάγκη νά ὑποβληθῇ εἰς τὸ ἐπιτίμιον τῆς πορνείας. Ἐχει
 δὲ ὀρισθῇ δι' ὅσους πορνεύουν ἐπιτίμιον διαρκείας τεσσά-
 ρων ἐτῶν.³⁹⁷ Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος πρέπει νά ἀπομακρύ-
 νωνται ἀπὸ τὰς προσευχὰς καὶ νά ἴστανται κλαίοντες πλη-
 σίον τῆς θύρας τοῦ ναοῦ· κατὰ τὸ δεύτερον νά γίνωνται δε-
 15 κτοὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀκρωμένων· κατὰ τὸ τρίτον εἰς τὴν
 τάξιν τῶν μετανουσούντων· κατὰ τὸ τέταρτον νά συμπαρευ-
 ρίσκωνται μὲ τὸν λαὸν χωρὶς νά μεταλαμβάνουν· καὶ τέλος
 νά χορηγῇται εἰς αὐτοὺς ἡ μετάληψις τοῦ Ἀγαθοῦ (τῆς θεί-
 ας Εὐχαριστίας).³⁹⁸

Κ α ν ὦ ν 23. Περὶ ὧν λαμβάνουν δύο ἀδελφὰς ἢ
 δύο ἀδελφοὺς ἢ τὴν γυναῖκα ἀδελφοῦ.³⁹⁹

Σχετικῶς μὲ ὅσους ἄνδρας λαμβάνουν εἰς γάμον δύο
 ἀδελφὰς ἢ ὅσας γυναῖκας λαμβάνουν δύο ἀδελφοὺς ἔχω

περιέχει ὁμως σοφίαν. Σαφέστερον καὶ γενικώτερον ὁμιλεῖ ὁ Μ. Β. εἰς τοὺς
 Καν. 25, 26 καὶ 30 (βλ. ἐρμηνεῖαν τῶν εἰς Π) καὶ 38, 42 καὶ 53. Πρὸς
 καὶ 27 Δ', 92 Ζ' καὶ 11 Ἀγκύρ. Ἡ κρατοῦσα λαϊκὴ ἀντίληψις ὅτι ὁ ἀ-
 παγωγὴς καὶ διαφθορὸς ὑποχρεοῦται νά νυμφευθῇ τὴν ἀπαχθεῖσαν δὲν δι-
 καιώνεται ὑπὸ τῶν Πατέρων. Ὁ γάμος, ὡς «συγκλήρωσις βίου παντὸς» δὲν
 κρίνεται ἀπὸ μίαν πρᾶξιν βίας καὶ ἁμαρτίας, ἐφ' ὅσον δὲν συντρέχουν οἱ λό-
 γοι διὰ τὴν μετὰ ταῦτα ἰσοδύναμον ἔνωσιν (ὄροι), ἥτοι τῇ χριστιανικῇ ἀγάπῃ καὶ
 καλλιέργειᾳ.

397. Εἰς τὰ ἐπιτίμια δὲν ὑπάρχει πάντοτε συμφωνία. Ὁ Μ. Β. ἐκθέ-
 τεῖ τὴν ἤδη κρατοῦσαν παράδοσιν. Σύνοδοι Οὐκουμενικαὶ ἔχουν ἀξιομαρτυροῦσι
 ἀναλόγως τὰ ἐπιτίμια. «Συμφωνίας» καὶ αἰτιολογίας περιέχει τὸ Πηδάλιον,
 περιπτωσιολογίαν δὲ ἡ «Κλεις» τοῦ Μητροπ. Κορινθίας Παντελεήμονος (βλ.
 σημ. 370 γ').

398. Εἶναι τὰ γνωστὰ στάδια-τάξεις μετανόας. Διότι, ὡς γνωστόν,
 εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν ἡ μετάνοια εἶχε δημόσιον χαρακτῆρα, ὡς καὶ
 ἡ Ἐξομολόγησις ἐγένετο δημοσίως. Πάντως ἡ παρανόησις τῆς ἐννοίας τῆς
 ἀληθοῦς «οἰκονομίας» δὲν πρέπει νά ὀδηγῇ πολλοὺς Πνευματικούς εἰς τὴν
 ἰσοπέδωσιν ἢ μάλλον κατάργησιν πάσης ἐννοίας ἐπιτιμίου παιδαγωγικοῦ (ὁ-
 χι ποινικοῦ), ὡς ἐπραξεν ἡ παπικὴ παρασυναγωγή. Ἰσως δὲ δὲν γνωρίζουν
 οἱ πολλοὶ ὅτι οἱ παπικοὶ δὲ ν πα ρ α δ ῆ χ ο ν τ α ι οὔτε τηροῦν τοὺς
 πλείστους Ἱ. Κανόνας τῶν 7 Ἀγίων Οὐκουμενικῶν Συνόδων.

399. Ἐννοεῖται ὅχι δύο ἀδελφὰς συγχρόνως, ἀλλὰ τὴν μίαν μετὰ τὸν
 θάνατον τῆς ἄλλης καὶ τὴν γυναῖκα-χῆραν τοῦ ἀδελφοῦ-ἀποθανόντος.

- ἤδη ἐξαποστέλλει μικράν ἐπιστολήν,⁴⁰⁰ τῆς ὁποίας ἀντίγραφον ἀπέστειλα εἰς τὴν εὐλάβειάν σου. Ἐξ ἄλλου ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔλαβε τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ του δὲν πρέπει νὰ
- 5 γίνῃ δεκτός (εἰς μετάνοιαν) προτοῦ χωρισθῇ ἀπὸ αὐτὴν.

Κ α ν ὦ ν 24. Περί γάμου χηρευσάντων.

Χήρα (νεωτέρα) ἡ ὁποία εἶχε συγκαταριθμηθῇ μεταξύ τῶν (ἀφιερωμένων) χερῶν, δηλαδὴ συντηρεῖτο ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, ὅταν ὑπανδρεύεται (πάλιν), ὁ Ἀπόστολος (Παῦλος) ὥρισε νὰ παραβλέπεται.⁴⁰¹ Ἐξ ἄλλου εἰς τὸν ἄνδρα ὁ ὁποῖος ἐχήρευσεν δὲν ὑπάρχει κανεὶς νόμος (ἀπαγορευτικός νὰ ἔλθῃ εἰς δεῦτερον γάμον), ὁπότε εἶναι ἀρκετὸν δι' αὐτὸν τὸ ἐπιτίμιον τῶν διγαμῶν.

- Ἡ χήρα ὅμως ἡ ὁποία ἐφθασεν εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν ἐξήκοντα ἐτῶν, ἐὰν προτιμῇ καὶ πάλιν νὰ συζήσῃ μὲ ἄνδρα, δὲν πρέπει νὰ κριθῇ ἀξίᾳ νὰ κοινωνήσῃ τοῦ Ἀγαθοῦ (τῆς θ. Εὐχαριστίας) ἕως ὅτου ἐγκαταλείψῃ τὸ πάθος τῆς ἀκαθαρσίας. Ἀλλ' ἐὰν κατατάξωμεν αὐτὴν εἰς τὴν τάξιν τῶν χερῶν πρὸ τῆς ἡλικίας τῶν ἐξήκοντα ἐτῶν, ἡ εὐθύνη εἶναι
- 10 ἰδική μας, ὅχι τῆς γυναικός.

Κ α ν ὦ ν 25. Περί τοῦ ὅτι ἐπιτρέπεται νὰ ἔχῃ τις γυναῖκα ἣν ἐφθειρεν.⁴⁰²

Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔχει ὡς νόμιμον σύζυγον γυναῖκα τὴν

400. Πρόκειται περὶ τῆς Ἐπιστ. 160 (βλ. 4 MBA, σ. 105-111). Εἶναι ἐπίσης «Κανονικὴ» Ἐπιστολὴ καὶ ἀποτελεῖ τὸν 87ον Κανόνα τοῦ Μ. Β. (βλ. καὶ ἐρμηνεύειν εἰς II). Ἡ Ἐπιστολὴ ἐστάλη πρὸς τὸν Διοδώρον (ἐπίσκοπον ἀργότερον Ταρσοῦ) τὸ 373 εἰς ἀπάντησιν «νόθου» ἐπιστολῆς ἐξ ὀνόματος τοῦ Διοδώρου, τὴν ὁποίαν ἐκυκλοφόρει κάποιοι παρανομήσας ἐπικαλούμενος ἔγκρισιν τοῦ Διοδώρου! (βλ. 4 MBA, σημ. 400, σ. 105).

401. Πρβλ. Α' Τιμ. 5, 9-16: «Χήρα καταλεγέσθω μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἐξήκοντα γεγονυῖα, ἐ ν ὅ ς ἀ ν ὅ ρ ὅ ς γ υ ν ῆ... Νεωτέρας δὲ χήρας π α ρ α ι τ ο ῦ...». Πρβλ. καὶ Μ. Β. 18 καὶ Σ' 40 (καὶ σχόλια II). Ἡ παρόρασις-παράβλεψις ἐκλαμβάνεται διττῶς: ἢ νὰ μὴ συντηρῇται πλέον, ὅπερ καὶ αὐτονόητον, ἀφοῦ θὰ ἀπέκτα σύζυγον ἢ «νὰ μὴ χωρίζεται ἀπὸ τὸν γάμον, ὥσπερ ἡ κατωτέρα ἐξηκονταετῆς χήρα» (II), διότι ὑπαίτιοι εἶναι ὅσοι τὴν κατέταξαν εἰς τὸ τάγμα τῶν χερῶν πρὸ τῶν ἐξήκοντα ἐτῶν (ΣΠΠ). Πρέπει ὅμως νὰ ἐπιτιμᾶται ὡς δίγγαμος. Ἀντιθέτως, ἃ θ ε σ μ ο ς εἶναι ὁ γάμος τῆς «κανονικῆς» χήρας μετὰ τὸ 60ὸν ἔτος.

402. Βλ. σημ. 396.

ὅποιον διέφθειρεν, ἀφ' ἑνὸς πρέπει νὰ ἐπιτιμηθῇ διὰ τὴν φθοράν καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ ἐπιτραπῇ εἰς αὐτὸν νὰ τὴν ἔχη ὡς σύζυγον.

Κ α ν ὦ ν 26. Περί συνοικεσίου κατόπιν πορνείας.⁴⁰³

Ἡ πορνεία δὲν συνιστᾷ γάμον, ἀλλ' οὔτε καὶ ἀρχὴν γάμου. Ἐπομένως, ἐὰν εἶναι δυνατόν νὰ χωρίζωνται ὅσοι συνδέονται κατόπιν πορνείας, αὐτὸ εἶναι τὸ ἄριστον. Ἐὰν ὁμως μὲ κάθε τρόπον ἀμοιβαίως συναινοῦν εἰς τὸν γάμον, νὰ τοὺς ἐπιβληθῇ μὲν τὸ ἐπιτίμιον διὰ τὴν πορνείαν, ἀλλ' ὥς
5 ἀφεθοῦν (νὰ συζοῦν), διὰ νὰ μὴ συμβῇ τίποτε χειρότερον.

Κ α ν ὦ ν 27. Περί ἱερέως συνάψαντος παράνομον γάμον.

Διὰ τὸν πρεσβύτερον ὁ ὁποῖος ἀπὸ ἀγνοίας περιέπε-
σεν⁴⁰⁴ εἰς παράνομον γάμον ὥρισα (ἤδη) ὅσα ἔπρεπε, δη-
λαδὴ νὰ συμμετέχη εἰς τὸ σύνθρονον (μετὰ τῶν ἄλλων
πρεσβυτέρων), ἀλλὰ νὰ εἶναι ἀργὸς ὡς πρὸς τὰς λοιπὰς
ἱεροπραξίας. Διότι εἶναι ἀρκετὴ εἰς αὐτὸν ἡ συγγνώμη. Τὸ
νὰ εὐλογήσῃ ὁμως ἄλλον αὐτὸς ὁ ὁποῖος ὀφείλει νὰ φρον-
τίσῃ διὰ ἰδικά του τραύματα, αὐτὸ εἶναι ἀντιφατικόν, καθ'

403. Βλ. ἐπίσης σημ. 396.

404. Ὁ Π. Χρήστου μεταφράζει τὴν μετοχὴν «περιπαρέντος» (peri-par-ihmi) διὰ τοῦ «ὁ ὁποῖος ἀ ν ε μ ε ι χ θ η». Φαίνεται ὁμως ὅτι ὑπενόησε ἀθέσμον γάμον ὅχι τοῦ ἰδίου τοῦ ἱερέως ἐννοεῖται πρὸ τῆς χειροτονίας, ἀλλ' ἀνάμειξίν του ὡς ἱεροουργοῦ εἰς γάμον ἄλλου. Διότι ἐν ὑποσημειώ-
σει γράφει ὡς πρὸς τὸ ἐπιτίμιον τὸ ὀριζόμενον ὑπὸ τοῦ Ἀγίου: «Εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ αὐστηρότερα σημεῖα τῆς νομοθεσίας τοῦ Βασιλείου ἡ τοιαύτη τιμω-
ρία ἱερέως διὰ τὴν τ ἔ λ ε σ ι ν ἐξ ἀγνοίας παρανόμου γάμου». Ἡ λ. τέλεις ἀρμύζει περισσότερο ἐπὶ τελετουργοῦ εἰς γάμον ἄλλου, διὸ καὶ δι-
καιολογεῖται ἰσως ἡ αὐστηρὰ πάντως κρίσις περὶ αὐστηρότητος τοῦ Ἀγίου. Ὁ Κανὼν ὁμως ἀναφέρεται εἰς περίπτωσιν ἀθέσμου γάμου (μετὰ συγγενοῦς ἢ χήρας ἢ «μαινάδος ἢ τῶν ἐπὶ σκηνῆς» ἢ μοναχῆς ἢ ἀφιερωμένης ἢ ἐπι-
τροπευομένης ὑπ' αὐτοῦ ἢ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κλπ.) προσωπικῶς τ ο ὖ ε ν λ ὁ γ ῳ ι ε ρ ῆ ω ς, ἔστω ἐξ ἀγνοίας, ὅποτε ὁ γάμος διαλύεται καὶ ὁ ἱερεὺς ἀργεῖ πάσης ἱεροπραξίας. Ἐν τοιαύτῃ ὁμως περιπτώσει εἶναι ὅντως ἀρκετὴ εἰς αὐτὸν ἡ συγγνώμη καὶ ἡ θέσις εἰς τὸ σ ὅ ν θ ρ ο ν ο ν τῶν πρεσβυτέρων (εἰς τὴν ἀψίδα τοῦ Ἱεροῦ ὀπισθεν τῆς Ἀγ. Τραπέζης). Πρὸλ. καὶ 19 Ἀποστ., 3, 26 καὶ 54 ζ'.

- 5 ὅτι ἡ εὐλογία εἶναι μετάδοσις ἁγιασμοῦ. Ἐκεῖνος ὅμως ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει αὐτὴν τὴν εὐλογίαν, ἐξ αἰτίας τοῦ παραπτώματος ἀπὸ ἀγνοίαν του, πῶς θὰ τὴν μεταδώσῃ εἰς ἄλλον; Ἄρα λοιπὸν νὰ μὴ εὐλογῇ οὔτε δημοσίᾳ οὔτε κατ' ἴδιον, μῆτε νὰ μεταδίδῃ τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ εἰς ἄλλους μῆτε νὰ τελῇ κάποιαν ἄλλην ἱεροπραξίαν, ἀλλὰ νὰ ἀρκῆται εἰς τὴν διατήρησιν ἀπλῶς τοῦ ἀξιώματός⁴⁰⁵ του καὶ νὰ κλαίῃ
- 10 συνεχῶς ἐνώπιον τοῦ Κυρίου νὰ τοῦ συγχωρηθῇ τὸ ἀνόμημα ἀπὸ τὴν ἀγνοίαν του.

Κ α ν ὦ ν 28. Περὶ παραλόγου «τάματος».⁴⁰⁶

- Ἐκεῖνο δεδαίως τὸ ὁποῖον μοῦ ἐφάνη τοῦλάχιστον γελοῖον εἶναι τὸ ὅτι κάποιος ἔκαμεν εὐχὴν (τάξιμον) νὰ μὴ τρώγῃ χοιρινὸν κρέας. Δι' αὐτὸ κάμε μου τὴν χάριν νὰ τοὺς διδάσκῃς νὰ ἀποφεύγουν τὰς χονδροειδεῖς προσευχὰς καὶ ὑποσχέσεις, πλὴν ὅμως νὰ ἐπιτρέψῃς ἢ χρῆσις (τοῦ χοιρινοῦ κρέατος) νὰ εἶναι ἀδιάφορος. Διότι «κανὲν κτίσμα τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ἀξιοκαταφρόνητον, ὅταν λαμβάνεται μὲ εὐχαριστίαν πρὸς τὸν Θεόν».⁴⁰⁷ Ἐπομένως τὸ τάξιμον εἶναι καταγέλαστον καὶ ὄχι ἡ ἀποχὴ ἀναγκαία.
- 5

Κ α ν ὦ ν 29. Περὶ παραιλόγων ὀρκων.⁴⁰⁸

Ἐξ ἄλλου τὸ νὰ ὀρκίζονται οἱ ἄρχοντες ὅτι θὰ κακοποιῶν τοὺς ἀρχομένους, θὰ ἔπρεπε πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ τύχῃ θεραπείας, ἢ ὁποία ὡς πρὸς αὐτοὺς εἶναι διπλῇ: ἀφ'

405. Εἰς τὸ κείμεν. «προεδρία», τὸ ὁποῖον δὲν μεταφράζει ὁ Π. Χρήστου. Ἀκριβέστερον θὰ ἦτο νὰ ἀποδοθῇ διὰ τῆς λ. «τιμή». Διευθετεῖ ὅμως τὸ ἀξιῶμα, ἐφ' ὅσον δὲν ἀναφέρεται ρητὴ καθαιρέσις, πλὴν ἔμμενεν εἰς ἰσοδύναμον ἀργίαν. Ἡ ἀγνοία δὲν εἶναι ἀνεόφθουτος. Ἐπρεπε νὰ ἐρευνήσῃ προηγουμένως λεπτομερῶς. Ὅσον δὲ καὶ ἂν εἶναι πρακτικῶς δύσκολον τὸ ζήτημα, οἱ ἐκδίδοντες πιστοποιητικὰ ἀγαμίας ἱερεῖς πρέπει πολὺ νὰ προσέχουν, διότι πληθύνεται ἡ ἀνομία.

406. Τὸ θέμα ἔχει ἀναλογίαν πρὸς τοὺς Καν. 10 καὶ 29, ἐπόμενον, ἀλλὰ καὶ διαφορὰς. Βλ. σημ. Π περὶ θρησκευτικῆς φύσεως «ταμάτων», ἧτοι μοναχικῆς ζωῆς, ἀφιερωμάτων, προσκυνημάτων κλπ.

407. Α' Τιμ. 4, 4. Τὴν ἀνωτέρω πρότασιν: «Πλὴν ὅμως... ἀδιάφορος» παραλείπει εἰς τὴν μετάφρασίν του ὁ Π. Χρήστου.

408. Βλ. σημ. 406. Πρὸλ. καὶ 25 Ἀποστ., 94 Σ' καὶ Μ. Β. 64 καὶ 82.

- ένος δηλαδή πρέπει νά διδάσκωνται οὔτοι νά μὴ ὀρκίζωνται τόσον προχειρῶς καὶ ἅφ' ἑτέρου νά μὴ ἐπιμένουν νά ἐκτελέσουν τὰς πονηρὰς ἀποφάσεις των. Ἐπομένως, ἐὰν κάποιος ἐδεσμεύθῃ μὲ ὄρκον νά κακοποιήσῃ κάποιον ἄλλον, 5 πρέπει βεβαίως νά ἐπιδεικνύῃ τὴν (ἀναγκαίαν) μετάνοιαν διὰ τὸν ἀπερίσκεπτον ὄρκον του, πλὴν ὅμως (ἀπαιτεῖται προσοχή) νά μὴ ἐπιβεβαιώσῃ τὴν πονηρίαν του κάτω ἀπὸ τὸ πρόσχημα τῆς εὐλαθείας. Διότι οὔτε τὸν Ἡρώδη ὠφέλησε τὸ ὅτι ἐτήρησε τὸν ὄρκον του, ἀφοῦ οὗτος, δῆθεν διὰ νά μὴ ἐπιπορκήσῃ,⁴⁰⁹ ἐγίνε φονεὺς τοῦ Προφῆτου. Ἄλλωστε 10 ἔφ' ὅσον γενικῶς ὁ ὄρκος εἶναι ἀπηγορευμένος,⁴¹⁰ προφανῶς εἶναι πολὺ φυσικὸν νά εἶναι καταδικασμένος ὁ ὄρκος ὁ ὁποῖος γίνεται μὲ κακὸν σκοπὸν. Πρέπει ἄρα νά μεταβάλλῃ φρόνημα ὁ ὀρκιζόμενος καὶ ὅχι νά (θέλῃ νά) φροντίζῃ νά πραγματοποιήσῃ τὸ ἀσεβὲς σχέδιόν του.

- Παρατήρησε μάλιστα γενικώτερον τὸ παράλογον τοῦ πράγματος. Ἐὰν κάποιος ἤθελεν ὀρκισθῇ νά ἐξορύξῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς κάποιου ἀδελφοῦ, ἄρά γε εἶναι καλὸν νά πραγματοποιήσῃ τὸν ὄρκον του αὐτόν; 15 Ἡ ἐὰν (κάποιος ἤθελεν ὀρκισθῇ) νά φονεύσῃ (κάποιον); Ἐὰν τέλος γενικῶς ὀρκίζετο ὅτι θὰ παραβῇ κάποιαν Ἐντολήν; Διότι (λέγει βεβαίως ἡ Γραφή): «Ὁρκίσθην καὶ ἐτήρησα», ὅχι ὅμως τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ «νά φυλάξω τὰς δικαίας ἀποφάσεις Σου, Κύριε».⁴¹¹ Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν θὰ ἔπρεπε ἡ Ἐντολή (τοῦ Θεοῦ) νά ἐκτελῇται μὲ σταθεράς ἀποφάσεις, τοιουτοτρόπως 20 πρέπει καὶ ἡ ἁμαρτία μὲ κάθε τρόπον νά ἀκυρώνεται καὶ νά ἀφανίζεται.

Κ α ν ὦ ν 30. Περί ἐπιτιμίου ἀπαγωγέων.⁴¹²

Διὰ τοὺς ἀπαγωγεῖς παλαιότερον μὲν Κανόνα (ἐπιτιμίου) δὲν ἔχομεν, προσωπικῶς ὅμως ἔχομεν σχηματίσει τὴν ἐξῆς γνώμην: τόσον οἱ ἴδιοι (οἱ ἀπαγωγεῖς), ὅσον καὶ οἱ συνεργοὶ των⁴¹³ εἰς τὴν ἀπαγωγὴν νά παραμένουν ἐκτὸς συμπροσευχῆς⁴¹⁴ τρία ἔτη. Ἐξ ἄλλου ἡ ἀπαγωγή ἡ ὁποία

409. Ματθ. 14, 9-10.

410. Ματθ. 5, 34.

411. Ψαλμ. 118, 106.

412. Πρβλ. Μ. Β. 22 καὶ 27 Σ' καὶ σχόλιον εἰς Ρ. Γ. 32, 725-26.

413. Εἶναι οἱ λεγόμενοι «ἠθικοὶ αὐτουργοί», συνήθως ὑπευθυνότεροι τῶν θυμάτων των.

414. Ἦτοι «ἵστασθαι μετὰ τῶν ἐν ἀκροάσει» (Ζωναρᾶς, ΣΠ).

- 5 ἔγινε χωρίς ἐξαναγκασμὸν δὲν συνεπάγεται εὐθύνην (καὶ ἐπιτίμιον), ὅταν δηλαδὴ πρὶν ἀπὸ τὴν πρᾶξιν τῆς ἀπαγωγῆς δὲν ἔγινεν οὔτε διασμός οὔτε κρυφὴ σχέσις⁴¹⁵ (τῆς ἐλευθέρας κόρης). Ἡ χήρᾳ ὅμως εἶναι αὐτεξουσία καὶ ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτὴν τὸ νὰ ἀκολουθήσῃ (ἢ ὄχι). Ἐπομένως δὲν πρέπει νὰ ἐξετάζωμεν τὰ προσχήματα.⁴¹⁶

Κ α ν ὦ ν 31. Περί ὑπανδρευθείσης ἐκ νέου κατόπιν ἐξαφανίσεως τοῦ πρώτου ἀνδρός.⁴¹⁷

Ἐάν γυνή (σύζυγος) ἀνδρὸς ὁ ὁποῖος ἀνεχώρησε καὶ ἐξηφανίσθῃ, πρὶν πεισθῇ⁴¹⁸ διὰ τὸν θάνατόν του, συζήσῃ μεῖλλον (ἄνδρα), καθίσταται μοιχαλὶς.

Κ α ν ὦ ν 32. Περί κληρικῶν θανατῆς ἀμαρτανόντων.

Οἱ κληρικοὶ οἱ ὁποῖοι διαπράττουν θανάσιμον ἀμαρτίαν⁴¹⁹ καθαιροῦνται ἀπὸ τὸ ἀνάλογον ἀξίωμα των, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείονται ὅμως νὰ συμμετέχουν μετὰ τοὺς λαϊκοὺς (εἰς συμπρασευχήν). Διότι (λέγει ἡ Γραφή): «Δὲν θὰ τιμωρή-

415. Εἰς τὸ καίμ. «Κλοπή».

416. Περί αὐτεξουσιότητος τῆς χήρας βλ. Α' Κορ. 7, 39. «Προσχήματα» δὲ εἶναι αἱ προσποιήσεις, ὅτι δὲν ἤθελον, ἀλλὰ τελικῶς ἐπέκυψαν. Ὑπάρχουν καὶ προσποιήσεις ὀπισθεν τῶν ὁποίων κρύπτονται: ὀλόκληραι «κατασκευαί» - προετοιμασίαι. Βλ. καὶ σχόλια εἰς ΣΡΠ.

417. Πρὸς Μ. Β. 36, 46 καὶ 93 Σ', ὅστις εἶναι σύνθεσις τῶν τριῶν τοῦ Μ. Β. Εἰς τὰς περιπτώσεις 6' γάμος τὸ πνεῦμα τῶν Ἱ. Κανόνων εἶναι ὅτι καλλίον νὰ ἀποφεύγεται οὗτος, διότι φύσει καὶ θέσει μόνον ἡ μονογαμία εἶναι εὐλογημένη κατὰ πάντα. Τραγικαί εἶναι αἱ περιπτώσεις τελικῶς ἐπανεληθόντων συζύγων, οἱ ὁποῖοι εὗρον τὴν Χριστιανικὴν σύζυγον κατωτέραν τῆς Πηγελόπης τοῦ Ὁυσοῦ, συγκινητικαὶ δὲ εἰς ἄλλου αἱ περιπτώσεις πιστότητος.

418. Τὸ Π ἔχει «πυθῆναι» (πυνθάνομαι=πληροφοροῦμαι).

419. Κατὰ τοὺς ἐρμηνευτὰς ἐδὼ «ἀμαρτία θανάσιμος» εἶναι ἡ διαπραχθεῖσα, ἀποτελεσθεῖσα ἀμαρτία, ἐναντι τῆς ἐν διανοίᾳ-καρδίᾳ, ἡ ὁποία δύναται νὰ προληφθῇ-ματαιωθῇ εἰς τὴν βαρυτέραν τῆς μορφῆς. Καίτοι ὅμως πᾶσα ἀμαρτία εἶναι γενικῶς θανάσιμος (πρὸς Ρωμ. 6, 23), ἡ Ἐκκλησία ὑπὸ γενικῆν-πνευματικῆν ἔννοιαν ὥρισε τὰ «θανάσιμα ἀμαρτήματα» εἰς ἐπτά ἢ ὀκτὼ: γαστριμαργία, πορνεία, φιλαργυρία, λύπη (καὶ ἀκηδία), ὀργή, κενοδοξία, ὑπερηφάνια. Περί τούτων ὑπάρχουν θαυμάσιοι λόγοι Πατέρων (Ἁγ. Νεῖλου-Εὐαγρίου, ἐπ' ὀνόματι Μ. Ἀθανασίου, Κασσιανὸς κ.ἄ.). Διὰ τοὺς κληρικοὺς θανάσιμα κυρίως θεωροῦνται τὰ κατωτέρη τῆς ἱεροσύνης πρὸ καὶ μετὰ χαιροτονίαν, ἰδίᾳ φόνος καὶ πορνεία, ἀλλὰ καὶ ἄλλα. Βλ. καὶ ἐρμηνεύσαν καὶ σημ. II.

σης δύο φορές διὰ τὸ ἴδιον ἁμάρτημα». ⁴²⁰

Κ α ν ὦ ν 33. Περὶ γυναικὸς ἣτις ἐγέννησε καθ' ὁδὸν καὶ ἠμέλησε· τὸ βρέφος.

Ἡ γυνὴ ἡ ὁποία ἐγέννησεν ἐνῶ εὐρίσκετο καθ' ὁδὸν (ταξιδεύουσα) καὶ ἠμέλησε (καὶ ἐγκατέλειψε) τὸ νεογέννητον εἶναι ἐνοχος φόνου (ἐξ ἀμελείας). ⁴²¹

Κ α ν ὦ ν 34. Περὶ μὴ δημοσιεύσεως μοιχαλίδων. ⁴²²

Τὰς μοιχαλίδας ⁴²³ γυναῖκας αἱ ὁποῖαι ἐξομολογοῦνται ἀπὸ εὐλάβειαν ἢ μὲ οἰονδήποτε τρόπον ἀποκαλύπτονται δὲν διέταξαν οἱ Πατέρες νὰ τὰς φανερώνωμεν δημοσίᾳ, διὰ νὰ μὴ δώσωμεν ἀφορμὴν (τυχόν) θανάτου, ⁴²⁴ ἐφ' ὅσον ἀποκαλυφθοῦν. Ἀντιθέτως ὥρισαν (οἱ Πατέρες) νὰ συμπαρίστανται αὐταὶ (μετὰ τῶν πιστῶν) χωρὶς νὰ κοινωνοῦν (τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων) μέχρις οὗτου νὰ συμπληρωθῇ ὁ ὥρισμένος χρόνος (τοῦ ἐπιτιμίου) τῆς μετανοίας των.

Κ α ν ὦ ν 35. Περὶ τοῦ ἀνδρὸς τὸν ὁποῖον ἐγκατέλειπεν ἡ σύζυγός του.

Εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἀνδρὸς τὸν ὁποῖον ἐγκατέλειπεν ἡ σύζυγός του, πρέπει νὰ ἐξετάζεται ἡ αἰτία τῆς ἐγκαταλείψεως. Καὶ ἐὰν φανερωθῇ ὅτι ἐκείνη ἀνεχώρησεν χωρὶς εὐλογον αἰτίαν, (τότε) αὐτὸς μὲν εἶναι ἄξιος συγχωρήσεως, ἐκείνη δὲ ἄξια ἐπιτιμίου. Ἀλλ' ἡ συγχώρησις εἰς αὐτὸν θὰ δοθῇ (μόνον) διὰ νὰ ἐπικοινωνῇ μὲ τὴν Ἐκκλησίαν (εἰς ἀπλὴν συμπροσευχὴν). ⁴²⁵

420. Ναοὺμ 1, 9.

421. Πρὸς Μ. Β. 52, 65 Ἀποστ., Ἰωάν. Νηστ. περὶ φόνου.

422. Πρὸς Ἰωάν. Νηστ. περὶ μοιχείας.

423. Εἰς τὸ καίμ. «μοιχευθείσας», ὑπονοουμένου καὶ τοῦ ἀκουσίου, ἀλλὰ καὶ γενικῶς τὰς μοιχαλίδας.

424. Βασικὸς λόγος διὰ τὴν κατάργησιν ὅν τῷ χρόνῳ τῆς δημοσίας ἐξομολογήσεως ὑπῆρξαν σκάνδαλα καὶ ἐκδικήσεις - ἀντεκδικήσεις ὑπὸ μὴ ἀναγεννημένων Χριστιανῶν.

425. Δηλαδὴ ὅτε πρέπει νὰ ἔλθῃ εἰς β' γάμον ὅτε θὰ κοινωνῇ τῶν Μυστηρίων ζωῆς ἐκείνης. Ὁ Κανὼν συνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ 87 τῆς Σ' ἀποτελεσθεὶς ἐκ τριῶν Κανόνων τοῦ Μ. Β., τῶν 9, 35 καὶ 77. Περὶ ἐναντιοφανείας, ἐὰν ἐμμέσως γίνεται δεκτὴ εὐλογος αἰτία ἀναχώρησεως τῆς γυναίκας, βλ. Π καὶ ΣΡΠ.

Κ α ν ώ ν 36. Περί τῶν γυναικῶν ἐξαφανισθέντων στρατιωτῶν αἱ ὁποῖαι ὑπανδρεύθησαν.⁴²⁶

Αἱ γυναῖκες στρατιωτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐξαφανίσθησαν, ἐὰν ὑπανδρευθοῦν, ὑποβάλλονται εἰς τὸ αὐτὸ ἀκριδῶς ἐπιτίμιον εἰς τὸ ὁποῖον καὶ αἱ γυναῖκες αἱ ὁποῖαι ἐξ αἰτίας τῆς ἀποδημίας τῶν ἀνδρῶν τῶν δὲν περιέμειναν τὴν ἐπιστροφὴν τῶν (ἀλλ' ὑπανδρεύθησαν). Πλὴν ὅμως ἡ πρᾶξις τῶν εἰς τὴν παροῦσαν περίπτωσιν ἔχει καὶ κάποιαν δικαιολογίαν,⁴²⁷ διότι ἡ ὑποψία (τοῦ ἐξαφανισμοῦ) ἦτο περισσότερον ὅτι θὰ εἶχον ἀποθάνει.

Κ α ν ώ ν 37. Περί συζευχθέντος μετὰ διάλυσιν προτέρου παρανόμου γάμου.⁴²⁸

Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔλαβε γυναῖκα (νόμιμον), ἀφοῦ ἀφῆ-
ρέθη ἀπὸ αὐτὸν ἡ ξένη γυνή (μετὰ τῆς ὁποίας συνέζη πα-
ρανόμως), διὰ μὲν τὴν σχέσιν τοῦ μὲ τὴν πρώτην (ἀλλὰ ξέ-
νην γυναῖκα) θὰ κριθῇ ὡς μοιχός, διὰ δὲ τὴν δευτέραν (νό-
μιμον) θὰ κριθῇ ἀνεύθυνος (ἀνεπιτίμητος).⁴²⁹

426. Βλ. Καν. 31 καὶ σημ. 417.

427. Καὶ ἄρα πρέπει νὰ συγχωροῦνται (βλ. τέλος 93 Σ'), ἐὰν δέχων-
ται νὰ χωρισθοῦν ἀπὸ τὸν δεύτερον ἄνδρα καὶ δὲν ἐπιμένουν εἰς τὸ «ἐξ ἀ-
γνοίας» τῶν ἀμάρτημα, κατὰ Βλάσταριν (Π).

428. Τὸν Κανὸνα ἄλλως ἠννόησεν ὁ Π. Χρήστου, μεταφράσας οὕ-
τως: «Ὁ νυμφευθεὶς ἐξ ἐν ἡ ν γυναῖκα, ἀφοῦ τὴν ἀφῆρσαν ἀπὸ ἄλλον,
διὰ μὲν τὴν πρώτην γυναῖκα τ ο υ θὰ κατηγορηθῇ(;) ἐπὶ μοιχείᾳ, διὰ δὲ
τὴν δευτέραν θὰ ἀπαλλαγῇ». Ἡ παρανόμοις ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι δὲν ἔγινεν
ἀντιληπτὸν ὅτι ἡ αἰτ. «τὴν ἀλλοτρίαν» εἶναι μόνον ἀντικείμεν. τοῦ «ἀφαιρε-
θῆναι» καὶ ὅχι καὶ τῆς μετοχῆς «ὁ γαμήσας», τῆς ὁποίας τὸ ἀντικ. νοεῖται:
«γυναῖκα» (ἐτέραν) πλεον τῆς «ἀλλοτρίας» καὶ ἐκτὸς ταύτης. Ἐπίσης ὡς
β' ἀντικ. τοῦ «ἀφαιρεθῆναι» ἐννοεῖται ἡ γεν. «αὐτοῦ» ἢ ἡ δοτ. «αὐτῇ» (ἀ-
φαιροῦμαι εἰς τινος ἢ τί τινι ἢ ἀπὸ τινος), δηλ. ἀπ' αὐτοῦ καὶ ὅχι «ἀπὸ ἄλ-
λου». Ἡ ἐρμηνεία Π καὶ ΣΠΙ ἐν προκειμένῳ εἶναι ὀρθή, καὶ πιστὴ, καίτοι
γενικῶς ἀποδίδεται ὑπ' αὐτῶν τὸ νόημα τῶν Κανόνων καὶ ἐπιλύονται ἀπο-
ρίαι.

Ἀναγνωρίζομεν θεδαίως τὸ «οὐδεὶς ἀναμάρτητος». Ἐπειδὴ ὅμως διὰ
πρώτην φορὰν εἰς τὴν πατρίδα τῶν «πατερικῶν κειμένων» μεταφράζονται
ταῦτα εἰς τὴν Νεοελληνικὴν, νομίζομεν ὅτι καὶ τὸ ἄχαρι ἴσως τῶν παρατη-
ρήσεων τούτων δύναιται νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν καλλιτέραν παρουσίαν τῶν
«πατερικῶν» μας θησαυρῶν, ὥστε νὰ μὴ μέινουν εἰς αὐτοῦς λάθη. Τὰ ἀντί-
στοιχα κλασσικά κείμενα τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων ἔχουν πολλάκις ἐξονυχι-
στικῶς «διακριβολογηθῇ», ὥστε νὰ δικαιωθῶνται καὶ οἱ Ἑλληνες Πατέρες
παρομοίῳ ἐνδιαφέροντος. Ὡς πρὸς ἡμᾶς, ἔχομεν ἤδη γράφει: «Μετ' εὐγνω-
μοσύνης θὰ δεχθῶμεν ὑποδείξεις εἰδημόνων, ὥστε νὰ βελτιώσωμεν εἰς τὸ
μέλλον τὴν μετάφρασιν» (βλ. 2 ΜΒΑ, σ. 41), διότι ἐκεῖ ἀποδεδειγμένον.

429. Ὡς πρὸς τὰ ἐπιτίμια βλ. σημ. 397. Πάντως ἡ μοιχεία ἐπιτιμα-
ται γενικῶς ὡς «διπλὴ πορνεία» (Γρηγ. Νύσσης). Ἐπομένως ὅταν ὁ πόρνος

Κ α ν ώ ν 38. Περί τῶν παρὰ τὴν γνώμην τοῦ πατρὸς ἀκολουθησασῶν κορῶν.⁴³⁰

Αἱ (ἐλεύθεραι) κόραι αἱ ὁποῖαι ἠκολούθησαν (ἐραστῆν των)⁴³¹ χωρὶς τὴν γνώσιν ἢ συγκατάθεσιν τοῦ πατρὸς των διαπράττονον πορνείαν. Ἐὰν ὅμως συμφιλιωθοῦν οἱ γονεῖς (μαζί των), τὸ γεγονός φαίνεται ὅτι διορθώνεται. Ἄλλ' ὅμως δὲν ἐπανέρχονται ἀμέσως εἰς (τελείαν) κοινωνίαν (τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων), ἀλλὰ θὰ ὑποστοῦν ἐπιτίμιον ἐπὶ τρία ἔτη.

Κ α ν ώ ν 39. Περί συζώσης μετὰ μοιχοῦ.⁴³²

Ἡ γυνὴ ἡ ὁποία συζῇ μετὰ μοιχῶν θὰ εἶναι (καὶ αὐτῇ) μοιχαλὶς ὅλον τὸν χρόνον (τῆς συνοικίσεως μαζί του).

Κ α ν ώ ν 40. Περί πορνείας καὶ γάμου δούλης.⁴³³

Ἡ δούλη ἡ ὁποία χωρὶς τὴν γνώμην τοῦ κυρίου τῆς παρέδωκε⁴³⁴ τὸν ἑαυτὸν τῆς εἰς ἄνδρα διέπραξε πορνείαν. Ἐὰν ὅμως αὕτη⁴³⁵ μετὰ ταῦτα συνῆψε γάμον φανερώς, νομίμως ὑπανδρεύθη. Ἐπομένως ἐκεῖνο μὲν (ἡ λαθρογαμία) εἶναι πορνεία, τοῦτο δέ (ὁ φανερός) νόμιμος γάμος. Καὶ τοῦτο, διότι συμβάσεις (δικαιοπραξίαι)⁴³⁶ τῶν ὑπεξουσίων δούλων

ἐπιτιμᾶται εἰς ἑπτὰ ἔτη, ὁ μοιχὸς θὰ ἐπιτιμᾶται εἰς δέκα τέσσαρα· ὅταν δὲ καταβιβάζεται τὸ ἐπιτίμιον τοῦ πόρνου εἰς τέσσαρα ἔτη, τοῦ μοιχοῦ ἐπίσης θὰ καταβιβάζεται εἰς ἑπτὰ. (Βλ. Π. καὶ Κλειδα). Προξενεῖ δὲ ὅπως ὅποτε ἐντόπωσιν ἡ ἀσθηρότης τῶν Ἀγίων Πατέρων, ἡ ὁποία ὅμως δὲν πρέπει νὰ κρίνεται ἀρνητικῶς, ἀλλὰ θετικῶς: ὡς ὑψηλὴ καθαρότης καὶ ἀγνείας ἀντίληψις, ὡς πιστότης εἰς τὴν Ἐν. Ἐκλῆν: «Μὴ δῶτε τὸ ἅγιον τοῖς κυοῖς, μηδὲ δάλητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων...» (Ματθ. 7, 6).

430. Πρβλ. Μ. Β. 22, 40 καὶ 42.

431. «Δίχα ἀρπαγῆς» (Ζωναρᾶς, ΣΠΠ). Ἡ συμφιλίωσις εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν οὐσασιν τοῦ γάμου, διότι τότε δὲν ὑπῆρχεν ὡς ἀπαραίτητον τοῦ γάμου οὐστατικὸν ἢ ἱερολογία, ἐνθ' σήμερον ὁ γάμος θάναται νὰ ἱερολογηθῇ μόνον μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἐπιτιμίου (ὁ αὐτός, ἑ.δ.).

432. Πρβλ. Μ. Β. 35 καὶ σημ. 393 καὶ 394. Καὶ ἂν ἀκόμη ἀποθῇ ὁ σὺζυγος τὸν ὁποῖον ἐγκατέλειψε ἀκολουθήσασα μοιχόν, συζῶσα μετ' αὐτοῦ παραμένει μοιχαλὶς (Π.).

433. Πρβλ. Μ. Β. 41, 42, 53.

434. Διορθοῦται εἰς «ἐκδοῦσα» ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐκδοτῶν.

435. Εἰς τὸ καίμ. «ἡ δέ», κατόπιν ἀνω τελείας, τὸ ὁποῖον ἡμεῖς διορθοῦμεν εἰς «εἰ δέ», διότι πρόκειται περὶ τῆς αὐτῆς, ἐνθ' τὸ διπλοῦν ἀρθρον «ἡ μὲν... ἡ δὲ» θάναται νὰ παραπλανήσῃ ὅτι πρόκειται περὶ δύο προσώπων διαφόρων.

436. Δὲν ἐννοεῖται ἡ ἱερολογία τοῦ γάμου, ἡ ὁποία ἴσχυε καὶ πολιτικῶς, ἀλλ' ἡ πολιτικὴ ἀναγνώρισις τοῦ γάμου θεωρουμένου ὡς δικαιοπραξίας. Ἡ ἱερολογία ἀναγνωρίσθη καὶ ὁ λ ο κ ῶ ς ὑπὸ τῆς πολιτείας μόλις διὰ τῆς 89ης Νεαρᾶς Λέοντος τοῦ Σοφοῦ τὸ 893.

5 οὐδόλως εἶναι ἔγκυροι.

Κ α ν ὠ ν 41. Περί ὑπανδρείας χήρας «ἐν Κυρίῳ».⁴³⁷

Ἡ γυνή ἡ ὁποία κατὰ τὴν χρεῖαν εἶναι αὐτεξουσία εἶναι καὶ ἀνεύθυνος (ἀνεπιτίμητος) νὰ συνάψῃ συνοικέσιον μὲ ἄνδρα, ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ κανεὶς ὁ ὁποῖος δύναται νὰ διαλύσῃ τὸ συνοικέσιόν των (ὡς παράνομον), καθότι ὁ Ἀπόστολος (Παῦλος) εἶπεν: «ἐὰν ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ (γυναικός), εἶναι ἐλευθέρα νὰ ὑπανδρευθῇ μὲ ὅποιον θέλει, ἀρκεῖ νὰ γίνῃ ὁ γάμος «ἐν Κυρίῳ».

Κ α ν ὠ ν 42. Περί γάμων ὑπεξουσίων.⁴³⁸

Οἱ γάμοι ὑπεξουσίων χωρὶς τὴν ἔγκρισιν τῶν κυριάρχων των εἶναι πορνεῖαι. Συνεπῶς οὔτε ἐνῶ ζῇ ὁ πατήρ (ἀνηλίκων) οὔτε (ἐνῶ ζῇ) ὁ κύριος (δούλων) οἱ συναπτόμενοι εἰς γάμον εἶναι ἀνένοχοι.⁴³⁹ Ὡστε, ἐὰν ἐγκρίνουν οἱ κύριοι των τὸ συνοικέσιον, τότε ἀποκτᾷ τοῦτο ἐγκυρότητα γάμου.

Κ α ν ὠ ν 43. Περί πλήξαντος θανασίμως.⁴⁴⁰

Ὅποιος ἐπέφερεν ἐναντίον τοῦ πλησίον του θανατηφόρον κτύπημα εἶναι φονεὺς, εἴτε πρῶτος ἔκαμε τὴν ἀρχὴν (καὶ τὸν ἐκτύπησεν) εἴτε ἐνῶ ἡμύνετο.

Κ α ν ὠ ν 44. Περί διακονίσσης ἣτις ἐπόρνευσε μετὰ εἰδωλολάτρου.

Ἡ διακόνισσα⁴⁴¹ ἡ ὁποία ἐπόρνευσε μὲ τὸν εἰδωλολά-

437. Πρβλ. Μ. Β. 18, 42 καὶ 53. Προϋπόθεσις νὰ μὴ εἶναι «κεκωλυμένος» ὁ γάμος (Π). Ἄλλ' εἰς τὸν Περί Παρθενίας λόγον τοῦ ὁ Μ. Β. ὡς ὅρον τοῦ «ἐν Κυρίῳ», πλὴν τῆς ἀλληλοδοθηείας τῶν συζύγων θέτει, κατὰ τὴν Γραφήν, τὴν παιδοποιάν (Π), ἣτις ἐξαρτᾶται καὶ ἀπὸ τὴν ἡλικίαν.

438. Πρβλ. Μ. Β. 38, 40, 41.

439. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν κυρίως τοῦ «ἔγκυροι», ὡς ἐξηγεῖ ἐν συνεχείᾳ.

440. Πρβλ. Μ. Β. 8, 11, 13, 54, 56, 57 καὶ ὑπὸ γενικὴν ἢ εἰδικὴν ἔννοιαν εὐθύνῃς φόνου ἀμέρου ἢ νηπίου πρβλ. 2, 33 καὶ 52. Εἰς τὸν παρόντα Κανόνα ἐξετάζεται κυρίως τὸ ἀποτέλεσμα.

441. Αἱ δ ι α κ ο ν ι σ σ α ι ἀπετέλουν ἰδίαν τάξιν εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑκκλησίαν προχειριζόμεναι διὰ χειροτονίας ἐν αὐτῷ τῷ Βήματι, ἐκ τοῦ ὁποίου ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξώσθησαν. Ἡ διακονία των ἀφεώρα κυρίως εἰς ποιμαντικὰς φροντίδας πρὸς τὰς γυναῖκας, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐσθίειαν τῶν λειτουργῶν ἰδίᾳ εἰς τὴν τέλει τοῦ βαπτίσματος εἰς γυναῖκας ὠρίμους, μάλιστα κατὰ τὴν χρῆσιν τοῦ σώματος κλπ. Περί αὐτῶν βλ. σημ. Συμφωνίαν 19 Α' εἰς Π. Ἐνταῦθα ἐπιτιμᾶται ὡς οἱ Κληρικοὶ σχεδόν, κατ' οὐδένᾳ δὲ τρόπον δύναται ἐκπέσασα νὰ ὑπανδρευθῇ. Πρβλ. Μ. Β. 32, 51, 70.

την γίνεται δεκτή εις κοινωνίαν (συμπρασευχῆς), ἀλλ' εἰς τὴν θ. Εὐχαριστίαν θὰ γίνῃ δεκτή τὸ ἔβδομον ἔτος τῆς (μετανοίας της), ἐὰν προφανῶς ζήσῃ μὲ ἀγνότητα. Ὁ δὲ εἰδωλολάτρης, ἐνῷ ἐν τῷ μεταξὺ ἐπίστευσεν, ἐφ' ὅσον ἀλὺν θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ἱεροσυλῇ⁴⁴² (πορνεύων μετὰ τῆς ἀφιερωμένης εἰς τὸν Θεόν), «ἐπιστρέφει εἰς τὸν ἑμετὸν του»⁴⁴³ (εἰς τὴν προηγούμενην ἀπιστίαν του). Ἡμεῖς ὁμῶς δὲν ἐπιτρέπομεν πλέον τὸ σῶμα τῆς διακονίσσης, ἐφ' ὅσον καθιερώθῃ εἰς τὸν Θεόν, νὰ εὐρίσκεται εἰς (ἀπηγορευμένην) σαρκικὴν χρῆσιν.

Κ α ν ὠ ν 45. Περὶ Χριστιανοῦ κατ' ὄνομα.⁴⁴⁴

Ἐὰν κάποιος, ἀφοῦ ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ Χριστιανοῦ, ὑδρίζει τὸν Χριστόν (παραβαίνων τὰς Ἐντολάς Του), οὐδόλως ὠφελεῖται⁴⁴⁵ ἀπὸ τὴν ὀνομασίαν (τοῦ Χριστιανοῦ).

Κ α ν ὠ ν 46. Περὶ ὑπανδρευθείσης ἐξ ἀγνοίας μετ' ἐγκαταλειφθέντος.⁴⁴⁶

Ἡ γυνὴ ἡ ὁποία ὑπανδρεύθη ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἀνδρα ἐγκαταλελειμμένην προσωρινῶς ἀπὸ τὴν νόμιμον γυναῖκα του καὶ ἔπειτα ἐγκατελείφθη (ἡ ἰδίᾳ ὑπ' αὐτοῦ),⁴⁴⁷ διότι ἐπανῆλθε πλησίον του ἡ πρώτη, ναὶ μὲν ἐπόρνευσεν, ἀλλ' ἐν ἀγνοίᾳ. Συνεπῶς δὲν θὰ ἀποκλεισθῇ ἀπὸ (νέον γάμον).
5 Πάντως εἶναι καλλίτερον, ἐὰν μείνῃ ὡς ἔχει.⁴⁴⁸

442. Ἱερόσυλος λέγεται ὁ εἰδωλολάτρης καὶ πρὸ τῆς βαπτισμοῦ του καὶ μετ' αὐτὴν, διότι ἐπεβουλεύετο ἱερὸν εἰς τὸν Θεόν «ἀνάθημα», ὡς εἶναι ἡ διακόνισσα.

443. Πρβλ. Β' Πέτρ. 2, 22: «κύων ἐπιστρέψας ἐπὶ τὸ ἴδιον ἐξ ἐραμα καὶ ὅς (=χοῖρος) λουσαμένη εἰς κύλισμα δορδόρου». Χαρακτηριστικὴ ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ χωρίου διὰ τὴν περίπτωσιν.

444. Εἰς τὸ καίμ.: «ὄνομα λαβὼν τοῦ Χριστιανισμοῦ». Ἡ ὕβρις («ἐνυδρίζει») ἐνταῦθα λαμβάνεται γενικῶς, ἀλλ' ἴσως ἐννοοῦνται περισσότερο τὰ σαρκικὰ ἁμαρτήματα, δηλαδὴ αἱ προηγούμεναι εἰδωλολατρικαὶ συνήθειαι, ὡς ἀνωτέρω περὶ τοῦ «ἱεροσούλου».

445. Πρβλ. Ματθ. 7, 21: «οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι Κύριε, Κύριε..., ἀλλ' ὁ ποιεῖν τὸ θέλημά μου». Καὶ Ἰακ. 2, 16-18: «...τί τὸ ὄφελος;... δεῖξόν μοι τὴν πίστιν σου ἐκ τῶν ἔργων σου».

446. Ὁ Κανὼν περιελήφθη ὡς θ' μέρος εἰς τὸν 93 ζ'. Πρβλ. δι' ἀντίθετον περίπτωσιν Μ. Β. 9 (ἰδίᾳ τέλος).

447. Δηλαδὴ ἡ μετ' αὐτοῦ ἐν ἀγνοίᾳ ὑπανδρευθεῖσα τὸν ἐγκαταλειφθέντα.

448. Δὲν ἐπιτιμᾶται, ἀλλὰ προτιμότερον πάντοτε νὰ μὴ ἔλθῃ εἰς β' γάμον. Ὡς γνωστὸν, ἡ Ἁγία Μακρίνα, ἀδελφὴ τοῦ Μ. Β. καὶ τῆς ἀπλῆς μ ν η σ τ ε ἰ α ν ἐθεώρησε γάμον, διὸ ἀποθανόντος τοῦ μνηστῆρος της, ἐνῷ ἐπιέζετο νὰ νυμφευθῇ ἄλλον «παγίᾳ κρίσει» ἡρνεῖτο, ὡς «ἐ ν ὁ ς ὁ ν ὁ ς ἐν τῇ φύσει τοῦ γάμου, ὡς μία γένεσις καὶ θάνατος εἰς τὸν δὲ συναρμοσθέντα κατὰ τὴν τῶν γονέων κρίσιν μὴ τεθνάναι διωχυρίζετο, ἀλλὰ τὸν τῇ

Κ α ν ὠ ν 47. Περί ἀναβαπτισμοῦ τῶν αἵρετικῶν⁴⁴⁹ Ἐγκρατιτῶν, Σακκοφόρων καὶ Ἀποτακτιτῶν.

- Οἱ Ἐγκρατίται⁴⁵⁰ καὶ οἱ Σακκοφόροι⁴⁵¹ καὶ οἱ Ἀποτακτίται⁴⁵² κρίνονται παρομοίως μὲ τοὺς Ναυατιανούς,⁴⁵³ καθ' ὅτι περὶ ἐκείνων μὲν (τῶν Ναυατιανῶν) διευτυπώθη Κανὼν,⁴⁵⁴ ἂν καὶ διάφορος,⁴⁵⁵ ἐνῶ τὰ ἀφορῶντα εἰς αὐτούς (τοὺς Ἐγκρατίτας...) ἀπεσιωπήθησαν. Ἀλλ' ἡμεῖς γενικῶς ἀναβαπτίζομεν τοὺς τοιοῦτου εἴδους αἵρετικούς. Ἐάν ὅμως εἰς σᾶς ἀπαγορεύεται ὁ ἀναβαπτισμός, ὅπως ἀκριδῶς καὶ εἰς τοὺς Ρωμαίους, ἐπειδὴ (ἐκρίθη ὅτι) ἀπαιτεῖται⁴⁵⁶ κάποια οἰκονομία ὡς πρὸς τὸ βάπτισμά των, ἐν τούτοις πρέπει νὰ ἰσχύη ἡ ἰδική μας ἀποφῆς.⁴⁵⁷ Δηλαδή, ἐπειδὴ ἡ αἵρεσις των εἶναι ἀ-

θεῶ ζῶντα διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως ἀπόδημον κρίνειν καὶ οὐ νεκρὸν ἄποιν δὲ εἶναι τῷ ἐκδημοῦντι νομφίῳ μὴ φυλάσσειν τὴν πίστιν»! (Ἀγ. Γρηγόρ. Νύσσης. Εἰς τὸν δῖον τῆς Ὁσ. Μακρίνης, R. G. 46, 964 C. D. 6λ. καὶ 1 MBA, σημ. 31, σ. 17). Γενικῶς λοιπὸν ὁ β' γάμος δὲν συνιστᾶται, διό καὶ οἱ κηρύσσοντες ἢ ἐγκαταλειφθέντες, ἐνθ' ἔχουν ἀποκτήσει τὸ ε' κ ν α, τὰ ὅποια φροντίζουν αὐτοὶ, πρέπει νὰ ἀποφεύγουν τοῦτον, ἀλλ' ἐν Κυρίῳ διὰγοντες.

449. Πρβλ. Μ. Β. 1, κυρίως 7 Β' καὶ τὰ εἰς τοῦτον σχόλια τῶν ἐρμηνευτῶν εἰς Π καὶ ΣΠΗ.

450. Βλ. Καν. Μ. Β. 1 καὶ 86 καὶ 95 Σ', ὡς καὶ τὰ εἰς τοῦτον σχόλια τοῦ Π. Δηλαδή ἐ ν ε γ κ ρ α τ ε ὀ ο ν τ ο ἔμφυχα, οἶνον, γάμον κλπ. ὁρμώμενοι ἀπὸ θυαλιστικᾶς ἀρχᾶς καὶ γνωστικᾶς, ἥτοι ὅτι ὑπάρχει τὸ Ἀγαθὸν καὶ Κακόν, κακὰ δὲ εἶναι καὶ τὰ ἀνωτέρω.

451. "Ε. ἀ. Δηλαδή δι' ἀσκησιν ἐφόρουσιν σάκκου.

452. "Ε. ἀ. «Ἀπετάσσοντο», ἥτοι ἤρνοῦντο νὰ χρησιμοποιοῦν ὅσα ἐνεγκρατεύοντο καὶ οἱ Ἐγκρατίται.

453. Εἶναι οἱ Ν ο θ α τ ι α ν ο ἰ, οἱ καὶ Κ α θ α ρ ο ἰ λεγόμενοι (πρβλ. Μ. Β. 1), οἱ ὅποιοι εἶχον παραλλήλους δοξασίας πρὸς τοὺς Μοντανιστάς, ἥτοι δὲν ἐδέχοντο τοὺς βαρέως ἁμαρτάνοντας (κυρίως θυσιάσαντας εἰς τὰ εἰδωλα, ἀλλ' ἐπιστρέφοντας, τοὺς διγάμους κλπ.).

454. Ἐννοεῖ ἀρὰ γε καὶ τὸν ἰδικόν του Ἴον Κανόνα ἢ τὸν 8ον τῆς Α', ὅστις ὀρίζει τὸν τρόπον εἰσοδοχῆς τούτων; Μᾶλλον τὸ δεῦτερον, ἂν καὶ ἐπιδιορθούμενος ("Ἀριστ.) ὅτι «κατ' οἰκονομίαν» ἐδέχθη εἰς τὸν Ἴον Κανόνα του ὀρίζει ἤδη ἀ ν α β α π τ ι σ μ ὸ ν καὶ οὐ χρῆμα ἁπλοῦν.

455. Κατὰ τοπικὰς Ἐκκλησίας ἴσχυεν ἀκόμη καὶ ἀναβαπτισμός καὶ χρῆμα, ὡς εἰς τὴν Ρώμην.

456. Ὁ Κωδὶξ V (=Vaticanus 72, I' α.) ἔχει γραφὴν «ἀθεταῖσθαι», τὸ δὲ «ἐνεκα» καὶ τὸ «διὰ τό...» ἴσως προδίδουν κάποιαν διαταραχὴν ἀντιγραφικὴν. Τὸ νόημα ὅμως σαφές.

457. Γράφει ὁ Ἅγιος Νικόδημος εἰς τὸ Π ἐξ ἀφορμῆς τῆς «ἀπόψεως» τοῦ Μ. Β.: «Καθὼς καὶ ἡμεῖς οἱ Ἀνατολικοὶ εἰς τοῦτο ἀκολουθοῦντες οὐ δεχόμεθα ἢ δ ἡ' τὸ κατ' οἰκονομίαν ποτὲ δεχθὲν τῶν Λατίνων βάπτισμα», παραπέμπει δὲ εἰς τὴν ὑποσημειώσιν του εἰς τὸν 46 Ἀποστ. Μάλιστα εἰς ἐπιστολὴν δὲ ὁ Ἅγιος Νικόδημος πρὸς τὸν ἐν ἐξορίᾳ εὐρισκόμενον Ἅγιον Γρηγόριον Ε', Πατριάρχην Κων)λεως, ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ τῶν Ἱδίων Ἀγίου Ὁρους, ἔγραψε περὶ τίνος Οὐγγρου παπικοῦ:

«Παναγιώτατε, Θειότατε καὶ προσκυνητὲ μου Ἀδθέντα καὶ Δέσποτα καὶ

- κριβῶς ὡς ἀν παρὰφυὰς τῶν Μαρκιωνιστῶν,⁴⁵⁸ οἱ ὁποῖοι θεωροῦν μιὰ τὸν γάμον καὶ περιφρονοῦν τὸν οἶνον καὶ (γενικῶς) διακηρύττουν ὅτι ἡ κτίσις τοῦ Θεοῦ εἶναι μολυσμένη, δὲν τοὺς δεχόμεθα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐὰν δὲν βαπτισθοῦν εἰς τὸ ἰδικὸν μας Βάπτισμα. Ἄς μὴ ἰσχυρίζονται λοιπὸν ὅτι «εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα ἐβαπτίσθημεν», διότι αὐτοὶ τοῦλάχιστον θεωροῦν τὸν Θεὸν δημιουργὸν τῶν διαφόρων κακῶν ἐξ Ἰσοῦ ὅπως ὁ Μαρκίων καὶ αἱ λοιπαὶ αἵρέσεις. Ἐπομένως, ἐὰν ἡ ἀποφίσις αὐτῇ γίνῃ δεκτὴ, πρέπει νὰ συνέλθουν οἱ περισσότεροι ἐπίσκοποι μαζί καὶ νὰ διατυπώσουν τὸν Κανὸν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τόσον ὁ τελὼν (ἀναβαπτισμόν) νὰ μὴ διατρέχῃ κίνδυνον, ὅσον καὶ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θὰ χρειασθῇ νὰ ἀπολογηται νὰ εἶναι ἀξιόπιστος εἰς τὰς ἀπαντήσεις τοῦ διὰ τὰ θέματα αὐτά (ἀφοῦ θὰ στηρίζεται εἰς Κανὸν Συνόδου).⁴⁵⁹

Κ α ν ὦ ν 48. Περί τοῦ ὅτι ἡ ἐγκαταλειφθεῖσα σύζυγος πρέπει νὰ παραμένῃ ἄγαμος.⁴⁶⁰

Ἡ γυνὴ ἡ ὁποία ἐγκατελείφθη ἀπὸ τὸν ἄνδρα τῆς κατὰ

Οἰκουμενικῆ Πατριάρχᾳ.

+ Ὁ τοῦ παρόντος μου διακομιστῆς, καταγόμενος ἐκ τῆς Οὐγγαρίας, καὶ βαπτισμένος, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν καταβαπτισμένος ὢν καὶ μεμολυσμένος τῷ τῶν Λατίνων μολόσματι, προσέρχεται δι' ἑμὸς τῇ Παναγίᾳ Ὑμῶν Κορυφῇ ζητῶν θερμῶς ὅπως βαπτισθῇ τῇ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳς ὀρθοδόξῳ Βαπτίσματι...» (Βλ. Φωτοτυπίαν αὐτογράφου Ἐπιστολῆς εἰς ἡμετέρον τεύχος «Ὁσιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης (1749-1809), Ἀπέρωμα - Ἐκκλησιᾶς», Ἀθήναι 1969, σ. 31, γραφὴν καὶ διατιθέμενον ὑπὲρ ἀνεγέσεως τοῦ Ἱ. Ν. Ἀγίου Νικοδήμου εἰς Καρυὰς Ἀγ. Ὄρους). Καὶ ἡμεῖς δὲ νομίζομεν ὅτι ἡ ἀποδοχὴ παπικῶν εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν πρέπει νὰ γίνῃται συμφώνως πρὸς τὸν ὅρον τῶν τριῶν Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς τὸ 1756 (βλ. ΣΠΗ, τόμ. 5ος, σ. 614-616) κατὰ τὴν παλαιότεραν πράξιν. Διότι δὲν πληροῦνται ὑπὸ τοῦ παπικοῦ ραντισματος οἱ ρητοὶ «κανονικοὶ» ὅροι τῆς τριττῆς καταδόσεως καὶ ἀναδόσεως ἀπ' ἐνός, ἀλλὰ καὶ ἡ ὀρθόδοξος ἡμολογία τοῦ Τριαδικοῦ Δόγματος, τὸ ὅποσον «καθαίρει» τὸ «ἄθεον» (κατὰ Μ. Φώτιον καὶ Ἀγ. Μάρκον Εὐαγγελικόν) λατινικὸν δόγμα Filioque. Ἐὰν τοὺς εἰς μίαν κατὰδυσιν βαπτιζομένους ὁ 7ος τῆς Ζ' ὁρίζει νὰ ἀναβαπτίζωμεν, πόσῳ μᾶλλον τοὺς οὐδεμίαν κατὰδυσιν διατηροῦντας, ἀλλὰ ραντισμὸν καινοτομήσαντας Λατίνους; (βλ. καὶ σημ. 398).

458. Ὁπαδοὶ τοῦ Γνωστικοῦ (καὶ δυαλιστοῦ) Μαρκίωνος (6' αἰ. μ.Χ.), ἐκ Σινώπης τοῦ Πόντου, ὁ ὁποῖος ἐδρασεῖν ἐν Πόντῳ, Σμύρνῃ, Ρώμῃ κ.ά.

459. Τὴν γνώμην του ὁ Ἅγιος δὲν ἐπιβάλλει, ἀλλὰ προτείνει νὰ συζητηθῇ συνοδικῶς καὶ νὰ ληφθῇ.—κοινὴ γενικὴ ἀπόφασις—Κανὼν, ὅστις εἶναι ὁ οἰκουμενικὸς κῆρος 7 Β' καὶ ὁρίζει χρῆσιν δι' Ἀγίου Μόρου τῶν «Καθαρῶν» γενικῶς, ἀφοῦ διὰ λιβάλλου ἀναθεματίζουν «πᾶσαν αἵρεσιν μὴ φρονοῦσαν ὡς φρονεῖ ἡ Ἁγία τοῦ Θεοῦ Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία».

460. Πρὸς λ. Μ. Β. 46 καὶ σημ. 446 καὶ 448. Ἐπίσης Μ. Β. 31, 35 καὶ 36.

τὴν γνώμην μου εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ παραιμείνη ἀγαμῖος. Διότι, ἐφ' ὅσον ὁ Κύριος εἶπεν ὅτι, «ἐὰν κανεῖς ἐγκαταλείψει τὴν γυναῖκα του, χωρὶς δικαιολογίαν πορνείας, τὴν ὀδηγεῖ εἰς τὴν μοιχείαν», ⁴⁶¹ ἄρα μὲ τὸ ὅτι τὴν ὠνόμασε μοιχαλῖδα τῆς ἀπέκλεισε τὸ δικαίωμα τῆς συνάψεως γάμου μὲ
 5 ἄλλον. Πράγματι, πῶς εἶναι δυνατὸν ὁ μὲν ἀνὴρ νὰ εἶναι ἔνοχος ὡς αἷτιος μοιχείας, ἡ δὲ γυνὴ νὰ εἶναι ἀνένοχος, αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ὁποία ἐχαρακτηρίσθη ἀπὸ τὸν Κύριον μοιχαλὶς ἐξ αἰτίας τῆς συνάψεως τῆς μὲ ἄλλον ἀνδρα; ⁴⁶²

Κ α ν ὦ ν 49. "Ὅτι ὁ βιασμός εἶναι ἀνεύθυνος. ⁴⁶³

Αἱ διαφθοραὶ γυναικῶν αἱ ὁποῖαι ἔγιναν κατόπιν βιασμοῦ νὰ κρίνονται ἀνεύθυνοι. Συνεπῶς καὶ ἡ δούλη, ἐὰν ἐβιάσθη ἀπὸ τὸν κύριόν της, εἶναι ἀνεύθυνος.

Κ α ν ὦ ν 50. Περὶ τριγαμίας. ⁴⁶⁴

Νόμος (ἐκκλησιαστικὸς καὶ Κανὼν) διὰ τριγαμίαν δὲν ὑπάρχει. Ἄρα ἐπὶ τῇ βάσει (τοιούτου) νόμου ὁ τρίτος γάμος δὲν ἐπιτρέπεται. Δι' αὐτὸ τοὺς τοιούτους γάμους τοὺς θεωροῦμεν μὲν ὡς ρύπους τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ὅμως δὲν τοὺς καταδικάζομεν δημοσίᾳ, ἐπειδὴ εἶναι προτιμότεροι ἀπὸ ἐλευθέραν πορνείαν.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 200 (Σ'—CC) ⁴⁶⁵

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΙΚΟΝΙΟΥ ⁴⁶⁶

Τόσον αἱ ἀσθένειαι, αἱ ὁποῖαι μᾶς ἀλληλοδιαδέχονται,

461. Ματθ. 5, 32.

462. Ὑπάρχει βασικῶς ἡ περίπτωσις τῆς ἐπανόδου τοῦ συζύγου, ὡς εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς συζύγου τοῦ Καν. 46, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν προτίμησιν τῆς μονογαμίας (βλ. σημ. 448).

463. Πρὸς 2. Γρηγ. Θαιμ. 20 Νικηφ. Περὶ διακονίσεως ὅμως βιασθείσης ὁ 44 Μ. Β. καὶ περὶ ἱερῶν - Κληρικῶν γενικῶς ὁ 27 Μ. Β., περὶ τοῦ ἐξ ἀγνοίας ὑποπεσόντος εἰς ἀθεσμον γάμον. Ὁ δὲ Βαλααμὼν λέγει ὅτι καὶ ὅσοι Μοναχοὶ διὰ τῆς βίας ἐκάρησαν (ὡς πολλάκις ἐπραττον αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου διὰ τὸν παραμερισμὸν διεκδικητῶν τοῦ θρόνου ἢ δι' ἄλλους λόγους), πρέπει νὰ παραμένουν εἰς τὸ Σχῆμα (ΣΠΠ).

464. Ἐπιτιμῶνται μὲν αἱ τρίγαμοι, ὡς ὥρισεν εἰς τὸν Καν. 4 (τὸν ὁποῖον βλ. μετὰ τῶν ἐκεῖ σχολίων), ἀλλὰ δὲν «καταδικάζονται δημοσίᾳ», ὥς τοι δὲν «διασπῶνται» — διαλύονται ὡς ἄκυροι, οἱ γάμοι τούτων. Διότι τὸν γ' γάμον ἐδέχετο ἡ πολιτεία καὶ κατ' ἄκραν οἰκονομίαν ἠνέχθη ἡ Ἐκκλῖα, ἐνθ' οὐδέποτε κατωρθώθη νὰ ἐπιβληθῇ ὁ δ' γάμος, τὸν ὅποιον δέχεται ὁ παπισμός, κατὰ παράβασιν τῆς ἀρχαίας Παραδόσεως, ὡς εἰκόσ.

465. Ἐγράφη τὴν ἀνοιξιν τοῦ 375.

466. Βλέπε σημ. 369.

δσον καὶ αἱ ἀσχολίαι μὲ τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις καὶ συγχρόνως μὲ ὅσους ἐπιβουλεύονται⁴⁶⁷ τὰς Ἐκκλησίας μᾶς ἀπησχόλησαν καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα μέχρι καὶ τὴν στιγμὴν καθ' ἣν γράφομεν τὴν παρούσαν ἐπιστολήν. Δι' αὐτὸ δὲν μᾶς ἦτο δυνατόν οὔτε νὰ ἀποστείλωμεν κάποιον (εἰς σέ),
 5 ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὴν εὐλάβειάν σου. Εἰκάζομεν ὅμως ὅτι καὶ εἰς σέ θὰ συμβαίνουν παρόμοια. Καὶ δὲν ἐννοῶ θεδαίως αὐτὰ ὡς πρὸς τὴν ἀσθένειαν, μὴ γένοιτο! Διότι εὐχομαι ὁ Κύριος νὰ σοῦ χάριση σωματικὴν ὑγίαν παντοτινὴν, ὥστε νὰ ὑπηρετῇς τὰς Ἐντολάς Του. Ἀλλ' ἐννοῶ ὡς πρὸς τὸ ὅτι «ἡ μέριμνα τῶν Ἐκκλησιῶν»⁴⁶⁸ θὰ προ-
 10 ξενῇ καὶ εἰς σέ τὸν ἴδιον περισπασμόν.

Ἐπρόκειτο λοιπὸν τώρα νὰ ἀποστείλω κάποιον ἀκριδῶς δι' αὐτό, διὰ νὰ μᾶς πληροφορήσῃ δηλαδὴ (οὗτος ἐπιστρέφων) εἰς ποίαν σχετικῶς κατάστασιν εὐρίσκειται. Ὁταν ὅμως ὁ λίαν ἀγαπητός (πνευματικός) υἱός (μας) Μελέτιος,⁴⁶⁹ ὁ ὁποῖος θὰ συνώδευε τοὺς νεοσυλλέκτους (στρατιώτας), μᾶς ὑπενθύμισε ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ διαβιβάσῃ οὗτος εἰς σέ τοὺς χαιρετισμούς μας, ἐδέχθημεν εὐχαρίστως τὴν εὐκαιρίαν (αὐτήν) ἀποστολῆς ἐπιστολῆς καὶ ἐσπεύσαμεν πρὸς τὸν γραμματοκομιστὴν (τοῦτον),⁴⁷⁰ ἄνδρα ἱκανὸν
 15 νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ἀντὶ ἐπιστολῆς, λόγῳ τοῦ φιλαλήθους χαρακτῆρος του καὶ τοῦ ὅτι τίποτε ἐκ τῶν ἰδικῶν μας ζητημάτων δὲν ἀγνοεῖ.

Δι' αὐτοῦ λοιπὸν παρακαλοῦμεν τὴν εὐλάβειάν σου πρωτίστως νὰ εὐχεται δι' ἡμᾶς, διὰ νὰ χάριση ὁ Κύριος ἀφ' ἑνὸς εἰς ἡμᾶς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὸ φορτικὸν αὐτὸ σῶμα⁴⁷¹ καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὰς Ἐκκλησίας τὴν εἰρήνην Του.⁴⁷² Ἀλλὰ καὶ

467. Οἱ Ἀρειανοὶ θεδαίως καὶ μάλιστα οἱ Πνευματομάχοι, κατὰ τὸν ὁποῖον συνέγραψε τὸ «Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» ἔργον τοῦ ἤδη ἀπὸ τὸ φθινόπωρον τοῦ 374, μάλιστα καὶ ἐξ ἀφορμῆς τοῦ Ἁγίου Ἀμφιλοχίου. Κατὰ τὴν ἐορτὴν δηλαδὴ τοῦ Μάρτυρος Ἁγίου Εὐφυσίου (7 Σεπτεμβρίου τοῦ 374), ὅτε ἐνεκαίνισθη καὶ ἡ «Βασιλεία», ὁ τρόπος τῆς Τριαδικῆς Δοξολογίας τοῦ Μ. Β. προεκάλεσε τὴν προσοχὴν τοῦ Ἀγ. Ἀμφιλοχίου κυρίως ὡς πρὸς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καὶ τοῦτο ὑπῆρξε ἡ ἀφορμὴ τῆς συγγραφῆς τοῦ ἔργου τοῦ Μ. Β.

468. Β' Κορ. 11, 28.

469. Ἀγνωστὸν ἄλλοθεν μαθητῆς τοῦ Μ. Β. στρατιωτικὸς τὸ ἐπάγγελμα (στρατολόγος). Ἰσως καὶ ἄλλοτε εἶχεν ἐξυπηρετήσει τὸν πνευματικὸν του πατέρα Μ. Β. ὡς γραμματοκομιστῆς, ἐφ' ὅσον ἦτο τόσο ἐμπιστος, ἀλλὰ καὶ πρόθυμος. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ Tillemonte περὶ χρησιμοποίησεως τοῦ Μελετίου καὶ ὡς γραφέως εἶναι ἀπλὴ εἰκασία (ἐν P.G. 32, 734).

470. Δηλαδὴ τὸν Μελέτιον.

471. Δὲν ἐννοεῖ μάλλον ἀποκατάστασιν τῆς υγείας του, ὅσον τὸν θάνατόν του, πρὸς τὸν ὁποῖον «ἠπειγέτο». Οὗτοι εἶναι συνήθεις ἑκφρασεις, τυπικῇ, ἀλλὰ πόθος συνευθιγῆς ἡγιασμένης ψυχῆς, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῶν ἐν συνεχείᾳ λόγων του.

472. Ὁ ἄλλος διακαέστατος πόθος καὶ πόνος τοῦ Μ. Β., τὸν ὁποῖον

- εἰς σέ (νά χαρίσῃ) ἡσυχίαν καὶ εὐκαιρίαν, ὥστε, ὅταν τακτοποιήσῃς τὰ ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Λυκαονίας⁴⁷³ κατὰ τρόπον ἀποστολικόν, ὅπως ἔκαμες τὴν ἀρχήν, νά (μᾶς) ἐπισκεφθῇς καὶ ἐδῶ, εἴτε εὐρισκόμεθα ἀκόμη εἰς τὴν κατὰ σάρκα ζωὴν εἴτε ἔχομεν διαταχθῇ νά ἀναχωρήσωμεν πλέον πρὸς τὸν Κύριον. Καὶ τοῦτο, ἵνα ὁ ἴδιος ὡς ἰδικὴν σου, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἤδη συμβαίνει, προστατεύῃς τὴν περιφέρειάν μας καὶ ἀφ' ἐνὸς στηρίζῃς τοὺς ἀσθενεῖς, ἀφ' ἑτέρου διεγείρῃς τοὺς νωθροὺς καὶ ὅλα μὲ τὴν χάριν τοῦ (Ἀγίου) Πνεύματος, τὸ ὅποιον ἐνοικεῖ εἰς σέ, τὰ μεταμορφώσης συμφώνως πρὸς ὃ,τι εἶναι εὐάρεστον εἰς τὸν Κύριον.
- 25 Ἐπίσης (σέ παρακαλοῦμεν) τοὺς ἐντιμοτάτους (πνευματικούς) υἱούς μας Μελέτιον⁴⁷⁴ καὶ Μελίτιον,⁴⁷⁵ τοὺς ὁποίους ἀπὸ πολὺν καιρὸν γνωρίζεις καὶ θεωρεῖς ἰδικούς σου, νά τοὺς ἔχῃς ὑπὸ τὴν προστασίαν σου καὶ νά εὐχέσαι δι' αὐτούς, καθ' ὅτι τοῦτο (μόνον) τοὺς εἶναι ἐπαρκές διὰ κάθε ἀσφάλειαν. Ἀκόμη κάμε μας τὴν χάριν νά χαιρετίσῃς ἐκ μέρους μας καὶ ὅσους (συνεργάτας) εὐρίσκονται πλησίον τῆς ὁσιότητός σου καὶ ὅλον τὸν κλῆρον καὶ τὸν λαόν, ὁ ὁποῖος διαποιμαίνεται ἀπὸ σέ, καθὼς καὶ τοὺς θεοφιλεστάτους ἀδελφούς μας καὶ συλλειτουργούς (ἐπισκόπους). Τέλος νά ἐνθυμῇσαι τὴν (ἐπέτειον) μνήμην τοῦ μακαριωτά-
- 30
- 35

εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν ἐκδηλώνει, διότι τὸν συνέχει καὶ τὸν κινεῖ.

473. Ἦτο ἀκριβῶς ἡ ἐπαρχία τῆς ὁποίας μητρόπολις ἦτο τὸ Ἰκόνιον καὶ μητροπολίτης ὁ Ἅγιος Ἀμφιλόχιος. Ἦτο δὲ ἡ Λυκαονία μέγα ὀφίπεδον ὀριζόμενον πρὸς Α. ὑπὸ τῶν ὀρέων τῆς Φρυγίας, διὰ καὶ Φρύγας ἐθεωροῦντο οἱ Λυκάονες, καὶ τῆς Ἰσαυρίας, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Ταύρου, ΒΑ. δὲ ὑπὸ τῆς Καππαδοκίας. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Λυκαονίας ἰδρῶθῃ ἤδη ἀπὸ τῆς α' ἀποστολικῆς περιόδου τοῦ Ἀπ. Παύλου, ὁ ὁποῖος ἐπισκέφθη τὸ Ἰκόνιον, τὰ Λύστρα καὶ τὴν Δέρβην (Πράξ. 14, 1-6) μετὰ τοῦ Ἀπ. Βαρνάβα, ἀφοῦ ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Πισιδίας (Πράξ. 13, 51-52).

474. Ὁ Deferrari ἔχει Μενέτιον βασιζόμενος εἰς κώδικα ἀσφαλῶς. Ἦτος ὅμως εἶναι ἀντιγραφικὸν λάθος καὶ πρόκειται ἀκριβῶς περὶ τοῦ γραμματικομοιστοῦ Μελετίου, ἃν καὶ ὁ Courtonne θεωρῇ τοῦτον διάφορον πρόσωπον, διότι εἰς τὸ εὐρετήριόν του ἀναφέρει «μαθητὴν» καὶ «γραμματικομιοτὴν» Μελέτιον τῆς παρούσης Ἐπιστολῆς.

475. Τὸ πρῶτον μνημονεύεται ἐνταῦθα καὶ φαίνεται νά ἦτο στρατολόγος, ὡς ὁ Μελέτιος καὶ μαθητὴς ἐπίσης τοῦ Μ. Β. Ἀλλ' εἰς τὴν Ἐπιστ. 226, 11 («Τοῖς ὑφ' αὐτὸν ἀσκηταῖς») μνημονεύεται Μελέτιος συμπροσβύτης, εἰς τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα (apparatus) τέσσαρες κώδικες παρέχουν γραφὴν Μελέτιος. Καὶ εἰς τὴν παροῦσαν δὲ Ἐπιστολὴν (200) εἰς τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα ἔχομεν δύο κώδικας οἱ ὁποῖοι τὸν Μελέτιον γράφουν Μελίτιον καὶ πάντε κώδικας οἱ ὁποῖοι γράφουν τὸν Μελίτιον ὡς Μελέτιον. Καὶ ὅτι μὲν ὑπῆρχαν δύο διάφορα πρόσωπα Μελέτιος καὶ Μελίτιος μαρτυρεῖ ὁ πληθυντικός: «τοὺς υἱούς» κλπ. Ἦτος ὅμως πολὺ συντόμως νά ἐγκατέλειψαν καὶ οἱ δύο τὸ στρατιωτικὸν ἐπάγγελμα καὶ νά ἐχειροτονήθησαν πρεσβύτεροι, πάντως ὁ Μελέτιος τὸ πιθανώτερον (βλ. καὶ Ἐπιστ. 205, 1).

του Μάρτυρος Εὐψυχίου⁴⁷⁶ καὶ νὰ μὴ περιμένῃς δευτέραν ὑπενθύμῃσιν μήτε νὰ φροντίσῃς νὰ ἔλθῃς εἰς συνάντησίν μας κατὰ τὴν ὠρισμένην προθεσμίαν⁴⁷⁷ (τῆς μνήμης), ἀλλὰ νὰ ἔλθῃς ἐνωρίτερον καὶ νὰ μᾶς εὐχαριστήσῃς, ἐὰν θεδαίως ἀκόμη εὐρισκώμεθα (εἰς τὴν ζωὴν) ἐπὶ τῆς γῆς.⁴⁷⁸ Μέχρι τότε εἶθε μὲ τὴν χάριν τοῦ Ἀγίου (Θεοῦ) νὰ διαφυλαχθῇς χάριν ἡμῶν καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ ὑγιῆς καὶ εὐχόμενος δι' ἡμᾶς.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 201 (ΣΑ'—CCΙ)⁴⁷⁹

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΙΚΟΝΙΟΥ

Διὰ πολλοὺς λόγους ἐπιθυμῶ νὰ σέ συναντήσω, ἀφ' ἑνὸς διὰ νὰ σέ συμβουλευθῶ διὰ τὰς ὑποθέσεις αἱ ὁποῖαι μὲ ἀπασχολοῦν καὶ ἀφ' ἑτέρου γενικῶς, ἀφοῦ σέ ἴδω ἔπειτα ἀπὸ πολλὴν καιρὸν, νὰ ἔχω κάποιαν παρηγορίαν τῆς ἀπουσίας (σου.). Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τοὺς δύο μας ἡμπόδισαν τὰ ἴδια αἴτια, δηλαδὴ ἡ ἀσθένεια ἡ ὁποία εὗρε σὰς καὶ ἡ πολὺ παλαιὰ ἰδική μου ἀρρωστία,⁴⁸⁰ ἡ ὁποία δὲν ἔπαυσε μέχρι τώρα, καὶ οἱ δύο μας ἄς δώσωμεν συγγνώμην ὁ εἰς εἰς τὸν ἄλλον, ὥστε μόνοι μεταξὺ μας νὰ ἀπαλλαγώμεν τῆς κατηγορίας.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 202 (ΣΒ'—CCII)⁴⁸¹

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΙΚΟΝΙΟΥ

Ὅπως δὴ ποτε θεδαίως εἰς ἐμὲ ἡ συνάντησις μὲ τὴν ὁσί-

476. Βλ. σημ. 467 καὶ 3 MBA, σημ. 475, σ. 122 καὶ 4 MBA, σημ. 296, σ. 79. Ἦτο Καππαδόκης καὶ ἐμαρτύρησεν ἐπὶ Ἀδριανοῦ τὸ α' ἡμῶν τοῦ 6' αἰ μ.Χ.

477. Φαίνεται τὴν ἐπέτειον τοῦ 474 (παρελθόντος ἔτους) μετέβη ἀκριβῶς τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἢ τὴν παραμονήν, ἐνῶ ὁ Μ. Β. θὰ ἤθελε νὰ μεταβῇ πολὺ ἐνωρίτερον, διὰ νὰ ἀπολαύσῃ τὴν ἀγάπην του.

478. Βλ. σημ. 471.

479. Ἐγρᾶφῃ μᾶλλον πρὸς τὸ θέρος τοῦ 375.

480. Ἐνῶ περὶ τῆς προσφάτου, φαίνεται, ἀσθενείας τοῦ Ἀγ. Ἀμφιλοχίου χρησιμοποιοῖ τὴν λέξιν αὐτήν, περὶ τῆς ἰδικῆς του χρησιμοποιοῖ τὴν λέξιν ἀρρωστία, ὅχι ἀπλῶς διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἰδίαν λέξιν, ἀλλ' ἵνα δηλώσῃ τὸ μόνον καὶ τὴν γενικὴν του ἀδυναμίαν (πρὸς. «ἀρρωστία τοῦ στρατεύειν» = ἀνικανότης πρὸς στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, Λεξικὸν Ἀρχ. Ἑλλ. Γλώσσ., Ἰω. Σταματάχου). Ἡ ἀσθένεια λοιπὸν καὶ τῶν δύο ἡμπόδισε τὴν ποθητὴν συνάντησίν των. Ἐπρόκειτο δηλαδὴ ὁ Ἅγιος Ἀμφιλόχιος νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν Μ. Β., ἀλλ' ἔγραψεν ὅτι ἡσθένησε καὶ προσεκάλει ἐκεῖνον. Ἀλλ' ὁ Μ. Β. δὲν ἦτο ἀπλῶς ἀσθενής, οὔτε πάλιν ἀρρωστὸς, ἀλλὰ σχεδὸν παράλυτος, ἐρείπιον, ὅπως θὰ εἴπῃ εἰς τὴν ἐπομένην Ἐπιστολήν.

481. Ἐγρᾶφῃ τὸ θέρος τοῦ 375. Φαίνεται ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ ἀπήντησεν

ότητά σου εἶναι πολύτιμος, ἀλλὰ κατ' ἐξοχήν τώρα, ὅποτε τόσον σπουδαία εἶναι ἡ ὑπόθεσις ἡ ὁποία μᾶς συγκεντρώνει (ἐπὶ τὸ αὐτό). Ἐπειδὴ ὁμως τὸ ἐρειπώμενον σῶμα μου⁴⁸² ἐκ τῆς ἀρρωστίας εὐρίσκεται εἰς τοιαύτην κατὰστασιν, ὥστε νὰ μὴ ἐπιτρέπη οὔτε τὴν ἐλαχίστην κίνησιν, ἀφοῦ μάλιστα, προκειμένου νὰ κάμω μὲ ὄχημα τὸν δρόμον μέχρι τὰ Ναῖδρια τῶν Μαρτύρων,⁴⁸³ παρ' ὀλίγον πάλιν νὰ ὑποπέσω εἰς τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν, εἶναι ἀνάγκη νὰ τύχω συγγνώμης ἐκ μέρους σας.

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν θὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἀναβληθῇ τὸ ζήτημα διὰ μερικὰς ἡμέρας ἀργότερον, θὰ δύναμαι νὰ εὐρίσκωμαι μαζί σας μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ λάβω μέρος εἰς τὰ ζητήματα τὰ ὁποία σᾶς ἀπασχολοῦν. Ἐάν ὁμως τὰ ὑπὸ μελέτην ζητήματα αὐτὰ εἶναι ἐπείγοντα, νὰ ἀντιμετωπίσετε δεδαίως τὰ προκείμενα ζητήματα μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ μὲ ὑπολογίσετε μαζί σας παρόντα καὶ συμμετέχοντα εἰς ὅσα θὰ γίνουν καλῶς.⁴⁸⁴

Εἴθε μὲ τὴν χάριν τοῦ Ἀγίου (Θεοῦ) νὰ διαφυλαχθῇς χάριν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ ὑγιῆς καὶ πλήρης χαρᾶς ἐν
15 Κυρίῳ καὶ εὐχόμενος δι' ἐμέ.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 203 (ΣΓ'—CCIII)⁴⁸⁵

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΛΙΩΝ (ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ)⁴⁸⁶

1. Ἐνῶ μοῦ ἐγεννήθη μεγάλη ἐπιθυμία νὰ σᾶς συναντήσω, ἐν τούτοις πάντοτε κάποιο ἐμπόδιον παρουσιαζέτο,

ὁ Ἀγ. Ἀμφιλόχιος ἡ δι' ἀπεσταλμένου προσεκάλεσε τὸν Μ. Β. νὰ μετασχη τοπικῆς συνόδου μᾶλλον εἰς Λυκαονίαν ἢ Ἰκόνιον τὸ θέρος τοῦ 375. Θὰ ἦτο ὁμως μόνον μὲ τὸ πνεῦμα παρών, διότι τὸ σῶμα δὲν ἐπέτρεπε καὶ τὴν ἐλαχίστην κίνησιν!

482. Εἰς τὸ καίμενον: «τὰ λείψανα τῆς ἀρρωστίας μου», δηλαδὴ τὰ ἐρεΐψια.

483. Εἰς τὸ καίμενον: «μαρτύρια». Ἄν δὲν πρόκειται περὶ τοῦ Ἀγ. Εὐφυχίου, ὅχι κατὰ τὴν ἐπέτειον (7 Σεπτ.), ἀλλ' ἐκτὸς αὐτῆς, ἴσως πρόκειται δι' ἄλλο ἢ ἄλλα ναῖδρια Μαρτύρων, διότι τοιαῦτα ὑπῆρχον πολλὰ εἰς Καισαρείαν καὶ περὶ αὐτήν.

484. Δὲν ἐννοεῖται μᾶλλον περιορισμὸς εἰς ὅσα μόνον γίνουν καλῶς, διότι δυνατόν μερικὰ νὰ μὴ γίνουν καλῶς, ἀλλ' ἴσως ἐκφράζεται πίστις ἐσχῆ: θὰ γίνουν ἀσφαλῶς καλῶς.

485. Ἐγγραφή τὸ 375.

486. Εἰς τὸ καίμενον: «τοῖς παραλιώταις», ὑπὸ τοῦς ὁποίους ἐννοοῦνται οἱ ἐπίσκοποι τῶν παραλίων τοῦ Πόντου καὶ ἴσως γενικώτερον τοῦ Εὐξεινίου Πόντου, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἰς ἦτο καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἐλπίδιος τῶν Ἐπιστολῶν 205 καὶ 206. Εἰς τὸν κώδικα Μ (=Marcianus 61, ΙΑ' αἰ.) τῆς Ἐπιστ. 205 ὑπάρχει ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή: «Ἐλπιδίῳ ἐπισκόπῳ ὥστε εἰς ταῦτὸν ἀλλήλοις ἔλθεῖν ἅμα τοῖς παραλιώταις πρὸς τὸ ἀνελεῖν

- διὰ τὰ ἀνακόψῃ τὴν προθυμίαν μου. Εἴτε δηλαδή ἡ σωμα-
 τικὴ ἀσθένεια μὲ ἠμπόδισε (περὶ τῆς ὁποίας ὅπωςδὴποτε
 δὲν ἀγνοεῖτε πόσον μὲ συντροφεύει ἐκ τῆς παιδικῆς μου
 ἡλικίας μέχρι τοῦ γήρατός μου αὐτοῦ, καὶ ἡ ὁποία συναν-
 5 τράφη μαζί μου καὶ μὲ δοκιμάζει συμφώνως μὲ τὴν δικαίαν
 κρίσιν τοῦ σοφῶς ἐπιτρέποντος τὰ πάντα Θεοῦ)· εἴτε πάλιν
 αἱ φροντίδες περὶ τῶν Ἑκκλησιῶν· εἴτε τέλος οἱ ἀγῶνες ἐ-
 ναντίον ὧσων ἐναντιώνονται εἰς τὸν λόγον τῆς ἀληθείας.
 Δι' αὐτὸ μέχρι σήμερον εὐρίσκομαι εἰς μεγάλην θλίψιν καὶ
 λύπην συναισθανόμενος ὅτι ἀπέναντί σας ἔχω ὑστερήσει.⁴⁸⁷
 10 Ἄφ' ὅτου δηλαδή (ἡξιώθην) καὶ ἔμαθον ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ
 (ὁ Ὅποιος δι' αὐτὸ ἀκριδῶς κατεδέχθη νὰ κατέλθῃ καὶ νὰ
 μείνῃ πλησίον μας ὡς ἑνσαρκος (Θεάνθρωπος), ἵνα ἄφ' ἐ-
 νὸς μὲ τὸ παράδειγμά Του ὡς πρὸς ὅσα πρέπει νὰ πράττω-
 μεν διορθώσῃ τὸν δῖόν μας καὶ ἄφ' ἑτέρου μὲ τὴν ἰδίαν τὴν
 φωνὴν Του μᾶς κηρύξῃ «τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας»
 Του) ὅτι «μὲ αὐτὸ (τὸ γινώρισμα) θὰ ἀναγνωρίσουν ὅλοι
 15 ὅτι εἴσθε ἰδικοί μου μαθηταί, ἐάν θὰ ἔχετε ἀγάπην μεταξὺ
 σας» καὶ (ἄφ' ὅτου ἔμαθον ἐπίσης) ὅτι ὡς ἀποχαιρετιστή-
 ριον δῶρον εἰς τοὺς Μαθητάς Του, ἐνῷ ἐπρόκειτο νὰ τελει-
 ῶσῃ τὴν ἑνσαρκον Οἰκονομίαν, ἀφῆκεν ὁ Κύριος τὴν εἰρή-
 νην Του καὶ εἶπεν: «σᾶς ἀφῆνω εἰρήνην, τὴν ἰδικὴν μου εἰ-
 ρήνην σᾶς δωρίζω» (ἐκτοτε λοιπὸν ἐγώ) δὲν δύναμαι νὰ
 20 πείσω τὸν ἑαυτὸν μου ὅτι χωρὶς τὴν μεταξὺ μας ἀγάπην
 καὶ χωρὶς, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐμέ, νὰ εἰρηνεύω μὲ ὄλους,
 (ὅτι) δύναμαι νὰ ὀνομασθῶ ἄξιος δοῦλος τοῦ Ἰησοῦ Χρι-
 στοῦ.

- Λοιπὸν, ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀνέμεινα μήπως κάποτε γί-
 νῃ ἀπὸ μέρους τῆς ἀγάπης σας κάποια ἐπίσκεψις εἰς ἡμᾶς.
 Διότι ἀσφαλῶς δὲν ἀγνοεῖτε ὅτι, καθὼς εἴμεθα ἐκτεθειμένοι
 25 φανερώς εἰς πάντας, ὅπως ἀκριδῶς οἱ ἐξέχοντες δράχοι εἰς
 τὴν θάλασσαν, ἡ μ ε ῖ ς δεχόμεθα ἐκ τοῦ ἀφανοῦς τὴν
 ὄρμην τῶν αἰρετικῶν κυμάτων. Ἄλλ' ἐν τούτοις, καίτοι (οἱ
 αἰρετικοί) θρυμματίζονται γύρῳ μας, δὲν κατορθώνουν νὰ
 πλημμυρίσουν ὅσα εὐρίσκονται ὀπίσω ἀπὸ ἡμᾶς.⁴⁸⁸ Ὅταν
 ὁμῶς λέγω ἡ μ ε ῖ ς, δὲν τὸ ἐννοῶ ὡς κάτι, τὸ ὁποῖον

τὰς ἐξ ὀπνοῶν ἐγγενομένους λύπας». Ἡ ἐπιγραφή μᾶς βοηθεῖ νὰ κατανοή-
 σουμεν καλλίτερον καὶ τὸ θέμα τῆς γραφῆς Ἐπιστολῆς.

487. Ἐννοεῖται τὸ χρέος τῆς ἀγάπης καὶ εἰρήνης, περὶ τῶν ὁποίων
 ἡ συνέχεια, τῆς ὁποίας ὁ λόγος εἶναι πυκνὸς καὶ μακροπερίοδος. Διὰ τὰ μὴ
 ἀλλοιωσόμεν τὸ ὄφρος του, ἠρκέσθημεν εἰς μερικὰς ἀπλοποιήσεις ἢ μᾶλλον
 ἐπεξηγήσεις καὶ ἀνω τελείας, ἀντὶ κοιμμάτων. Χαρακτηριστικοὶ οἱ λόγοι περὶ
 τῆς θείας Ἐνανθρωπήσεως!

488. Ὡς ὁ π ῖ σ ῶ αὐτοῦ ἐννοοῦνται μᾶλλον οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτὸν
 Ὁρθόδοξοι ὡς ἀρχηγόν των.

30 ὀφείλεται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην δύναμιν, ἀλλ' εἰς τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, ὁ Ὅποῖος εἰς τὴν ἀδυναμίαν τῶν ἀνθρώπων φανερώνει τὴν ἰδικὴν Του δύναμιν, ὅπως λέγει ὁ Προφήτης ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Κυρίου λέγοντος: «μήπως δὲν θά φοβηθῆτε ἐμὲ, ὁ ὁποῖος ἔχω τοποθετήσῃ τὴν ἄμμιον ὡς ὄριον εἰς τὴν θάλασσαν;».⁴⁸⁹ Πράγματι, μὲ τὸ πλέον ἀδύνατον καὶ πλέον περικερνημένον πρᾶγμα, δηλαδὴ μὲ τὴν ἄμμιον, ὁ Παντοδύναμος ἔχει ἰσχυρῶς δεσμεύσει τὴν μεγάλην καὶ φο-

35 δερὰν θάλασσαν.
Ἐπειδὴ λοιπὸν κάτι παρόμοιον⁴⁹⁰ συμβαίνει καὶ μὲ ἡμᾶς, ἐπόμενον ἦτο ἐκ μέρους τῆς ἀγάπης σας ἅψ' ἐνὸς νὰ ἀποστέλλωνται εἰς πυκνὰ διαοιτήματα μερικοὶ εἰλικρινεῖς ἀδελφοὶ πρὸς ἐπίσκεψιν ἡμῶν, οἱ ὁποῖοι ὑποφέροντες ἐξαντλητικῶς, καὶ ἅψ' ἐτέρου νὰ στέλλωνται ἐπίσης εἰς ἡμᾶς φιλικαὶ ἐπιστολαί, ἐπιτρέψατέ μας νὰ εἰπῶμεν, πολὺ πυκνότερον,
40 αἱ ὁποῖαι πρῶτον θὰ μᾶς ἐνισχύουν τὴν προθυμίαν καὶ ἐπειτα, ἐὰν τυχόν σφάλωμεν, θὰ μᾶς διορθώσουν. Διότι δὲν ἀρνούμεθα ὅτι ὑποκείμεθα εἰς μύρια σφάλματα, καθὼς εἴμεθα ἄνθρωποι καὶ ζῶμεν μὲ σάρκα (ἀδύνατον).

2. Ἐπειδὴ ὁμως εἰς τὸ παρελθὸν μέχρι σήμερον, εἴτε διότι δὲν ἀντελήφθητε ὀρθῶς τὸ πρᾶγμα, παρελείφατε νὰ ἐκπληρώσετε τὸ χρέος σας⁴⁹¹ ἀπέναντί μας, ἀδελφοὶ τιμω-
5 τᾶτο, εἴτε διότι προκατελήφθητε ἀπὸ μερικοὺς εἰς τὰς ἐναντίον μας συκοφαντίας καὶ δὲν ἐκρίνατε ὅτι εἴμεθα ἄξιοι φιλικῆς ἐπισκέψεως, ἰδοὺ τώρα πρῶτοι οἱ ἴδιοι κάμνομεν ἀρχὴν τῆς ἀλληλογραφίας. Ἐξ ἄλλου ὑποσχόμεθα ὅτι δυνάμεθα εὐκόλως νὰ ἀποκρούσωμεν ἐνώπιόν σας τὰς κατηγορίας τὰς ὁποίας ἀποδίδουν εἰς ἡμᾶς, ἀρκεῖ μόνον νὰ δεχθῶν οἱ ὕβρισται μᾶς νὰ ἔλθουν εἰς ἀντιπαραβολὴν μαζί μας ἐνώπιον τῆς εὐλαθείας σας. Διότι δεδαίως, ἐὰν ἀποδειχθῶμεν ἔνοχοι, ἅψ' ἐνὸς ἡμεῖς θὰ συναισθανώμεν τὴν ἀμαρ-

489. Ἱερ. 5, 22. Ἄλλὰ τὸ κείμενον τῶν Ο' ἔχει: «Μὴ ἐμὲ οὐ φοβήθησθε;... τὸν τᾶξαντα ἄμμιον ὄριον τῇ θαλάσσῃ...».

490. Ἐννοοῦνται κυρίως αἱ ἐπιθέσεις τῶν φοβερῶν αἰρετικῶν κυμάτων, ἀλλὰ καὶ ὁ περιορισμὸς καὶ ἀχρήστευσις τῶν ἀπὸ τὸν Θεὸν μέσω αὐτοῦ (ἢ τῶν Ὀρθοδόξων), ἔστι καὶ ἂν εἶναι εὐτελεῖς ὡς ἡ ἄμμιος.

491. Τὸ ἀντίστοιχον πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὁμολόγησεν ἐκεῖνος ὅτι ἔχει ἀνεξόφλητον ἀπέναντί των, τὸ χρέος τῆς ἀ γ ά π η ς καὶ ε ἰ ρ ῆ ν η ς πρὸς ὅλους. Ἡ ὅλη κατωτέρω ἐπιχειρηματολογία τοῦ Ἁγίου θὰ στηριχθῇ ἐπ' αὐτῆς τῆς δόσεως. Πρέπει ἐπομένως νὰ μὴ θεωρηθῶν οἱ λόγοι του ε ἰ ρ ω ν ι κ ο ῖ, καίτοι περιέχουν καὶ εἰρωνεῖαν, ἅψ' ὅσον γνωρίζει καλῶς ὅτι αἱ ἀποδιδέμεναι κατηγορίαι εἶναι συκοφανταί. Ἐν τούτοις, οἱ παραλιῶται ἐπίσκοποι, ὡς ἀληθινοὶ ἐπίσκοποι, ἀσχετῶς διοικητικῶν ἐξαρτήσεων, ὥφειλον νὰ μὴ ἡσυχάσουν πρὶν κάμουν πᾶν τὸ δυνατόν καὶ εὐαγγελικὸν προκειμένου νὰ εἶναι ἠνωμένοι ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ μὲ τοὺς ἀδελφούς των ἐπισκόπους τῆς Καππαδοκίης καὶ δὴ μετὰ τοῦ Μ. Βασιλείου.

- 10 τίαν μας και ἀφ' ἑτέρου σεῖς, ἀφοῦ θὰ ἀποδειχθῶμεν ἔνοχοι, θὰ συγχωρηθῇτε ἀπὸ τὸν Κύριον, διότι ἀπεφυγέτε τὴν ἐπικοινωνίαν με ἡμᾶς τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐλεγ-
κταί μας θὰ ἔχουν μισθόν, ἐπειδὴ ἀπεκάλυψαν τὴν κρυφὴν
κακίαν μας. Ἐάν ὁμως πρὸ τῆς κρίσεώς μας μᾶς καταδικά-
15 ζετε, ἡμεῖς βεβαίως δὲν θὰ ἔχωμεν ἀδικηθῇ εἰς τίποτε, ἐκτὸς τοῦ ὅτι θὰ στερηθῶμεν τὸ πολυτιμότερον δι' ἡμᾶς ἀγαθόν, τὴν ἀγάπην πρὸς σᾶς; ἐνῷ σεῖς θὰ πάθετε ἀφ' ἑνὸς τὸ ἴδιον, ἐφ' ὅσον δὲν θὰ ἔχετε ἡμᾶς (ἀγαπητοὺς) καὶ ἀφ' ἑτέρου θὰ
θεωρηθῇτε ὅτι ἀντιτίθεσθε εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ ὅποιον λέ-
γει: «μήπως ὁ Νόμος ἡμῶν καταδικάζῃ ἕνα ἄνθρωπον, ἐάν
20 δὲν ἀκούσῃ πρῶτον καὶ γνωρίσῃ τί κάμνει;».⁴⁹²
- Ἄλλως ἐκεῖνος ὁ ὅποιος μᾶς περιλούει με ὕδρεις, χω-
ρὶς νὰ παρουσιάσῃ καὶ τὴν ἀπόδειξιν τῶν ὧσων λέγει, θὰ
παρουσιασθῇ ὅτι ἔχει δημιουργήσῃ κακὸν ὄνομα εἰς τὸν ἑ-
αυτὸν τοῦ ἐξ αἰτίας τῆς ἀδίκου χρησιμοποίησεως τῶν λό-
γων του. Διότι ἐκεῖνον ὁ ὅποιος δ ι α β α λ λ ε ι πῶς ἄλ-
λως θὰ ἤρμοζε νὰ τὸν ὀνομάζωμεν παρὰ νὰ δώσωμεν εἰς
αὐτὸν τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀκριδῶς τοῦ πράγματος με τὸ ὅποι-
25 ον ἀσχολεῖται;

Λοιπόν, ἄς μὴ εἶναι δ ι α β ο λ ο ς⁴⁹³ ἐκεῖνος ὁ ὅποιος

492. Ἰωάν. 7, 51. Λόγοι τοῦ «κρυφοῦ» μέχρι τότε μαθητοῦ τοῦ Κυρίου Νικοδήμου πρὸς τοὺς Φαρισαίους, δταν ἔστειλαν νὰ Τὸν συλλάβουν. Πρβλ. περὶ δικαιοῦματος ἀπολογίας τοῦ Ρωμαίου πολίτου, τοῦ ὁποίου δικαιοῦματος ἔκαμε χρῆσιν ὁ Ἄπ. Παῦλος εἰπὼν τὸ «Καίσαρα ἐπικαλοῦμαι» (Πρᾶξ. 25, 12).

493. Μὲ σοφίαν ὄντως πνευματικὴν, ἀλλὰ καὶ χρῆσιν τῆς δικανικῆς τέ-
χνης, τὴν ὅποιαν κατεῖχεν, ὁ Μ. Β. παρουσιάζει ἐκ τῶν πραγμάτων ὅτι
εἰς τὸν συκοφάντην τοῦ ἀρμύζουσι αἱ πλέον «πὸνηραὶ προσηγορίαι» (=κακά
ὀνόματα), ἦτοι: α) «π ο ν η ρ ὀ ς» (πόνος) = γεμῆτος πόνους, δυστυ-
χῆς ὁ ἴδιος, ἀλλὰ καὶ προκαλὼν πόνους εἰς τοὺς ἄλλους· β) «δ ι α β ο λ ο ς»
(διά+βάλλω)=ἐκεῖνος ὁ ὅποιος «βάλλει», ρίπτει ἑαυτὸν διὰ μέσου
δύο ἄλλων καὶ τοὺς χωρίζει (ψευδόμενος), ἀρα ὁ ψευδῶς κατηγορῶν, ὁ
συκοφάντης (ὁ Διάβολος ψευδόμενος χωρίζει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸν Θε-
όν)· γ) «κ α τ ἡ γ ο ρ ο ς» (κατὰ+ἀγορεύω)=ἐκεῖνος ὁ ὅποιος λέγει
τί ἐναντίον ἄλλου, ὁ μ η ν υ τ ἡ ς. Κατ' ἀρχὴν τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν εἶ-
ναι «κακόν» ἐφ' ὅσον ἀποδειχθῇ ὅτι ἔχει δίκαιον ὁ κατήγορος. Διὰ τὸν Χρι-
στιανὸν ὅμως ὑπάρχει μόνον ἓν ὄνομα: «δ δ ε λ φ ὀ ς». Ἐμμέσως ἐξ ἄλ-
λου, χωρὶς νὰ τὸ υπογραμμίσῃ μετὰ τῶν ἄλλων ὀνομάτων, χρησιμοποιεῖ
καὶ τὸ ὄνομα «λ ο ἰ δ ο ρ ο ς» (λοιδορῶν)=κακολόγος, ὕβριστής. Πρβλ.
ἀντιστοιχία εἰς Ἐπιστ. 204, § 2, 19-22, σημ. 524 καὶ 525 περὶ τοῦ Νεο-
καισαρείας Ἀταρβίου, περὶ τοῦ ὁποίου πιθανώτατα καὶ πρόκειται, ἐκτὸς
ἐάν τὰ αὐτὰ ἰσχύουν καὶ διὰ τὸν Ε ὁ σ τ ἄ θ ι ο υ Σεβαστείας (βλ. σημ.
508).

Ἄλλὰ μήπως ἀρὰ γε εἶναι κάπως ὑπερβολικαὶ ὅσαι αὐταὶ αἱ «προση-
γορίαι», ὅπως ἰσως θὰ ἐσκέπτετο κανεὶς καὶ διὰ τὰς παρομοίας τῆς Ἐπιστ.
115 (Πρὸς τὴν αἰρετικὴν Σιμπλικιαν, βλ. 4 ΜΒΑ, σ. 29) περὶ τῶν εὐνο-
χων; Νομίζομεν ὅτι ἡ εὐγενής, ἀληθινὴ καὶ ἀγία ψυχὴ τοῦ Μ. Β., δικαιο-
θεῖσα ἐκ τῶν πραγμάτων, εἶχε τὴν ἀπαιτουμένην δ ι α β ο λ ο ς, ὥστε

μας κακολογεῖ, ἀλλὰ κατ' ἡγορος. Ἡ μάλλον μήτε
νὰ ἀνέχεται νὰ ὀνομάζεται κατ' ἡγορος, ἀλλ' ὥς εἶ-
ναι ἀδεύφος, ὁ ὁποῖος θὰ νουθετῇ με ἀγάπην καὶ
θὰ κάμνῃ τὸν ἐλεγχον με σκοπὸν τὴν διόρθωσιν. Ἀλλὰ καὶ
σεῖς νὰ μὴ γίνετε ἀκροαταὶ κακολογιῶν, ἀλλ' ἐξεταιοῦται τῶν
ἀποδείξεων,⁴⁹⁴ μήτε καὶ ἡμεῖς νὰ ἐγκαταλειφθῶμεν ἀθερά-
πευτοι, ἀφοῦ δὲν θὰ φανερώνηται εἰς ἡμᾶς τὸ σφάλμα μας.

30 ἀποδείξω, ¹⁹⁴ μήτε καὶ ἡμεῖς νὰ ἐγκαταλειφθῶμεν ἀθερά-
 πευτοι, ἀφοῦ δὲν θὰ φανερώναται εἰς ἡμᾶς τὸ σφάλμα μας.

3. Ἐξ ἄλλου ὥς μὴ σὰς διακατέχη ἡ ἐξῆς σκέψις, ὅτι δηλαδή «ἡμεῖς οἱ ὅποιοι κατοικοῦμεν εἰς τὰ παράλια εὐρισκόμεθα μακρὰν τοῦ κακοῦ ἀπὸ τῶ ὁποῖον πάσχουν οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι καὶ δὲν ἔχομεν καμμίαν ἀνάγκην τῆς βοήθειας ἀπὸ μέρους τῶν ἄλλων. Ἐπομένως τί μᾶς χρειάζεται ἡ ἐπικοινωνία μετὰ τῶν ἄλλων;». ⁴⁹⁵ Διότι ὁ Κύριος τὰς νήσους ⁴⁹⁶ βεβαίως τὰς ἐχώρισεν ἀπὸ τὴν ξηρὰν μετὰ τὴν θάλασ-

5 σους⁴⁹⁶ δεδαίως τὰς ἐχωρίσεν ἀπὸ τὴν ξηρὰν μετὰ τὴν ὕδατος
σαν, τοὺς κατοικοὺς ὅμως τῶν νήσων μετὰ τοὺς κατοικοὺς
τῆς ξηρᾶς τοὺς συνέδεσε μετὰ τὴν ἀγάπην. Ἄρα, ἀδελφοί, τί
ποτε δὲν μᾶς χωρίζει μετὰς μας, ἐὰν δὲν μᾶς συμβῇ νὰ
πάθωμεν τὸν χωρισμὸν τῆς (ἀμοιβαίας) διαθέσεως. Εἰς εἶ-
ναι ὁ Κύριός μας, μία ἡ πίστις, ἡ ἰδίᾳ ἐλπίς.⁴⁹⁷ Καὶ ἐὰν ἀκό-
μη θεωρῇτε τοὺς ἑαυτοὺς σας ὡς τὴν κεφαλὴν τῆς ὅλης
10 Ἐκκλησίας, δὲν δύναται ἡ κεφαλὴ νὰ εἴπῃ εἰς τοὺς πόδας:
«δὲν ἔχω τὴν ἀνάγκην σας».⁴⁹⁸ Καὶ ἐὰν ἐπίσης τοποθετῇτε

νά δόναται νά θυμῶ ὡς θυμῶ, καίτοι λέγει τὸ «ἀνάσχεσθέ μου τῆς παρ-
ρησίας» (=ἐλευθεροστομίας, Ἐπιστ. 204, 2, 22). Τὴν ἀπάντησιν θυμῶ δι-
δει ὁ ἴδιος εἰς τὴν ἄνω Ἐπιστ. 204, § 4, 29-35. "Οχι ἀπλῶς εἰδέχτο,
ἀλλὰ ζητεῖ κ ρ ί σ ι ν, ἔ λ ε γ χ ο ν θυμῶσιον, ἀλλ' ὅχι κατὰκρῖναι,
συκοφαντίαν. Νά κρίνουν δὲ τὸ πρῶγμα οἱ ἐπίσκοποι, οἱ κληρικοί, ὑπευθύ-
νως δέ.

494. Εἰς τὸ καίμενον: «ἐλέγχων». Ἡ λέξις «ἐ λ ε γ χ ο ς» ἐδῶ χρησιμοποιεῖται ἐπίσης μετὰ τὴν δικανικὴν τῆς ἐννοίαν. Σημαίνει δὲ «ἐλεγ-
χος»=μέσον ἐλέγχου, ἀποδείξεως, δοκιμῇ, πείραγμα, βάσανος, κριτήριον, ἀ-
νέκρισις, ἐξέτασις, ἀλλὰ καὶ ἀνασκευή, ἀναίρεσις.

495. Πιθανόν οι λόγοι αυτοί να χρησιμοποιούνται υπό το Μ. Β. κατά ρητορικών σχήμα λόγου και να μη είναι λόγοι των παραλιωτών επισκόπων. Φαίνεται όμως ότι κάτι σχετικών θα είχαν αναφερθή εις αὐτόν.

φαίνεται όμως ότι κάτι σχετικών θα είχε αναφερθεί εις αυτούς.

496. Ἀρὰ γε αἱ «ν ἡ σ ο ι» ὑπονοοῦν μετὰ τῶν παραλιωτῶν καὶ νησιώτας ἐπισκόπους; Μάλλον οὐκ, ἐκτός ἐάν ἐννοοῦνται καὶ παραλιώται τῆς ἀπέναντι τῶν μικρασιατικῶν παραλιῶν τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τοὺς ὁποίους «ἐχώριζεν» ὄντως ἡ θάλασσα. Ἄλλ' ἐδῶ ἀπλῶς λαμβάνει ἀφορμὴν ὁ Μ. Β. ἀπὸ τῆν ἐ ι κ ὀ ν α τῆς θαλάσσης, διὰ τὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν ο ὀ σ ι - α ν, τὴν περὶ ἀγάπης, εἰρήνης καὶ ἐνότητος λόγον, ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ τὸ θέμα τῆς Ἐπιστολῆς, ἀφοῦ ἄρθρον αἱ «χωρίζουσι» δια-βολαί. Π α ρ ὁ λ ι α πάντως ἐννοοῦνται τὰ μικρασιατικά-ποντικά, ἐφ' ὅσων εἰς τὴν Ἐπιστ. 206, 13, πρὸς τὸν «παραλιώτην» ἐπίσκοπον Ἐλπίδιον ἀναφέρονται τὰ Κ ὀ μ α ν α (ποντικά ἡ καππαδοκικά — βῆτηρχον δύο) ὡς τόπος μελλοντικῆς συναντήσεως.

497. Πρδλ. Ἐφεσ. 4, 4 - 5.

498. Α' Κορ. 12, 21. Πρόκειται περί της θαυμασίας και κλασσικής

15 τὸν ἑαυτὸν σας εἰς μίαν ἄλλην θέσιν τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, δὲν δύνασθε νὰ λέγετε εἰς ἡμᾶς τοὺς ἄλλους, οἱ ὅποιοι ἀνήκομεν εἰς τὸ ἴδιον σῶμα, ὅτι «δὲν ἔχομεν τὴν ἀνάγκην σας». Διότι καὶ αἱ χεῖρες ἔχουν ἀνάγκην ἢ μία τῆς ἄλλης, καὶ οἱ πόδες στηρίζονται μεταξύ των, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ μὲ τὴν ἁρμονικὴν συνεργασίαν κατορθώνουν τὴν καθαρὰν ἀντίληψιν (τῶν φαινομένων).

20 Ἡμεῖς θεβαίως ἀναγνωρίζομεν τὴν ἀδυναμίαν μας καὶ ἐπιδιώκομεν τὴν ἰδικὴν σας ὁμόνοιαν. Διότι γνωρίζομεν καλῶς ὅτι, καὶ ἐὰν ἀκόμη δὲν εὗρίσκεσθε πλησίον μας σωματικῶς, μὲ τὴν βοήθειαν τῶν προσευχῶν σας θὰ μᾶς προξενήσετε μεγάλην ὠφέλειαν κατὰ τὰς πλέον πιεστικὰς περιστάσεις. Σεῖς ὅμως δὲν εἶναι οὔτε εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἀξιοπρεπὲς οὔτε εἰς τὸν Θεὸν εὐάρεστον νὰ χρησιμοποιοῖτε (περὶ ἡμῶν) τοιαύτας λέξεις, τὰς ὁποίας «οὔτε τὰ εἰδωλολατρικὰ ἔθνη» δὲν χρησιμοποιοῦν, «τὰ ὁποῖα δὲν γινώρουν τὸν (ἀληθινόν) Θεόν».⁴⁹⁹ Ἐν τούτοις, καὶ αὐτὰ ἀκόμη, καθὼς ἔχομεν ἀκούσει, ἂν καὶ κατοικοῦν χώραν ἢ ὁποῖα ἐξασφαλίζει εἰς αὐτὰ αὐτάρκειαν εἰς ὅλα, χάριν ὅμως τοῦλάχιστον τοῦ ἀγνώστου μέλλοντος δέχονται εὐχαρίστως τὴν μεταξύ των⁵⁰⁰

εἰ κ ὁ ν ο ς τ ὠ ν μ ε λ ῶ ν τ ο ὗ σ ῶ μ α τ ο ς τοῦ Ἀπ. Παύλου (στ. 12-27), τὴν ὁποῖαν καὶ ἄλλοι, ἀλλ' ἰδίᾳ εἰς τὴν Ἐπιστ. 97 (Πρὸς τὴν βουλὴν τῶν Τυάων, βλ. 3 MBA, σ. 112-114) χρησιμοποιοῖ καὶ ἀναπτύσσει κατὰ παράλληλον καὶ θαυμαστὸν ἐπίσης, τρόπον ὁ Μ. Β. Τὸ θέμα εἶναι καὶ ἐκεῖ τὸ αὐτό, ἀλλ' ὁ λόγος εἶναι περισσότερον περὶ εἰ ρ ῆ ν η ς, εἶναι «ἡ Ἐπιστολὴ τῆς εἰρήνης»!

499. Α' Θεο. 4, 5. Ἐδῶ πλέον λέγει σαφῶς: δὲν πρέπει «νὰ χρησιμοποιῆτε τοιαύτας λέξεις», εἴτε ὥτως τὰς ἐχρησιμοποίησαν μὲ τὴν γλῶσσαν εἴτε μὲ τὴν συμπεριφορὰν των.

500. Εἰς τὸ κεῖμενον: «πρὸς ἀλλήλους», ἀντὶ «πρὸς ἀλλήλα», σχῆμα κατὰ τὸ νοοῦμενον. Ἀρὰ γε ἀναφέρεται ὁ Ἅγιος εἰς συγκεκριμένην γνωσθὴν του περιπτώσιν ἢ ὁμιλεῖ γενικῶς; Ἀσφαλῶς πάντως ἐγινώριζε τόσον τὴν περίπτωσιν τῶν κατοικοῦντων τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα «ἔθνων», τὰ ὁποῖα συνηγοῦντο κατὰ τοὺς πολέμους, ὅπως τοὺς Μηδικούς, ὅσον ἰσως καὶ τῶν Κρητῶν. Τῶν τελευταίων μάλιστα ὁ συνασπισμὸς εἰς περιπτώσεις ἐπερχομένου ἐχθροῦ ὠνομάσθη «Σ υ γ κ ρ η τ ι σ μ ὸ ς» καὶ καθιερώθη ὡς ὁ ρ ο ς θρησκευτολογικὸς ἰδίᾳ σημαίνων τὴν ἀνάμειξιν καὶ συγχύεισιν διαφορῶν θρησκειῶν καὶ τύπων λατρείας. Εἶναι, δυστυχῶς, τὸ ἀνάλογον θρησκευτολογικῶς ὥτως τοῦ λεγομένου «Οἰκουμενισμοῦ» τῶν ἡμερῶν ἡμῶν εἰς τὸ πολυπροσωπώτατον καὶ παναιρετικώτατον «πρόσωπον» τοῦ λεγομένου ἐπίσης «Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν». Ἀλλ' ἐνθὶ ὁ Μ. Β. ζ η τ ε ι ἐ ν ὀ τ η τ α χ ἄ ρ ι ν τ ῆ ς ἀ κ ε ρ α ἰ ὅ τ η ς Π ῖ σ τ ε ω ς καὶ Π α ρ α δ ὶ σ ε ω ς κατὰ τρόπον μὴ ἐπιδεχόμενον συμβιβασμούς, οἱ θρησκευτικοὶ Συγκρητισταὶ-Οἰκουμενισταὶ τῆς σήμερον ἔχουν ὡς τ α κ τ ι κ ῆ ν, ἀλλὰ καὶ σ κ ο π ὸ ν αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν ἀλλόκοτον συμβιβασμὸν καὶ τὴν συμφορὰν καὶ σύγκρασιν καὶ σύγχυσιν, ταυτοχρόνως δὲ καὶ τὴν αὐτοτέλειαν καὶ διακρίσιν, τὸν ὁ ς σ ι α σ τ ι κ ὸ ν χ ω ρ ι σ μ ὸ ν. Πρόκειται, δηλαδὴ ὥτως περὶ μιᾶς «διπλωματικῆς» ἐνότητος καὶ φιλίας, περὶ τῆς ὁποίας ὁ λόγος περιττός. Πάντως πρέπει νὰ θαυμάζῃ κανεὶς τὴν μεγαλοφυᾶ καὶ ἀληθῶς οἰκουμενικὴν προσωπικότητα τοῦ Μ. Β. καὶ ὁ ὅ τ ι εἰς τὰς Ἐπιστολάς του ἀπουσιάζει καὶ ἡ ἰδέα ἀπλῶς τῆς «δ ι π λ ω μ α τ ι α ς», μάλιστα ἐπὶ πεδίου θρησκευτικοῦ!

- 25 συμμαχίαν καὶ ἐπιδιώκουν τὴν ἐπικοινωνίαν ὡς πρόξενον κάποιας ὠφελείας.

Ἀντιθέτως ἡμεῖς,⁵⁰¹ ἂν καὶ εἴμεθα πνευματικά τέκνα σπουδαίων Πατέρων, οἱ ὅποιοι ὥρισαν μέσῳ τῶν μικρῶν σημείων (τῶν Ἐπιστολῶν) νὰ κυκλοφοροῦν τὰ σύμβολα αὐτὰ τῆς ἐπικοινωνίας ἀπὸ τὸ ἐν ἄκρον τῆς γῆς εἰς τὸ ἄλλο καὶ ὅλοι νὰ εἶναι πρὸς ὅλους ὡς συμπολίται καὶ φίλοι, τώρα ἀποχωρίζομεν τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀπὸ τὴν (λοιπὴν)
 30 Οἰκουμένην⁵⁰² καὶ οὔτε ἐντρεπόμεθα εἰς τὴν ἀπομόνωσιν οὔτε θεωροῦμεν τὴν διάστασιν τῆς ὁμοιοῦς ὡς πρόξενον ζημίας οὔτε φρίττομεν διότι ἐφαρμόζει εἰς ἡμᾶς ἡ φοβερὰ προφητεία τοῦ Κυρίου μας, ὁ Ὅποιος εἶπεν: «ἐνεκα τοῦ ὅτι θὰ πληθύνῃ ἡ παρανομία (καὶ θὰ ἐξαπλωθῇ ἡ κακία), θὰ ψυχρανθῇ ἡ ἀγάπη τῶν περισσοτέρων» (ἀνθρώπων πρὸς τὸν
 35 Θεὸν καὶ τὸν πλησίον).⁵⁰³

4. Μὴ ὁμως, ἀδελφοὶ τιμιώτατοι, μὴ τὸ ἀνεχθῇτε αὐτό. Ἀντιθέτως, ἀκόμη καὶ διὰ τὰς ἐλλείψεις τοῦ παρελθόντος παρηγορήσατέ μας μὲ ἐπιστολάς εἰρηνευτικὰς καὶ φιλικὰς προσφωνήσεις, εἰς τρόπον ὥστε μὲ κάποιαν μαλακὴν ἐπαφήν (περιποίησιν) νὰ ἀνακουφίσετε τὴν πληγὴν⁵⁰⁴ τῆς καρδίας μας, τὴν ὁποίαν ἐδημιουργήσατε ἐξ αἰτίας τῆς προηγούμενης ἀμελείας σας. Καὶ εἴτε οἱ ἴδιοι θέλετε νὰ ἔλθετε
 5 εἰς συνάντησίν μας καὶ μόνοι σας νὰ ἐξετάσετε τὰς ἀσθενείας μας, ἔαν ἀληθῶς εἶναι τοιαῦται, ὅπως ἔχετε ἀκούσει ἢ ὅπως μὲ τὰς μεγαλοποιήσεις τοῦ ψεύδους σᾶς ἀναφέρονται ὡς πολὺ σοβαρὰ τὰ σφάλματά μας, ἅς γίνῃ καὶ αὐτό. Ἡμεῖς εἴμεθα ἔτοιμοι μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας νὰ ὑποδεχθῶμεν
 10 τὴν παρουσίαν σας καὶ νὰ ἐκθέσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας εἰς ἀκριβῇ ἔλεγχον, ἀρκεῖ μόνον νὰ προηγήται (καὶ νὰ διέτῃ) ἡ ἀγάπη εἰς ὅσα θὰ γίνουν. Εἴτε ἐπίσης θέλετε πλησίον σας νὰ ὑποδείξετε κάποιο μέρος,⁵⁰⁵ ὅπου νὰ ἔλθωμεν καὶ ἀντιδι' ἑσᾶς νὰ ἐκπληρώσωμεν ἡμεῖς τὸ χρέος τῆς ἐπισκέψεως καὶ νὰ προκαλέσωμεν τὴν ἀναγκαίαν ἐξέτασιν τοῦ ἑαυτοῦ

501. Κατ' ἀκρίβειαν «ἡμεῖς» - σεις, ἂν καὶ εἰς τὸ «ἡμεῖς» περιέχεται καὶ τὸ «ἡμεῖς», τὸ ὅποion θὰ ἀντελαμβάνοντο ἀσφαλῶς καὶ οἱ παραλιῶται.

502. Βλ. ἀνωτέρω ἀρχὴν § 3. Ἡ (λοιπὴ) «οἰκουμένη» (γῆ), οἱ λοιποὶ, «οἱ π ο λ λ ο ι» τῶν ἀνθρώπων, ὡς εἶπον. Οἱ κατωτέρω λόγοι περὶ ἐ ν τ ρ ο π η ς, ζ η μ ί α ς, θ ι α σ π α σ μ ο ς, φ ρ ί κ η ς, φ ό θ ο υ εἶναι χαρακτηριστικώτατοι! Ὅπως, οὐδὲν φοβερώτερον τοῦ ἀντιθέτου τῆς ἀγάπης καὶ ἐνότητος, ἤτοι τοῦ Δια - βόλου, τοῦ ὁποῦ «καρπὸς» εἶναι τὰ ἀντέρω, ὡς ἀντιστοιχῶς «καρπὸς τοῦ Πνεύματός ἐστιν ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη...» (Γαλ. 5, 22).

503. Ματθ. 24, 12.

504. Μετὰ τὴν δικανικὴν, ἢ ἱ α τ ρ ι κ ῇ ὁρολογίᾳ καὶ αἱ ἀντίστοιχοι εἰκόνες. Ἡ πραγματικὴ «ιατρικὴ διάγνωσις» καὶ ὁ «ἐλεγχος» - ἐξέτασις θὰ ἀποκαλύψουν τὴν ἀλήθειαν.

505. Τελικῶς ὠρίσθησαν τὰ Κ ό μ α ν α, ἄγνωστον ἂν τὰ ποντικά ἢ τὰ καπαδοκικά (βλ. καὶ σημ. 496 καὶ Ἐπιστ. 206, ὅπου εἰδικώτερον ὁ λόγος περὶ Κομάνων).

- 15 μας, εἰς τρόπον ὥστε καὶ τὰ προηγούμενα νὰ θεραπευθοῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ μὴ ἀφήσωμεν καμμίαν θέσιν εἰς τὰς συκοφαντίας, καὶ αὐτὸ ἄς γίνῃ. Διότι ὅπωςδήποτε, ἂν καὶ ἐκ φύσεως φέρωμεν σάρκα ἀδύνατον, ὅμως, ἕως ὅτου ἀναπνέομεν, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι⁵⁰⁶ νὰ μὴ παραλείπωμεν τίποτε ἀπὸ ὅσα συντελοῦν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ.⁵⁰⁷
- 20 Μὴ λοιπὸν παρανοήσετε τὴν παράκλησίν μας αὐτὴν καὶ μὴ μᾶς ἀναγκάσετε νὰ ἐκφράσωμεν καὶ εἰς ἄλλους τὸν πόνον μας. Διότι, πρέπει νὰ γνωρίζετε, ἀδελφοί, ὅτι μέχρι τώρα μόνοι ὑποφέρομεν τὴν λύπην μας, ἐπεὶδὴ ἐντρεπόμεθα νὰ γνωστοποιήσωμεν τὴν ἰδικὴν σας δυσარέσκειαν (καὶ ἀποξένωσιν) ἀπέναντί μας εἰς ὅσους ἀπὸ μακρὰν ἐπικοινωνοῦν μαζί μας,⁵⁰⁸ ὥστε μήτε ἐκείνους νὰ λυπήσωμεν μήτε νὰ χαροποιήσωμεν ὅσους μᾶς μισοῦν. Σᾶς ἀποστέλλω δὲ τώρα αὐτὴν τὴν Ἐπιστολὴν προσωπικῶς ἐγώ, πλὴν ὅμως τὴν γράφω κατὰ (κοινήν) ἀπόφασιν ὄλων τῶν ἀδελφῶν (ἐπισκόπων) τῆς Καππαδοκίας. Μάλιστα μὲ παρεκάλεσαν οὗτοι νὰ μὴ χρησιμοποιήσω ὡς γραμματοκομιστὴν ὅποιον τυχὸν εὕρω, ἀλλ' ἀνθρώπον ὁ ὁποῖος θὰ δύναται μὲ τὴν συνέσιν μὲ τὴν ὁποίαν τὸν ἔχει προικίσει ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ νὰ συμπληρώσῃ ὅσα εἰς τὴν Ἐπιστολὴν μας παρελείψαμεν
- 30 ἀπὸ φόβον μήπως καταντήσωμεν εἰς ἀπεραντολογίας. Ἐννοοῦμεν δηλαδὴ τὸν λίαν ἀγαπητὸν μας καὶ εὐλαδέστατον ἀδελφὸν Πέτρον⁵⁰⁹ τὸν συμπρεσβύτερον, τὸν ὁποῖον (σᾶς παρακαλοῦμεν) νὰ ὑποδεχθῇτε μὲ ἀγάπην καὶ νὰ ἐξαποστείλετε εἰς ἡμᾶς μὲ αἰσθήματα εἰρήνης, ὥστε νὰ ἔλθῃ εἰς ἡμᾶς ὡς ἀγγελιαφόρος ἀγαθῶν εἰδήσεων.

506. Εἰς τὸ καίμενον «ἐπεύθυνον»=δοσῖλογοι. Ἐναντι τοῦ χρέους καὶ τῆς εὐθύνης αὐτῆς ὁ Μ. Β. «ἐνεδυναμώμετο ἀπὸ ἀσθενείας καὶ ἐγίνετο ἰσχυρὸς ἐν πολέμῳ» κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἐνότητος τῶν Ἐκκλησιῶν (πρβλ. Ἐβρ. 12, 34).

507. Πρβλ. Ἐφεσ. 4, 12 καὶ Α' Κορ. 14, 5, 12.

508. Τὰ αὐτὰ περίπου λέγει καὶ εἰς τὴν παρομοίαν ἐπομένην Ἐπιστολὴν 204, § 7, 19-25. Βλ. ἐκεῖ καὶ ποῖοι οἱ «κοινωνοῦντες» ἐγγύθεν καὶ «π. ὁ ρ ρ ω θ ε ν». Ὑπὸ τοὺς τελευταίους ἐννοοῦνται περισσότερο οἱ Δυτικοί.

Τὴν δυσαρέσκειαν καὶ ἀποξένωσιν εἶχε δημιουργήσει κυρίως ὁ Εὐστάθιος Σεβαστείας, περὶ τοῦ ὁποίου πολλάκις ἔχομεν διμιλῆσαι (βλ. ἰδίᾳ Ἐπιστ. 1, 1 ΜΒΑ, σημ. 3, σ. 49 καὶ Ἐπιστ. 99, καὶ 130 ἰδίᾳ). Ἐπεδίωκεν ὁ Μ. Β. καὶ προητοίμαζε τὴν ἔνωσιν ὄλων τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων διὰ τὴν καταδίκην τῶν Ἀρειανῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ ἐγένετο εἰς τὴν Β' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον (381), τῆς ὁποίας ἡ συγκρότησις προητοιμάσθη σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τοῦ Μ. Β., ἐφ' ὅσον αὐτὸς καθήρθη καὶ τοὺς πρωταγωνιστάς ἐκείνης. Ἰσως ἐννοεῖται ἀκόμη ὁ Νεοκαισαρείας Ἀττάριος (βλ. ἐπομένην Ἐπιστ. 204, σημ. 524). Ἀπὸ κοινοῦ ἢ ἀνεξαρτήτως εἶχον δυσφημῆσαι τὸν Μ. Β. εἰς τοὺς παραλιώτας ἐπισκόπους.

509. Πρόκειται περὶ τοῦ καὶ κατὰ σάρκα ἀδελφοῦ τοῦ Μ. Β. καὶ μετὰ ταῦτα ἐπισκόπου Σεβαστείας, περὶ τοῦ ὁποίου βλ. 1 ΜΒΑ, Εἰσαγωγή, σ. 18 καὶ σημ. 361, σ. 131. Ἐπίσης Ἐπιστ. 119, 1-2.

**ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ**

**ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
Α Π Α Ν Τ Α**

ΤΟΜΟΣ 5

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ 165 - 203

Κείμενον: Y. Courtonne

**Saint Basile, Lettres, τ. II, Paris 1961, σελ. 100 - 180
(ἔκδ. «Les Belles Lettres» - Budé).**

ΑΣΧΟΛΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Παλαιάν ἡμῖν εὐχὴν ὁ ἅγιος Θεὸς ἐξεπλήρωσε κατα-
 ξιώσας ἡμᾶς γράμμασι τῆς ἀληθινης σου θεοσεβείας
 ἐντυχεῖν. Τὸ μὲν γὰρ μέγιστον καὶ τῆς μεγίστης σπουδῆς
 ἄξιον αὐτόν σε ἰδεῖν καὶ ὁφθῆναι σοι καὶ τῶν ἐν σοὶ τοῦ
 Πνεύματος χαρισμάτων δι' ἑαυτῶν ἀπολαύσαι. Ἐπειδὴ δὲ 5
 τοῦτο ἢ τε τοῦ τόπου διάστασις ἀφαιρεῖται καὶ οἱ ἰδίᾳ
 ἑκάτερον ἡμῶν κατέχουσιν περιστάσεις, δευτέρας εὐχῆς
 ἄξιον γράμμασι συνεχέσι τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης τρέφεσθαι
 τὴν ψυχὴν. Ὁ καὶ νῦν ἡμῖν ὑπῆρξεν, ὅτε ἐλάβομεν εἰς
 χεῖρας τὴν ἐπιστολὴν τῆς συνέσεώς σου. Πλέον γὰρ ἢ 10
 διπλασίους ἐγενόμεθα τῇ ἀπολαύσει τῶν ἐπεσταλμένων.
 Καὶ γὰρ ἦν τῷ ὄντι καὶ αὐτὴν σου καθορᾶν τὴν ψυχὴν
 οἷον δι' ἐσόπτρου τινὸς τῶν λόγων διαφανομένην.
 Πολυπλασίονα δὲ ἡμῖν τὴν εὐφροσύνην ἐποίει οὐ μόνον τὸ
 τοιοῦτον εἶναι σε ὅποιον ἢ πάντων μαρτυρία παρίστησιν. 15
 ἀλλ' ὅτι τὰ ἐν σοὶ καλὰ τῆς πατρίδος ἡμῶν ἐστὶ σεμνο-
 λογήματα. Οἷον γὰρ εὐβαλὴς τις κλάδος βίζης γενναίας
 ἀφορμηθεὶς τῶν πνευματικῶν καρπῶν τὴν ὑπερορίαν
 ἐνέπλησας. Ὡστε εἰκότως ἡ πατρίς ἡμῶν τοῖς οἰκειοῖς
 βλαστήμασιν ἐπαγάζεται. Καὶ ἡνίκα τοὺς ὑπὲρ τῆς 20
 πίστεως ἀγωνάς διήθλεις, ἐδόξαζε τὸν Θεὸν ἀκούουσα
 τὴν τῶν Πατέρων ἀγαθὴν κληρονομίαν διαφυλαττομένην

CLXV. — Titulus ἀσכולίῳ ἐπισκόπῳ θεσσαλονίκῃς Maur:
 ἀσכולίῳ VP τῷ αὐτῷ BLC ἀσכולίῳ ἁγίου λείψανον στείλαντι: τῇ
 πατρίδι M.

1 παλαιάν: πάλαι L || 6 αἱ om. B || 7 ἑκάτεροθ: -ρων L || 8 τῆς:
 τοῖς B || ἀγάπης: ἀγάπη B || 11 διπλασίους: -σίῳ L || 12 ordo
 καθορᾶν σου BLC || 22 διαφυλαττομένην: φυλαττομένην M.

ἐν σοί. Οἶα δέ σου καὶ τὰ παρόντα; Μάρτυρι νέον
 ἀνθήσαντι ἐπὶ τῆς γείτονος ὑμῖν βαρβάρου τὴν ἐνεγκοῦσαν
 ἐτίμησας, οἷόν τις εὐγνώμων γεωργὸς τοῖς παρασχομένοις 15
 τὰ σπέρματα τὰς ἀπαρχὰς τῶν καρπῶν ἀποπέμπων.
 Ὅντως πρέποντα ἀθλητῇ Χριστοῦ τὰ δῶρα· μάρτυς τῆς
 ἀληθείας ἄρτι τὸν τῆς δικαιοσύνης ἀναδησάμενος στέφα-
 νον, ὃν καὶ ὑπεδεξάμεθα χαίροντες καὶ ἐδοξάσαμεν τὸν
 Θεὸν τὸν ἐν πάσι τοῖς ἔθνεσι πληρώσαντα λοιπὸν τὸ 30
 εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. Παρακέκλησο δὲ καὶ
 ἡμῶν τῶν ἀγαπώντων σε μεμνησθαι ἐν ταῖς προσευχαῖς
 καὶ σπουδαίως ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν προσεύχεσθαι τῷ
 Κυρίῳ, ἵνα καταξιωθῶμέν ποτε ἄρξασθαι καὶ αὐτοὶ δου-
 λεύειν τῷ Θεῷ, κατὰ τὴν ὁδὸν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ ἃς 35
 ἔδωκεν ἡμῖν εἰς σωτηρίαν.

CLXVI

ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Τὰ πάντα τίμιος ὢν ἡμῖν καὶ τῶν φίλων ἐν τοῖς γνησίοις
 ὁ αἰδεσιμώτατος ἀδελφὸς ἡμῶν Εὐπράξιος τιμιώτερος
 ὄφθη καὶ γνησιώτερος ἐκ τῆς περὶ σέ διαθέσεως· ὃς γε
 καὶ νῦν οὕτως ὥρμησε πρὸς τὴν σὴν θεοσέβειαν (ὅν' εἶπω
 τὸ τοῦ Δαβὶδ) ὥς ἔλαφος πολὺ δίψος καὶ οὐ φορητὸν 5
 ποτίμῳ καὶ καθαροῖ πηγῇ καταψύχουσα. Καὶ μακάριος ὁ
 σοὶ πλησιάζειν ἡξιωμένος. Καὶ μακαριώτερος δὲ ὁ τοῖς
 ὑπὲρ Χριστοῦ παθήμασι καὶ τοῖς ὑπὲρ ἀληθείας ἰδρῶσι

23 σου : σοι VML || μάρτυρι : μαρτυρεῖ PL || 24 ἀνθήσαντι : ἀθλήσαντα
 PL || 26 ἀποπέμπων : ἐκπέμπων L || 27-28 μάρτυς ... ἀναδησάμενος :
 μάρτυρα... ἀναδησάμενον LP² || 35 θεῷ : κυρίῳ C || 36 σωτηρίαν :
 σωτηρίαν αὐτοῦ C.

CLXVI. — Exstat tantum in C. Titulus εὐσεβίῳ ἐπισκόπῳ
 σαμοσάτων Maur : εὐσεβίῳ ἐπισκόπῳ σαμοσάτων πρεσβύτερος ὢν C.
 6-7 καὶ μακάριος ὁ σοὶ πλησιάζειν ἡξιωμένος om. C add. Maur.

τοιαύτην ἐπιθείς κορωνίδα ἥς ὀλίγοι τῶν φοβουμένων τὸν
 Θεὸν τετυχήκασιν. Οὐ γὰρ ἀβασάνιστον ἐπεδείξω τὴν 10
 ἀρετὴν οὐδὲ ἐν εὐδίας καιρῷ μόνον ὀρθῶς ἐπλευσας καὶ
 τὰς τῶν ἄλλων ψυχὰς ἐκυβέρνησας, ἀλλ' ἐν ταῖς δυσχε-
 ρείαις τῶν πειρασμῶν ἀνεφάνης καὶ τῶν διωκόντων γέγο-
 νας ὑψηλότερος τῷ γενναίως μεταστῆναι τῆς ἐνεγκούσης.
 Καὶ ἄλλοι μὲν τὸ πατρῷον ἔδαφος ἔχουσιν, ἡμεῖς δὲ τὴν 15
 ἄνω πόλιν, καὶ ἄλλοι τὸν ἡμέτερον ἴσως θρόνον, ἡμεῖς δὲ
 Χριστόν. Ὡ τῆς πραγματείας! Οἶων ὑπεριδόντες, οἷα
 κεκομίσμεθα! Διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, πιστεύω
 δὲ ὅτι καὶ ἐξελευσόμεθα εἰς ἀναψυχὴν. Οὐ γὰρ εἰς τέλος
 ἐγκαταλείψει ἡμᾶς ὁ Θεὸς οὐδὲ περιόψεται τὸν ἄρθον 20
 λόγον δεδιωγμένον, ἀλλὰ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ὀδυνῶν
 ἡμῶν αἱ παρακλήσεις αὐτοῦ εὐφρανουσιν ἡμᾶς. Τοῦτο μὲν
 οὖν καὶ πιστεύομεν καὶ εὐχόμεθα. Σὺ δέ, παρακαλῶ,
 ὑπερέυχου τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, καί, ὅσας ἂν ἐμπίπτῃ
 καιρὸς, ἐδλογεῖν ἡμᾶς διὰ γραμμάτων μὴ κατόκνει καὶ 25
 εὐθυμοτέρους ποιεῖν τὰ κατὰ σαυτὴν δηλῶν, ὃ ποιῆσαι
 νῦν κατηξίωσας.

CLXVII

ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Καὶ γράφων καὶ μεμνημένος εὐφραίνεις ἡμᾶς, καί, τὸ
 τούτου μεῖζον, ἐδλογὼν ἡμᾶς ἐν τοῖς γράμμασιν. Ἡμεῖς
 δέ, εἰ μὲν ἄξιοι τῶν σῶν παθημάτων καὶ τῆς ὑπὲρ Χριστοῦ
 ἀθλήσεως, εὐχόμεθα ἰδεῖν τὴν σὴν θεοσέβειαν καὶ τύπον
 λαβεῖν τῆς ἐν τοῖς παθήμασι καρτερίας. Ἐπειδὴ δὲ ἀνάξιοι 5
 τούτου τυγχάνομεν πολλὰς ὀλίψεις καὶ ἀσχολίαις ἐνεχό-
 μενοι, ὃ δευτέρον ἐστὶ ποιοῦμεν, προσαγορεύομεν τὴν σὴν

23 σὺ Maur: σοὶ C.

CLXVII. — Exstat tantum in LC. Titulus εὐσεβίῳ ἐπισκόπῳ
 σαμοσάτων: τῷ αὐτῷ βασιλεῖος C.

τελειότητα καὶ ἀξιοῦμεν μὴ κάμνειν σε μεμνημένον ἡμῶν.
 Οὐ γὰρ ὠφέλεια μόνον ἡμῖν τῶν σῶν καταξιοῦσθαι γραμ-
 μάτων, ἀλλὰ καὶ καύχημα πρὸς τοὺς πολλοὺς καὶ καλλώ- 10
 πισμα, ὅτι λόγος ἡμῶν ἐστὶ παρὰ ἀνδρὶ τοσοῦτῳ τὴν
 ἀρετὴν καὶ τοσαύτην ἔχοντι πρὸς Θεὸν οἰκειότητα ὥστε
 καὶ ἄλλους οἰκιοῦν δύνασθαι καὶ λόγῳ καὶ ὑποδείγματι.

CLXVIII

ΑΝΤΙΟΧΩ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΩ ΑΔΕΛΦΙΔΩ
 ΣΥΝΟΝΤΙ ΕΝ Τῇ ΕΞΟΡΙΑ

“Ὅσον δδύρομαι τὴν Ἐκκλησίαν τὴν στερηθεῖσαν τῆς
 τοῦ τοιοῦτου ποιμένος ἐπιστασίας, τοσοῦτον μακαρίζω
 ὑμᾶς καταξιοθέντας ἐν τοιοῦτῳ καιρῷ συνεῖναι ἀνδρὶ τὸν
 μέγαν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας διαθλοῦντι ἀγῶνα. Πέπεισμαι
 γὰρ ὅτι ὁ Κύριος καὶ ὑμᾶς τῆς αὐτῆς μερίδος καταξιώσει 5
 τοὺς καλῶς ἀλείφοντας καὶ ἐπεγείροντας αὐτοῦ τὴν
 προθυμίαν. Ἡλικὸν δὲ κέρδος ἐν ἡσυχίᾳ βαθεῖα ἀπολαύειν
 ἀνδρὸς τοσαῦτα μὲν ἐκ τῆς μαθήσεως, τοσαῦτα δὲ ἐκ τῆς
 πείρας τῶν πραγμάτων συνειληχότος; Ὡστε πέπεισμαι
 ὑμᾶς νῦν ἐγνωκέναι τὸν ἄνδρα ἡλικὸς ἐστὶ τὴν σύνεσιν, 10
 διότι ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ καὶ αὐτὸς τὴν διάνοιαν
 εἶχεν εἰς πολλὰ σχιζομένην καὶ ὑμεῖς οὐκ ἤγετε σχολὴν
 ἀπὸ τῶν τοῦ βίου πραγμάτων, ὥστε ὅλοι προσκεῖσθαι τῷ
 πνευματικῷ νάματι τῷ ἀπὸ καθαρᾶς καρδίας τοῦ ἀνδρὸς
 προχομένῳ. Ἀλλὰ παράσχοι ὁ Κύριος ὑμᾶς καὶ αὐτῷ 15
 παράκλησιν εἶναι καὶ αὐτοὺς μὴ δεῖσθαι τῆς ἐτέρων
 παρηγορίας. Ὅπερ οὖν καὶ πέπεισμαι περὶ τῶν καρδιῶν
 ὑμῶν τεκμαιρόμενος τῇ τε ἑμαυτοῦ πείρᾳ ἣν πρὸς ὀλίγον

CLXVIII. — In titulo ἀδελφιδῶ: ἀδελφῶ B || τῇ om. LC.

4 εὐσεβείας: ἐκκλησίας M || 12 ordo εἰς πολλὰ σχιζομένην εἶγε
 LC || 15 προχομένων: προσ/- M || αὐτῷ: αὐτὸ M.

ὕμῳ ἐπειράθην καὶ τῇ μεγάλῃ διδασκαλίᾳ τοῦ καλοῦ
καθηγητοῦ οὗ μίᾳς ἡμέρας συνουσία αὐταρκεῖς ἐφόδιον 20
πρὸς σωτηρίαν·

CLXIX

ΓΡΗΓΟΡΙΩ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

Πράγμα μὲν ὑπέστης ἐπιεικὲς καὶ ἡμερον καὶ φυλάν-
θρωπον τὴν τοῦ καταφρονητοῦ Γλυκερίου (τέως γὰρ οὕτω
γράφομεν) αἰχμαλωσίαν συναγαγὼν καὶ τὴν κοινὴν ἀσχη-
μοσύνην ἡμῶν, ὥς οἶόν τε ἦν, συγκαλύψας. Δεῖ δὲ ὅμως
τὴν σὴν εὐλάβειαν, μαθοῦσαν τὰ κατ' αὐτόν, οὕτω λῦσαι 5
τὴν ἀτιμίαν. Οὗτος δ' νῦν σοβαρὸς καὶ σεμνὸς ὑμῖν Γλυ-
κερίος ἐχειροτονήθη μὲν παρ' ἡμῶν τῆς κατὰ Οὐήνεσαν
Ἐκκλησίας διάκονος, ὥς καὶ τῷ πρεσβυτέρῳ διακονήσων
καὶ τοῦ ἔργου τῆς ἐκκλησίας ἐπιμελησόμενος. Καὶ γάρ
ἐστίν, εἰ καὶ τὰ ἄλλα δύστροπος ὁ ἀνὴρ, ἀλλὰ τὰ ἐπίχειρα 10
οὐκ ἀφυής. Ἐπεὶ δὲ κατέστη, τοῦ μὲν ἔργου ἡμέλησε
τοσοῦτον ὅσον οὐδὲ τὴν ἀρχὴν γεγονότος. Παρθένους δὲ
ἀθλίας συναγαγὼν κατ' ἰδίαν ἐξουσίαν καὶ αὐθεντίαν, τὰς
μὲν ἐκούσας προσδραμούσας αὐτῷ (οἶσθα δὲ τὸ τῶν νέων
περὶ τὰ τοιαῦτα πρόχειρον), τὰς δὲ ἀκούσας, ἀγελαρχεῖν 15
ἐπεχείρησε καὶ πατριαρχίας ὄνομα ἑαυτῷ καὶ σχῆμα
περιθεὶς ἐξαίφνης ἐσοβαρεύσατο, οὐκ ἔκ τινος ἀκολουθίας
καὶ εὐσεβείας ἐπὶ τοῦτο ἔλθων, ἀλλ' ἀφορμὴν βίου ταύτην
ὥσπερ ἄλλος ἄλλην τινὰ προστησάμενος, καὶ μικροῦ τὴν
Ἐκκλησίαν πᾶσαν ἀνάστατον πεποίηκε περιφρονῶν μὲν 20
τὸν ἑαυτοῦ πρεσβύτερον, ἄνδρα καὶ πολιτείᾳ καὶ ἡλικίᾳ

20 ἐφόδιον: ἐστὶν ἐφόδιον LCP².

CLXIX. — Exstat tantum in LC. Titulus γρηγορίῳ βασιλείος
Maur: τῷ αὐτῷ LC.

4 συγκαλύψας δεῖ δὲ om. LC add. Maur || 7 οὐήνεσαν: οὐήεσαν
C || 10 ὁ om. C || 13 αὐθεντίαν: -τείαν L || 18 τοῦτο: τοῦτῳ L.

αἰδέσιμον· περιφρονῶν δὲ τὸν ἐπίσκοπον καὶ ἡμᾶς ὡς
οὐδενὸς ἀξίους, θορύβων δὲ αἰ καὶ ταραχῶν πληρῶν τὴν
πόλιν καὶ σύμπαν τὸ ἱερατεῖον. Καὶ τέλος, ἵνα τι λόγῳ
ἐπιτιμηθῇ μικρὸν παρ' ἡμῶν καὶ τοῦ χωρεπισκόπου πρὸς 25
τὸ μὴ καταφρονεῖν αὐτὸν (καὶ γὰρ καὶ τοὺς νέους ἐγύ-
μναζεν εἰς τὴν αὐτὴν ἀπὸ νόειαν), πρᾶγμα διανοεῖται λίαν
τολμηρὸν καὶ ἀπάνθρωπον. Συλήσας τῶν παρθένων ὄσας
ἡδύνατο καὶ νύκτα τηρήσας δραπετέτης γίνεται. Πάνυ σοι
δεινὰ ταῦτα φανέται. Σκόπει καὶ τὸν καιρὸν. Ἦγετο μὲν 30
ἢ ἐκεῖσε σύνοδος καὶ πολὺ πανταχόθεν, ὡς εἰκός, ἐπέρρει
τὸ πλῆθος. Ὁ δὲ ἀντεξήγε τὸν ἑαυτοῦ χορὸν νέοις ἐπό-
μενον καὶ περιχορεύοντα καὶ πολλὴν μὲν κατήφειαν
κινουντα τοῖς εὐλαβέσι, πολὺν δὲ γέλωτα τοῖς ἀκρατέσι
καὶ τὴν γλῶσσαν ἐτοιμοτέροις. Καὶ οὐκ ἄρκει ταῦτα, 35
καίπερ τηλικαῦτα ὄντα τὸ μέγεθος, ἀλλ' ἔτι καὶ τοὺς
γονεῖς, ὡς πυνθάνομαι, τῶν παρθένων τὴν ἀτεκνίαν οὐ
φέροντας καὶ τὴν διασπορὰν ἐπαναγαγεῖν βουλομένους καὶ
μετ' ὀδυρμῶν προσπίπτοντας, ὡς εἰκός, ταῖς ἑαυτῶν
θυγατράσι περιυβρίζει καὶ ἀτιμοὶ ὁ θαυμαστὸς νεανίσκος 40
μετὰ τοῦ ληστρικοῦ συντάγματος. Ταῦτα μὴ ἀνεκτὰ
φανήτω τῇ σῇ εὐλαβείᾳ· καὶ γὰρ κοινὸς πάντων ἡμῶν ὁ
γέλως· ἀλλὰ μάλιστα μὲν αὐτὸν κέλευσον μετὰ τῶν παρ-
θένων ἐπανέλθειν. Τύχοι γὰρ ἂν τινος φιланθρωπίας, εἰ
μετὰ σῶν ἐπανήκοι γραμμάτων· εἰ δὲ μή, τάς γε παρθέ- 45
νους ἀπόπεμψον τῇ μητρὶ αὐτῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Εἰ δὲ μή,
τάς γε βουλομένας τυραννεῖσθαι μὴ συγχωρήσης· ἀλλ'
ἐπανέλθειν τύπωσον πρὸς ἡμᾶς, ἢ μαρτυρομέθᾳ σοι ὁ καὶ
Θεὸς καὶ ἀνθρώποις, ὅτι μὴ καλῶς ταῦτα γίνεται μηδὲ
θεσμοῖς Ἐκκλησίας. Γλυκέριος δὲ εἰ μὲν ἐπανέλθοι μετ' 50
ἐπιστήμης καὶ τῆς πρεπούσης εὐσταθείας, τοῦτο ἄριστον·
εἰ δὲ μή, ἔστω πεπαυμένος τῆς ὕπηρεσίας.

CLXX

ΓΛΥΚΕΡΙΩ

Μέχρι τίνος ἀπονοή και κακῶς βουλευή περί σεαυ-
 του, κινεῖς μὲν ἡμᾶς, αἰσχύνεις δὲ τὸ κοινὸν τάγμα τῶν
 μοναστῶν; Ἐπᾶνελθε οὖν τῷ Θεῷ θαρρῶν και ἡμῖν, οὗ τὴν
 φιλανθρωπίαν μιμούμεθα. Εἰ γὰρ και πατρικῶς ἐπετιμή-
 σαμεν, ἀλλὰ και συγγνωσόμεθα πατρικῶς. Ταυτά σοι παρ' 5
 ἡμῶν, ἐπειδὴ πολλοὶ τε ἱκετεύουσιν ἄλλοι και πρὸ τῶν
 ἄλλων ὁ σὸς πρεσβύτερος οὗ τὴν πολιὰν αἰδούμεθα και
 τὴν εὐσπλαγχνίαν. Εἰ δὲ μακρύνεις ἀφ' ἡμῶν, τοῦ βαθμοῦ
 μὲν πάντως ἐκπέπτωκας, ἐκπεσῇ δὲ και τοῦ Θεοῦ μετὰ
 τῶν μελῶν σου και τῆς στολῆς, οἷς ἄγεις τὰς νέας οὐ πρὸς 10
 Θεόν, ἀλλ' εἰς βάραθρον.

CLXXI

ΓΡΗΓΟΡΙΩ ΕΤΑΙΡΙΩ.

Ἐπέσταλκά σοι και πρόφην περί Γλυκερίου και τῶν
 παρθένων. Οἱ δὲ οὐδέπω και τήμερον ἐπανήκασιν, ἀλλ'
 ἔτι μέλλουσιν, οὐκ οἶδα ὅθεν και ὅπως. Οὐ γὰρ ἂν ἐκεῖνό
 σου καταγνοίην ὡς ἐφ' ἡμετέρας διαβολῇ τοῦτο ποιεῖς ἢ
 αὐτὸς πάσχων τι πρὸς ἡμᾶς ἢ ἄλλοις χαριζόμενος. 5
 Ἦκέτωσαν οὖν μηδὲν δεδοικότες· σὺ γενοῦ τούτου ἐγγυη-
 τής. Καὶ γὰρ ἀλγοῦμεν τεμνομένων τῶν μελῶν, εἰ και
 καλῶς ἐτμήθησαν· Εἰ δὲ ἀντιτείνοιεν, ἐπ' ἄλλους τὸ βάρος,
 ἡμεῖς δὲ ἀποπλυνόμεθα.

CLXX. — Exstat tantum in LC.

CLXXI. — Exstat tantum in LC. Ὁ τίτλος γρηγορίῳ ἐταίρῳ:
 τῷ αὐτῷ L.

8 καλῶς Maur: κακῶς LC.

ΣΩΦΡΟΝΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ

Ὅπως ἡϋφρανας ἡμᾶς τοῖς γράμμασιν οὐδὲν δεόμεθα γράφειν. Εἰκάζεις γὰρ πάντως αὐτοῖς οἷς ἐπέστειλας τοιούτοις οὔσι. Τὸν γὰρ πρῶτον καρπὸν τοῦ Πνεύματος, τὴν ἀγάπην, ἔδειξας ἡμῖν διὰ τοῦ γράμματος. Τούτου δὲ τί ἂν γένοιτο τιμιώτερον ἡμῖν ἐν τῇ παρούσῃ τῶν καιρῶν 5 καταστάσει, ἥνίκα διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν ἐψύγη τῶν πολλῶν ἡ ἀγάπη; Οὐδὲν γὰρ οὕτω σπάνιον νῦν ὥς ἀδελφοῦ συντυχία πνευματικοῦ καὶ ῥῆμα εἰρηνικὸν καὶ πνευματικὴ κοινωνία, ἣν εὐρόντες ἐν τῇ σῇ τελειότητι ὑπερηυχαριστήσαμεν τῷ Κυρίῳ δεόμενοι καὶ τῆς τελείας 10 ἐπὶ σοὶ μετασχεῖν εὐφροσύνης. Εἰ γὰρ αἱ ἐπιστολαὶ τοιαῦται, ὅποια ἡ συντυχία; Καὶ εἰ πόρρωθεν οὕτως αἰρεῖς, πόσου ἀξίος ἔσῃ ἐγγύθεν ἡμῖν ἐπιφανεῖς; Εὖ δὲ ἴσθι, εἰ μὴ μυρίων ἀσχολιῶν περιεῖχε πληθος καὶ αἱ ἀπαραίτητοι αὐταὶ ἀνάγκαι αἷς ἐνδεδέμεθα, αὐτόν με 15 ἐπειχθῆναι πρὸς τὴν σὴν τελειότητα. Καίτοιγε μέγα μοι ἐμπόδιόν ἐστι πρὸς τὰς κινήσεις ἡ παλαιὰ αὕτη τοῦ σώματος ἀρρωστία, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἂν ὑπελογισάμην τοῦτο ἐμπόδιον τῆς προσδοκωμένης ἔνεκεν ὠφελείας. Τὸ γὰρ ἀνδρὶ τὰ αὐτὰ φρονοῦντι καὶ τὴν τῶν Πατέρων πρεσ- 20 βεύοντι πίστιν, ὥς ὁ τῶν τιμίων ἀδελφῶν καὶ συμπρεσβυτέρων λόγος, καταξιώθῃναι περιτυχεῖν ὄντως ἐστὶν εἰς τὴν

CLXXII. — Titulus σωφρονίῳ ἐπισκόπῳ: σωφρονίῳ VPB σωφρονίῳ πρόσρησις ἀμοιβαία M.

1 ἡϋφρανας: εὖ-MLC || τοῖς om. C || 2-3 ἐπέστειλας τοιούτοις οὔσι: ἐπέστειλας τοῖς οὔσι L ἐπέστειλας C || 6 ἥνίκα: ἥνίκα δὲ L || 10 ὑπερηυχαριστήσαμεν: ὑπερευ-MLC || 12 ὅποια: ὅποια καὶ M || 13-14 εὖ δὲ ἴσθι: ὥστε μοι L ὥστε με C || 15 ἐνδεδέμεθα: ἐνδεδύμεθα L || 16 καίτοιγε: καίτοι I, C || 19 τὸ etiam M²: τῷ ML.

ἀρχαίαν μακαριότητα τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπανελθεῖν, ὅτε
 ὀλίγοι μὲν ἦσαν οἱ νοσοῦντες περὶ ζητήσεις, ἐν ἡσυχίᾳ δὲ
 ἦσαν πάντες ἐργάται ὄντες τῶν ἐντολῶν ἀνεπαίσχυντοι, 25
 διὰ τῆς ἀπλῆς καὶ ἀπεριέργου ὁμολογίας λατρεύοντες τῷ
 Κυρίῳ καὶ ἄσυλον τὴν πίστιν καὶ ἀπερίεργον τὴν εἰς
 Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα διαφυλάσσοντες.

CLXXIII

ΠΡΟΣ ΘΕΟΔΩΡΑΝ ΚΑΝΟΝΙΚΗΝ

Ὅκνηροὺς ἡμᾶς ποιεῖ πρὸς τὸ γράφειν τὸ μὴ πεπεισθαι
 τὰς ἐπιστολάς ἡμῶν πάντως ἐγχειρίζεσθαι τῇ σῇ ἀγάπῃ,
 ἀλλὰ κακίᾳ τῶν διακονούντων μυρίους προεντυγχάνειν
 ἐτέρους καὶ μάλιστα νῦν οὕτω τεταραγμένων τῶν κατὰ
 τὴν οἰκουμένην πραγμάτων. Διόπερ ἀναμένω τρόπον τινὰ 5
 μεμψῆσθαι καὶ ἀπαιτηθῆναι βιαίως τὰς ἐπιστολάς, ὥστε
 αὐτῷ τούτῳ τεκμηρίῳ χρῆσασθαι τῆς ἀποδόσεως. Καὶ
 γράφοντες μέντοι καὶ σιωπῶντες ἐν ἔργον ἔχομεν, ἐν ταῖς
 καρδίαις ἡμῶν φυλάσσειν τὴν μνήμην τῆς κοσμιότητός σου
 καὶ προσεύχεσθαι τῷ Κυρίῳ δοῦναί σοι τελέσαι τὸν δρόμον 10
 τῆς ἀγαθῆς πολιτείας καθὰ προείλου. Τῷ ὄντι γὰρ οὐ
 μικρὸς ἀγὼν ὁμολογοῦντα τῇ ἐπαγγελίᾳ τὰ ἐφεξῆς ἐπα-
 γαγεῖν. Τὸ μὲν γάρ προελέσθαι τὴν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον
 πολιτείαν παντός· τὸ δὲ καὶ μέχρι τῶν μικροτάτων ἄγειν

26-27 λατρεύοντες τῷ κυρίῳ καὶ οἴμ. LC || 27 τὴν εἰς : τῆς εἰς LC.
 CLXXIII. — In titulo ordo κανονικὴν θεοδώραν VPBM.

Ὁ μεμψῆσθαι : πεμψῆσθαι C || 7 αὐτῷ τούτῳ : αὐτὸ τοῦτο L. ||
 8 μέντοι : μὲν οὖν LCP² || 9 φυλάσσειν : φυλάττειν LC || 10 κυρίῳ :
 θεῷ M || 11 προείλου : -λο I. || 12 ὁμολογοῦντα : -τι LCP² || τῇ ἐπαγγελίᾳ :
 τῆς ἐπαγγελίας LCP² || 12-13 ἐπαγαγεῖν : ἐπάγειν LCP² || 14 καὶ μέχρι :
 μέχρι C.

τὴν παρατήρησιν καὶ μηδὲν τῶν ἐκεῖ γεγραμμένων παρορᾶν, 15
τοῦτο πάνυ ὀλίγοις τῶν εἰς ἡμετέραν γνῶσιν ἡκόντων
κατάρθωται, ὥστε καὶ γλώσση πεπαιδευμένη χρῆσθαι καὶ
ὀφθαλμῷ πεπαιδευγῆμένῳ κατὰ τὸ βούλημα τοῦ Εὐαγγε-
λίου καὶ χερσὶν ἐνεργεῖν κατὰ τὸν σκοπὸν τῆς εὐαρεστή-
σεως καὶ πόδας κινεῖν καὶ ἑκάστῳ τῶν μελῶν οὕτω 20
κεχρησθαι ὥς ἐξ ἀρχῆς ὁ Δημιουργὸς ἡμῶν ᾤκονόμησε· τὸ
ἐν τῇ καταστολῇ κόσμιον, τὸ ἐν ταῖς συντυχίαις τῶν
ἀνδρῶν πεφυλαγμένον, τὸ ἐν βρώμασιν αὐταρκες, τὸ ἐν τῇ
κτῆσει τῶν ἀναγκαίων ἀπέριττον. Ταῦτα πάντα μικρὰ μὲν
ἀπλῶς οὕτω λεγόμενα, μεγάλου δὲ ἀγῶνος εἰς τὸ κατορθω- 25
θῆναι χρήζοντα ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας εὐρήκαμεν. Καὶ
μὴν καὶ τὸ ἐν τῇ ταπεινοφροσύνῃ τέλειον, ὥς μήτε
προγόνων περιφανείας μεμνησθαι μήτε, εἴ τι ἐκ φύσεως
ἐνυπάρχει ἡμῖν πλεονέκτημα ἢ κατὰ σῶμα ἢ κατὰ ψυχὴν,
τούτῳ ἐπαίρεσθαι μήτε τὰς ἔξωθεν περὶ ἡμῶν ὑπολήψεις 30
ἀφορμὴν ἐπάρσεως τε καὶ φυσιώσεως ποιεῖσθαι, ταῦτα τοῦ
εὐαγγελικοῦ ἔχεται βίου, τὸ ἐν ἐγκρατεῖα εὐτονον, τὸ ἐν
προσευχαῖς φιλόπονον, τὸ ἐν φιλαδελφίᾳ συμπαθές, τὸ
πρὸς τοὺς δεομένους κοινωνικόν, τὸ τοῦ φρονήματος κατα-
βεβλημένον, ὁ συντριμμὸς τῆς καρδίας, τὸ τῆς πίστεως 35
ὕγιες, τὸ ἐν σκυθρωπότητι δμαλόν, μηδέποτε τῆς ἐννοίας
ἐπιλειπούσης ἡμᾶς τοῦ φοβεροῦ καὶ ἀπαραιτήτου δικαστη-
ρίου, πρὸς δ' ἐπειγόμεθα μὲν ἅπαντες, μέμνηνται δὲ αὐτοῦ
καὶ τὴν ἀπ' αὐτοῦ ἔκβασιν ἀγωνιῶσιν ἐλάχιστοι.

17 καὶ γλώσση: γλώσση M || πεπαιδευμένη: πεπειδημένη LCP³ ||
χρησθαι: κεχρησθαι LC || 19-20 εὐαρεστήσεως: εὐαρεστήσεως τοῦ
θεοῦ LCP³ || 26 ἐπ': ὥς ἐπ' LCP³ || εὐρήκαμεν: εὐρομεν LC || 28 ἐκ
om. LC || 29 ἐνυπάρχει: ὑπάρχει LC || 28-29 ordo ὑπάρχει: ἡμῖν
φύσεως LC || 32 ordo βίου ἔχεται LC || 33-35 τὸ πρὸς τοὺς δεομένους
κοινωνικόν loc. post καρδίας LC || 37 ἐπιλειπούσης: λιπούσης L
λειπούσης C || ἡμᾶς: ἡμῶν LC || ordo ἡμῶν λιπούσης (λειπ- C)
LC || 37-38 δικαστηρίου: δικαστηρίου τὴν μνήμην LC.

ΠΡΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΑΝ

Ἐγὼ καὶ πάνυ βουλόμενος συνεχῶς ἐπιστέλλειν τῇ
 ὕγενίᾳ ὑμῶν ἐπέσχον ἑμαυτὸν ἀεὶ, μήπως δόξω τινὰς
 τειρασμοὺς ὑμῖν ἐπεγείρειν διὰ τοὺς φιλεχθρῶς πρὸς ἡμᾶς
 ἰσχυρομένους καί, ὥς ἀκούω, μέχρι καὶ τούτων τὴν ἔχθραν
 ἐλαύνοντας ὥστε πολυπραγμονεῖν εἴ ποὺ τις καὶ γράμμα 5
 ἡμέτερον δέχοιτο. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὴ, καλῶς ποιοῦσα, κατήρ-
 ξας τοῦ γράμματος καὶ ἐπέστεilas ἡμῖν ἃ ἔχρην περὶ
 τῶν κατὰ τὴν ψυχὴν σου πραγμάτων ἀνακοινουμένη,
 προετράπην εἰς τὸ ἀντεπιστεῖλαι, ὁμοῦ μὲν τὰ ἐν τῷ παρ-
 ελθόντι ἐλλειφθέντα ἐπανορθούμενος, ὁμοῦ δὲ καὶ πρὸς 10
 τὰ ἐπεσταλμένα παρὰ τῆς σῆς εὐγενείας ἀποκρινόμενος.
 Ὅτι μακαρία ἐστὶ ψυχὴ ἡ νυκτὸς καὶ ἡμέρας μηδεμίαν
 ἄλλην μέριμναν στρέφουσα ἢ πῶς, ἐπὶ τῆς μεγάλης ἡμέρας
 καθ' ἣν πᾶσα ἡ κτίσις περιστήσεται τὸν Κριτὴν τὰς
 εὐθύνας τῶν πεπραγμένων ἀποδίδουσα, καὶ αὐτὴ δυνηθῇ 15
 κούφως ἀποθέσθαι τὸν λόγον τῶν βεβιωμένων. Ὁ γὰρ
 ἐκείνην τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν πρὸ ὀφθαλμῶν τιθέμενος
 καὶ ἀεὶ μελετῶν τὴν ἐπὶ τοῦ ἀπαραλογίστου κριτηρίου
 ἀπολογίαν, ὁ τοιοῦτος ἢ οὐδὲν ἢ παντελῶς ἐλάχιστα
 ἀμαρτήσεται, διότι τὸ ἀμαρτάνειν ἡμῖν κατὰ ἀπουσίαν τοῦ 20
 φόβου γίνεται. Οἷς δ' ἂν ἐναργὴς παρῇ τῶν ἀπειλουμένων
 ἡ προσδοκία, οὐδένα κερδοῦν δώσει τοῖς τοιοῦτοις ὁ σύνοι-
 κος φόβος εἰς ἀβουλήτους πράξεις ἢ ἐνθυμήσεις ἐκπίπτειν.

CLXXIV. — 2 ἐπέσχον etiam B²: ἐπέχων B || 3 φιλεχθρῶς: φιλέχθρους L || 5 πολυπραγμονεῖν: φιλοπραγμονεῖν LC || 7 ἃ: ὥς C || 8 τὴν om. LC || 9-10 παρελθόντι: παρελθόντι χρόνῳ L παρόντι χρόνῳ C || 12 ψυχῇ: ἡ ψυχῇ LC || 19 ordo παντελῶς ἢ LC || 20 διότι: διόπερ C || 21 φόβου: φόβου τοῦ θεοῦ LC || 23 ἐκπίπτειν: ἐκπεσεῖν LC.

Καὶ μέμνησο τοίνυν τοῦ Θεοῦ καὶ ἔχε τὸν φόβον ἐν τῇ
καρδίᾳ καὶ πάντας εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν εὐχῶν παρα- 25
λαμβάνε. Μεγάλη γάρ καὶ ἡ τῶν δυναμένων δυσωπεῖν τὸν
Θεὸν βοήθεια. Καὶ μὴ διαλείπης ταῦτα ποιοῦσα. Καὶ γάρ
καὶ ζῶσιν ἡμῖν τὴν ἐν τῇ σαρκὶ ταύτῃ ζωὴν ἀγαθὴ βοηθός
ἡ προσευχὴ καὶ ἀπερχομένοις ἐντεῦθεν ἐφόδιον διαρκές
πρὸς τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα. Ὡς περ δὲ ἡ φροντίς 30
πραγμὰ ἐστὶν ἀγαθόν, οὕτω πάλιν ἡ ἀθυμία καὶ ἡ
ἀπόγνωσις καὶ τὸ δυσελπίστως ἔχειν πρὸς σωτηρίαν τῶν
βλαπτόντων ἐστὶ τὴν ψυχὴν. Ἐπέλπιζε τοίνυν τῇ ἀγαθό-
τητι τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκδέχου αὐτοῦ τὴν ἀντίληψιν γινώσκουσα
ὅτι, ἐὰν καλῶς καὶ γνησίως πρὸς αὐτὸν ἐπιστραφῶμεν, οὐ 35
μόνον οὐκ ἀπορρίψει ἡμᾶς εἰς τὸ παντελές, ἀλλ' ἔτι
λαλοῦντων ἡμῶν τὰ ῥήματα τῆς προσευχῆς ἐρεῖ· « Ἴδού
πάρειμι ».

CLXXV

ΜΑΓΝΗΝΙΑΝΩ ΚΟΜΗΤΙ

Πρόφην ἐπέστελλέ μοι ἡ σεμνότης σου ἄλλα τινὰ καὶ
περὶ πίστεως γράψαι ἡμᾶς ἐναργῶς προστάσσουσα. Ἄλλ'
ἐγὼ τὴν μὲν σὴν περὶ τὸ πρᾶγμα ἄγαμαι σπουδὴν καὶ
εὐχομαι τῷ Θεῷ ἀνευδότως σοι τῶν ἀγαθῶν τὴν αἵρεσιν
ἐνυπάρχειν καὶ ἀεὶ σε προκόπτοντα καὶ γνῶσει καὶ ἔργοις 5
ἀγαθοῖς τελειοῦσθαι. Διὰ δὲ τὸ μὴ βούλεσθαι περὶ πίστεως
σύνταγμα καταλιμπάνειν μηδὲ γράφειν διαφόρους πίστεις,
παρετηρησάμην ἀποστεῖλαι & ἐπεζητήσατε. Πλὴν δοκεῖτε

2½ τὸν· τὸν αὐτοῦ C || 27 διαλείπης· διαλείπης VLC || 28 τῇ om.
BLC || ταύτη· ταύτην BLC || βοηθός· ἐστὶ βοηθός LC || 33 ἐπέλ-
πιζε· ἔλπιζε B || 35-36 οὐ μόνον om. L.

CLXXV. — Exstat tantum in VLC. In titulo μαγνηνιανῶ·
μαγνηνιανῶ L.

2 προστάσσουσα etiam V^a: σπουδάζουσα V || 3 σπουδὴν om.
VLC add. Maur || 4 τὴν αἵρεσιν· προαίρεσιν V.

μοι περιηχείσθαι παρά τῶν αὐτόθι, τῶν μηδέν ἐργαζομέ-
νων, οἱ ἐπὶ διαβολῇ ἡμετέρα λέγουσιν τινὰ, ὥς ἐκ τούτου 10
ἑαυτοὺς συστήσοντες, ἐὰν ἡμῶν τὰ αἰσχιστα κατα-
ψεύσωνται. Ἐκείνους μὲν γὰρ φανεροὶ ὁ παρελθὼν χρόνος
καὶ προῖοῦσα ἡ πείρα φανερωτέρους ποιήσει. Ἡμεῖς δὲ
παρακαλοῦμεν τοὺς ἡλπικότες εἰς Χριστὸν μηδέν παρά τὴν 15
ἀρχαίαν περιεργάζεσθαι πίστιν, ἀλλ' ὥς πιστεύομεν, οὕτω
καὶ βαπτίζεσθαι. ὥς δὲ βαπτιζόμεθα, οὕτω καὶ δοξολογεῖν,
δνόματα δὲ ἀρκεῖν ἡμῖν ἐκεῖνα δμολογεῖν & παρελάβομεν
παρά τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις καινοτομίαν
διαφεύγειν. Οὐ γὰρ ἐν τῇ ἐφευρέσει τῶν προσηγοριῶν ἡ 20
σωτηρία ἡμῶν, ἀλλ' ἐν τῇ ὑγιεὶ περὶ τῆς Θεότητος εἰς ἣν
πεπιστεύκαμεν δμολογία.

CLXXVI

ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΙΚΟΝΙΟΥ

Παράσχοι ὁ ἅγιος Θεὸς ἐρρωμένῳ σοι τὸ σῶμα καὶ ἀπὸ
πάσης ἀσχολίας ἀνειμένῳ καὶ πάντα πράττοντι κατὰ νοὺν
τὴν ἐπιστολὴν ἡμῶν ταύτην εἰς χεῖρας ἔλθειν, ἵνα μὴ
ἄπρακτος ἡμῶν ἡ παράκλησις γένηται ἣν παρακαλοῦμεν
νὺν ἐπιφανῆναι σε ἡμῶν τῇ πόλει ἐπὶ τῷ σεμνοτέρῳ 5
γενέσθαι τὴν πανήγυριν ἣν δι' ἔτους ἀγειν ἐπὶ τοῖς μάρτυ-
σιν ἔθος ἐστὶν ἡμῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Πειπείσο γάρ, τιμώ-
τατέ μοι καὶ ποθεινότατε ὥς ἀληθῶς, ὅτι, πολλῶν εἰς
πεῖραν ἔλθῶν ὁ παρ' ἡμῖν λαός, τῆς οὐδενὸς οὕτως
ἀντέχεται ἐπιτυχίας ὥς τῆς σῆς παρουσίας, τοιοῦτον 10

15 περιεργάζεσθαι: ἐργάζεσθαι VL.

CLXXVI. — Titulus ἀμφιλοχίῳ ἐπισκόπῳ ἱκονίου Maur: τῷ
αὐτῷ VPBLC τῷ αὐτῷ ὥστε παραγενέσθαι εἰς τὴν δι' ἔτους ἐπιτελου-
μένην τῶν μαρτύρων πανήγυριν M.

5 τῷ: τὸ L.

κέντρον ἀγάπης ἐκ τῆς μικρᾶς ἐκείνης συντυχίας ἐναφῆ-
 κας. Ἵνα οὖν καὶ ὁ Κύριος δοξασθῇ καὶ λαοὶ εὐφρανθῶσι
 καὶ τιμηθῶσι μάρτυρες καὶ ἡμεῖς οἱ γέροντες τῆς ὀφειλο-
 μένης ἡμῖν παρὰ τέκνου γνησίου τύχωμεν θεραπείας,
 καταξιώσων ἀόκνως μέχρις ἡμῶν διαβῆναι καὶ προλαβεῖν 15
 τὰς ἡμέρας τῆς συνόδου, ὥστε ἐπὶ σχολῆς ἡμᾶς ἀλλήλοις
 συγγενέσθαι καὶ συμπαρακληθῆναι διὰ τῆς κοινωνίας τῶν
 πνευματικῶν χαρισμάτων. Ἔστι δὲ ἡ ἡμέρα τῇ πέμπτῃ
 τοῦ Σεπτεμβρίου. Διὸ παρακαλοῦμεν πρὸ τριῶν ἡμερῶν
 ἐπιστῆναι, ἵνα καὶ τοῦ πτωχοτροφείου τὴν μνήμην 20
 μεγάλην ποιήσης τῇ παρουσίᾳ. Ἐρρωμένος καὶ εὐθυμος ἐν
 Κυρίῳ ὑπερευχόμενός μου διαφυλαχθείης μοι καὶ τῇ τοῦ
 Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ χάριτι τοῦ Κυρίου.

CLXXVII

ΣΩΦΡΟΝΙΩ ΜΑΓΙΣΤΡΩ

Καταλέγειν μὲν πάντας τοὺς δι' ἡμῶν εὐεργετηθέντας
 παρὰ τῆς σῆς μεγαλονοίας οὐ βῆδιον, οὕτω πολλοὺς
 σύνισμεν ἑαυτοῖς εὐπεπονηκόσι διὰ τῆς μεγάλης σου χειρὸς
 ἦν ὁ Κύριος ἡμῖν σύμμαχον ἐπὶ τῶν μεγίστων καιρῶν
 ἐχαρίσατο. Δικαιότατος δὲ πάντων καὶ ὁ νῦν προσαγόμενος 5
 διὰ τοῦ γράμματος ἡμῶν τυγχάνει, ὁ αἰδεσιμώτατος ἡμῶν
 ἀδελφὸς Εὐσέβιος, παραλόγῳ σύκοφαντίᾳ περιπεσὼν, ἦν

11-12 ἐναφῆκας: -κεν VM || 13 μάρτυρες: οἱ μάρτυρες M || 15 καὶ
 om. LC || 18 δι' om. M || 19 σεπτεμβρίου: σεπτεμβρίου μηνός M ||
 18-19 ordo τοῦ σεπτεμβρίου μηνός τῇ πέμπτῃ M || 23 θεοῦ:
 χριστοῦ C.

CLXXVII. — Titulus σωφρονίῳ μαγίστρῳ Maur: τῷ αὐτῷ
 VPBMLC.

1 ἡμῶν: ἡμᾶς C || 2 πολλούς: πολλοῖς L || 6-7 ἡμῶν ἀδελφός:
 ἀδελφός LC.

ἀποσκεδάσαι μόνης ἐστὶ τῆς σῆς ὀρθότητος Διὸ παρακα-
 λούμεν καὶ τῷ δικαίῳ χαριζόμενον καὶ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον
 ἀφορῶντα καὶ ἡμῖν τὰς συνήθεις παρεχόμενον χάριτας 10
 ἐντὶ πάντων γενέσθαι τῷ ἀνδρὶ καὶ προστῆναι αὐτοῦ μετὰ
 τῆς ἀληθείας. Ἐχει γάρ οὐ μικρὰν συμμαχίαν τὴν ἀπὸ
 τοῦ δικαίου· ἦν, εἰ μὴ ὁ παρὼν καιρὸς καταβλάψῃ, πάν-
 ῥαδιον σαφὲς καὶ ἀναντιρρήτως ἐπιδειχθήσεται.

CLXXVIII

ΑΒΟΥΡΓΙΩ

Πολλοὺς οἶδα πολλάκις συστήσας τῇ τιμιότητι σου καὶ
 γενόμενος ἐπὶ μεγίστων καιρῶν χρήσιμος ἱκανῶς τοῖς
 καταπονουμένοις. Οὐ μὴν τιμιώτερόν γε ἔμοι οὐδ' ὑπὲρ
 μειζόνων ἀγωνιζόμενον οἶδα πρότερον παραπέμψας τῇ
 κοσμιότητι σου, τοῦ ποθεινοτάτου υἱοῦ Εὐσεβίου, τοῦ νυν 5
 τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἐγχειρίζοντός σοι παρ' ἡμῶν. Ὅς
 ποταπῷ μὲν συμπλέκεται πράγματι αὐτός, ἂν τύχοι τινὸς
 καιροῦ, διηγήσεται σου τῇ σεμνότητι. Ἄ δε παρ' ἡμῶν
 λεχθῆναι προσήκε ταυτά ἐστὶ· μὴ παρασυρῆναι τὸν ἄνδρα
 μηδέ, τῷ πολλοὺς πεφηνέναι τοὺς ἐπὶ ταῖς χαλεπωτάταις 10
 πράξεσιν ἐαλωκότας, καὶ αὐτόν τι τῆς τῶν πολλῶν ὑπο-
 νοίας παραπολαῦσαι, ἀλλὰ τυχεῖν δικαστηρίου καὶ εἰς
 ἐξέτασιν αὐτοῦ τὸν βίον ἀχθῆναι. Ῥᾶστα γάρ οὕτω καὶ ἡ
 συκοφαντία φανερά γενήσεται καὶ ὁ ἀνὴρ τυχὼν τῆς
 δικαιοτάτης προστασίας κήρυξ ἔσται διηνεκῆς τῶν ὑπηργμέ- 15
 νων αὐτῷ παρὰ τῆς σῆς ἡμερότητος.

12 τῆς om. C.

CLXXVIII. — Titulus ἀβουργίῳ Maur: τῷ αὐτῷ VPBMLC.

7 τύχοι: τύχη M || 10 τῷ: τὸ B.

CLXXIX

ΑΡΙΝΘΑΙΩ

Καὶ φιλελεύθερόν σε εἶναι καὶ φιλόανθρωπον τό τε τῆς φύσεως εὐγενὲς καὶ τὸ πρὸς πάντας κοινωνικὸν ἱκανῶς ἡμᾶς ἐκδιδάσκει. Διὸ θαρρούντως πρεσβεύομεν ὑπὲρ ἀνδρὸς λαμπροῦ μὲν ἄνωθεν ἐκ προγόνων, πλείονος δὲ δι' ἑαυτὸν τιμῆς καὶ αἰδοῦς ἀξίου διὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτῷ τῶν 5 τρόπων ἡμερότητα· ὥστε σε παρακληθέντα ὑφ' ἡμῶν παραστῆναι αὐτῷ ἀγωνιζομένῳ δίκην τῆς μὲν ἀληθείας ἔνεκεν εὐκαταφρόνητον, ἐναγώνιον δὲ ἄλλως διὰ τὸ τῆς συκοφαντίας βαρὺ. Μεγάλῃ γάρ ἂν γένοιτο βροπὴ αὐτῷ ἔπρὸς σωτηρίαν, εἰ καταξιώσειάς τι βῆμα φιλόανθρωπον 10 ὑπὲρ αὐτοῦ προέσθαι ἱεροηγουμένως μὲν τῷ δικαίῳ χαριζόμενος, ἔπειτα καὶ ἡμῖν τοῖς ἐξαιρέτοις σου τὴν συνήθη τιμὴν καὶ χάριν καὶ ἐν τούτῳ χαριζόμενος.

CLXXX

ΣΩΦΡΟΝΙΩ ΜΑΓΙΣΤΡΩ ΕΥΜΑΘΙΟΥ ΕΝΕΚΕΝ

* Ἀνδρὶ ἀξιολόγῳ περιτυχὼν περιστάσει οὐκ ἀνεκτῇ κεχρημένῳ ἔπαθον τὴν ψυχὴν. Τί γάρ οὐκ ἔμελλον, ἄνθρωπος ὢν, ἀνθρώπῳ ἑλευθέρῳ παρ' ἀξίαν ἐμπεπλεγμένῳ πράγμασι συναλγεῖν; Καὶ βουλευσάμενος, πῶς ἂν γενοίμην αὐτῷ χρήσιμος μίαν εὐρον λύσιν τῆς κατεχούσης αὐτὸν δυσχε- 5

CLXXIX. — 3 θαρρούντως; θαρροῦντες M -τος L || 4 ἐκ: καὶ ἐκ LC || 6 τρόπων: πρὸ ἡμῶν B || 9 ὠρδο αὐτῷ βροπὴ LC || 12² συνήθη: συνήθη τι L.

CLXXX. — In titulo σῳφρονίῳ μαγίστρῳ Maur: τῷ αὐτῷ VPBMLC.

3 πράγμασι: -ματι L.

ρείας, εἰ τῇ σῇ κοσμιότητι ποιήσαιμι γνῶριμον. Σὺν οὖν
 τὸ ἐφεξῆς τὴν σαυτοῦ σπουδὴν, ἣν εἰς πολλοὺς ὕψ' ἡμῖν
 μάρτυσιν ἐπιδέδειξαι, καὶ αὐτῷ παρασχέσθαι. Τὸ δὲ
 πρᾶγμα γνωρίσει ἡ ἐπιδοθεῖσα παρ' αὐτοῦ δέησις τοῖς
 Βασιλευσιν, ἣν καὶ λαβεῖν εἰς χεῖρας καὶ συμπράξαι τῷ 10
 ἀνδρὶ τὰ δυνατὰ παρακλήθητι. Καὶ γὰρ χριστιανῷ χαρίζη
 καὶ εὐγενεῖ καὶ ἀπὸ λόγου πολλοῦ τὸ αἰδέσιμον ἐπαγομένῳ.
 Ἐὰν δὲ προσθῶμεν ὅτι καὶ ἡμεῖς μεγάλην διὰ τῆς εἰς αὐ-
 τὸν εὐποιίας ὑποδεχόμεθα χάριν, πάντως, κἂν μικρὸν ᾖ
 ἄλλως τὸ ἡμέτερον, ἀλλὰ τῇ σῇ σεμνότητι αἰεὶ ἐν λόγῳ 15
 ποιεῖσθαι τὰ καθ' ἡμᾶς ἀνεχομένη οὐ μικρὸν φανεῖται τὸ
 χαρισθὲν ἡμῖν.

CLXXXI

ΟΤΡΗΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΜΕΛΙΤΙΝΗΣ

Οἶδα ὅτι καὶ τῆς σῆς εὐλαθείας τοσοῦτον ἄπτεται δ
 χωρισμὸς τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Εὐσεβίου ὅσον καὶ
 ἡμῶν αὐτῶν. Ἐπεὶ οὖν ἀμφοτέρωι χρήζομεν παρακλήσεως,
 ἀλλήλοις γινόμεθα παραμυθία. Καὶ σύ τε ἡμῖν ἐπίστελλε
 τὰ ἐκ Σαμοσάτων, ἡμεῖς τε ἅπερ ἂν μάθωμεν ἀπὸ τῆς 5
 Θράκης ἀπαγγελοῦμεν. Φέρει γὰρ ἔμοι μὲν τὸ γινώσκειν
 τοῦ λαοῦ τὴν ἔνστασιν οὐ μικράν βρασιώνην ἐκ τῶν παρόν-
 των λυπηρῶν, τῇ δὲ σῇ χρηστότητι τὸ διδάσκεσθαι ἐν οἷς
 ἔστιν ὁ κοινὸς ἡμῶν πατήρ. Ἀμέλει καὶ νῦν οὐ γράμματι
 σημαίνειν ἔχομεν, ἀλλ' αὐτὸν παρεστήσάμεν σοι τὸν 10
 ἀκριβῶς εἰδὸτα καὶ ἀπαγγέλλοντα ἐν οἷς αὐτὸν κατέλιπε

7 ὕψ' : ἐψ' LC || 8 μάρτυσιν : μάρτυρας C || 14 ὑποδεχόμεθα : ἀπ- C || 15-
 16 τῇ σῇ σεμνότητι... ἀνεχομένη : τῆς σῆς σεμνότητος... ἀνεχομένης LC.

CLXXXI. — In titulo ὀτρηίῳ : ὀτρεῖψ LC || μελιτίνης : μελι-
 τηνῆς (sic) V μελητίνης L μελετίνης C.

4 γινόμεθα : γινώμεθα B γενώμεθα LC || 5 τὰ om. L || 6 τό : τοῦ
 I. || 9 ordo πατῆρ ἡμῶν M || γράμματι : γράμμασι C || 11 εἰδὸτα :
 ἰδόντα PBC || κατέλιπε : κατέλειπεν PB.

καὶ ὅπως φέροντα τὰ συμπίπτοντα. Εὐχου τοίνυν καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ὁ Κύριος ταχεῖαν ἐπαγάγη τῶν δεινῶν τούτων τὴν λύσιν.

CLXXXII

ΠΑΥΛΙΝΩ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΩ

Ὅσον λυπούμεθα ἐνθυμούμενοι τὴν ἐρημίαν τῆς Ἐκκλησίας, τοσοῦτον μακαρίζομεν ὑμᾶς εἰς τοῦτο φθάσαντας τὸ μέτρον τῆς ἀθλήσεως, ὃ παράσχοι ὑμῖν ὁ Κύριος μακροθύμως παρελθεῖν, ἵνα καὶ τῆς πιστῆς οἰκονομίας καὶ τῆς γενναίας ἐνστάσεως ἦν ὑπὲρ τοῦ δνόματος τοῦ Χριστοῦ 5 ἐπεδείξασθε τὸν μέγαν μισθὸν ὑποδέξησθε.

CLXXXIII

ΠΟΛΙΤΕΥΟΜΕΝΟΙΣ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Ὅταν ἀπιδῶ ὅτι ὁ μὲν πειρασμὸς κατὰ πάσης ἤδη κέχυται τῆς οἰκουμένης καὶ αἱ μέγισται τῶν ἐπὶ Συρίας πόλεων τῶν ἰσῶν ὑμῖν πεπειρανταὶ παθημάτων, οὐ πανταχοῦ δὲ οὕτω δόκιμον καὶ διαπρεπὲς ἐπ' ἀγαθοῖς ἔργοις τὸ βουλευτήριον ὥς τὸ ὑμέτερον νῦν ἐπὶ τῇ σπουδῇ τῶν 5 ἀγαθῶν ἔργων διαβεβόηται, ἐγγύς εἰμι καὶ χάριν ἔχειν ἐπὶ τοῖς οἰκονομηθεῖσιν. Εἰ γάρ μὴ ἐγεγόνει ἡ θλίψις αὕτη, οὐκ ἂν ὑμῶν διεφάνη τὸ δόκιμον. Ὡστε ἔοικεν, ὅπερ ἐστὶ

12 ὅπως: πῶς L.

CLXXXII. — Titulus παυλίνω πρεσβυτέρω: τοῖς πρεσβυτέροις σαμοσάτων C.

3 ἡμῖν: ἡμῖν LC.

CLXXXIII. — Titulus πολιτευομένοις σαμοσάτων: σαμοσάτων B πολ:τευομένοις σαμοσάτων ἀγαπητικὴ προσφώνησις M.

3 ὑμῖν: ἡμῖν PL || 6 ἀγαθῶν om. L || 6-7 ἐπὶ τοῖς: τοῖς L.

κάμινος χρυσῷ, τοῦτο εἶναι ἢ ὑπὲρ τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος
 θλίψεως τοῖς ἀντιποιοιμένοις τινὸς ἀρετῆς. Ἄγε οὖν, ὧ 10
 θαυμάσιοι, ὅπως τοῖς προπεπονημένοις ἄξια ἐπαγάγητε
 τὰ ἐπόμενα καὶ φανήτε μεγάλη κρηπίδι ἀξιολογωτέραν
 ἐπιτιθέντες τὴν κορυφὴν καὶ περίσθητε μὲν τὸν ποιμένα
 τῆς Ἐκκλησίας, ὅταν ὃς ὁ Κύριος αὐτὸν ἐπὶ τῶν ἰδίων
 φανῆναι θρόνων, ἄλλος ἄλλο τι τῶν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας 15
 τοῦ Θεοῦ πεπολιτευμένων ὑμῖν διηγούμενοι, ἐν δὲ τῇ
 μεγάλῃ τοῦ Κυρίου ἡμέρᾳ ἕκαστος κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν
 πεπονημένων παρὰ τοῦ μεγαλοδώρου Θεοῦ δεχόμενοι τὴν
 ἀντίδοσιν. Ἡμῶν δὲ μεμνημένοι καὶ ἐπιστέλλοντες δσάκις
 ἂν ἢ δυνατόν δίκαιά τε ποιήσετε τοῖς ἴσοις ἡμᾶς ἀμει- 20
 βόμενοι καὶ ἅμα οὐ μικρῶς ἡμᾶς εὐφρανεῖτε, τῆς ἡδίστης
 ἡμῖν φωνῆς ὑμῶν ἐναργῇ σύμβολα διὰ τῶν γραμμάτων
 διαπεμπόμενοι.

CLXXXIV

ΕΥΣΤΑΘΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΙΜΜΕΡΙΑΣ

Οἶδα ὅτι στυγνοικοῖδὸν πρᾶγμα ἡ ὀρφανία καὶ πολυάσχο-
 λον, διὰ τὸ ἐρημίαν ἐπάγειν τῶν προεστώτων. Ὅθεν
 λογιζομαι καὶ τὴν σὴν εὐλάβειαν ἐπιστυγνάζουσας τοῖς
 συμβεβηκόσι μὴ ἐπιστέλλειν ἡμῖν, καὶ ὁμοῦ ἐν πλείονι
 εἶναι νὺν ἀσχολία· περιτρέχειν τὰ τοῦ Χριστοῦ ποίμνια 5
 διὰ τὴν πανταχόθεν τῶν ἐχθρῶν ἐπανάστασιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ
 πάσης λύπης παρηγορία ἡ πρὸς τοὺς ὁμοψύχους ἐστὶν
 ὁμιλία, καταξίου, ὁσάκις ἂν δυνατόν σοι, ἐπιστέλλειν ἡμῖν
 καὶ αὐτός τε ἀναπαύεσθαι ἐν τῷ φθέγγεσθαι πρὸς ἡμᾶς
 καὶ ἡμᾶς παρηγορεῖν ἐν τῷ μεταδιδόναι ἡμῖν τῶν σεαυτοῦ 10

13 κορυφὴν: κορωνίδα M || 14 ὅταν: ἐὰν M || 14-15 τῶν ἰδίων ...
 θρόνων: τὸν ἴδιον ... θρόνον LC || 21 μικρῶς: σμικρῶς C.

CLXXXIV. — In titulo ἡμερίας: ἡμέριος VB ἡμερίως M.

2 ὅθεν: ὅθεν καὶ M || 5 περιτρέχειν: περιέπειν LC || 9-10 καὶ αὐτός...
 ἡμῖν om. L.

βημάτων. Τοῦτο δὲ καὶ ἡμεῖς σπουδάσομεν ποιῆσαι, δσάκις ἂν ἡμῖν ἐνδιδῶ τὰ πράγματα. Εὐχου δὲ καὶ αὐτὸς καὶ πᾶσαν τὴν ἀδελφότητα παρακάλεσον σπουδαίως δυσωπεῖν τὸν Κύριον, ἵνα δείξῃ ποτὲ ἡμῖν λύσιν τῆς περιεχούσης ἡμᾶς κατηφείας.

15

CLXXXV

ΘΕΟΔΟΤΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΒΕΡΟΙΑΣ

Οἶδα ὅτι εἰ καὶ μὴ ἐπιστέλλεις ἡμῖν, ἀλλ' ἐν τῇ καρδίᾳ σου ὑπάρχει ἡ μνήμη ἡμῶν. Καὶ τοῦτο τεκμαίρομαι οὐχ ὅτι αὐτὸς ἄξιός εἰμι μνήμης τινὸς δεξιάς, ἀλλ' ὅτι ἡ σὴ ψυχὴ πλουτεῖ ἐν τῇ τῆς ἀγάπης περιουσίᾳ. Πλὴν ἀλλ', δσον δυνατόν σοι, ταῖς παρεμπιπτούσαις προφάσεσι κέχρησο 5 εἰς τὸ ἐπιστέλλειν ἡμῖν, ἵνα καὶ ἡμεῖς μᾶλλον εὐψυχῶμεν μανθάνοντες τὰ περὶ ὑμῶν καὶ ἀφορμὴν λαμβάνωμεν εἰς τὸ καὶ αὐτοὶ σημαίνειν ὑμῖν τὰ ἡμέτερα. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ τρόπος τῆς ὁμιλίας τοῖς τοσοῦτον διεzeugμένοις τῷ σώματι, ὃ δι' ἐπιστολῶν, οἷ μὴ ἀποστερῶμεν ἀλλήλους, 10 καθόσον ἂν ἐνδιδῶ τὰ πράγματα. Παράσχοι δὲ ὁ Κύριος καὶ τὴν κατ' ὀφθαλμοὺς ἡμῖν συντυχίαν, ἵνα καὶ τὴν ἀγάπην αὐξήσωμεν καὶ τὴν εἰς τὸν Δεσπότην ἡμῶν εὐχαριστίαν πλεονάσωμεν ἐπὶ μείζονσι ταῖς παρ' αὐτοῦ δωρεαῖς.

15

CLXXXVI

ΑΝΤΙΠΑΤΡΩ ΗΓΕΜΟΝΙ

᾽Ως καλὴ ἡ φιλοσοφία τὰ τε ἄλλα καὶ ὅτι οὐδὲ ἰατρεῦεσθαι πολυτελῶς τοῖς τροφίμοις αὐτῆς ἐπιτρέπει, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ καὶ ὄψον ἐστὶ παρ' αὐτῇ καὶ πρὸς υἰείαν ἀρκεῖ. Τὰς

CLXXXV. — 10 δι' : δ' L || 11 ἂν οἶα, L || ἐνδιδῶ : ἐκδιδῶ M || παράσχοι : -χη L || 14 αὐτοῦ : ἑαυτοῦ VPBM.

CLXXXVI. — 3 υἰείαν : υἰείαν LC.

γάρ τοι δρέξεις ἀποκαμούσας, ὥς ἐπυθόμην, κράμβαις ἐν
 5 δξει ταριχευθείσαις ἀνεκαλέσω, ἃς ἐγὼ πρότερον μὲν
 ἐδυσχέRAINON καὶ διὰ τὴν παροιμίαν καὶ ὅτι ὑπόμνημα
 ἦσαν τῆς συντρόφου πενίας. Νῦν δέ μοι δοκῶ καὶ ἐμαυτὸν
 μεταπίσειν καὶ τῆς παροιμίας καταγελάσσεσθαι δρῶν
 αὐτὴν οὕτως ἀγαθὴν κουροτρόφον, ἣ τὸν ἄρχοντα ἡμῶν
 εἰς ἀκμὴν ἐπανήγαγε. Καὶ οὐδὲν εἶναι τοῦ λοιποῦ κατ' 10
 αὐτὴν ἡγήσομαι, οὐχ ὅπως τὸν Ὀμηρικὸν λωτὸν, ἀλλ'
 οὐδὲ τὴν ἀμβροσίαν ἐκείνην, ἥτις ποτ' ἄρα ἦν, ἣ τοὺς
 Ὀλυμπίους χορτάζουσα.

CLXXXVII

ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΩ

Δίς κράμβη θάνατος, ἣ βάσκανός φησι παροιμία. Ἐγὼ
 δὲ πολλάκις αἰτήσας ἄπαξ ἀποθανοῦμαι, πάντως δὲ καὶ
 μὴ αἰτήσας Εἰ δὲ πάντως, μὴ κατόκνει ἐσθιειν δψον ἡδύ,
 μάτην ὑπὸ τῆς παροιμίας λοιδορηθὲν.

CLXXXVIII

ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΠΕΡΙ ΚΑΝΟΝΩΝ

Ἀνοήτῳ, φησὶν, ἐπερωτήσαντι σοφία λογισθήσεται.
 Σοφοῦ δέ, ὥς ἔοικεν, ἐπερώτημα καὶ τὸν ἀνόητον σοφίζει.
 ὅπερ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι συμβαίνει ἡμῖν, δσάκις ἂν δεξώ-

1. 4 ἐν: σὺν M || 7 συντρόφου: συντρόφου μοι L || 8 μεταπίσειν: καταπίσειν L || 10 κατ': πρὸς L || 11 ἀλλ' om. B.

CLXXXVII. — Titulus ἀντίπατρος βασιλείῳ: ἀντίπατρος πρὸς αὐτὴν VPB ἀντίπατρος πρὸς αὐτὸν M.

CLXXXVIII. — Exstat tantum in VBC. Exstat in B tantum ab ὅτι δεῖ τῷ ἔχει (1 2) e mutilatione manuscripti. In titulo ἀμφιλογίῳ: τῷ αὐτῷ C.

μεθά σου τῆς φιλοπόνου ψυχῆς τὰ γράμματα. Ἐπιστα-
 τικώτεροι γάρ ἑαυτῶν καὶ ἐμφρονέστεροι γινόμεθα ἀπ' 5
 αὐτῆς τῆς ἐρωτήσεως πολλὰ ὦν οὐκ ἐπιστάμεθα διδασκό-
 μενοι, καὶ γίνεται ἡμῶν διδάσκαλος ἡ περὶ τὸ ἀκριβές
 μέριμνα. Ἀμέλει καὶ νῦν, οὐδέποτε λαβόντες ἐν φροντίδι
 τὰ ἐπερωτήματά σου, ἠναγκάσθημεν καὶ ἐπισκέψασθαι
 ἀκριβῶς καὶ εἴ τί τι ἠκούσαμεν παρὰ τῶν πρεσβυτέρων 10
 ἀναμνησθῆναι καὶ τὰ συγγενῇ ὦν ἐδιδάχθημεν παρ' ἑαυτῶν
 ἐπιλογίσασθαι.

1 Τὸ μὲν οὖν περὶ τοὺς Καθαροὺς ζήτημα καὶ εἴρηται
 πρότερον καὶ καλῶς ἀπεμνημόνευσας ὅτι δεῖ τῷ ἔθει τῶν
 καθ' ἑκάστην χώραν ἔπεσθαι, διὰ τὸ διαφόρως ἐνεχθῆναι
 περὶ τοῦ βαπτίσματος αὐτῶν τοὺς τῷ ε περὶ τούτων
 διαλαβόντας. Τὸ δὲ τῶν Πεπουζηνῶν οὐδένα μοι λόγον 5
 ἔχειν δοκεῖ, καὶ ἐθαύμασα πῶς κανονικὸν ὄντα τὸν Διόνυσιον
 παρήλθεν. Ἐκεῖνο γάρ ἔκριναν οἱ παλαιοὶ δέχεσθαι βάπ-
 τισμα, τὸ μὴδὲν τῆς πίστεως παρεκβαίνειν· ὅθεν τὰς μὲν
 αἰρέσεις ὠνόμασαν, τὰ δὲ σχίσματα, τὰς δὲ παρασυνα-
 γωγὰς. Αἰρέσεις μὲν τοὺς παντελῶς ἀπερρηγμένους καὶ 10
 κατ' αὐτὴν τὴν πίστιν ἀπηλλοτριωμένους, σχίσματα δὲ
 τοὺς δι' αἰτίας τινὰς ἐκκλησιαστικὰς καὶ ζητήματα
 ἰάσιμα πρὸς ἀλλήλους διενεχθέντας, παρασυναγωγὰς δὲ
 τὰς συνάξεις τὰς παρὰ τῶν ἀνυποτάκτων πρεσβυτέρων ἢ
 ἐπισκόπων καὶ παρὰ τῶν ἀπαιδευτῶν λαῶν γινομένας. 15
 Οἷον εἴ τις ἐν πταίσματι ἐξετασθεὶς ἐπεσχέθη τῆς
 λειτουργίας καὶ μὴ ὑπέκυψε τοῖς κανόσιν, ἀλλ' ἑαυτῷ
 ἐξεδίκησε τὴν προεδρίαν καὶ τὴν λειτουργίαν καὶ συνα-
 πηλθον τούτῳ τινὲς καταλιπόντες τὴν καθολικὴν Ἐκκλη-
 σίαν, παρασυναγωγή τὸ τοιοῦτο. Σχίσμα δὲ τὸ περὶ τῆς 20
 μετανόιας διαφόρως ἔχειν πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας,

7 ἡμῶν: ἡμῖν C.

19 τὰ: τὰς B || 15 καὶ παρὰ Maur: παρὰ VBC || 20 τοιοῦτο:
 -τον B.

Αἱρέσεις δὲ οἷον ἡ τῶν Μανιχαίων, καὶ Οὐαλεντίνων, καὶ
 Μαρκιωνιστῶν, καὶ αὐτῶν τούτων τῶν Πεπουζηνῶν·
 εὐθὺς γὰρ περὶ αὐτῆς τῆς εἰς Θεὸν πίστεως ἡ διαφορά.
 "Ἐδοξε τοίνυν τοῖς ἐξ ἀρχῆς τὸ μὲν τῶν αἱρετικῶν παν- 25
 τελῶς ἀθετησαί· τὸ δὲ τῶν ἀποσχισάντων, ὡς ἔτι ἐκ τῆς
 "Εκκλησίας ὄντων, παραδέξασθαι· τοὺς δὲ ἐν ταῖς παρασυ-
 ναγωγαῖς, μετανόια ἀξιολόγῳ καὶ ἐπιστροφῇ βελτιωθέντας,
 συνάπτεσθαι πάλιν τῇ "Εκκλησίᾳ, ὥστε πολλάκις καὶ τοὺς
 ἐν βαθμῇ συναπελθόντας τοῖς ἀνυποτάκτοις, ἐπειδὴν 30
 μεταμεληθῶσιν, εἰς τὴν αὐτὴν παραδέχεσθαι τάξιν. Οἱ
 τοίνυν Πεπουζηνοὶ προδήλως εἰσὶν αἱρετικοί· εἰς γὰρ τὸ
 Πνεῦμα τὸ "Αγιον ἐβλασφήμησαν, Μοντανῶ καὶ Πρίσκιλλῃ
 τὴν τοῦ Παρακλήτου προσηγορίαν ἀθεμίτως καὶ ἀναιφ-
 χύντως ἐπιφημίσαντες. Εἴτε οὖν ὡς ἀνθρώπους θεοποι- 35
 οῦντες, κατάκριτοι· εἴτε ὡς τὸ Πνεῦμα τὸ "Αγιον τῇ πρὸς
 ἀνθρώπους συγκρίσει καθυβρίζοντες, καὶ οὕτω τῇ αἰωνίῳ
 καταδίκῃ ὑπεύθυνοι, διὰ τὸ ἀσυγχώρητον εἶναι τὴν εἰς τὸ
 Πνεῦμα τὸ "Αγιον βλασφημίαν. Τίνα οὖν λόγον ἔχει τὸ
 τούτων βάπτισμα ἐγκριθῆναι τῶν βαπτιζόντων εἰς Πατέρα 40
 καὶ Υἱὸν καὶ Μοντανὸν ἢ Πρίσκιλλαν; Οὐ γὰρ ἐβαπ-
 τίσθησαν οἱ εἰς τὰ μὴ παραδεδομένα ἡμῖν βαπτισθέντες.
 "Ὡστε, εἰ καὶ τὸν μέγαν Διονύσιον τοῦτο παρέλαθεν, ἀλλ'
 ἡμῖν οὐ φυλακτέον τὴν μίμησιν τοῦ σφάλματος. Τὸ γὰρ
 ἄτοπον αὐτόθεν πρόδηλον καὶ πᾶσιν ἐναργές οἷς τι καὶ 45
 μικρὸν τοῦ λογίζεσθαι μέτεστιν. Οἱ Καθαροὶ καὶ αὐτοὶ
 τῶν ἀπεσχισμένων εἰσὶ. Πλὴν ἀλλ' ἔδοξε τοῖς ἀρχαίοις,
 τοῖς περὶ Κυπριανὸν λέγω καὶ Φιρμιλιανὸν τὸν ἡμέτερον,
 τούτους πάντας μὲν ψήφῳ ὑποδαλεῖν, Καθαροὺς καὶ
 "Εγκρατίτας καὶ "Υδροπαραστάτας, διότι ἡ μὲν ἀρχὴ τοῦ 50

22 αἱρέσεις: αἵρεσις V || 24 πίστεως: πίστεώς ἐστιν V || 26
 ἀποσχισάντων: ἀποσχίστων C || 33 μοντανῶ: μουντανῶ B || 37
 αἰωνίῳ: -ίᾳ V || 38-39 τὸ πνεῦμα: πνεῦμα B || 43 ordo καὶ εἰ B ||
 50 διότι: διό BC.

χωρισμοῦ διὰ σχίσματος γέγονεν· οἱ δὲ τῆς Ἐκκλησίας
 ἀποστάντες οὐκέτι ἔσχον τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύ-
 ματος ἐφ' ἑαυτοῖς· ἐπέλιπε γάρ ἡ μετάδοσις τῷ διακο-
 πῆναι τὴν ἀκολουθίαν. Οἱ μὲν γὰρ πρῶτοι ἀναχωρήσαντες
 παρὰ τῶν Πατέρων ἔσχον τὰς χειροτονίας, καὶ διὰ τῆς 55
 ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν αὐτῶν εἶχον τὸ χάρισμα τὸ πνευ-
 ματικόν· οἱ δὲ ἀπορραγέντες, λαϊκοὶ γενόμενοι, οὔτε τοῦ
 βαπτίζειν οὔτε τοῦ χειροτονεῖν εἶχον τὴν ἐξουσίαν,
 οὐκέτι δυνάμενοι χάριν Πνεύματος Ἁγίου ἐτέροις
 παρέχειν ἥς αὐτοὶ ἐκπεπτώκασι. Διὸ ὥς παρὰ λαϊκῶν 60
 βαπτιζομένους τοὺς παρ' αὐτῶν ἐκέλευσαν ἐρχομένους
 ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῷ ἀληθινῷ βαπτίσματι τῷ τῆς Ἐκ-
 κλησίας ἀνακαθαίρεσθαι. Ἐπειδὴ δὲ ὅλως ἔδοξε τισι τῶν
 κατὰ τὴν Ἀσίαν οἰκονομίας ἕνεκα τῶν πολλῶν δεχθῆναι
 αὐτῶν τὸ βάπτισμα, ἔστω δεκτόν. Τὸ δὲ τῶν Ἐγκρατιτῶν 65
 κακούργημα νοῆσαι ἡμᾶς δεῖ, ὅτι, ἵν' αὐτοὺς ἀπροσδέκτους
 ποιήσωσι τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐπεχείρησαν λοιπὸν ἰδίῳ προκα-
 ταλαμβάνειν βαπτίσματι· ὅθεν καὶ τὴν συνήθειαν τὴν
 ἑαυτῶν παρεχάραξαν. Νομίζω τοίνυν ὅτι, ἐπειδὴ οὐδὲν
 ἐστὶ περὶ αὐτῶν εἰληφὸς διηγορευμένον, ἡμᾶς προσήκεν 70
 ἀθετεῖν αὐτῶν τὸ βάπτισμα· κἂν τις ἢ παρ' αὐτῶν εἰληφώς,
 προσιόντα τῇ Ἐκκλησίᾳ βαπτίζειν. Ἐὰν μέντοι μέλλοι τῇ
 καθόλου οἰκονομίᾳ ἐμπόδιον ἔσεσθαι τοῦτο, πάλιν τῷ ἔθει
 χρηστέον καὶ τοῖς οἰκονομήσασιν τὰ καθ' ἡμᾶς Πατράσιν ἀκο-
 λουθητέον. Ὑφορῶμαι γὰρ μήποτε, ὡς βουλόμεθα δκνηροῦς 75
 αὐτοὺς περὶ τὸ βαπτίζειν ποιῆσαι, ἐμποδίσωμεν τοῖς
 σῶζομένοις διὰ τὸ τῆς προτάσεως αὐστηρόν. Εἰ δὲ ἐκεῖνοι
 φυλάσσουσι τὸ ἡμέτερον βάπτισμα, τοῦτο ἡμᾶς μὴ δυσω-
 πείτω. Οὐ γὰρ ἀντιδιδόναι αὐτοῖς ὑπεύθυνοι χάριν ἔσμέν,
 ἀλλὰ δουλεύειν ἀκριβεῖς κανόνων. Παντὶ δὲ λόγῳ τυπω- 80

51 σχίσματος: σχήματος B || 53 ἑαυτοῖς: ἑαυτοῦς VB || 66 ordo
 ἀπροσδέκτους αὐτοὺς V || 68-69 τὴν ἑαυτῶν: ἑαυτῶν BC || 70 εἰληφός:
 φανερῶς V || 72 μέντοι om. B || 76 ἐμποδίσωμεν: -σομεν C.

θήτω τοὺς ἐπὶ τὸν βαπτισμὸν ἐκείνον προσερχομένους
 χρίεσθαι ἐπὶ τῶν πιστῶν δηλονότι καὶ οὕτω προσιέναι
 τοῖς μυστηρίοις. Οἶδα δὲ ὅτι τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς περὶ
 Ἰζοῖν καὶ Σατορνῖνον, ἀπ' ἐκείνης ὄντας τῆς τάξεως,
 προσεδεξάμεθα εἰς τὴν καθέδραν τῶν ἐπισκόπων. Ὡστε 85
 τοὺς τῷ τάγματι ἐκείνων συνημμένους οὐκέτι δυνάμεθα
 διακρίνειν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, οἷον κανόνα τινὰ τῆς
 πρὸς αὐτοὺς κοινωνίας ἐκθέμενοι διὰ τῆς τῶν ἐπισκόπων
 παραδοχῆς.

2 Ἡ φθείρασα κατ' ἐπιτήδευσιν φόνου δίκην ὑπέχει.
 Ἀκριβολογία ἐκμεορφωμένου καὶ ἀνεξεικονίστου παρ'
 ἡμῖν οὐκ ἔστιν. Ἐνταῦθα γὰρ ἐκδικεῖται οὐ μόνον τὸ γενη-
 σόμενον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἑαυτῷ ἐπιβουλεύσας, διότι ὥς
 ἐπὶ τὸ πολὺ ἐναποθνήσκουσι ταῖς τοιαύταις ἐπιχειρήσεσιν 5
 αἱ γυναῖκες. Πρόσεστι δὲ τούτῳ καὶ ἡ φθορά τοῦ ἐμβρύου,
 ἕτερος φόνος, κατὰ γε τὴν ἐπίνοιαν τῶν ταῦτα τολμών-
 των. Δεῖ μέντοι μὴ μέχρι τῆς ἐξόδου παρατείνειν αὐτῶν
 τὴν ἐξομολόγησιν, ἀλλὰ δέχεσθαι μὲν τὸ μέτρον τῶν δέκα
 ἔτων· ὀρίζειν δὲ μὴ χρόνῳ, ἀλλὰ τρόπῳ τῆς μετανοίας 10
 τὴν θεραπείαν.

3 Διάκονος μετὰ τὴν διακονίαν πορνεύσας ἀπόβλητος
 μὲν τῆς διακονίας ἔσται, εἰς δὲ τὸν τῶν λαϊκῶν ἀπωσθεὶς
 τόπον τῆς κοινωνίας οὐκ εἰρχθήσεται, διότι ἀρχαῖός ἐστι
 κανὼν, τοὺς ἀπὸ βαθμοῦ πεπτωκότας τούτῳ μόνῳ τῷ
 τρόπῳ τῆς κολάσεως ὑποβάλλεσθαι, ἀκολουθησάντων, ὥς 5
 οἶμαι, τῶν ἐξ ἀρχῆς τῷ νόμῳ ἐκείνῳ τῷ «Οὐκ ἐκδικήσεις
 δις ἐπὶ τὸ αὐτό», καὶ δι' ἑτέραν δὲ αἰτίαν, ὅτι οἱ μὲν ἐν
 τῷ λαϊκῷ ὄντες τάγματι, ἐκβεβλημένοι τοῦ τόπου τῶν
 πιστῶν, πάλιν εἰς τὸν ἅφ' οὗ ἐξέπεσον τόπον ἀναλαμβά-
 νονται, ὁ δὲ διάκονος ἅπαξ ἔχει διαρκῆ τὴν δίκην τῆς 10

81 ἐκείνων: -ων V || προσερχομένους: προερ- C || 82 προσιέναι: προι- V || 83 ὅτι Maur: ὅτε VBC || 86 ἐκείνων: -ων B.

2 1 φθείρασα: φθαρεῖσα V || 5 τὸ πολὺ: πολὺ C || 10-11 ordo τὴν θεραπείαν τῆς μετανοίας BC.

καθαίρεσεως. Ὡς οὖν οὐκ ἀποδιδομένης αὐτῇ τῆς
 διακονίας ἐπὶ ταύτης ἔστησαν μόνῃς τῆς ἐκδικήσεως.
 Ταῦτα μὲν οὖν τὰ ἐκ τῶν τύπων. Καθόλου δὲ ἀληθέστερον
 ἴαμα ἢ τῆς ἁμαρτίας ἀναχώρησις. Ὡστε δὲ διὰ σαρκὸς
 ἡδονὴν ἀβετήσας τὴν χάριν, διὰ τοῦ συντριμμοῦ τῆς 15
 σαρκὸς καὶ πάσης δουλαγωγίας τῆς κατ' ἐγκράτειαν
 ἀποστάς τῶν ἡδονῶν ὑφ' ὧν κατεστράφη, τελείαν ἡμῖν
 παρέξει τῆς ἰατρούσεως αὐτοῦ τὴν ἀπόδειξιν. Ἀμφότερα
 τοῖνυν εἰδέναι ἡμᾶς δεῖ, καὶ τὰ τῆς ἀκριβείας καὶ τὰ τῆς
 συνηθείας, ἔπεσθαι δὲ ἐπὶ τῶν μὴ καταδεξαμένων τὴν 20
 ἀκρότητα τῇ παραδοθέντι τύπῳ.

4 Περὶ τριγάμων καὶ πολυγάμων τὸν αὐτὸν ὥρισαν
 κανόνα ὃν καὶ ἐπὶ τῶν διγάμων ἀναλόγως· ἐνιαυτὸν μὲν
 γὰρ ἐπὶ τῶν διγάμων, ἄλλοι δὲ δύο ἔτη. Τοὺς δὲ τριγάμους
 ἐν τρισί, καὶ τετράσι πολλακίς ἔτεσιν ἀφορίζουσιν. Ὀνο-
 μάζουσι δὲ τὸ τοιοῦτον οὐκ ἔτι γάμον, ἀλλὰ πολυγαμίαν, 5
 μᾶλλον δὲ πορνείαν κεκολασμένην. Διὸ καὶ ὁ Κύριος τῇ
 Σαμαρεΐτιδι πέντε ἄνδρας διαμειψάσῃ· « Ὅν νῦν, φησὶν,
 ἔχεις οὐκ ἔστι σου ἀνὴρ », ὥς οὐκέτι ἀξίῳ ὄντων τῶν
 ὑπερεκπεσόντων τοῦ μέτρου τῆς διγαμίας τῇ τοῦ ἀνδρὸς ἢ
 τῆς γυναικὸς καλεῖσθαι προσρήματι. Συνηθείαν δὲ κατε- 10
 λάβομεν ἐπὶ τῶν τριγάμων πενταετίας ἀφορισμόν, οὐκ
 ἀπὸ κανόνων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τῶν προειληφότων ἀκολουθίας.
 Δεῖ δὲ μὴ πάντῃ αὐτοὺς ἀπειργεῖν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ'
 ἀκροάσεως αὐτοὺς ἀξιοῦν ἐν δύο που ἔτεσιν ἢ τρισί, καὶ
 μετὰ ταῦτα ἐπιτρέπειν συστήκειν μὲν, τῆς δὲ κοινωνίας 15
 τοῦ ἀγαθοῦ ἀπέχεσθαι, καὶ οὕτως ἐπιδειξαμένους καρπὸν
 τινα μετανοίας ἀποκαθιστᾶν τῇ τόπῳ τῆς κοινωνίας.

5 Τοὺς δὲ ἐπὶ ἐξόδῳ μετανοοῦντας τῶν αἵρετικῶν
 δέχεσθαι χρή, δέχεσθαι δὲ δηλονότι οὐκ ἀκρίτως, ἀλλὰ

3 14 ἴαμα : ἴστιν ἴαμα V.

4 12 κανόνων : -νος V || 13 ordo αὐτοὺς μὴ πάντῃ V.

5 2 δέχεσθαι δὲ : δέχεσθαι B ||

δοκιμάζοντας εἰ ἀληθινὴν ἐπιδείκνυνται τὴν μετάνοιαν
καὶ εἰ τοὺς καρποὺς ἔχουσι μαρτυροῦντας τῇ πρὸς τὸ
σωθῆναι σπουδῇ. 5

6 Τῶν κανονικῶν τὰς πορνείας εἰς γάμον μὴ καταλο-
γίζεσθαι, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ διασπᾶν αὐτῶν τὴν συνάφειαν.
Τοῦτο γάρ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ πρὸς ἀσφάλειαν λυσιτελές
καὶ τοῖς αἵρετικοῖς οὐ δώσει καθ' ἡμῶν λαβὴν ὥς διὰ τὴν
τοῦ ἁμαρτάνειν ἁδειαν ἐπισπωμένων πρὸς ἑαυτούς. 5

7 Ἀρρενοφθόροι καὶ ζωοφθόροι καὶ φονεῖς καὶ φαρ-
μακοὶ καὶ μοιχοὶ καὶ εἰδωλολάτραι τῆς αὐτῆς καταδίκης
εἰσὶν ἡξιωμένοι. Ὡστε οὐ ἔχεις ἐπὶ τῶν ἄλλων τύπον, καὶ
ἐπὶ τούτων φύλαξον. Τοὺς δὲ ἐν τριάκοντα ἔτεσι μετα-
νόησαντας ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ ἣν ἐν ἀγνοίᾳ ἔπραξαν, οὐδ' 5
ἀμφιβάλλειν ἡμᾶς προσήκεν εἰς τὸ παραδέξασθαι. Ἡ τε
γάρ ἄγνοια συγγνώμης αὐτοὺς ἀξιούς ποιεῖ καὶ τὸ ἐκούσιον
τῆς ἐξαγορεύσεως καὶ ἡ παράτασις ἐν τοσοῦτῳ χρόνῳ
γενομένη. Σχεδὸν γάρ ὅλην γενεάν ἀνθρώπου παρεδόθησαν
τῷ Σατανᾷ, ἵνα παιδευθῶσι μὴ ἀσχημονεῖν. Ὡστε 10
κέλευσον αὐτοὺς ἤδη ἀνυπερθέτως δεχθῆναι, μάλιστα εἰ
καὶ δάκρυα ἔχουσι δυσωπουντά σου τὴν εὐσπλαγχνίαν καὶ
βίον ἐπιδείκνυνται ἄξιον συμπαθείας.

8 Ὁ ἀξίην παρὰ τὸν θυμὸν κατὰ τῆς ἑαυτοῦ γαμετῆς
χρησάμενος φονεὺς ἐστὶ. Καλῶς δέ με ὑπέμνησας καὶ
ἀξιῶς τῆς σεαυτοῦ συνέσεως εἰπεῖν περὶ τούτων πλατύ-
τερον, διότι πολλαὶ ἐν τοῖς ἐκουσίοις καὶ ἀκουσίοις διαφο-
ραί. Ἀκούσιον μὲν γάρ ἐστι παντελῶς καὶ πόρρῳ τοῦ κατάρ- 5
ξαντος τὸ ἀκοντίσαντα λίθον ἐπὶ κύνα ἢ δένδρον ἀνθρώπου
τυχεῖν. Ἡ μὲν γάρ ὁρμὴ ἦν τὸ θηρίον ἀμύνασθαι ἢ τὸν
καρπὸν κατασεῖσαι, ὑπέβη δὲ αὐτομάτως τῇ πληγῇ κατὰ
πάροδον ὁ παραπесών, ὥστε τὸ τοιοῦτον ἀκούσιον.

3 τὴν om. B.

6 1-2 καταλογίζεσθαι: λογίζεσθαι BC.

8 4 ἀκουσίοις: τοῖς ἀκουσίοις V.

Ἄκουσιον μέντοι καὶ εἴ τις βουλόμενος ἐπιστρέψαι τινὰ 10
 ἱμάντι ἢ βάβδω μὴ σκληρῇ τύπτοι, ἀποθάνη δὲ ὁ τυπτό-
 μενος. Ἡ γὰρ πρόθεσις ἐνταῦθα σκοπεῖται, ὅτι βελτιῶσαι
 ἠβούλετο τὸν ἁμαρτάνοντα, οὐκ ἀνελεῖν. Ἐν τοῖς ἀκου-
 σίοις ἐστὶ κάκεινο τὸ ἁμυνόμενον τινὰ ἐν μάχῃ, ξύλῳ ἢ
 χειρὶ, ἀφειδῶς ἐπὶ τὰ καίρια τὴν πληγὴν ἐνεγκεῖν, ὥστε 15
 κακῶσαι αὐτόν, οὐχ ὥστε παντελῶς ἀνελεῖν. Ἀλλὰ τοῦτο
 ἤδη προσεγγίζει τῷ ἔκουςίῳ. Ὁ γὰρ τοσοῦτῳ χρησάμενος
 ὀργάνῳ πρὸς ἁμυναν ἢ ὁ μὴ πεφεισμένως τὴν πληγὴν
 ἐπαγαγὼν δηλὸς ἐστὶ διὰ τὸ κεκρατῆσθαι ὑπὸ τοῦ πάθους
 ἀφειδῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ὅμοιος καὶ ὁ ξύλῳ βαρεῖ καὶ ὁ 20
 λίθῳ μερίζονι τῆς δυνάμεως τῆς ἀνθρωπίνης χρησάμενος
 τοῖς ἀκουσίοις ἐναριθμεῖται, ἄλλο μὲν τι προελόμενος,
 ἄλλο δὲ τι ποιήσας. Ὑπὸ γὰρ τοῦ θυμοῦ τοιαύτην ἤνεγκε
 τὴν πληγὴν ὥστε ἀνελεῖν τὸν πληγέντα· καίτοι ἡ σπουδὴ
 ἦν αὐτῷ συντρίψαι τυχόν, οὐχὶ δὲ καὶ παντελῶς θανα- 25
 τῶσαι. Ὁ μὲντοι ξίφει χρησάμενος ἢ ὀφτινιοῦν τοιοῦτῳ
 οὐδεμίαν ἔχει παραίτησιν, καὶ μάλιστα ὁ τὴν ἀξίνην
 ἀκοντίσας. Καὶ γὰρ οὐδὲ ἀπὸ χειρὸς φαίνεται πληξας,
 ὥστε τὸ μέτρον τῆς πληγῆς ἐπ' αὐτῷ εἶναι, ἀλλ' ἠκόντισεν,
 ὥστε καὶ τῷ βάρει τοῦ σιδήρου καὶ τῇ ἀκμῇ καὶ τῇ 30
 διὰ πλείστου φορτῇ ὀλεθρίαν ἀναγκάως τὴν πληγὴν
 γενέσθαι. Ἐκούσιον δὲ πάλιν παντελῶς καὶ οὐδεμίαν
 ἀμφιβολίαν ἔχον οἷόν ἐστι τὸ τῶν ληστῶν καὶ τῶν
 πολεμικῶν ἐφόδων. Οὔτοι μὲν γὰρ διὰ χρήματα ἀναιροῦσι
 τὸν ἔλεγχον ἀποφεύγοντες, οἳ τε ἐν τοῖς πολέμοις ἐπὶ 35
 φόνους ἔρχονται, οὔτε φοβῆσαι οὔτε σωφρονίσαι, ἀλλ'
 ἀνελεῖν τοὺς ἐναντιουμένους ἐκ τοῦ φανεροῦ προαιρούμενοι.
 Καὶ μέντοι, καθ' ὅσον δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν περίεργον φάρμακόν
 τις ἐγκεράσῃ, ἀνέλῃ δὲ, ἐκούσιον τιθέμεθα τὸ τοιοῦτον·

11 ἀποθάνη: -νοι V || 15-16 ὥστε κακῶσαι ... ἀνελεῖν om. B || 16
 τοῦτο: τούτῳ V || 19 κεκρατῆσθαι: -τεῖσθαι B || 20 ὁ ξύλῳ: ξύλῳ C ||
 25 οὐδο παντελῶς καὶ V || 34 χρήματα: -των B || 36 φόνους: φόνους
 BC || 37 ἀνελεῖν: ἀναιρεῖν C || τοὺς: αὐτοὺς BC.

οἷον ποιοῦσιν αἱ γυναῖκες πολλάκις, ἐπαοιδαῖς τισι καὶ 40
καταδέσμοις πρὸς τὸ ἑαυτῶν φίλτρον ἐπάγεσθαι πειρώμε-
ναι καὶ προσδίδουσαι αὐτοῖς φάρμακα σκότῳσιν ἐμποιοῦντα
ταῖς διανοαῖς. Αἱ τοιαῦται ἀνελοῦσαι, εἰ καὶ ἄλλο προελό-
μεναι, ἄλλο ἐποίησαν, ὅμως διὰ τὸ περίεργον καὶ ἀπηγο-
ρευμένον τῆς ἐπιτηδεύσεως ἐν τοῖς ἐκουσίως φονεύουσι 45
καταλογίζονται. Καὶ αἱ τοίνυν τὰ ἀμβλωθρίδια δίδουσαι
φάρμακα φονεύτρια εἰσι καὶ αὐταί, καὶ αἱ δεχόμεναι τὰ
ἐμβρυοκτόνα δηλητήρια. Ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

9 Ἡ δὲ τοῦ Κυρίου ἀπόφασις, κατὰ μὲν τὴν τῆς ἐννοίας
ἀκολουθίαν, ἐξ Ἰσοῦ καὶ ἀνδράσι καὶ γυναιξὶν ἀρμόζει,
περὶ τοῦ μὴ ἐξεῖναι γάμου ἐξίστασθαι παρεκτὸς λόγου
πορνείας. Ἡ δὲ συνήθεια οὐχ οὕτως ἔχει, ἀλλ' ἐπὶ μὲν 5
τῶν γυναικῶν πολλὴν εὐρίσκομεν τὴν ἀκριβολογίαν, τοῦ 5
μὲν Ἀποστόλου λέγοντος ὅτι· « Ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ
ἐν σῶμά ἐστι », τοῦ δὲ Ἱερεμίου ὅτι· « Ἐὰν γένηται γυνή
ἀνδρὶ ἐτέρῳ, οὐκ ἐπιστρέψει πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς, ἀλλὰ
μειναιμένη μιανθήσεται », καὶ πάλιν· « Ὁ ἔχων μοιχαλίδά
ἄφρων καὶ ἀσεβής ». Ἡ δὲ συνήθεια καὶ μοιχεύοντας 10
ἄνδρας καὶ ἐν πορνείαις ὄντας κατέχεσθαι ὑπὸ γυναικῶν
προστάσσει. Ὡστε ἡ τῷ ἀφειμένῳ ἀνδρὶ συνοικοῦσα οὐκ
οἶδα εἰ δύναται μοιχαλὶς χρηματίζειν. Τὸ γὰρ ἔγκλημα
ἐνταῦθα τῆς ἀπολυσάσης τὸν ἄνδρα ἀπτεται κατὰ ποίαν
αἰτίαν ἀπέστη τοῦ γάμου. Εἴτε γὰρ τυπτομένη μὴ φέρουσα 15
τάς πληγὰς, ὑπομένειν ἔχρην μάλλον ἢ διαζευχθῆναι τοῦ
συνοικοῦντος· εἴτε τὴν εἰς χρήματα ζημίαν μὴ φέρουσα,
οὐδὲ αὕτη ἡ πρόφασις ἀξιόλογος. Εἰ δὲ διὰ τὸ ἐν πορνείᾳ
αὐτὸν ζῆν, οὐκ ἔχομεν τοῦτο ἐν τῇ συνηθείᾳ τῇ ἐκκλη-
σιαστικῇ τὸ παρατήρημα, ἀλλὰ καὶ ἀπίστου ἀνδρὸς 20
χωρίζεσθαι οὐ προσετάχθη γυνή, ἀλλὰ παραμένειν διὰ τὸ

42 προσδίδουσαι: προδι- BC.

9 12 ἀφειμένῳ: ἀριεμένῳ V || 19 ἔχομεν: ἔσχομεν V || 21 προσ-
ετάχθη: -άγη BC.

ἄδηλον τῆς ἐκβάσεως. « Τί γάρ οἶδας, γύναι, εἰ τὸν ἄνδρα
σώσεις ; » Ὡστε ἡ καταλιποῦσα μοιχαλὶς, εἰ ἐπ' ἄλλον
ἦλθεν ἄνδρα. Ὁ δὲ καταλειφθεὶς σύγγνωστος καὶ ἡ συνοι-
κοῦσα τῷ τοιούτῳ οὐ κατακρίνεται. Εἰ μέντοι δ' ἄνθρωπος 25
ἀποστάς τῆς γυναικὸς ἐπ' ἄλλην ἦλθε, καὶ αὐτὸς μοιχός,
διότι ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι· καὶ ἡ συνοικοῦσα αὐτῷ
μοιχαλὶς, διότι ἀλλότριον ἄνδρα πρὸς ἑαυτὴν μετέστησεν.

10 Οἱ δυνύοντες μὴ καταδέχεσθαι τὴν χειροτονίαν,
ἐξομνύμενοι, μὴ ἀναγκαζέσθωσαν ἐπιорκεῖν. Εἰ γάρ καὶ
δοκεῖ τις εἶναι κανὼν ὁ συγχωρῶν τοῖς τοιούτοις, ἀλλὰ
πεῖρα ἐγνώκαμεν ὅτι οὐκ εὐοδοῦνται οἱ παρορκήσαντες.
Σκοπεῖν δὲ δεῖ καὶ τὸ εἶδος τοῦ ὅρκου καὶ τὰ ῥήματα καὶ 5
τὴν διάθεσιν ἀφ' ἧς δυνάμεται καὶ τὰς κατὰ λεπτόν ἐν
τοῖς ῥήμασι προσθήκας· ὥς, ἂν μηδεμία ἢ μηδαμόθεν
παραμυθία, χρή παντελῶς εἶναι τοὺς τοιούτους. Τὸ μέντοι
κατὰ Σευήρον πρᾶγμα, ἥτοι τὸν ὑπὸ τοῦτου χειροτονηθέντα
πρεσβύτερον, τοιαύτην τινά μοι δοκεῖ παραμυθίαν ἔχειν, 10
εἰ καὶ σοὶ συνδοκεῖ. Τὸν ἄγρὸν ἐκεῖνον τὸν ὑποκείμενον τῇ
Μηστιά, ᾧ ἐπεκηρύχθη ὁ ἄνθρωπος, κέλευσον Οὐασόδοις
ὑποτελεῖν. Οὕτω γάρ κἀκεῖνος οὐ παρορκήσει μὴ ἀναχω-
ρῶν τοῦ τόπου, καὶ ὁ Λογγίνος ἔχων τὸν Κυριακὸν μεθ'
ἑαυτοῦ οὐκ ἐρημώσει τὴν ἐκκλησίαν, οὐδὲ τὴν ἑαυτοῦ 15
ψυχὴν διὰ τῆς ἀργίας καταδικάσει. Καὶ ἡμεῖς δόξομεν μὴ
παρὰ κανόνας ποιεῖν τι, συμπεριφερόμενοι τῷ Κυριακῷ
δυνάσαντι μὲν συμπαραμένειν Μινδανοῖς, καταδεξαμένῳ
δὲ τὴν μετάθεσιν. Ἡ γὰρ ἐπάνοδος φυλακὴ ἔσται τοῦ
ὅρκου. Τὸ δὲ εἶξαι αὐτὸν τῇ οἰκονομίᾳ εἰς ἐπιорκίαν 20
αὐτῷ οὐ λογισθήσεται, διὰ τὸ μὴ προσκεῖσθαι τῷ ὅρκῳ
μηδὲ πρὸς βραχὺ ἀναχωρήσειν Μινδάνων, ἀλλὰ παραμε-
νεῖν εἰς τὸ ἐφεξῆς. Σευήρῳ δὲ προφασίζομένῳ τὴν λήθην
ἡμεῖς συγχωρήσομεν, εἰπόντες ὅτι ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης

25 ὁ ἄνθρωπος: ἄνθρωπος B.

10 12 μνηστῖα: μισθεία B || 20 αὐτόν: αὐτῶν C.

οὐ περιόψεται τὴν ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαν ὑπὸ τοιοῦτου λυμαι- 25
νομένην ποιοῦντος μὲν ἀκανονίστως τὸ ἐξ ἀρχῆς, ὅρκῳ
δὲ καταδεδεσμένον παρὰ τὰ Εὐαγγέλια, παρορκεῖν δὲ
διδάσκοντος δι' ὧν μετετέθη. ψευδομένου δὲ νῦν δι' ὧν τὴν
λήθην σχηματίζεται. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔσμεν καρδιῶν κρι-
ταί, ἀλλ' ἐξ ὧν ἀκούομεν κρίνομεν, δώμεν τῷ Κυρίῳ τὴν 30
ἐκδίκησιν, αὐτοὶ δὲ ἀδιακρίτως αὐτὸν δεξώμεθα συγγνώμην
δόντες ἀνθρωπίνῳ πάθει τῇ λήθῃ.

11 Ὁ δὲ τὸν ἀκούσιον ποιήσας φόνον ἀρκούντως
ἐξεπλήρωσε τὴν δίκην ἐν τοῖς ἔνδεκα ἔτεσι. Δῆλον γάρ
ὅτι ἐπὶ τῶν πληγέντων τὰ Μωσέως παρατηρήσομεν, καὶ
τὸν κατακλιθέντα μὲν ἐπὶ τῶν πληγῶν ὃς ἔλαβε, βαδί-
σαντα δὲ πάλιν ἐπὶ τῇ βλάβδῳ αὐτοῦ, οὐ λογισόμεθα πεφο- 5
νευθῆναι. Εἰ δὲ καὶ οὐκ ἐξανέστη μετὰ τὰς πληγὰς, ἀλλ'
οὖν τῷ μὴ προελέσθαι αὐτὸν ἀνελεῖν ὁ τυπτήσας φονευτὴς
μὲν, ἀλλ' ἀκούσιος διὰ τὴν πρόθεσιν.

12 Τοὺς διγάμους παντελῶς ὁ κανὼν τῆς ὑπηρεσίας
ἀπέκλεισε.

13 Τοὺς ἐν πολέμοις φόνους οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τοῖς
φόνοις οὐκ ἔλογίσαντο, ἔμοι δοκεῖν, συγγνώμην δόντες
τοῖς ὑπὲρ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας ἀμυνομένοις. Τάχα
δὲ καλῶς ἔχει συμβουλευεῖν, ὥς τὰς χεῖρας μὴ καθαρούς,
τριῶν ἑτῶν τῆς κοινωνίας μόνης ἀπέχεσθαι. 5

14 Ὁ τόκους λαμβάνων, ἐὰν καταδέξηται τὸ ἄδικον
κέρδος εἰς πτωχοὺς ἀναλῶσαι καὶ τοῦ λοιποῦ τοῦ νοσή-
ματος τῆς φιλοχρηματίας ἀπαλλαγῆναι, δεκτός ἐστιν εἰς
ἱερωσύνην.

28 μετετέθη ... δι' ὧν om. B || ψευδομένου Maur: -νῶ VC || 30
κρίνομεν: κρίνωμεν B || 31 δεξώμεθα: δεξόμεθα BC || 32 ἀνθρωπίνῳ:
-να B.

11 3 μωσέως: μωυσέως B μωυσεως C || 4 κατακλιθέντα: -κλιθέντα
B || 5 αὐτοῦ: ἑαυτοῦ V.

15 Θαυμάζω δέ σου, τὴν γραμματικὴν ἀκρίβειαν ἐπὶ
 τῆς Γραφῆς ἀπαιτοῦντος καὶ λογιζομένου ὅτι ἡναγκασ-
 μένη ἐστὶν ἡ λέξις τῆς ἐρμηνείας τὸ ἑαυτῆς εὐσημον ἐκδι-
 δούσης, οὐ τὸ κυρίως ὑπὸ τῆς Ἑβραϊκῆς φωνῆς σημαίνο-
 μενον μετατιθείσης. Ἐπεὶ δὲ δεῖ μὴ ἀργῶς παρελθεῖν τὸ 5
 ὑπ' ἀνδρὸς ζητητικοῦ κινηθὲν πρόβλημα, τὰ πετεινὰ τοῦ
 οὐρανοῦ καὶ οἱ ἰχθύες τῆς θαλάσσης καὶ ἐν τῇ κοσμο-
 ποιῇ τὴν αὐτὴν ἔλαχον γένεσιν. Ἐκ τῶν ὑδάτων γὰρ
 ἐξήχθη ἀμφοτέρω τὰ γένη. Τὸ δὲ αἷτιον ὅτι ταυτὸν ἐστὶν
 ἑκατέροις ἰδίωμα. Τὰ μὲν γὰρ διανήχεται τὸ ὕδωρ, τὰ δὲ 10
 ἐπινήχεται τῷ ἀέρι. Διὰ τοῦτο μὲν οὖν κοινῇ αὐτῶν
 ἐπεμνήσθη. Τὸ δὲ σχῆμα τοῦ λόγου ὥς μὲν πρὸς τοὺς
 ἰχθύας ἀκαταλλήλως ἀποδοθέν, ὥς δὲ πρὸς πάντα τὰ ἐν
 ὕδασι διαιτώμενα καὶ πάνυ οἰκείως. Τὰ γὰρ πετεινὰ τοῦ
 οὐρανοῦ ὑποτέτακται τῷ ἀνθρώπῳ καὶ οἱ ἰχθύες τῆς 15
 θαλάσσης, καὶ οὐκ αὐτοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ διαπο-
 ρεύμενα τρίβους θαλασσῶν. Οὐ γὰρ εἴ τι ἔνυδρον, καὶ
 ἰχθύς ἐστὶν, ὥς τὰ κητώδη, φάλλαινα καὶ ζύγαινα καὶ
 δελφίνες καὶ φῶκαι, καὶ προσέτι ἵπποι καὶ κύνες καὶ
 πρίονες καὶ ξιφίαι καὶ οἱ θαλάσσιοι βοῦς, εἰ δὲ βούλει, 20
 καὶ ἀκάληφαι καὶ κτένες καὶ τὰ δοτρακόρινα πάντα,
 ὧν οὐδέν ἐστιν ἰχθύς, καὶ πάντα αἱ διαπορεύεται τρίβους
 θαλασσῶν.

16 Ὁ δὲ Νεεμᾶν οὐχὶ μέγας παρὰ Κυρίῳ, ἀλλὰ παρὰ
 τῷ κυρίῳ αὐτοῦ, τουτέστι τῶν παραδυναστευόντων ἦν τῷ
 βασιλεῖ τῶν Σύρων. Πρόσεχε οὖν ἀκριβῶς τῇ Γραφῇ καὶ
 αὐτόθεν εὐρήσεις τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος.

15 2 λογιζομένου: μὴ λογιζομένου V || 10 ἑκατέροις: ἐν ἑκατέροις
 V || 13 πάντα: τὰ πάντα B || 19-20 καὶ προσέτι ... πρίονες om. B ||
 22 α om. V.

16 1 νεεμᾶν: ναιεμᾶν B.

CLXXXIX

ΕΥΣΤΑΘΙΩ ΑΡΧΙΑΤΡΩ

1 Ἔστι μὲν καὶ πᾶσιν ὑμῖν τοῖς τὴν ἰατρικὴν μετιοῦσι
 φιλανθρωπία τὸ ἐπιτήδευμα. Καὶ μοι δοκεῖ τῶν κατὰ τὸν
 βίον σπουδαζομένων ἀπάντων ὁ τὴν ὑμετέραν προτιθεὶς
 ἐπιστήμην ἐπιτυχεῖν ἂν τῆς πρεπούσης κρίσεως καὶ μὴ
 διαμαρτεῖν τοῦ πρέποντος, εἴπερ τὸ πάντων προτιμότεον, 5
 ἡ ζωὴ, φευκτόν ἐστι καὶ ἐπώδυνον, εἰ μὴ μεθ' ὑγείας
 ἐξῇ ταύτην ἔχειν· ὑγείας δὲ χορηγὸς ἡ ὑμέτερα τέχνη.
 Ἀλλὰ σοι διαφερόντως περιδέξιός ἐστιν ἡ ἐπιστήμη
 καὶ μείζονας ποιεῖς σεαυτῷ τῆς φιλανθρωπίας τοὺς
 ὄρους, οὐ μέχρι τῶν σωμάτων περιορίζων τὴν ἐκ τῆς 10
 τέχνης χάριν, ἀλλὰ καὶ τῶν ψυχικῶν ἀρρωστημάτων
 ἐπινοῶν τὴν διόρθωσιν. Ταῦτα δὲ λέγω οὐ μόνον ταῖς
 τῶν πολλῶν φήμαις ἐπόμενος, ἀλλὰ καὶ τῇ κατ' ἐμαυτὸν
 διασχεθεὶς πείρᾳ ἐν πολλοῖς τε ἄλλοις καὶ διαφερόντως
 νῦν, ἐν τῇ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ἀνεκδιηγῆται κακίᾳ, ἣν βεύ- 15
 ματος πονηροῦ δίκην κατὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐπιρρυσίαν
 εὐμηχάνως διέχεας, τὴν βαρεῖαν ταύτην φλεγμονὴν
 τῆς καρδίας ἡμῶν τῇ ἐπαντλήσει τῶν παρηγορικῶν
 λόγων διαφορήσας. Ἐγὼ γάρ πρὸς τὴν ἐπάλληλον τῶν
 ἐχθρῶν ἡμῶν καὶ ποικίλην καθ' ἡμῶν ἐπιχείρησιν ἀπο- 20
 βλέπων, σιωπᾶν ᾤμην δεῖν καὶ δέχεσθαι καθ' ἡσυχίαν
 τὰ ἐπαγόμενα, μηδὲ ἀντερεῖν τοῖς καθωπλισμένοις τῷ
 ψεύδει, τῷ πονηρῷ τούτῳ ὀπλῷ τῷ καὶ διὰ τῆς ἀληθείας

CLXXXIX. — Non exstat in C. Titulus εὐσταθίῳ ἀρχιατρῷ
 [ἀρχιατρῷ VL]: εὐσταθίῳ ἀρχιατρῷ πρὸς τὰς παρὰ τῶν αἰρετικῶν
 κατ' αὐτοῦ συμπλαττομένας περὶ τὸν τριαδικὸν λόγον ἀλλοκότους δια-
 βολὰς ἐπίλυσιν καὶ θεολογίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος M.

1, 5 πρέποντος: προσήκοντος LP^a || 8 σοι: σε L || 18-19 παρη-
 γορικῶν λόγων: λόγων τῶν παρηγορικῶν M || 23 καὶ om. M.

πολλάκις τὴν ἀκμὴν εἰσωθοῦντι. Σὺ δὲ καλῶς ποιῶν μὴ καταπροδιδόναι τὴν ἀλήθειαν ἐνεκελεύου, ἀλλὰ διελέγχειν 25 τοὺς συκοφάντας, ὥς ἂν μὴ πολλοὶ παραβλαβεῖεν κατευημεροῦντος τῆς ἀληθείας τοῦ ψεύδους.

2 Ἔδοξαν οὖν μοι παραπλήσιόν τι ποιεῖν τῷ Αἰσωπεῖ μύθῳ οἱ τὸ ἀπροφάσιστον καθ' ἡμῶν ἀναλαβόντες μῖσος. Ὡς γάρ ἐκεῖνος ἐγκλήματά τινα τῷ ἄρνιϊ τὸν λύκον προφέρειν ἐποίησεν, αἰσχυρόμενον δῆθεν τὸ δοκεῖν ἄνευ δικαίας προφάσεως ἀναιρεῖν τὸν μηδὲν προλυπή- 5 σαντα, τοῦ δὲ ἄρνός πᾶσαν τὴν ἐκ συκοφαντίας ἐπαγομένην αἰτίαν εὐχερῶς διαλύοντος, μηδὲν μᾶλλον ὑφίεσθαι τῆς ὁρμῆς τὸν λύκον, ἀλλὰ τοῖς μὲν δίκαιοις ἡττᾶσθαι, τοῖς δὲ ὁδοῦσι νικᾶν· οὕτως οἷς τὸ καθ' ἡμῶν μῖσος ὥς τι τῶν ἀγαθῶν ἐσπουδάσθῃ, ἐρυθριῶντες τάχα τὸ δοκεῖν 10 ἄνευ αἰτίας μισεῖν, αἰτίας πλάσσουσι καθ' ἡμῶν καὶ ἐγκλήματα καὶ οὐδενὶ τῶν λεγομένων μέχρι παντὸς ἐπιμένουσιν, ἀλλὰ νῦν μὲν τοῦτο, μετ' ὀλίγον δὲ ἄλλο, καὶ αὖθις ἕτερον τῆς καθ' ἡμῶν δυσμενείας τὸ αἷτιον λέγουσι. Βέβηκε δὲ αὐτοῖς ἐπ' οὐδενὸς ἢ κακία, ἀλλ' ὅταν τούτου 15 τοῦ ἐγκλήματος ἀποσεισθῶσιν, ἑτέρῳ προσφύονται, καὶ ἀπ' ἐκείνου πάλιν καταλαμβάνουσιν ἕτερον· κἂν πάντα διαλυθῇ τὰ ἐγκλήματα, τοῦ μισεῖν οὐκ ἀφίστανται. Τρεῖς θεοὺς πρεσβεύεσθαι παρ' ἡμῶν αἰτιῶνται καὶ περιηχοῦσι τὰς ἀκοάς τῶν πολλῶν καὶ πιθανῶς κατασκευάζοντες τὴν 20 διαβολὴν ταύτην οὐ παύονται. Ἄλλ' ὑπερμάχεται ἡμῶν ἡ ἀλήθεια, καὶ ἐν κοινῷ πρὸς πάντας καὶ ἰδίᾳ πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας δεικνύντων ἡμῶν ὅτι ἀνατεθεμάτισται παρ' ἡμῶν πᾶς ὁ τρεῖς λέγων θεοὺς καὶ οὐδὲ χριστιανὸς εἶναι κρίνεται. Ἄλλ' ὅταν τοῦτο ἀκούσωσι, πρόχειρος 25 αὐτοῖς καθ' ἡμῶν ὁ Σαβέλλιος, καὶ ἡ ἐξ ἐκείνου νόσος

26 πολλοί: πολύ L.

2 13 μὲν om. L || 16 ἑτέρῳ: ἕτερον L.

ἐπιβρυλεῖται τῷ ἡμετέρῳ λόγῳ. Πάλιν καὶ πρὸς τοῦτο ἡμεῖς τὸ σύνηδες ὄπλον, τὴν ἀλήθειαν, προβαλλόμεθα δεικνύντες ὅτι ἐπίσης τῷ Ἰουδαϊσμῷ καὶ τὴν τοιαύτην αἵρεσιν φρίττομεν.

30

3 Τί οὖν; Ἄρα μετὰ τοσαύτας ἐγχειρήσεις ἀποκα-
μόντες ἡσύχασαν; Οὐκ ἔστι ταῦτα. Ἀλλὰ καινοτομίαν
ἡμῖν προσφέρουσιν, οὕτως τὸ ἔγκλημα καθ' ἡμῶν συντι-
θέντες τρεῖς ὑποστάσεις ὁμολογούντων· μίαν ἀγαθότητα
καὶ μίαν δύναμιν καὶ μίαν θεότητα λέγειν ἡμῶς αἰτιῶνται. 5
Καὶ οὐκ ἔξω τοῦτο τῆς ἀληθείας φασί· λέγομεν γάρ. Ἀλλ'
ἐγκαλοῦντες τοῦτο προσφέρουσιν ὅτι ἡ συνήθεια αὐτῶν
τοῦτο οὐκ ἔχει καὶ ἡ Γραφή οὐ συντίθεται. Τί οὖν καὶ
πρὸς τοῦτο ἡμεῖς; Οὐ νομίζομεν δίκαιον εἶναι τὴν παρ'
αὐτοῖς ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν νόμον καὶ κανόνα τοῦ 10
ὄρθου ποιεῖσθαι λόγου. Εἰ γὰρ ἰσχυρόν ἐστιν εἰς ἀπόδειξιν
ὀρθότητος ἡ συνήθεια, ἔξεστι καὶ ἡμῖν πάντως ἀντιπρο-
βάλλεσθαι τὴν παρ' ἡμῖν ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν. Εἰ δὲ
παραγράφονται ταύτην ἐκεῖνοι, οὐδὲ ἡμῖν πάντως ἀκο-
λουθητέον ἐκείνοις. Οὐκοῦν ἡ θεόπνευστος ἡμῖν διαιτη- 15
σάτω Γραφή, καὶ παρ' οἷς ἂν εὑρεθῇ τὰ δόγματα συνφθὰ
τοῖς θείοις λόγοις, ἐπὶ τούτους ἤξει πάντως τῆς ἀληθείας
ἡ ψήφος. Τί οὖν ἐστι τὸ ἔγκλημα; Δύο γάρ κατὰ ταῦτόν
ἐν τῇ κατηγορίᾳ τῇ καθ' ἡμῶν προενήνεκται· ἐν μὲν τὸ
διαίρειν τὰς ὑποστάσεις, ἕτερον δὲ τὸ μηκέτι μηδὲν τῶν 20
θεοπρεπῶν ὀνομάτων πληθυντικῶς ἀριθμεῖν, ἀλλὰ μίαν,
καθὼς προεῖρηται, τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν δύναμιν καὶ
τὴν θεότητα καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα μοναδικῶς ἐξαγγέλλειν.
Πρὸς μὲν οὖν τὴν διαίρεσιν τῶν ὑποστάσεων οὐκ ἂν

27 ἐπιβρυλεῖται: -λλεῖται M || καὶ om. M.

3 1-2 ἀποκαμόντες: ἐπιχ- B || 3-4 συντιθέντες: συντεθέντες B ||
5 λέγειν: λέγοντας LP² || 6 ordo φασί τῆς ἀληθείας M || 10 αὐτοῖς:
ἑαυτοῖς B || νόμον: νόμων L || 11 λόγου om. L || 14-15 πάντως ...
ἡμῖν om. B add. B² || 16 καὶ om. L || 17 τούτους: τούτοις M ||
23 τὰ om. P.

ἔχοιεν ἄλλοτρίως οἱ τὴν ἑτερότητα τῶν οὐσιῶν ἐπὶ τῆς 25
θείας δογματίζοντες φύσεως. Οὐ γὰρ εἰκὸς ἐστὶ τοὺς
τρεις λέγοντας οὐσίας μὴ καὶ τρεῖς ὑποστάσεις λέγειν.
Οὐκοῦν τοῦτο μόνον ἐστὶν ἐν ἐγκλήματι τὸ τὰ ἐπιλεγόμενα
τῇ θείᾳ φύσει δνόματα μοναδικῶς καταγγέλλειν.

4 Ἄλλ' ἔτοιμος ἡμῖν πρὸς τοῦτο καὶ σαφὴς ὁ λόγος.
Ὁ γὰρ καταγινώσκων τῶν μίαν λεγόντων θεότητα ἐξ
ἀνάγκης τῷ πολλὰς λέγοντι ἢ τῷ μηδεμίαν συνθήσεται.
Οὐ γὰρ ἐστὶ δυνατόν ἑτερόν τι παρὰ τὸ εἰρημένον ἐπι-
νοῆσαι. Ἄλλ' οὔτε πολλὰς λέγειν ἢ θεόπνευστος συγχωρεῖ 5
διδασκαλία, εἴπου καὶ μέμνηται, μοναχῶς τῆς θεότητος
μνημονεύουσα· « Ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα
τῆς θεότητος. » Καὶ ἐτέρωθι· « Τὰ γὰρ ἄδρατα αὐτοῦ ἀπὸ
κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε
αἰδίδιος αὐτοῦ δύνάμεις καὶ θεϊότης. » Εἰ οὖν εἰς πλῆθος 10
ἐκτείνειν τὸν ἀριθμὸν τῶν θεοτήτων μόνων τῶν τὴν
πολύθεον πλάνην νενοσηκότων ἐστί, τὸ δὲ καθόλου
ἄρνεῖσθαι τὴν θεότητα τῶν ἀθέων ἂν εἴη, τίς λόγος ἐστὶν ὁ
διαβάλλων ἡμᾶς ἐπὶ τῷ μίαν δμολογεῖν τὴν θεότητα ; Ἄλλ' 15
ἐκκαλύπτουσι φανερώτερον τὸν τοῦ λόγου σκοπόν· ἐπὶ μὲν
τοῦ Πατρὸς καταδέχεσθαι τὸ Θεόν. εἶναι, καὶ τὸν Υἱὸν
ὡσαύτως τιμᾶσθαι τῷ τῆς θεότητος δνόματι συντιθέμενοι·
τὸ δὲ Πνεῦμα Πατρὶ καὶ Υἱῷ συναριθμούμενον μηκέτι καὶ
τῇ τῆς θεότητος ἐννοίᾳ συμπαραλαμβάνεσθαι, ἀλλ' ἐκ
Πατρὸς μέχρι τοῦ Υἱοῦ ἰσταμένην τὴν τῆς θεότητος 20
δύναμιν, ἀποκρίνειν τῆς θεικῆς δόξης τὴν φύσιν τοῦ
Πνεύματος. Οὐκοῦν ἀπολογητέον καὶ ἡμῖν, ὡς ἂν οἱοί τε
ᾤμεν διὰ βραχέων, καὶ πρὸς ταύτην τὴν ἔννοιαν.

5 Τίς οὖν ὁ ἡμέτερος λόγος ; Παραδιδούς ὁ Κύριος
τὴν σωτήριον πίστιν τοῖς μαθητευομένοις τῷ λόγῳ, τῷ

27 μὴ om. B.

4 3 συνθήσεται : συνῆσεται L || 11 τὸν ἀριθμὸν : τὸ ἰσάριθμον L ||
μόνων : μόνων M || τὴν om. L || 16 τὸ : τὸν L || 19 τῇ om. B.

Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ συνάπτει καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Τὸ
 δὲ συνημμένον ἀπαξ διὰ πάντων φαμέν τὴν συνάφειαν
 ἔχειν. Οὐ γάρ ἔν τινι συντεταγμένον ἐν ἑτέροις ἀποσχοι- 5
 νίζεται, ἀλλ' ἐν τῇ ζωοποιῷ δυνάμει, καθ' ἣν ἐκ τοῦ
 φθαρτοῦ βίου εἰς ἀθανασίαν ἡ φύσις ἡμῶν μετασκευάζεται,
 συμπαραληφθεῖσα ἡ τοῦ Πνεύματος δύναμις Πατρὶ καὶ
 Υἱῷ, καὶ ἐν πολλοῖς ἑτέροις, οἷον ἐν τῇ κατὰ τὸ ἀγαθὸν
 ἐννοίᾳ καὶ τὸ ἅγιόν τε καὶ αἰδίον, σοφόν, εὐθές, ἡγεμο- 10
 νικόν, δυνατόν, καὶ πανταχοῦ δηλονότι τὸ ἀχώριστον ἔχει
 ἐν πᾶσι τοῖς πρὸς τὸ κρεῖττον ὑπειλημμένοις δνόμασιν.
 Οὐκοῦν ἡγοῦμεθα καλῶς ἔχειν τὸ ἐν τοσαύταις ἐννοίαις
 ὑψηλαῖς τε καὶ θεοπρεπέσι συναπτόμενον Πατρὶ καὶ Υἱῷ
 ἐν οὐδενὶ διακεκρίσθαι νομίζειν. Οὐδὲ γάρ οἶδαμέν τινα 15
 τῶν περὶ τὴν θείαν φύσιν ἐπινοουμένων δνομάτων τὴν
 κατὰ τὸ κρεῖττον καὶ τὸ χεῖρον διαφοράν, ὥς εὐαγές εἶναι
 οἶεσθαι τὴν ἐν τοῖς καταδεεστέροις τῶν δνομάτων κοινω-
 νίαν συγχωροῦντας τῷ Πνεύματι τῶν ὑπεραιρόντων
 κρίνειν ἀνάξιον. Πάντα γάρ τὰ θεοπρεπεῖ νοήματά τε καὶ 20
 δνόματα δμοτίμως ἔχει πρὸς ἀλλήλα τῷ μηδὲν περὶ τὴν
 τοῦ ὑποκειμένου διαφωνεῖν σημασίαν. Οὐ γάρ ἐπ' ἄλλο τι
 ὑποκειμένον χειραγωγεῖ τὴν διάνοιαν τοῦ ἀγαθοῦ ἢ προση-
 γορία, ἐφ' ἕτερον δὲ ἢ τοῦ σοφοῦ καὶ τοῦ δυνατοῦ καὶ
 τοῦ δικαίου, ἀλλ' ὅσαπερ ἂν εἴπῃς δνόματα, ἐν διὰ πάντων 25
 ἐστὶ τὸ σημαίνόμενον. Κἂν Θεὸν εἴπῃς, τὸν αὐτὸν ἐνε-
 δείξω δν διὰ τῶν λοιπῶν δνομάτων ἐνόησας. Εἰ δὲ πάντα
 τὰ δνόματα τῇ θείᾳ φύσει ἐπιλεγόμενα ἰσοδυναμεῖ ἀλλή-
 λους κατὰ τὴν τοῦ ὑποκειμένου ἐνδειξιν, ἄλλα κατὰ ἄλλην
 ἔμφασιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὴν διάνοιαν ἡμῶν ὀδηγοῦντα, τίς δ 30
 λόγος τὴν ἐν τοῖς ἄλλοις δνόμασι κοινωνίαν πρὸς Πατέρα

5 4 ἀπαξ: ἀπασαι L || 8 συμπαραληφθεῖσα: -λειφθεῖσα B || 12
 ἐν: ἐπὶ M || τὴν συνάφειαν add. post δνόμασι VPBM || 14 ὑψηλαῖς:
 ὑψηλῆς B || posterius καί: τε καί L || 25 ἂν om. M || 26 κἂν:
 καὶ L || 28 τῇ: τὰ τῇ L || φύσει: δυνάμει L || 29 κατὰ τὴν ... ἄλλα
 om. B add. B² || τοῦ om. M.

τε καὶ Υἱὸν συγχωροῦντα τῷ Πνεύματι μόνης ἀποσχο-
 νίζειν αὐτὸ τῆς θεότητος; Ἀνάγκη γάρ πᾶσα ἢ καὶ ἐν
 τούτῳ διδόναι τὴν κοινωνίαν ἢ μηδὲ τὴν ἐν τοῖς λοιποῖς
 συγχωρεῖν. Εἰ γὰρ ἐν ἐκείνοις ἄξιον, οὐδὲ ἐν τούτοις 35
 πάντως ἀνάξιον. Εἰ δὲ μικρότερον, κατὰ τὸν ἐκείνων
 λόγον, ἐστὶν ἢ ὥστε τοῦ τῆς θεότητος ὀνόματος πρὸς
 Πατέρα τε καὶ Υἱὸν τὴν κοινωνίαν χωρῆσαι, οὐδὲ ἄλλου
 τινὸς τῶν θεοπρεπῶν ὀνομάτων μετέχειν ἄξιον. Κατα-
 मानθανόμενα γὰρ καὶ συγκρινόμενα πρὸς ἄλληλα τὰ ὀνό- 40
 ματα διὰ τῆς ἐκάστοις ἐνθεωρουμένης ἐμφάσεως εὐρεθί-
 σεται μηδὲν τῆς τοῦ Θεοῦ προσηγορίας ἕλαττον ἔχοντα.
 Τεκμήριον δὲ ὅτι τούτῳ μὲν τῷ ὀνόματι πολλὰ καὶ τῶν
 καταδεεστέρων ἐπονομάζεται, μᾶλλον δὲ οὐ φεῖδεται ἢ
 θεία Γραφή τῆς ὁμωνυμίας ταύτης οὐδὲ ἐπὶ τῶν ἀπεμφαι- 45
 νόντων πραγμάτων, ὅταν τὰ εἰδῶλα τῇ τοῦ Θεοῦ προση-
 γορίᾳ κατονομάζῃ. « Θεοὶ γάρ, φησὶν, οἳ οὐκ ἐποίησαν
 τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἀρθῆτῳσαν καὶ ὑποκάτω τῆς γῆς
 βληθῆτῳσαν ». Καὶ « Πάντες, φησὶν, οἱ θεοὶ τῶν ἔθνων
 δαιμόνια ». Καὶ ἡ ἐγγαστρίμυθος ἐν ταῖς μαγγανείαις 50
 αὐτῆς ψυχαγωγοῦσα τῷ Σαοῦλ τὰς ἐπιζητουμένας ψυχὰς
 θεοὺς ἑωρακέναι φησὶν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Βαλαάμ οἰωνιστὴς
 τις ὢν καὶ μάντις καὶ διὰ χειρὸς τὰ μαντεῖα φέρων,
 καθὼς φησιν ἡ Γραφή, καὶ τὴν ἐκ δαιμόνων διδασκαλίαν
 διὰ τῆς οἰωνιστικῆς περιεργίας ἑαυτῷ κατορθώσας παρὰ 55
 Θεοῦ συμβουλευέσθαι ὑπὸ τῆς Γραφῆς ἱστορεῖται. Καὶ
 πολλὰ τοιαυτὰ ἐστὶ συλλεξάμενον ἐκ τῶν θείων παρα-
 θέσθαι Γραφῶν, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο οὐδὲν ὑπὲρ τὰς λοιπὰς
 τὰς θεοπρεπεῖς προσηγορίας πρωτεύει, ὅτε, καθὼς εἴρη-

32 τε om. M || συγχωροῦντα: -τας L || 36 τὸν: τῶν L || 37 λόγον:
 λόγων P || 38 τε om. M || 39-40 καταμανθανόμενα: -θάνομεν L || 40
 γάρ: ἀπερ L || 41 ἐκάστοις: ἐν ἐκάστοις L || 42 μηδὲν: μηδενί L || ordo
 ἔχοντα ἕλαττον M || 45 ὁμωνυμίας: ἐπω- L || 47 κατονομάζῃ: -ζει ML ||
 51 τῷ: τὸν VPBM || 53 καὶ διὰ: διὰ M || 56 ἱστορεῖται: ἱστέρηται
 L || καὶ om. L.

ται, καὶ ἐπὶ τῶν ἀπεμφαινόντων ὁμωνύμως λεγόμενον 60
εὐρίσκομεν. Τὸ δὲ τοῦ ἁγίου ὄνομα καὶ τοῦ ἀφθάρτου καὶ
τοῦ εὐθέος καὶ τοῦ ἀγαθοῦ οὐδαμοῦ κοινοποιούμενον
πρὸς τὰ μὴ δέοντα παρὰ τῆς Γραφῆς ἐδιδάχθημεν.
Οὐκοῦν εἰ ἐν τοῖς ἐξαιρέτως ἐπὶ μόνῃς τῆς θείας
φύσεως εὐσεβῶς λεγομένοις ὀνόμασι κοινωνεῖν τὸ 65
Ἅγιον Πνεῦμα πρὸς τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα οὐκ ἀντι-
λέγουσι, τίς ὁ λόγος μόνῳ τούτῳ κατασκευάζειν ἀκοι-
νώνητον εἶναι οὗ μετέχειν ἐδείχθη, κατὰ τινὰ ὁμώνυμον
χρησιν, καὶ τὰ δαιμόνια καὶ τὰ εἰδῶλα;

6 Ἀλλὰ λέγουσι φύσεως ἐνδεικτικὴν εἶναι τὴν προσ-
ηγориάν ταύτην, ἀκοινώνητον δὲ εἶναι πρὸς Πατέρα καὶ
Υἱὸν τὴν τοῦ Πνεύματος φύσιν, καὶ διὰ τοῦτο μηδὲ τῆς
κατὰ τὸ ὄνομα τοῦτο κοινωνίας μετέχειν. Οὐκοῦν δειξά-
τωσαν διὰ τίνων τὸ τῆς φύσεως παρηλλαγμένον ἐπέγνωσαν. 5
Εἰ μὲν γάρ ἦν δυνατόν αὐτὴν ἐφ' ἑαυτῆς τὴν θείαν φύσιν
θεωρηθῆναι καὶ τό τε οἰκείως ἔχον καὶ τὸ ἀλλοτρίως διὰ
τῶν φαινομένων εὐρεῖν, οὐκ ἂν πάντως ἐδεήθημεν λόγων
ἢ τεκμηρίων ἑτέρων πρὸς τὴν τοῦ ζητουμένου κατάληψιν.
Ἐπεὶ δὲ ἡ μὲν ὑψηλότερα τῆς τῶν ζητουμένων ἐστὶ 10
κατανόησεως, ἐκ δὲ τεκμηρίων τινῶν περὶ τῶν διαφευ-
γόντων τὴν γνῶσιν ἡμῶν λογιζόμεθα, ἀνάγκη πάσα διὰ
τῶν ἐνεργειῶν ἡμᾶς χειραγωγεῖσθαι πρὸς τὴν τῆς θείας
φύσεως ἔρευναν. Οὐκοῦν, ἐὰν ἴδωμεν διαφερούσας
ἀλλήλων τὰς ἐνεργείας τὰς παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ 15
Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐνεργουμένας, διαφόρους
εἶναι καὶ τὰς ἐνεργούσας φύσεις ἐκ τῆς ἑτερότητος τῶν
ἐνεργειῶν στοχαζόμεθα. Οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεται τὰ διεστῶτα
κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον πρὸς τὸ τῶν ἐνεργειῶν εἶδος
ἀλλήλοις συνενεχθῆναι· οὔτε ψύχει τὸ πῦρ οὔτε θερμαίνει 20
ὁ κρύσταλλος, ἀλλὰ τῇ τῶν φύσεων διαφορᾷ συνδιαχω-

65 φύσεως: γραφῆς L || 66 ordo πατέρα καὶ τὸν υἱόν M.

6 5 ἐπέγνωσαν: ἐγνώρισαν M.

ρίζονται ἀπ' ἀλλήλων καὶ αἱ παρὰ τούτων ἐνέργειαι. Ἐάν
δὲ μίαν νοήσωμεν τὴν ἐνέργειαν Πατρός τε καὶ Υἱοῦ καὶ
Πνεύματος Ἁγίου, ἐν μηδενὶ διαφέρουσάν τι ἢ παραλ-
λάσσουσαν, ἀνάγκη τῇ ταυτότητι τῆς ἐνεργείας τὸ ἡνω- 25
μένον τῆς φύσεως συλλογίζεσθαι.

7 Ἀγιάζει καὶ ζωοποιεῖ καὶ φωτίζει καὶ παρακαλεῖ
καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ὁμοίως ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ
Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Καὶ μηδεὶς κατ' ἐξαιρετον ἀπονεμέτω
τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Πνεύματος τὴν ἁγιαστικὴν ἐξουσίαν,
ἀκούσας τοῦ Σωτῆρος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ περὶ τῶν μαθητῶν 5
πρὸς τὸν Πατέρα λέγοντος· « Πάτερ, ἁγιάσον αὐτοὺς ἐν
τῷ ὀνόματί σου ». Ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ ἄλλα πάντα κατὰ
τὸ ἴσον ἐνεργεῖται τοῖς ἀξίοις παρὰ τοῦ Πατρός τε καὶ
τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· πᾶσα χάρις καὶ
δύναμις, ἡ ὁδηγία, ἡ ζωή, ἡ παράκλησις, ἡ πρὸς τὸ ἀθά- 10
νατον μεταβολή, ἡ εἰς ἐλευθερίαν μετὰστασις, καὶ εἴ τι
ἄλλο ἐστὶν ἀγαθὸν ὃ μέχρις ἡμῶν καταβαίνει. Ἡ δὲ ὑπὲρ
ἡμᾶς οἰκονομία ἐν τε τῇ νοητῇ κτίσει καὶ ἐν τῇ αἰσθητῇ,
εἴ τι χρὴ διὰ τῶν γνωσκομένων ἡμῖν καὶ περὶ τῶν ὑπερ-
κειμένων στοχαζέσθαι, οὐδὲ αὐτὴ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύ- 15
ματος ἐνεργείας καὶ δυνάμεως ἕξω καθέστηκεν, ἐκάστου
κατὰ τὴν ἰδίαν ἀξίαν τε καὶ χρεῖαν τῆς ὠφελείας μεταλαμ-
βάνοντος. Εἰ γὰρ καὶ ἄδηλος τῇ αἰσθήσει τῇ ἡμετέρᾳ ἡ
περὶ τῶν ἄνω τῆς ἡμετέρας φύσεως διάλεξις τε καὶ
διοικήσις, ὅμως ἐκ τῆς ἀκολουθείας εὐλογώτερον ἢ τις 20
σύνθοιτο διὰ τῶν ἡμῖν γνωρίμων ἐνεργῶν εἶναι καὶ ἐπ'
ἐκείνων τὴν τοῦ Πνεύματος δύναμιν, ἣ ἀπεξενῶσθαι τῆς
ἐν τοῖς ὑπερκειμένοις οἰκονομίας. Ὁ μὲν γὰρ ἐκεῖνο λέγων
ψιλὴν καὶ ἀκατάσκευον τὴν βλασφημίαν προβάλλεται
οὐδενὶ λογισμῷ κατασκευάζων τὴν ἀτοπίαν. Ὁ δὲ συντιθέ- 25

7 8 τε om. M || 9 τοῦ υἱοῦ: υἱοῦ L || 11-12 ordo ἄλλο εἴ τι L ||
19 τῶν: τόν M || 21 σύνθοιτο: -θειτο L || 23 ordo ἐκεῖνο γὰρ M ||
24-25 προβάλλεται ... κατασκευάζων om. V add. V².

μενος καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος οἰκονομεῖσθαι ἐναργεῖ τεκμηρίῳ τῷ κατὰ τὴν ἰδίαν ζωὴν ἐπερειδόμενος περὶ τούτων διςχυρίζεται. Οὐκοῦν ἡ τῆς ἐνεργείας ταυτότης ἐπὶ Πατρὸς τε καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος Ἁγίου δείκνυσιν σαφῶς τὸ τῆς φύσεως 30 ἀπαράλλακτον. Ὡστε, καὶ φύσιν σημαίνει τὸ τῆς θεότητος ὄνομα, κυρίως καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι τὴν προσηγορίαν ἐφαρμόζεσθαι ταύτην ἡ τῆς οὐσίας κοινότης συντίθεται.

8 Ἄλλ' οὐκ οἶδα ὅπως ἐπὶ τὴν τῆς φύσεως ἔνδειξιν τὴν προσηγορίαν τῆς θεότητος φέρουσιν οἱ πάντα καταφ-
 /κευάζοντες, ὥστε οὐκ ἀκηκοότες παρὰ τῆς Γραφῆς ὅτι
 χειροτονητὴ φύσις οὐ γίνεται. Μωσῆς δὲ τῶν Αἰγυπτίων
 ἐχειροτονήθη θεός, οὕτω πρὸς αὐτὸν εἰπόντος τοῦ χρημα- 5
 τίζοντος ὅτι « Θεὸν σε δέδωκα τῷ Φαραὼ ». Οὐκοῦν
 ἐξουσίας τινὸς εἴτε ἐποπτικῆς εἴτε ἐνεργητικῆς ἔνδειξιν
 ἡ προσηγορία φέρει. Ἡ δὲ θεία φύσις ἐν πᾶσι τοῖς ἐπι-
 νοουμένοις ὀνόμασι, καθὼ ἐστι, μένει ἀσήμεντος, ὥς δ
 ἡμέτερος λόγος. Εὐεργέτην γὰρ καὶ κριτὴν, ἀγαθὸν τε καὶ 10
 δίκαιον καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα μαθόντες ἐνεργειῶν διαφορὰς
 ἐδιδάχθημεν· τοῦ δὲ ἐνεργοῦντος τὴν φύσιν οὐδὲν μᾶλλον
 διὰ τῆς τῶν ἐνεργειῶν κατανοήσεως ἐπιγινῶναι δυνάμεθα.
 Ὅταν γὰρ ἀποδιδῷ τις λόγον ἐκάστου τε τούτων τῶν
 ὀνομάτων καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως περὶ ἣν τὰ ὀνόματα, οὐ 15
 τὸν αὐτὸν ἀμφοτέρων ἀποδώσει λόγον. Ὡν δὲ ὁ λόγος
 ἕτερος, τούτων καὶ ἡ φύσις διάφορος. Οὐκοῦν ἄλλο μὲν τί
 ἐστὶν ἡ οὐσία ἣς οὕτω λόγος μηνυτὴς ἐξευρέθη, ἕτερα δὲ
 τῶν περὶ αὐτὴν ὀνομάτων ἡ σημασία ἐξ ἐνεργείας τινὸς ἢ
 ἀξίας ὀνομαζομένων. Τὸ μὲν οὖν ἐν ταῖς ἐνεργείαις 20
 μηδεμίαν εἶναι διαφορὰν ἐκ τῆς τῶν ὀνομάτων κοινωνίας
 εὐρίσκομεν· τῆς δὲ κατὰ τὴν φύσιν παραλλαγῆς οὐδεμίαν

26 τῇ: καὶ τῇ B.

8 1 οἶδα ὅπως: οἶδά πως L || 6 θεόν: θεός L || τῷ: τοῦ M || 7 ἐπο-
 πτικῆς: ἀπο- B || 11 μαθόντες: μανθάνοντες L || 18 ἡ οὐσία: οὐσία B.

καταλαμβάνομεν ἐναργῇ τὴν ἀπόδειξιν, καθὼς εἴρηται, τῆς τῶν ἐνεργειῶν ταυτότητος τὸ κοινὸν τῆς φύσεως ὑποσημαινούσης. Εἴτε οὖν ἐνεργείας ὄνομα ἢ θεότης, ὡς 25 μίαν ἐνέργειαν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος Ἁγίου, οὕτω μίαν φαμέν εἶναι καὶ τὴν θεότητα· εἴτε, κατὰ τὰς τῶν πολλῶν δόξας, φύσεως ἐνδεικτικόν ἐστὶ τὸ τῆς θεότητος ὄνομα, διὰ τὸ μηδεμίαν εὐρίσκειν ἐν τῇ φύσει παραλλαγὴν, οὐκ ἀπεικόντως μιᾶς θεότητος τὴν Ἁγίαν Τριάδα διορίζο- 30 μεθα.

CXC

ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΙΚΟΝΙΟΥ

1 Ἀξίως τῆς σεαυτοῦ ἐμμελείας καὶ σπουδῆς, ἥς ἀεὶ ἐπαινέτης εἰμι ἐγώ, ἐμερίμνησας τὰ περὶ τῆς Ἐκκλησίας Ἰσαύρων. Ὅτι μὲν οὖν τῷ παντὶ λυσιτελέστερον ἦν εἰς πλείονας ἐπισκόπους καταδιαιρεθῆναι τὴν μέριμναν αὐτόθεν εἶναι δῆλον καὶ τῷ τυχόντι νομίζω. Οὐδὲ 5 γὰρ τὴν σὴν σύνεσιν τοῦτο ἔλαθεν, ἀλλ' ὡς ἔχει καὶ ἐπεσημῆνω καλῶς καὶ ἐγνώρισας ἡμῖν. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ εὐκόλον εὐρεῖν ἄνδρας ἀξιόους, μήπου, ἕως βουλόμεθα τὸ ἐκ τοῦ πλήθους ἀξιόπιστον ἔχειν καὶ ὑπὸ πλείονων ἀκριβέστερον ποιεῖν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ οἰκονομεῖσθαι, 10 λάθωμεν διὰ τὸ τῶν καλουμένων ἀδόκιμον εἰς εὐτέλειαν τὸν λόγον καταβαλόντες ἀδιαφορίας μελέτην τοῖς λαοῖς ἐμποιεῖν; Οἶδας γὰρ καὶ αὐτὸς ὅτι ὅποιοι δ' ἂν ᾧσιν οἱ προεστώτες, τοιαῦτα, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, καὶ τὰ ἦθη τῶν ἀρχομένων γίνεσθαι εἴωθεν. Ὡστε τάχα βέλτιον ἕνα τινὰ 15

25 ὑποσημαινούσης: ἐπιση- L || 27 καὶ τὴν: τὴν P || εἴτε: εἴτε καὶ M || 30 ἀπεικόντως: -τας L.

CXC. — Exstat tantum in VLC. Titulus ἀμφιλόχιω ἐπισκόπῳ ἰκονίου Maur: τῷ αὐτῷ VLC.

1 1 σεαυτοῦ: ἐαυτοῦ L || 7 δι' om. LC || 11 τό om. C || 13 οἶδας: οἶδα V || 15 εἴωθεν om. VL.

δόκιμον, εἴπερ καὶ τοῦτο βᾶδιον, προβαλέσθαι τῆς πόλεως
 προστάτην καὶ ἐπιτρέψαι τῷ ἐκείνου κινδύνῳ οἰκονο-
 μείσθαι τὰ καθ' ἕκαστον, μόνον ἂν ἢ τις δοῦλος Θεοῦ,
 ἐργάτης ἀνεπαίσχυντος, μὴ σκοπῶν τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὸ
 τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσιν· ὅς, ἂν εἰδῇ ἑαυτὸν μικρότερον 20
 πρὸς τὴν φροντίδα, προσλήψεται ἐργάτας εἰς τὸν θερισμόν.
 Ἐάν οὖν εὐρωμεν τοιοῦτον, ὁμολογῶ πολλῶν ἀντάξιον
 εἶναι τὸν ἕνα καὶ ταῖς Ἐκκλησίαις λυσιτελέστερον καὶ
 ἡμῖν δὲ ἀκινδυνότερον οὕτως οἰκονομῆσαι τῶν ψυχῶν τὴν
 ἐπιμέλειαν. Ἐάν δὲ τοῦτο μὴ βᾶδιον ᾖ, σπουδῇ γενέσθω 25
 ἡμῖν πρότερον ταῖς μικροπολιτείαις ἢτοι μητροκωμίαις
 ταῖς ἐκ παλαιοῦ ἐπισκόπων θρόνον ἔχουσας δοῦναι τοὺς
 προϊσταμένους, καὶ τότε τὸν τῆς πόλεως ἀναστήσωμεν,
 μήποτε ἐμπόδιον ἡμῖν πρὸς τὴν μετὰ ταῦτα οἰκονομίαν
 γένηται ὁ προβαλλόμενος, καὶ εὐθύς ἀρξώμεθα ἡμεῖς τοῖς 30
 οἴκοι πολεμεῖν διὰ τὸ πλείονων βούλεσθαι ἀρχειν, καὶ μὴ
 καταδέχεται τὰς χειροτονίας τῶν ἐπισκόπων. Ἐάν δὲ
 τοῦτο βαρὺ ᾖ καὶ ὁ χρόνος μὴ ἐπιτρέπη, ἐκεῖνο σπουδα-
 σάτω ἢ σὴ σύνεσις, τοῦ ποιῆσαι περιγράψαι τῷ Ἰσαύρῳ
 τὸν ἴδιον κύκλον διὰ τὸ χειροτονῆσαι αὐτὸν προσοίκους 35
 τινάς. Τὸ δὲ ἐφεξῆς ἡμῖν ὑπάρξει τεταμιευμένον, εἰς τὸ
 κατὰ τὸν προσήκοντα καιρὸν δοῦναι πᾶσι τοῖς λοιποῖς
 ἐπισκόπους οὓς ἂν κυριωτέρους εἶναι κρίνωμεν αὐτοὶ
 διὰ πολλῆς ἐξετάσεως δοκιμάσαντες.

2 Ἠρωτήσαμεν Γεώργιον, ὥς ἐκέλευσεν ἡ θεοσεβεία
 σου, καὶ εἶπεν ὃ καὶ ἡ σὴ εὐλάβεια ἀνῆνεγκεν, ἐφ' οὔς
 ἀνάγκη ἡμᾶς τὴν ἡσυχίαν ἄγειν ἐπιρρίψαντας ἐπὶ Κύριον
 τὴν μέριμναν τοῦ οἴκου. Πιστεύω γὰρ τῷ ἁγίῳ Θεῷ ὅτι
 δώσει σύνεσιν πρὸς τὸ ἑτέρῳ τρόπῳ ἐξελεῖσθαι τῶν ἀναγκῶν 5

20 εἰδῇ: ἰδῇ V || 21 ἐργάτας: εἰς ἐργάτας C || 25 βᾶδιον: βᾶρον
 VL || ᾖ: ἡ LC || 26 μητροκωμίαις: μικροκωμίαις C || 31 πλείονων:
 τῶν πλείονων V || καὶ om. VL || 32 καταδέχεται: -χεσθαι V || 34
 τοῦ: τοῦτο V.

2 5 σύνεσιν nos: σὺν ἡμῖν VLC || τό: τῷ VC.

καὶ ἡμῖν ἄλυπον τὴν ζωὴν προξενῆσαι. Ἐὰν οὖν οὐ δοκῇ
 τοῦτο, αὐτὸς καταξίωσον ὑπομνηστικόν μοι ἀποστεῖλαι
 περὶ τίνος χρὴ ἀξιώματος σπουδὴν εἰσενέγκασθαι, ἵνα
 ἀρξώμεθα αἰτεῖν ἕκαστον τῶν ἐν δυνάμει φίλων τὴν χάριν
 ταύτην εἴτε προῖκα εἴτε καὶ μετρίου τιμήματος, ὥς ἂν ἡμᾶς 10
 ὁ Κύριος εὐοδώσῃ. Ἐπέστειλα τῷ ἀδελφῷ Οὐαλερίῳ, ὥς
 προσέταξας. Τὰ Νύσσης πράγματα ὁμοία ἔστι τοῖς παρὰ
 τῆς σῆς θεοσεβείας καταλειφθεῖσι καὶ προκόπτει ἐπὶ τὸ
 βέλτιον τῇ συνεργίᾳ τῶν σῶν προσευχῶν. Οἱ μέντοι τότε
 ἀπορραγέντες ἡμῶν οἱ μὲν ἀπῆλθον ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, 15
 οἱ δὲ μένουσι τὴν ἐκείθεν ἀναμένοντες φήμην. Δυνατὸς δὲ
 ὁ Κύριος καὶ τούτων ματαιῶσαι τὰς ἐλπίδας καὶ κείνοις
 ἀπρακτον τὴν ἐπάνοδον ποιῆσαι.

3 Τὸ μάννα ὁ Φίλων ἐρμηνεύων ἔφη, ὥσπερ ἐκ παρα-
 δόσεώς τινος Ἰουδαϊκῆς δεδιδαγμένος, τοιαύτην αὐτοῦ
 εἶναι τὴν ποιότητα ὥστε κατὰ τὴν φαντασίαν τοῦ ἐσθίον-
 τος μετακίρνασθαι, καὶ εἶναι μὲν καθ' ἑαυτὸ οἶνον
 κέγχρον ἐψημένον ἐν μέλιτι, παρέχειν δὲ νῦν μὲν ἄρτου, 5
 νῦν δὲ κρέως καὶ κρέως τοιοῦδε ἢ πετεινοῦ ἢ χερσαίου,
 νῦν δὲ λαχάνου καὶ λαχάνου τοῦ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν
 ἑκάστου, καὶ ἰχθύος, ὥς τὸ ἰδίωμα τῆς καθ' ἕκαστον γένος
 ποιότητος ἀκριβῶς ἐν τῇ γεύσει τοῦ ἐσθίοντος διασώζεσθαι.
 Ἄρματα ἀναβάτας τριστάτας ἔχοντα οἶδεν ἡ Γραφή, διὰ 10
 τὸ τῶν λοιπῶν ἀρμάτων δύο εἶναι τοὺς ἐπιβάτας, τὸν τε
 ἡνίοχον καὶ τὸν ὀπλίτην· τὰ δὲ τοῦ Φαραῶ δύο μὲν εἶχε
 τοὺς πολεμουντας, ἕνα δὲ τὸν τὰς ἡνίας τῶν ἵππων ἔχοντα.
 Σύμπιος ἡμῖν ἐπέστειλε θεραπευτικὴν ἐπιστολὴν καὶ
 κοινωνικὴν, ᾧ ἡμεῖς ἀντιγράψαντες ἐπέμψαμεν τῇ εὐλα- 15
 βείᾳ σου τὰ γράμματα, ἵνα ἄγαν ἐγκρίνας κελεύσῃς αὐτῷ

6 δοκῇ: δοκεῖ C || 10 μετρίου: -ίαν L || 11 ὁ κύριος om. C ||
 12 πράγματα: γράμματα V || 13 καταλειφθεῖσι: -ληφθεῖσι C.
 3 6 πετεινοῦ etiam V²: πετηνοῦ VL || 11 τὸ om. L || 13 δι: τε
 VC || 14 σύμπιος: ἀλόπιος V || 16 ἐγκρίνας: ἐκκ- L.

ἀποσταλῆναι δηλονότι μετὰ προσθήκης καὶ σῶν γραμμάτων. Ἐρρωμένος, εὐθυμος ἐν Κυρίῳ ὑπερευχόμενός μου χαρισθείης μοι καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ τῇ τοῦ Ἁγίου φιλανθρωπίᾳ.

20

CXCI

ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΙΚΟΝΙΟΥ

Ἐντυχόντες τοῖς γράμμασι τῆς εὐλαβείας σου πολλὴν τῷ Θεῷ τὴν χάριν ἔσχομεν, ὅτι ἀρχαίας ἀγάπης ἔχνη εὗρομεν ἐν τοῖς ῥήμασι τῆς ἐπιστολῆς· ὅς γε οὐκ ἔπαθες τὸ τῶν πολλῶν οὐδὲ φιλονείκως ἔσχες πρὸς τὸ μὴ καὶ αὐτὸς κατάρξαι τῆς ἀγαπητικῆς ὁμιλίας, ἀλλ' ὥς πεπαι- 5 δευμένος τὸ ἐκ ταπεινοφροσύνης μεγαλεῖον περιγινόμενον τοῖς ἁγίοις, οὕτως εἴλου διὰ τῶν δευτερείων ἔμπροσθεν ἡμῶν ἀποφανθῆναι. Καὶ γὰρ οὗτος νόμος τῆς ἐν χριστιανοῖς νίκης καὶ ὁ ἔλαττον ἔχειν καταδεξάμενος στεφανοῦται. Ἵνα οὖν μὴ ἀπολειφθῶμεν τοῦ ἀγαθοῦ ζήλου, ἰδοὺ 10 καὶ αὐτοὶ ἀντιφθεγγόμεθά σου τὴν σεμνότητα καὶ δείκνυμεν τὴν προαίρεσιν ἡμῶν, ὅτι Θεοῦ χάριτι τῆς κατὰ τὴν πίστιν συμφωνίας ἔρρωμένης ὑμῖν οὐδὲν ἕτερόν ἐστι τὸ ἐμποδίζον πρὸς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεύμα, καθὼς ἐκλήθημεν ἐν μιᾷ ἐλπίδι διὰ τῆς κλήσεως. Τῆς οὖν 15 σῆς ἐστὶν ἀγάπης τῇ ἀγαθῇ ἀρχῇ καὶ τὰ ἐφεξῆς ἀποδοῦναι, συντάττειν μὲν περὶ σεαυτὸν τοὺς ὁμοψύχους, δηλῶσαι δὲ καὶ χρόνον καὶ τόπον τῆς συντυχίας, ἵνα οὕτω τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἀπολαβόντες ἀλλήλους τῷ ἀρχαίῳ εἶδει τῆς ἀγάπης τὰς Ἐκκλησίας οἰκονομήσωμεν, τοὺς παρ' ἑκα- 20

CXCI. — Titulus ἀμφιλοχίῳ ἐπισκόπῳ ἰκονίου Maur: ἀμφιλοχίῳ VPB ἀμφιλοχίῳ πρόσρησις καὶ περὶ τοῦ ὀρίσαι τόπον τῆς ἀλλήλων συντυχίας M τῷ αὐτῷ LC.

8 ἀποφανθῆναι: -νῆναι B || 9 ἔχειν: σχεῖν B || 13 τὴν om. BL || ὑμῖν: ἡμῖν LC || 15 διὰ om. LC || κλήσεως: πίστεως C || 17 συντάττειν: συστατεῖν LC.

τέρου μέρους βαδίζοντας τῶν ἀδελφῶν ὡς ἴδια μέλη
 προσιέμενοι, προπέμποντες ὡς ἐπὶ οἰκείους καὶ ὑποδεχό-
 μενοι πάλιν ὡς παρ' οἰκείων. Τοῦτο γάρ ἦν ποτὲ τῆς
 Ἐκκλησίας τὸ καύχημα, ὅτι ἀπὸ τῶν περάτων τῆς οἰκου-
 μένης ἐπὶ τὰ πέρατα μικροῖς συμβολαίοις ἐφοδιαζόμενοι 25
 οἱ ἐξ ἐκάστης Ἐκκλησίας ἀδελφοὶ πάντας πατέρας καὶ
 ἀδελφούς εὕρισκον· ὃ νῦν μετὰ τῶν ἄλλων ἀφήρηται ἡμῶν
 ὁ ἐχθρὸς τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ, καὶ κατὰ πόλεις
 περιγεγράμμεθα καὶ ἕκαστος δι' ὑποψίας ἔχομεν τὸν
 πλησίον. Καὶ τί γάρ ἄλλο ἢ ἐψύξαμεν τὴν ἀγάπην! ἀφ' 30
 ἧς μόνης τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς ὁ Κύριος ἡμῶν εἶπε
 χαρακτηρίζεσθαι; Καὶ εἰ δοκεῖ, πρότερον αὐτοὶ μετ'
 ἀλλήλων γνωρίσατε ἑαυτούς, ἵνα γινώμεν πρὸς τίνας ἡμῖν
 ἔσται ἡ συμφωνία. Καὶ οὕτως ἐκ κοινῆς συγκαταθέσεως
 τόπον τινὰ τὸν ἀμφοτέροις ἀνεπαχθῇ καὶ χρόνον ταῖς 35
 ὁδοίπορίαις πρέποντα ἐκλεξάμενοι, δραμούμεθα παρ'
 ἀλλήλους καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν κατευοδώσει. Ἐρρωμένος καὶ
 εὐθυμὸς εἷς ὑπερευχόμενός μου, καὶ χαρισθείης μοι τῇ
 τοῦ Ἀγίου φιλανθρωπία.

CXCII

ΣΩΦΡΟΝΙΩ ΜΑΓΙΣΤΡΩ

Εἰ αὐτὸς διπλὴν ἔλαβες χάριν, ὡς αὐτὸς τῇ ἀνυπερ-
 βλήτῳ προθυμίᾳ περὶ τὰ ἀγαθὰ ἔργα ἐπέστεilas ἡμῖν,
 μίαν μὲν τῷ δέξασθαι γράμματα, δευτέραν δὲ τῷ ὑπουργή-
 σαι τῇ χρείᾳ ἡμῶν, πόσῃν τινὰ χρῇ νομίζειν ἡμῶς ἔχειν
 τὴν χάριν, γράμμασί τε τῆς ἡδίστης φωνῆς ἐντυχόντας 5

22 προπέμποντες: προπέμποντες δι' M || 25 συμβολαίοις: συμβόλοις
 LC || 27 εὕρισκον: ηῦ- L || ἄλλων: ἀλλοφύλων M || 35 τὸν: τοῖς LC ||
 37 ἀλλήλους: -λοις MC || κατευοδώσει: -σαι C.

CXCII. — Titulus σωφρονίῳ μαγίστρῳ: τῷ αὐτῷ LC.

3 prius τῷ: τὸ LC || posterius τῷ: τὸ LC || 5 ἐντυχόντας: -χοῦσαι
 LC.

καὶ τὴν ἐπιζητηθεῖσαν χρεῖαν τοσοῦτῳ τάχει πληρωθεῖσαν
 δρῶντας; Ὡστε ἡδέως δεξάμενοι τὸ ἀποσταλὲν διὰ τὴν
 οἰκείαν αὐτοῦ φύσιν, πολλῷ ἡδίων αὐτὸ προσηκάμεθα τῷ
 σὲ εἶναι τὸν τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ προεστώτα. Παρά-
 σχοι δὲ ἡμῖν ὁ Κύριος ἰδεῖν σε ἐν τάχει, ὥστε ἀπὸ 10
 γλώττης δμολογήσαι τὴν χάριν καὶ πάντῳ ὅμοιῳ τῶν ἐν σοὶ
 καλῶν ἀπολαύσαι.

CXCIII

ΜΕΛΕΤΙΩ ΑΡΧΙΑΤΡΩ

Ἡμῖν οὐδ' ὅσον ταῖς γεράνοις ὑπάρχει τὰ δυσχερῆ τοῦ
 χειμῶνος διαφεύγειν, ἀλλ' ἔνεκεν μὲν τοῦ προιδέσθαι τὸ
 μέλλον οὐδὲν ἴσως χεῖρους τῶν γεράνων ἔσμεν, τῷ δὲ
 κατὰ τὸν βίον αὐτεξουσίῳ τοσοῦτον τῶν ὀνείων ἀπο-
 λιμπανόμεθα ὅσον καὶ τοῦ πέτεσθαι δύνασθαι μικροῦ δεῖν. 5
 Πρῶτον μὲν γὰρ ἀσχολίαι μέ τινες τῶν κατὰ τὸν βίον
 πραγμάτων κατέσχον, ἔπειτα δὲ πυρετοὶ συνεχεῖς καὶ λά-
 θροι οὕτω μου τὸ σῶμα κατεδαπάνησαν, ὥστε ἐφάνη τι καὶ
 ἔμοι λεπτότερον, αὐτὸς ἐγὼ ἑμαυτοῦ. Εἶτα τεταρταίων
 προσβολαὶ πρὸς πλεῖον ἢ εἴκοσι διαρκέσασαι κύκλους. 10
 Νυνὶ δέ, ὅτε δοκῶ τῶν πυρετῶν ἀπηλλάχθαι, οὕτως ὑπὸ
 τῆς ἀδυναμίας διάκειμαι ὥστε μὴδὲν ἐν τούτῳ ἀποδεῖν
 ἀραχνίου. Ὅθεν μοι πᾶσα μὲν ὁδὸς ἄδατος, πᾶσα δὲ
 πνεύματος προσβολὴ πλείονα φέρει τὸν κίνδυνον ἢ αἰ-
 τρικυμίαι τοῖς πλέουσιν. Ἀνάγκη τοίνυν ὑπὸ δωματίῳ 15
 κεκρύφθαι καὶ ἀναμένειν τὸ ἔαρ, ἐάνπερ διαρκέσαι πρὸς

8 τῷ: τὸ LC || 9 προεστώτα etiam P²: παρε- P.

CXCIII. — In titulo ἀρχιατρῶ: ἀρχιητρῶ ML.

1 ἡμῖν: ἡμῖν δὲ LC || 2 διαφεύγειν: -φυγεῖν LC || ἔνεκεν: ἔνεκα
 LC || 3 ordo τῶν γεράνων χεῖρους LC || 5 πέτεσθαι: πέτασθαι L ||
 6 ordo με ἀσχολίαι LC || 7 κατέσχον: ἐπέ- LC || 8 μου om. B ||
 10 διαρκέσασαι: -έσαι VBM || 12 μὴδὲν ἐν: μὴδ' ἐν L.

αὐτὸ δυνηθῶμεν, ἀλλὰ μὴ προδιαμάρτωμεν ὑπὸ τοῦ κακοῦ
τοῦ τοῖς σπλάγχνοις ἐνιδρυμένου. Ἐάν δὲ διασώσῃ ἡμᾶς
ὁ Κύριος τῇ μεγάλῃ ἑαυτοῦ χειρὶ, ἀσμενέστατα μὲν τὴν
ἐσχατιάν ὑμῶν καταληψόμεθα, ἀσμενέστατα δὲ σὲ τὴν 10
φίλην ἡμῖν κεφαλὴν περιπτυσόμεθα. Μόνον εὐχου πρὸς
τὸ συμφέρον τῇ ψυχῇ τὴν ζωὴν ἡμῶν οἰκονομεῖσθαι.

CXCIV

ΖΩΙΑΩ

Οἷα ποιεῖς, ὦ θαυμάσιε, προλαμβάνων ἡμᾶς εἰς τὸ τῆς
ταπεινώσεως μέτρον; Ὅς γε τοιοῦτος ὢν τὴν παιδευσιν
καὶ οὕτως εἰδῶς ἐπιστέλλειν, ὥς δηλοῖ τὰ γράμματα, ὅμως
ἀξιοῖς, ὥς ἐπὶ τολμηροτέρᾳ τινὶ ἐγχειρήσει καὶ ὑπερβαι-
νούσῃ σου τὴν ἀξίαν, συγγνώμης παρ' ἡμῶν τυγχάνειν. 5
Ἀλλὰ τῆς εἰρωνείας ταύτης ἀφόμενος ἐπίστελλε ἡμῖν διὰ
πάσης προφάσεως. Εἴτε γὰρ ἡμῖν λόγων μέτεστιν, ἥδιστα
λογίου ἀνδρὸς γράμμασιν ἐντευξόμεθα· εἴτε καὶ τὸ τῆς
ἀγάπης καλὸν ὅσον ἐστὶ παρὰ τῆς Γραφῆς πεπαιδευόμεθα,
τοῦ παντὸς ἀξίαν τιθέμεθα ἀνδρὸς ἀγαπῶντος ἡμᾶς 10
ὁμίλιαν. Εἴη δὲ σε γράφειν ἃ εὐχόμεθά σοι ἀγαθὰ, ὑγίαν
σώματος καὶ εὐθηνίαν οἴκου παντός. Τὰ δὲ ἡμέτερα μηδὲν
ἀνεκτότερα γίνωσκε τῆς συνηθείας εἶναι. Ἀρκεῖ δὲ τοσοῦ-
τον εἰπεῖν καὶ ἐνδείξασθαι σοὶ τοῦ σώματος ἡμῶν τὴν
ἀσθένειαν. Τὴν γὰρ νῦν κατέχουσιν ἡμᾶς εἰς τὸ ἀρ- 15
ρωστεῖν ὑπερβολὴν οὔτε λόγῳ ἐνδείξασθαι βῆδιον οὔτε
ἔργῳ πεισθῆναι, εἴπερ ἐκείνων ὢν αὐτὸς ἥδεις εὐρέθῃ τι

17 αὐτὸ etiam M³: αὐτῷ BM || προδιαμάρτωμεν: -τοιμεν VL
διαμάρτοιμεν C || 19 ἑαυτοῦ: αὐτοῦ LC || 20 σὲ om. L add. L³ ||
22 ordo ἡμῶν ζωὴν M || οἰκονομεῖσθαι: -μηθῆναι L.

CXCIV. — 4 καὶ om. L || 8 λογίου: σου ὡς λογίου M || 11 ὁμίλιαν:
-ας L || ὑγίαν: ὑγίειαν J || 15 νῦν om. J³M.

πλείον παρ' ἡμῶν εἰς ἀρρώστιαν. Θεοῦ δὲ τοῦ ἀγαθοῦ
 ἔργον δοῦναι ἡμῖν δύναμιν πρὸς τὸ ἐν ὑπομονῇ φέρειν τὰς
 ἐπὶ συμφέροντι ἡμῖν ἐπαγομένας εἰς τὸ σῶμα πληγὰς παρὰ 20
 τοῦ εὐεργετοῦντος ἡμᾶς Κυρίου.

CXCXV

ΕΥΦΡΟΝΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΚΟΛΩΝΕΙΑΣ ΑΡΜΕΝΙΑΣ

Διὰ τὸ μακρὰν ἀποκῆσθαι τῶν ὀδευομένων τόπων τὴν
 Κολώνειαν ἦν ὁ Κύριος ἔδωκεν ὑπὸ σοὶ διυθύνεσθαι,
 πολλάκις, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀδελφοῖς ἐπιστέλλωμεν τοῖς
 κατὰ τὴν μικρὰν Ἀρμενίαν, δκνηρῶς πέμπομεν γράμματα
 πρὸς τὴν εὐλαβειάν σου μηδένα ἐλπίζοντες εἶναι τὸν 5
 μέχρις ἐκείνων διακομίζοντα. Ἀλλὰ νῦν ἢ αὐτόν σε πα-
 ρέσεσθαι προσδοκῶντες ἢ διαπεμφθῆσεσθαι τὴν ἐπιστολὴν
 παρὰ τῶν ἐπισκόπων οἷς ἐπεστείλαμεν, καὶ γράφομεν τῇ
 εὐλαβείᾳ σου καὶ προσαγορευόμεν σε διὰ τοῦ γράμματος,
 ὁμοῦ μὲν σημαίνοντες ὅτι δοκοῦμεν ἔτι εἶναι ὑπὲρ τῆς 10
 γῆς, ὁμοῦ δὲ παρακαλοῦντες προσεύχεσθαι ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα
 ὁ Κύριος ἐλαττώσῃ τὰς θλίψεις καὶ τὸ πολὺ τοῦτο βάρος
 τῆς δδύνης τῆς νῦν ἐπικειμένης ταῖς καρδίαις ἡμῶν, οἷον
 τι νέφος, ἀφ' ἡμῶν ἀπαγάγῃ. Ἔσται δὲ τοῦτο, ἐὰν
 ταχεῖαν δῶ τὴν ἐπάνοδον τοῖς θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις 15
 οἱ νῦν εἰσιν ἐν τῇ διασπορᾷ δίκας διδόντες ὑπὲρ τῆς
 εὐσεβείας.

18 πλείον: πλέον LC || ἡμῶν: ἡμῖν LC.

CXCXV. — In titulo κολωνείας: -νίας P || ἀρμενίας om. L.

1 ἀποκῆσθαι: ἀποκίσθαι VC || 2 σοὶ: σοῦ M || διυθύνεσθαι:
 διευθύ- L || 3 καὶ: ἂν L || ἐπιστέλλωμεν: -λλομεν C || 5 εἶναι om.
 BLC || 6 αὐτόν: αὐτῷ L || 6-7 παρέσεσθαι: παραθέσθαι LC || 8 ἐπεστείλα-
 μεν: ἀπ- P || 10 τῆς om. LC || 12 τοῦτο om. L || 14 ἔσται: ἔστι L.

CXCVI

ΑΒΟΥΡΓΙΩ

Διάττειν σε ὡς τοὺς ἀστέρας. ἄλλοτε κατ' ἄλλο μέρος
 τῆς βαρβαρικῆς ἀνίσχοντα, νῦν μὲν σιτηρέσια τῷ στρα-
 τιωτικῷ παρέχοντα, νῦν δὲ Βασιλεῖ φαινόμενον μετὰ
 λαμπροῦ τοῦ σχήματος, ἡ τῶν ἀγαθῶν ἄγγελος φήμη
 ἀγγέλλουσα ἡμῖν οὐ διαλείπει. Εὐχόμεθα δὲ τῷ Θεῷ, κατὰ 5
 λόγον μὲν σοι προΐουσαν τὴν ἐπιχειρήσιν, ἐπὶ μέγα σε
 προσελθεῖν, καὶ φανηναί ποτε τῇ πατρίδι, ἕως ἔσμεν ὑπὲρ
 γῆς καὶ τὸν ἀέρα τοῦτον ἀνέλκομεν. Τοσοῦτον γὰρ μέτεστιν
 ἡμῖν τοῦ βίου ὅσον ἀναπνεῖν μόνον.

CXCVII

ΑΜΒΡΟΣΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΜΕΔΙΟΛΑΝΟΥ

1 Μεγάλαι καὶ πολλαὶ τοῦ Δεσπότης ἡμῶν αἱ δωρεαὶ
 καὶ οὔτε τὸ μέγεθος αὐτῶν μετρητὸν οὔτε τὸ πλῆθος
 ἀριθμητόν. Μία δὲ τῶν μεγίστων δωρεῶν ἐστὶ τοῖς
 εὐαίσθητως δεχομένοις τὰς χάριτας καὶ ἡ παροῦσα αὕτη,
 ὅτι πλεῖστον ἡμῶς τῇ θέσει τοῦ τόπου διηρημένους ἔδωκεν 5
 ἀλλήλοις συνάπτεσθαι διὰ τῆς ἐν τοῖς γράμμασι προσφω-

CXCVI. — Titulus ἀβουργίῳ: τῷ αὐτῷ LC.

1 διάττειν: διάγειν P² || 2-3 τῷ στρατιωτικῷ: στρατιωτικὰ LC ||
 5 ἡμῖν: ἡμᾶς L ὑμᾶς C || 6 μὲν om. LC || 8 ἀνέλκομεν: -κωμεν L
 ἔλκομεν P².

CXCVII. — Exstat in VPBMLC usque ad παμπληθὺς ἀπωκρί-
 μεθα (1, l. 36). Reliquum ab ἡ δὲ περὶ τὸν μακαριώτατον exstat
 tantum in H. Titulus ἀμβροσίῳ ἐπισκόπῳ μεδιολάνου [-ων MLC]:
 ἀμβροσίῳ ἐπισκόπῳ μεδιολάνου εἰς τὴν τοῦτου προχείρισιν ἐν ταύτῳ
 δι καὶ ἔπαινος B.

1 1 μεγάλαι: μεγάλα: αἰ LC || 6 ἀλλήλοις: ἀλλήλους B.

νήσεως. Καὶ γνώσεως τρόπον διττὸν ἡμῖν ἐχαρίσατο· ἓνα
 μὲν διὰ τῆς συντυχίας, ἕτερον δὲ τὸν διὰ τῆς τοῦ γράμμα-
 τος διμιλίας. Ἐπεὶ οὖν ἐγνωρίσαμεν σε δι' ὧν ἐφθέγω,
 καὶ ἐγνωρίσαμεν οὐ τὸν σωματικὸν χαρακτήρα ταῖς μνή- 10
 μαις ἡμῶν ἐντυπωσάμενοι, ἀλλὰ τοῦ ἔσω ἀνθρώπου τὸ
 κάλλος ποικιλίᾳ λόγων καταμαθόντες, ὅτι ἕκαστος ἡμῶν
 ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας λαλεῖ, ἐδοξάσαμεν τὸν
 Θεὸν ἡμῶν τὸν καθ' ἑκάστην γενεὰν ἐκλεγόμενον τοὺς
 αὐτῷ εὐαρεστούοντας· ὃς πρότερον μὲν ἐκ τῶν ποιμνίων 15
 τῶν προβάτων ἡγείρεν ἄρχοντα τῷ λαῷ αὐτοῦ, καὶ τὸν
 Ἀμὼς ἐκ τοῦ αἰπολίου ἐνδυναμώσας διὰ τοῦ Πνεύματος
 ὑψώσεν εἰς προφήτην, νῦν δὲ ἄνδρα ἐκ τῆς βασιλευούσης
 πόλεως, ἀρχὴν ὅλου ἔθνους πεπιστευμένον, ὑψηλὸν τῷ
 φρονήματι, γένους λαμπρότητι, περιφανείᾳ βίου, λόγων 20
 δυνάμει, πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν βίον περίβλεπτον, εἵλκυσε
 εἰς τὴν τῶν ποιμνίων τοῦ Χριστοῦ ἐπιμέλειαν. Ὅς, πάντα
 βίψας τὰ τοῦ βίου πλεονεκτήματα καὶ ἡγησάμενος αὐτὰ
 ζημίαν ἵνα Χριστὸν κερδήσῃ, τοὺς οἰακας ἐπετράπη τῆς
 μεγάλης καὶ περιδοῆτου ἐπὶ τῇ εἰς Θεὸν πίστει τοῦ 25
 Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἄγε τοίνυν, ὦ Θεοῦ ἄνθρωπε, ἐπειδὴ
 οὐ παρ' ἀνθρώπων παρέλαβες ἢ ἐδιδάχθης τὸ Εὐαγγέλιον
 τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' αὐτός σε ὁ Κύριος ἀπὸ τῶν κριτῶν τῆς
 γῆς ἐπὶ τὴν προεδρίαν τῶν Ἀποστόλων μετέθηκεν, ἀγω-
 νίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα, διόρθωσαι τὰ ἁρρωστήματα τοῦ 30
 λαοῦ, εἴ τινος ἄρα τὸ πάθος τῆς Ἀρειανῆς μανίας ἤψατο,
 ἀνανέωσαι τὰ ἀρχαῖα τῶν Πατέρων ἵχνη, καὶ τῆς πρὸς
 ἡμᾶς ἀγάπης διὰ κατεβάλου τοῦτοῦ θεμέλιον ἐποικοδομεῖν

8 διὰ : τὸν διὰ V || 12 ποικιλίᾳ : τῇ ποικιλίᾳ LC || λόγων : τῶν λόγων
 LC || 21 εἵλκυσε : εἴλκυσεν L || 24 κερδήσῃ : -σης L || οἰακας : οἰακας
 δέξασθαι LC || ἐπετράπη : -πης PL || 25 περιδοῆτου : περιδοῆτου νηὸς
 LCP² || θεόν : χριστὸν LC || 25-26 τοῦ χριστοῦ : τῆς τοῦ θεοῦ LC ||
 26 θεοῦ : τοῦ θεοῦ V || 27 ἀνθρώπων : -που L || 28 χριστοῦ : θεοῦ L ||
 29 προεδρίαν : καθέδραν LC || 33 τοῦτον om. L.

σπούδαζε τῇ συνεχείᾳ τῶν προσρήσεων. Οὕτω γὰρ δυνησόμεθα ἐγγὺς ἀλλήλων εἶναι τῷ πνεύματι, εἰ καὶ τῇ οἰκῇσιν 35
τῇ ἐπὶ τῆς γῆς παμπληθὲς ἀποκρίσμεθα.

2 Ἡ δὲ περὶ τὸν μακαριώτατον Διονύσιον τὸν ἐπίσκοπον φιλοτιμία σου καὶ σπουδὴ πᾶσάν σοι μαρτυρεῖ ἀγάπην πρὸς τὸν Κύριον, τιμὴν εἰς τοὺς προλαβόντας, σπουδὴν περὶ τὴν πίστιν. Ἡ γὰρ πρὸς τοὺς εὖνους τῶν δμοδούλων διάθεσις τὴν ἀναφορὰν ἐπὶ τὸν Δεσπότην ἔχει ᾧ δεδουλεύ- 5
κασιν, καὶ ὁ τοὺς διὰ πίστιν ἡθληκότας τιμῶν δῆλός ἐστι τὸν ἴσον ζῆλον ἔχων τῆς πίστεως, ὥστε μία αὕτη πρᾶξις πολλῆς ἀρετῆς ἔχει τὴν μαρτυρίαν. Γνωρίζομεν δὲ σου τῇ ἐν Χριστῷ ἀγάπῃ ὅτι οἱ σπουδαιότατοι ἀδελφοί, οἱ παρὰ τῆς εὐλαβείας σου εἰς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἔργου διακονίαν 10
προτιμηθέντες, πρῶτον μὲν παντὶ τῷ κλήρῳ ἔπαινον ἤνεγκαν διὰ τῆς ἐμμελείας τῶν τρόπων· ἐν γὰρ τῇ καθ' ἑαυτοὺς εὐσχημοσύνῃ τὸ κοινὸν πάντων εὐσταθὲς κατεμήνυον. Ἐπειτα πάσῃ σπουδῇ καὶ ἐμμελείᾳ χρησάμενοι κατετόλμησαν μὲν χειμῶνος ἀβάτου, ἔπεισαν δὲ μετὰ πάσης εὐτονίας 15
τοὺς πιστοὺς φύλακας τοῦ μακαρίου σώματος τὰ φυλακτήρια τῆς ἑαυτῶν ζωῆς παραχωρῆσαι τούτοις. Καὶ γίνωσκε ὅτι οὔτε ἀρχαὶ οὔτε δυναστεῖαι ἀνθρώπων ἐξίσχυσαν ἂν ποτε βιάσασθαι τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, εἰ μὴ τὸ εὐτονον τῆς προαιρέσεως τῶν ἀδελφῶν τούτων ἐξεδυσώπησεν 20
αὐτοὺς πρὸς τὴν συγχώρησιν. Συνήργησε δὲ μάλιστα πρὸς τὸ καταπραχθῆναι τὰ σπουδαζόμενα καὶ ἡ παρουσία τοῦ ποθεινοτάτου καὶ εὐλαβεστάτου υἱοῦ ἡμῶν Θηρασίου τοῦ συμπρεσβυτέρου, ὃς αὐθαιρέτως τὸν κόπον τῆς ὁδοιπορίας ὑποδεξάμενος ἔπαυσε μὲν τὸ σφοδρὸν τῆς ὁρμῆς τῶν ἐκεῖ 25
πιστῶν, λόγῳ δὲ συμπίσας τοὺς ἀντεχομένους, ἐπὶ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων καὶ ἄλλων πολλῶν τῶν φοβουμένων τὸν Κύριον μετὰ τῆς πρεπούσης εὐλαβείας ἀνελόμενος τὰ λείψανα, συνδιέσωσε τοῖς ἀδελφοῖς· ἃ μετὰ τοσαύτης

χαρὰς ὑποδέξασθε μεθ' ὅσης λύπης προέπεμψαν οἱ 30
φυλάσσοντες. Μηδεὶς διακρινέσθω, μηδεὶς ἀμφιβαλλέτω·
οὗτός ἐστιν ἐκεῖνος ὁ ἀήττητος ἀθλητής. Ταῦτα γνωρίζει
τὰ ὅσα ὁ Κύριος τὰ συνδιαβλήσαντα τῇ μακαρίᾳ ψυχῇ.
Ταῦτα μετ' αὐτῆς στεφανώσῃ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀνταποδό- 35
σεως αὐτοῦ τῇ δικαίᾳ, κατὰ τὸ γεγραμμένον· ὅτι δεῖ ἡμᾶς
παραστῆναι τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσῃται ἕκαστος
πρὸς ὃ ἔπραξε διὰ τοῦ σώματος. Μία λάρναξ ἦν ἡ
ὑποδεξαμένη τὸ τίμιον ἐκεῖνο σῶμα, οὐδεὶς δὲ πλησίον
αὐτοῦ κατακείμενος, ἐπίσημος ἢ ταφή, μάρτυρος ἢ τιμῇ.
Χριστιανοὶ οἱ ξενίσαντες ταῖς ἰδίαις χερσὶ καὶ κατέθεντο 40
τότε καὶ ἀνείλοντο νῦν. Οὗτοι ἔκλαυσαν μὲν ὥς πατέρος
καὶ προστάτου στερούμενοι, προέπεμψαν δὲ τὴν ὑμετέραν
χαρὰν τῆς ἰδίας παρακλήσεως προτιμωτέραν θέμενοι. Οἱ
παραδόντες τοίνυν εὐλαβεῖς, οἱ ὑποδεξάμενοι ἀκριβεῖς.
Οὐδαμοῦ ψευδός, οὐδαμοῦ δόλος, μαρτυροῦμεν ἡμεῖς· 45
ἀσυκοφάντητος ἔστω παρ' ὑμῶν ἡ ἀλήθεια.

CXCVIII

ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

1 Μετὰ τὴν ἐπιστολήν, τὴν διὰ τῶν ὁφικιαλίων
κομισθεῖσαν ἡμῖν, μίαν ἄλλην ἐδεξάμεν μετὰ ταῦτα πρὸς
ἡμᾶς ἀποσταλεῖσαν. Αὐτοὶ δὲ ἐπεστείλαμεν, οὐ πολλὰς
μὲν, διὰ τὸ μηδὲ ἐπιτυχεῖν τῶν πρὸς ὑμᾶς ἀφικνουμέ-
νων, πλὴν πλείους τῶν τεσσάρων, ἐν αἷς καὶ τὰς ἀπὸ 5
Σαμοσάτων κομισθεῖσας ἡμῖν ἐπὶ τοῖς πρώτοις γράμμασι
τῆς σῆς θεοσεβείας, ἐσφραγισμένας διεπεμψάμεθα τῷ

CXCVIII. — Titulus εὐσεβίῳ ἐπισκόπῳ σαμοσάτων Maur: τῷ
αὐτῷ εὐσεβίῳ VPB τῷ αὐτῷ εὐσεβίῳ ὄντι ἐν ἐξορίᾳ καθ' ὃ μὴ ἔδυνάθη
τινὰς τῶν πρεσβυτέρων πρὸς αὐτὸν στείλαι M τῷ αὐτῷ LC.

1 3-4 ἐπεστείλαμεν ... μηδὲ om. C || 4 μηδὲ etiam B²: μὴ B ||
7 ἐσφραγισμένας: -να M.

αἰδεσιμωτάτῳ ἀδελφῷ Λεοντίῳ τῷ ἐξισωτῇ τῆς Νικαίας, παρακαλέσαντες δι' ἐκείνου τῷ φροντίζοντι τῆς οἰκίας τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἀδελφοῦ Σωφρονίου ἀποκομισθῆναι, ὥστε 10 ἐκεῖνον ἐπιμεληθῆναι τῆς πρὸς ὑμᾶς διακομιδῆς. Ἐπεὶ οὖν πολλὰς διαβαίνουσι χεῖρας αἱ ἐπιστολαί, εἰκὸς τὴν παρὰ ἕνα ἀσχολίαν ἢ βαθυμίαν αἰτίαν γενέσθαι τοῦ μὴ ὑποδέχεσθαι τὴν σὴν εὐλάβειαν. Ὡστε συγγνώμην ἔχε, παρακαλοῦμεν, τῇ σπάνει τῶν γραμμάτων. Τὸ δὲ ὅτι ἀπο- 15 στεῖλαι τινα δέον ἐξ ἡμῶν αὐτῶν οὐκ ἐποιήσαμεν, τοῦτο αὐτὸς μὲν τῇ σεαυτοῦ συνέσει ὀρθῶς ἐπεζήτησας καὶ καθήψω ἡμῶν. Γίνωσκε δὲ τὸν παρ' ἡμῖν χειμῶνα τοσοῦτον γεγενῆσθαι ὥστε πάσας μὲν ὁδοὺς ἐκκλεισθῆναι μέχρι τῶν ἡμερῶν τοῦ Πάσχα, μηδένα δὲ ἡμᾶς ἔχειν τὸν εὐθαρσῶς 20 πρὸς τὰ τῆς ὁδοῦ δυσχερῆ διακείμενον. Καὶ γὰρ εἰ καὶ πολυάνθρωπόν πως εἶναι δοκεῖ τὸ ἱερατεῖον ἡμῶν, ἀλλὰ ἀνθρώπων ἀμελετήτως ἔχόντων πρὸς τὰς ὁδοιπορίας, διὰ τὸ μήτε ἐμπορεύεσθαι μήτε τὴν ἕξω διατριβὴν αἰρεῖσθαι, τὰς δὲ ἑδραίαις τῶν τεχνῶν μεταχειρίζεσθαι τοὺς πολλούς, 25 ἐκεῖθεν ἔχοντας τὴν ἀφορμὴν τοῦ ἐφ' ἡμέραν βίου. Αὐτίκα καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦτον, ὃν νῦν ἀπεστείλαμεν πρὸς τὴν εὐλάβειάν σου ἐκ τῆς χώρας μεταστειλάμενοι, ἐχρησάμεθα αὐτῷ διακόνῳ τῶν πρὸς τὴν σὴν δσιότητα γραμμάτων, ἵνα καὶ τὰ ἡμέτερα σαφῶς διαγγείλῃ καὶ τὰ αὐτόθεν ἡμῖν 30 ἐναργῶς καὶ ταχέως τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι διακομίσῃ. Καὶ τὸν ποθεινότατον ἀδελφὸν Εὐσέβιον τὸν ἀναγνώστην πάλαι ἐπειγόμενον πρὸς τὴν σὴν θεοσέβειαν ἐπέσχομεν, τὸ τῶν ἀέρων εὐκραεῖς ἀναμένοντες. Καὶ νῦν μέντοι ἐν φροντίδι οὐ τῇ τυχούσῃ εἰμί, μήποτε αὐτῷ τὸ περὶ τὰς ὁδοιπορίας 35 ἁηθες ξενισμὸν ἐμποιήσῃ καὶ ἀρρωστίας αἰτίαν παράσῃ τῷ σώματι εὐαφόρμως ἔχοντι πρὸς τὴν ἀσθένειαν.

19 ἐκκλεισθῆναι: ἐγκλ- LC || 22 πως om. M || εἶναι om. L ||
 26 ἐφ' ἡμέραν: ἐφημέρου MC || 29 δσιότητα: οἰκειότητα L || 36
 ἐμποιήσῃ: -σει M.

2 Τὰ μέντοι καινοτομηθέντα περὶ τὴν Ἀνατολὴν περιττὸν ἡμῶς ἔστι διὰ γραμμάτων σημαίνειν, αὐτῶν τῶν ἀδελφῶν ἀκριβῶς δυναμένων ἀφ' ἑαυτῶν διαγγεῖλαι. Γίνωσκε δέ, τιμιωτάτῃ μοι κεφαλῇ, ὅτι ἡνίκα ταῦτα ἐπέστελλον, οὕτω διεκεῖμην φαύλως ὥστε πάσας με λοιπὸν τοῦ ζῆν τὰς 5 ἐλπίδας ἐπιλελοιπέναι. Καὶ γὰρ οὐδὲ ἐξαριθμῆσασθαι δυνατὸν τῶν ἐπιγινομένων μοι συμπτωμάτων τὸ πλῆθος, καὶ τὴν ἀσθένειαν καὶ τὸ μέγεθος τῶν πυρετῶν καὶ τὴν κακοήθειαν ὅποια· πλὴν ὅτι ἐκ πάντων ἐν τῷ συναγόμενον, πληρῶσαι ἡμῶς λοιπὸν τὸν χρόνον τῆς παροικίας τοῦ 10 δυστήνου τούτου καὶ ὀδυνηροῦ βίου.

CXCIX

ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΠΕΡΙ ΚΑΝΟΝΩΝ

Πάλαι πρὸς τὰς παρὰ τῆς εὐλαθείας σου προταθείσας ἡμῖν ἐρωτήσεις ἀποκρινάμενος, οὐκ ἀπέστείλα τὸ γράμμα, τοῦτο μὲν ὑπὸ τῆς ἀρρωστίας τῆς μακρᾶς καὶ ἐπικινδύνου ἀσχοληθεῖς, τοῦτο δὲ ὑπὸ τῆς ἀπορίας τῶν διακονουμένων. Ὅλῃγοι γὰρ καὶ παρ' ἡμῖν καὶ ὁδοῦ ἔμπειροι καὶ πα- 5 ρεσκευασμένοι πρὸς τὰς τοιαύτας ὑπηρεσίας. Ὡστε μαθὼν τὰς αἰτίας τῆς βραδύτητος δὸς ἡμῖν τὴν συγγνώμην. Ἐθαυμάσαμεν δὲ σου τὴν φιλομάθειαν ὁμοῦ καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην, ὅτι καὶ μαθεῖν καταδέχῃ τὴν τοῦ διδάσκειν τάξιν πεπιστευμένος καὶ μανθάνειν παρ' ἡμῶν οἷς οὐδὲν 10 μέγα πρόσεστι εἰς γνῶσιν. Ἄλλ' ὅμως, ἐπειδὴ καταδέχῃ διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ποιεῖν πρᾶγμα οὐ βῆδῶς παρ'

2 4 μοι om. B || 7 ἐπιγινομένων : ἐπιγενομένων B.

CXCIX. — Exstat tantum in VBC. Titulus ἀμφιλογίῳ περὶ κανόνων Maur: τῷ αὐτῷ περὶ κανόνων V τῷ αὐτῷ ἀμφιλογίῳ ἐπισκόπῳ περὶ κανόνων ἐπιστολῇ B τῷ αὐτῷ περὶ κανόνων ἐπιστολῇ C.

8 prius τὴν : [τὴν τε V || ὁμοῦ om. B || 9 καταδέχῃ : κατέχῃ V || 11 καταδέχῃ etiam V² : κατέχῃ V.

ἐτέρου γινόμενον, χρή καὶ ἡμᾶς τῇ προθυμίᾳ σου καὶ τῇ ἀγαθῇ σπουδῇ συναίρεσθαι καὶ ὑπὲρ δύναιμι.

17 Ἡρώτησας ἡμᾶς περὶ Βιάνορος τοῦ πρεσβυτέρου εἰ δεκτός ἐστὶν εἰς τὸν κληρὸν διὰ τὸν ὅρκον. Ἐγὼ δὲ ἤδη τινὰ καὶ κοινὸν ὅρον περὶ πάντων ὁμοῦ τῶν μετ' αὐτοῦ ὁμωμοκότων τοῖς κατ' Ἀντιόχειαν κληρικοῖς οἷδα ἐκτεθει-
κώς· ὥστε τῶν μὲν δημοσίων αὐτοὺς ἀπέχεσθαι συλλόγων, 5
οἷα δὲ ἐνεργεῖν τὰ τῶν πρεσβυτέρων. Τὸ δὲ αὐτὸ τοῦτο καὶ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ὑπηρεσίαν ἄδειαν αὐτῷ παρέχει, διότι οὐκ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐστὶν ἡ ἱερwsύνη, ἀλλ' ἐν Ἰκονίῳ, ἣν, ὡς αὐτὸς ἐπέστευilas ἡμῖν, τῆς Ἀντιοχείας εἰς οἴκησιν ἀντηλλάξατο. Ἔστιν οὖν δεκτός ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος, ἀπαιτού- 10
μενος παρὰ τῆς εὐλαβείας σου μεταμέλεισθαι ἐπὶ τῇ εὐκολίᾳ τοῦ ὅρκου ὃν ἐπὶ τοῦ ἀπίστου ἀνδρὸς ἐξωμόσατο, βαστάξαι τὴν ἐνόχλησιν τοῦ μικροῦ ἐκείνου κινδύνου μὴ δυνηθεῖς.

18 Περὶ τῶν ἐκπεσουσῶν παρθένων τῶν καθομολογησα-
μένων τὸν ἐν σεμνότητι βίον τῷ Κυρίῳ, εἴτα διὰ τὸ ὑπο-
πεσεῖν τοῖς πάθεσι τῆς σαρκὸς ἀθετουσῶν τὰς ἑαυτῶν συνθήκας, οἳ μὲν πατέρες ἡμῶν ἀπαλῶς καὶ πρᾶως
συμπεριφερόμενοι ταῖς ἀσθενείαις τῶν κατολισθαίνοντων 5
ἐνομοθέτησαν δεκτὰς εἶναι μετὰ τὸν ἐνιαυτὸν, καθ' ὁμοιό-
τητα τῶν διγᾶμων διαταξάμενοι. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ, ἐπειδὴ τῇ
τοῦ Θεοῦ χάριτι προϊοῦσα ἡ Ἐκκλησία κραταιοτέρα
γίνεται καὶ πληθύνεται νῦν τὸ τάγμα τῶν παρθένων, προσ-
έχειν ἀκριβῶς τῷ τε κατ' ἔννοιαν φαινομένῳ πράγματι 10
καὶ τῇ τῆς Γραφῆς διανοίᾳ ἣν δυνατόν ἐξευρεῖν ἀπὸ τοῦ
ἀκολουθού. Χρηρεῖα γάρ παρθενίας ἐλάττων· οὐκοῦν καὶ τὸ
τῶν χερῶν ἀμάρτημα πολλῷ δεῦτερόν ἐστι τοῦ τῶν
παρθένων. Ἰδῶμεν τοίνυν τί γέγραπται Τιμοθέῳ παρὰ τοῦ

17 7 ἑαυτοῦ: αὐτοῦ V || παρέχει: -ειν V || 9 ὡς om. C.

18 1 ἐκπεσουσῶν: ἐκπιπτουσῶν V || 2 ἐν om. B || 4 ἀπαλῶς: ἀπλῶς B || 10 τε om. B || 11 τοῦ om. B || 12 χρηρεῖα: χηρεῖα B || ἐλάττων: -τιο BC.

Παύλου· « Νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ. Ὅταν γάρ 15
 καταστρηνιάσῃσι τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσιν ἔχουσαι
 κρίμα ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν ». Εἰ τοίνυν χήρα
 κρίματι ὑπόκειται βαρυτάτῳ ὥς τὴν εἰς Χριστὸν ἀθετή-
 σασα πίστιν, τί χρὴ λογίζεσθαι ἡμᾶς περὶ τῆς παρθένου,
 ἣτις νύμφη ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ σκευὸς ἱερὸν ἀνατεθὲν 20
 τῷ Δεσπότη; Μέγα μὲν ἀμάρτημα καὶ δούλην λαβραίοις
 γάμοις ἑαυτὴν ἐπιιδουσαν φθορᾶς ἀναπλῆσαι τὸν οἶκον
 καὶ καθυδρίζειν διὰ τοῦ πονηροῦ βίου τὸν κεκτημένον·
 πολλῶ δὲ δῆπου χαλεπώτερον τὴν νύμφην μοιχαλὶδα
 γενέσθαι καὶ τὴν πρὸς τὸν νυμφίον ἔνῳσιν ἀτιμάσασαν 25
 ἡδοναῖς ἀκολάστοις ἑαυτὴν ἐπιδοῦναι. Οὐκοῦν ἡ μὲν χήρα,
 ὥς δούλη διεφθαρμένη, καταδικάζεται· ἡ δὲ παρθένος τῷ
 κρίματι τῆς μοιχαλίδος ὑπόκειται. Ὡςπερ οὖν τὸν
 ἄλλοτρίᾳ γυναικὶ συνιόντα μοιχὸν ὀνομάζομεν, οὐ πρότερον
 παραδεξάμενοι εἰς κοινωνίαν πρὶν ἢ παύσασθαι τῆς ἁμαρ- 30
 τίας· οὕτω δηλονότι καὶ ἐπὶ τοῦ τὴν παρθένον ἔχοντος
 διατεθησόμεθα. Ἐκεῖνο δὲ νῦν προδιομολογεῖσθαι ἡμῖν
 ἀναγκαῖον, ὅτι παρθένος ὀνομάζεται ἡ ἐκουσίως ἑαυτὴν
 προσαγαγοῦσα τῷ Κυρίῳ καὶ ἀποταξαμένη τῷ γάμῳ καὶ τὸν
 ἐν ἁγιασμῷ βίον προτιμήσασα. Τὰς δὲ ὁμολογίας τότε 35
 ἐγκρίνομεν, ἅφ' οὗπερ ἂν ἡ ἡλικία τὴν τοῦ λόγου συμπλή-
 ρωσιν ἔχῃ. Οὐ γὰρ τὰς παιδικὰς φωνὰς πάντως κυρίας
 ἐπὶ τῶν τοιούτων ἡγεῖσθαι προσήκεν, ἀλλὰ τὴν ὑπὲρ τὰ
 δέκα ἔξ ἢ δέκα καὶ ἑπτὰ γενομένην ἔτη, κυρίαν οὔσαν τῶν
 λογισμῶν, ἀνακριθεῖσαν ἐπὶ πλεῖον, εἴτα παραμείνας καὶ 40
 λιπαροῦσαν διὰ ἱκεσιῶν πρὸς τὸ παραδεχθῆναι, τότε ἐγκα-
 ταλέγεσθαι χρὴ ταῖς παρθένοις καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς
 τοιαύτης κυροῦν καὶ τὴν ἀθέτησιν αὐτῆς ἀπαραιτήτως
 κολάζειν. Πολλὰς γὰρ γονεῖς προσάγουσι, καὶ ἀδελφοὶ καὶ

17 πρώτην: πρώην B || 20 χριστοῦ: κυρίου V || 22 ἐπιιδουσαν:
 ἐπιδοῦσαν B || 29 ἄλλοτρίᾳ: -ίῳ B || 30 παραδεξάμενοι: παραδεχόμενοι
 V || 32 προδιομολογεῖσθαι: προδιωμολογήσθαι V || 37 ἔχῃ: ἔχει C.

τῶν προσηκόντων τινές, πρὸ τῆς ἡλικίας, οὐκ οἴκοθεν 45
 ὀρμηθεύσας πρὸς ἀγαμίαν, ἀλλὰ τι βιωτικὸν ἑαυτοῖς διοικού-
 μενοι. Ἄς οὐ βραδίως προσδέχεσθαι δεῖ, ἕως ἂν φανερώς
 τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἐρευνήσωμεν γνῶμην.

19 Ἄνδρῶν δὲ ὁμολογίας οὐκ ἔγνωμεν, πλὴν εἰ μὴ τινες
 ἑαυτοὺς τῷ τάγματι τῶν μοναζόντων ἐγκατηρίθμησαν· οἱ
 κατὰ τὸ σιωπώμενον δοκοῦσι παραδεδέχθαι τὴν ἀγαμίαν.
 Πλὴν καὶ ἐπ' ἐκείνων ἐκεῖνο ἡγοῦμαι προηγέσθαι προσή-
 κειν, ἐρωτᾶσθαι αὐτοὺς καὶ λαμβάνεσθαι τὴν παρ' αὐτῶν 5
 ὁμολογίαν ἐναργῆ, ὥστε, ἐπειδὴν μετατίθενται πρὸς τὸν
 φιλόσαρκον καὶ ἡδονικὸν βίον, ὑπάγειν αὐτοὺς τῷ τῶν
 πορνευόντων ἐπιτιμίῳ.

20 Ὅσαι γυναῖκες, ἐν αἵρέσει οὔσαι, παρθενίαν ὁμο-
 λόγησαν, εἴτα μετὰ ταῦτα γάμον ἀνθελόντο, οὐχ ἡγοῦμαι
 χρῆναι καταδικάζεσθαι ταύτας. « Ὅσα γὰρ ὁ νόμος λέγει,
 τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ. » Αἱ δὲ μήπω ὑπελθοῦσαι τὸν
 ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ οὐδὲ τὴν νομοθεσίαν ἐπιγινώσκουσι τοῦ 5
 Δεσπότου. Ὡστε δεκταὶ εἰσι τῇ Ἐκκλησίᾳ, μετὰ πάντων
 καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις ἁφεσίμωσον ἔχουσαι ἐκ τῆς πίστεως τῆς
 εἰς Χριστόν. Καὶ καθόλου τὰ ἐν τῷ κατηχουμένῳ βίῳ
 γενόμενα εἰς εὐθύνας οὐκ ἄγεται. Τούτους δέ, δηλονότι,
 ἄνευ βαπτίσματος ἡ Ἐκκλησία οὐ παραδέχεται. Ὡστε 10
 ἀναγκαιότατον ἐπὶ τούτοις τὰ πρεσβεῖα τῆς γενέσεως.

21 Εἰ ἀνὴρ γυναικὶ συνοικῶν, ἐπειδὴν, μὴ ἄρκεσθεις
 τῷ γάμῳ, εἰς πορνείαν ἐκπέσῃ, πόρνον κρίνομεν τὸν
 τοιοῦτον καὶ πλείον αὐτὸν παρατείνομεν ἐν τοῖς ἐπιτιμίοις·
 οὐ μέντοι ἔχομεν κανόνα τῷ τῆς μοιχείας αὐτὸν ὑπαγαγεῖν
 ἐγκλήματι, ἐὰν εἰς ἐλευθέραν γάμου ἢ ἁμαρτία γένηται· 5
 διότι ἡ μοιχαλὶς μὲν « Μιαινομένη, φησί, μιανθήσεται »,
 καὶ οὐκ ἀναστρέφει πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς, καὶ « Ὁ

19 4-5 προσήκειν : -κεν BC || 6 μετατίθενται : -θῶνται V.

20 3 λέγει : λαλεῖ V || 11 ἀναγκαιότατον : -τατα V.

21 2 ἐκπέσῃ : ἐμπέσῃ B || 3 ἐν om. B.

κατέχων μοιχαλίδα ἄφρων καὶ ἀσεβής »· ὁ μέντοι πορνεύσας οὐκ ἀποκλεισθήσεται τῆς πρὸς τὴν γυναῖκα ἑαυτοῦ συνοικίσεως. Ὡστε ἡ μὲν γυνὴ ἀπὸ πορνείας 10 ἐπανιόντα τὸν ἄνδρα αὐτῆς παραδέξεται, ὁ δὲ ἄνθρωπος τὴν μιανθεῖσαν τῶν οἰκῶν ἑαυτοῦ ἀποπέμψει. Καὶ τούτων δὲ ὁ λόγος οὐ βῆδιος, ἡ δὲ συνήθεια οὕτω κεκράτηκε.

22 Τοὺς ἐξ ἀρπαγῆς ἔχοντας γυναῖκας, εἰ μὲν ἄλλοις προμεμνηστευμένας εἶεν ἀφηρημένοι, οὐ πρότερον χρή παραδέχεσθαι πρὶν ἢ ἀφελέσθαι αὐτῶν καὶ ἐπ' ἐξουσίᾳ τῶν ἐξ ἀρχῆς μνηστευσασμένων ποιῆσαι, εἴτε βούλονται λαβεῖν αὐτάς εἴτε ἀποστήναι. Εἰ δὲ σχολάζουσάν τις 5 λάβοι, ἀφαιρεῖσθαι μὲν δεῖ καὶ τοῖς οἰκείοις ἀποκαθιστᾶν, ἐπιτρέπειν δὲ τῇ γνώμῃ τῶν οἰκείων, εἴτε γονεῖς εἶεν εἴτε ἀδελφοὶ εἴτε οἵτινες οὖν προεστῶτες τῆς κόρης, κἂν μὲν ἔλονται αὐτῷ παραδοῦναι, ἴστασθαι τὸ συνοικέσιον, ἐὰν δὲ ἀνανεύσωσι, μὴ βιάζεσθαι. Τὸν μέντοι ἐκ διαφθορᾶς, 10 εἴτε λαθραίας εἴτε βιαιοτέρας, γυναῖκα ἔχοντα ἀνάγκη τὸ τῆς πορνείας ἐπιγνῶναι ἐπιτίμιον. Ἔστι δὲ ἐν τέσσαρσιν ἔτεσιν ὀρισμένη τοῖς πορνεύουσιν ἡ ἐπιτίμησις. Χρὴ τῷ πρώτῳ ἐκβάλλεσθαι τῶν προσευχῶν καὶ προσκλαίειν αὐτοὺς τῇ θύρᾳ τῆς ἐκκλησίας, τῷ δευτέρῳ δεχθῆναι εἰς ἀκρόασιν, 15 τῷ τρίτῳ εἰς μετάνοιαν, τῷ τετάρτῳ εἰς σύστασιν μετὰ τοῦ λαοῦ ἀπεχομένους τῆς προσφορᾶς, εἴτα αὐτοὺς ἐπιτρέπεσθαι τὴν κοινωνίαν τοῦ ἀγαθοῦ.

23 Περὶ δὲ τῶν δύο ἀδελφᾶς γαμούντων ἡ ἀδελφοῖς δυοῖ γαμουμένων ἐπιστολίδιον ἡμῖν ἐκπεφώνηται οὗ τὸ ἀντίγραφον ἀπεστείλαμέν σου τῇ εὐλαβείᾳ. Ὁ δὲ ἀδελφοῦ ἰδίου γυναῖκα λαβὼν οὐ πρότερον δεχθήσεται πρὶν ἀποστήναι αὐτῆς. 5

24 Χήραν τὴν καταλεγείσαν εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν

10 μὲν om. B.

22 9 αὐτῷ: τῷ αὐτῷ B || 12-13 ἐν τέσσαρσιν ... πορνεύουσιν om. V add. V^s || 17 ἀπεχομένους: -νον B.

χρηρῶν, τουτέστι τὴν διακονουμένην ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἔκρινεν δ' Ἀπόστολος γαμουμένην παρορᾶσθαι. Ἄνδρὶ δὲ χηρεύσαντι οὐδεὶς ἐπὶ κεῖται νόμος, ἀλλ' ἰκανὸν τῷ τοιούτῳ τὸ τῶν διγάμων ἐπιτίμιον. Ἡ μέντοι χήρα ἐξή- 5 κονταετῆς γεγонуῖα, ἐὰν ἔληται πάλιν ἀνδρὶ συνοικεῖν, οὐ καταξιοθήσεται τῆς τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίας, ἕως ἂν τοῦ πάθους τῆς ἀκαθαρσίας παύσῃται. Ἐὰν μέντοι πρὸ ἐξή- κοντα ἐτῶν ἀριθμήσωμεν αὐτήν, ἡμέτερον τὸ ἔγκλημα, οὐ τοῦ γυναιίου. 10

25 Ὁ τὴν διεφθαρμένην ὕφ' ἑαυτοῦ εἰς γυναῖκα κατέχων τὸ μὲν ἐπὶ τῇ φθορᾷ ἐπιτίμιον ὑποστήσεται, τὴν δὲ γυναῖκα ἔχειν συγχωρηθήσεται.

26 Ἡ πορνεία γάμος οὐκ ἔστιν, ἀλλ' οὐδὲ γάμου ἀρχή. Ὡστε, ἐὰν ἢ δυνατόν τοὺς κατὰ πορνείαν συναπτομένους χωρίζεσθαι, τοῦτο κράτιστον. Ἐὰν δὲ στέργωσιν ἐκ παντὸς τρόπου τὸ συνοικέσιον, τὸ μὲν τῆς πορνείας ἐπιτίμιον γνωρίζετωσαν, ἀφιέσθωσαν δέ, ἵνα μὴ χειρόν τι 5 γένηται.

27 Περὶ τοῦ πρεσβυτέρου τοῦ κατ' ἀγνοίαν ἀθέσμῳ γάμῳ περιπαρέντος ὥρισα ἃ ἔχρην· καθέδρας μὲν μετέχειν, τῶν δὲ λοιπῶν ἐνεργειῶν ἀπέχεσθαι. Ἀρκετὸν γάρ τῷ τοιούτῳ ἡ συγγνώμη. Εὐλογεῖν δὲ ἕτερον, τὸν τὰ οἰκεία τημελεῖν ὀφείλοντα τραύματα, ἀνακόλουθον. Εὐλογία γάρ 5 ἀγιασμοῦ μετὰδοσίς ἐστιν. Ὁ δὲ τοῦτο μὴ ἔχων διὰ τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας παράπτωμα πῶς ἑτέρῳ μεταδώσει; Μῆτε τοῖνυν δημοσίᾳ μῆτε ἰδίᾳ εὐλογεῖτω, μῆτε τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ κατανεμέτω ἑτέροις μῆτε τι ἄλλο λειτουργεῖτω, ἀλλὰ ἀρκούμενος τῇ προεδρίᾳ προσκλαίετω τῷ Κυρίῳ 10 συγχωρηθῆναι αὐτῷ τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας ἀνόμημα.

28 Ἐκεῖνό γε μὴν γελοῖόν μοι κατεφάνη τὸ εὐξασθαί τινα οὐείων ἀπέχεσθαι κρεῶν. Ὡστε καταξιώσον διδάσκειν

24 5 τὸ οἰκ. V || 6-7 οὐ καταξιοθήσεται: οὐκ ἀξίω- C.

27 2 ὥρισα: ὥρισαν B.

αὐτοὺς τῶν ἀπαιδεύτων προσευχῶν καὶ ἐπαγγελιῶν ἀπέχεσθαι· τὴν μέντοι χρῆσιν ἀδιάφορον εἶναι συγχώρησον. Οὐδὲν γὰρ κτίσμα Θεοῦ ἀπόβλητον μετ' εὐχαριστίας λαμ- 5
βανόμενον. Ὡστε ἡ εὐχὴ καταγέλαστος, οὐχ ἡ ἀποχὴ ἀναγκαία.

29 Ἀρχοντας μέντοι δμνύειν ἐπὶ τῷ κακοποιεῖν τοὺς ἀρχομένους καὶ πάνυ θεραπεύεσθαι προσήκε. Θεραπεία δὲ τούτων διττὴ· μία μὲν μὴ δμνύειν αὐτοὺς διδάσκεσθαι προχείρως, ἑτέρα δὲ μὴ ἐπιμένειν ἐν ταῖς πονηραῖς κρί- 5
σεσιν. Ὡστε ὄρκῳ προληφθεὶς τις εἰς κακοποιίαν ἑτέρου τὴν μὲν ἐπὶ τῇ προπετείᾳ τοῦ ὄρκου μετάνοιαν ἐπιδεικ-
νύσθω, μὴ μέντοι προσχήματι εὐλαβείας τὴν πονηρίαν ἑαυτοῦ βεβαιούτω. Οὐδὲ γὰρ Ἡρώδῃ συνήνεγκεν εὐορκή-
σαντι, ὅς, ἵνα μὴ ἐπιορκήσῃ δῆθεν, φονεὺς ἐγένετο τοῦ 10
προφήτου. Ἀπαξ δὲ ὁ ὄρκος ἀπηγόρευται, πολλὰ δὲ δήπου 10
εἰκόδες τὸν ἐπὶ κακῷ γινόμενον κατακεκρίσθαι. Ὡστε μεταφρονεῖν χρὴ τὸν δμνύοντα, οὐχὶ σπουδάζειν βεβαιοῦν ἑαυτοῦ τὸ ἀνόσιον. Ἐξέτασον γὰρ πλατύτερον τὴν ἀτο-
πίαν. Εἴ τις δμοσεῖεν ἐξορύξειν τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ 15
ἀδελφοῦ, εἰ καλὸν τὸ τοιοῦτον εἰς ἔργον ἀγαγεῖν αὐτῷ; Εἰ 15
τις φονεύσειν; Εἴ τις ὅλως δι' ὄρκου ἐντολὴν τινα παρα-
βήσεσθαι; Ὡμοσα γὰρ καὶ ἔστησα, οὐχὶ τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ τοῦ φυλάξασθαι τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου. Ὡσπερ δὲ τὴν ἐντολὴν ἀμεταθέτοις κρίμασι προσήκε 20
βεβαιοῦσθαι, οὕτω τὴν ἁμαρτίαν παντοίως καθήκει ἀκυ- 20
ροῦσθαι καὶ ἀφανίζεσθαι.

30 Περὶ τῶν ἀρπαζόντων κανόνα μὲν παλαιὸν οὐκ ἔχομεν, ἰδίαν δὲ γνώμην ἐποίησάμεθα· τρία ἔτη καὶ αὐτοὺς καὶ τοὺς συναρπάζοντας αὐτοῖς ἔξω τῶν εὐχῶν γίνεσθαι.

29 5 προληφθεὶς: προλειφθεὶς C || κακοποιίαν etiam C²: κακίαν C ||
8 βεβαιούτω: διαβε- C || 10 prius δὲ: μὲν V || δήπου: που V || 12
γρὴ om. BC || 14-15 ordo τοῦ ἀδελφοῦ ὀφθαλμοῦς C || 15 τὸ τοιοῦτον ...
αὐτῷ: τῷ τοιούτῳ ... αὐτό V || 18 τοῦ: τὸ V².

Τὸ δὲ μὴ βιαίως γενόμενον ἀνεύθυνόν ἐστιν, ὅταν μὴ φθορά ᾖ μηδὲ κλοπὴ ἡγουμένη τοῦ πράγματος. Αὐτεξουσία δὲ ἡ χήρα, καὶ ἐπ' αὐτῇ τὸ ἀκολουθεῖν. Ὡστε τῶν σχημάτων ἡμῖν οὐ φροντιστέον.

31 Ἡ ἀναχωρήσαντος τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἀφανοῦς ὄντος, πρὸ τοῦ πεισθῆναι περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐτέρῳ συνοικήσασα, μοιχᾶται.

32 Οἱ τὴν πρὸς θάνατον ἀμαρτίαν ἀμαρτάνοντες κληρικοὶ τοῦ βαθμοῦ κατὰγονται, τῆς κοινωνίας δὲ τῶν λαϊκῶν οὐκ ἐξείργονται. « Οὐ γὰρ ἐκδικήσεις δις ἐπὶ τὸ αὐτό. »

33 Ἡ γυνὴ ἢ διὰ τῆς ὁδοῦ κυήσασα καὶ ἀμελήσασα τοῦ κυήματος τῷ τοῦ φόνου ἐγλήματι ὑποκεῖσθω.

34 Τὰς μοιχευθείσας γυναῖκας καὶ ἐξαγορευούσας δι' εὐλάβειαν ἢ ὀπωσοῦν ἐλεγχόμενας δημοσιεύειν οὐκ ἐκέλευσαν οἱ πατέρες ἡμῶν, ἵνα μὴ θανάτου αἰτίαν παράσχωμεν ἐλεγχθείσαις, ἴστασθαι δὲ αὐτάς ἄνευ κοινωνίας προσέταξαν μέχρι τοῦ συμπληροῦσθαι τὸν χρόνον τῆς μετανοίας.

35 Ἐπὶ δὲ τοῦ καταλειφθέντος χρή σκοπεῖν τὴν αἰτίαν τῆς ἐγκαταλείψεως, κἂν φανῇ ἀλόγως ἀναχωρήσασα, ὃ μὲν συγγνώμης ἐστὶν ἄξιος, ἢ δὲ ἐπιτιμίου. Ἡ δὲ συγγνώμη τούτῳ πρὸς τὸ κοινωνεῖν τῇ Ἐκκλησίᾳ δοθήσεται.

36 Στρατιώτιδες αἱ τῶν ἀνδρῶν ἀφανῶν ὄντων γαμῆθῃσιν αὐτῷ ὑπόκεινται λόγῳ ᾧπερ καὶ αἱ διὰ τὴν ἀποδημίαν τῶν ἀνδρῶν μὴ ἀναμείναισιν τὴν ἐπάνοδον, πλὴν ἔχει τινὰ συγγνώμην τὸ πρᾶγμα ἐνταῦθα διὰ τὸ μᾶλλον πρὸς θάνατον εἶναι τὴν ὑπόνοιαν.

37 Μετὰ τὸ ἀφαιρεθῆναι τὴν ἄλλοτρίαν ὃ γαμήσας ἐπὶ

30 6 ἀκολουθεῖν: -ῆναι C.

31 1 ἀνδρὸς: ἀνάνδρος V || ὄντος: ὄντως B.

34 1 γυναῖκας om. BC.

35 1 ὁρδο τὴν αἰτίαν χρὴ σκοπεῖν V.

36 2 ᾧπερ: ὡςπερ VB.

μὲν τῇ πρώτῃ μοιχείαν ἐγκληθήσεται, ἐπὶ δὲ τῇ δευτέρᾳ ἀνεύθυνος ἔσται.

38 Αἱ κόραι αἱ παρὰ γνώμην πατρὸς ἀκολουθήσασαι πορνέουσι, διαλλαγόντων δὲ τῶν γονέων δοκεῖ θεραπείαν λαμβάνειν τὸ γεγονός· οὐκ εὐθύς δὲ εἰς τὴν κοινωνίαν ἀποκαθίστανται, ἀλλὰ ἐπιτιμηθήσονται τρία ἔτη.

39 Ἡ τῷ μοιχῷ συζῶσα, μοιχαλὶς ἔστι πάντα τὸν χρόνον.

40 Ἡ παρὰ γνώμην τοῦ δεσπότης ἀνδρὶ ἑαυτὴν ἐκδοῖσα ἐπόρνευσεν ἢ δὲ μετὰ ταῦτα πεπαρρησιασμένη γάμῳ χρησάμενη ἐγήματο. Ὡστε ἐκεῖνο μὲν πορνεία, τοῦτο δὲ γάμος. Αἱ γὰρ συνθηκαὶ τῶν ὑπεξουσίων οὐδὲν ἔχουσι βέβαιον.

5

41 Ἡ ἐν τῇ χηρείᾳ ἑαυτῆς ἐξουσίαν ἔχουσα ἀνδρὶ συνοικεῖν ἀνέγκλητος, εἰ μηδεὶς ἔστιν ὁ διασπῶν τὸ συνοικέσιον, τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· «Ἐάν τις ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα ἔστιν ᾧ θέλει γαμηθῆναι, μόνον ἐν Κυρίῳ.»

42 Οἱ ἄνευ τῶν κρατούντων γάμοι πορνεαὶ εἰσιν. Οὔτε οὖν πατρὸς ζῶντος οὔτε δεσπότης οἱ συνιόντες ἀνεύθυνοί εἰσιν· ὥς, ἐάν τις ἐπινεύσῃ οἱ κύριοι τὴν συνοίκησιν, τότε λαμβάνει τὸ τοῦ γάμου βέβαιον.

43 Ὅς θανάτου πληγὴν τῷ πλησίον ἔδωκε φονεὺς ἔστιν, εἴτε ἥρξε τῆς πληγῆς εἴτε ἡμύνατο.

44 Ἡ διάκονος ἢ τῷ Ἑλληνι συμπορνεύσασα δεκτὴ ἔστιν εἰς τὴν κοινωνίαν, εἰς δὲ τὴν προσφορὰν δεχθήσεται τῷ ἐβδόμῳ ἔτει, δηλονότι ἐν ἀγνείᾳ ζῶσα. Ὁ δὲ μετὰ τὴν πίστιν Ἑλλὴν πάλιν τῇ ἱεροσυλίᾳ προσιὼν ἐπὶ τὸν ἕμετον ὑποστρέφει. Ἡμεῖς δὲ τῆς διακόνου τὸ σῶμα ὥς καθιερω- 5 μένον οὐκέτι ἐπιτρέπομεν ἐν χρήσει εἶναι σαρκικῇ.

45 Ὅς ἐάν τις τὸ ὄνομα λαβὼν τοῦ χριστιανισμοῦ

37 2 μοιχείαν: -εία V -εία B.

41 1 ordo ἐξουσίαν ἑαυτῆς; V || ἀνδρὶ om. V.

44 5 ὑποστρέφει: ἐπιστ-B.

ἐνυβρίζῃ τὸν Χριστόν, οὐδὲν ὄφελος αὐτῷ ἀπὸ τῆς προσηγορίας.

46 Ἡ δὲ τῷ καταλειφθέντι πρὸς καιρὸν παρὰ τῆς γυναικὸς κατὰ ἄγνοιαν γημαμένη, εἴτα ἀφεθείσα διὰ τὸ ἐπανελθεῖν πρὸς αὐτὸν τὴν προτέραν, ἐπόρνευσε μὲν, ἐν ἀγνοίᾳ δέ. Γάμου οὖν οὐκ εἰρχθήσεται. Κάλλιον δέ, ἐὰν μείνῃ οὕτως.

47 Ἐγκρατῖται καὶ Σακκοφόροι καὶ Ἀποτακτῖται τῷ αὐτῷ ὑπόκεινται λόγῳ ᾧ καὶ Ναυατιανοί, ὅτι περὶ μὲν ἐκείνων κανὼν ἐξεφωνήθη, εἰ καὶ διάφορος, τὰ δὲ κατὰ τούτους ἀποσεκισώπηται. Ἡμεῖς μέντοι ἐνὶ λόγῳ ἀναβαπτίζομεν τοὺς τοιούτους. Εἰ δὲ παρ' ὑμῖν ἀπηγόρευται τὸ τοῦ ἀναβαπτισμοῦ, ὥσπερ οὖν καὶ παρὰ Ῥωμαίοις οἰκονομίας τινὸς ἕνεκα ἀπαιτεῖσθαι διὰ τὸ βάπτισμα αὐτῶν, ὃ ἡμέτερος λόγος ἰσχύον ἐχέτω, ὅτι, ἐπειδὴ ὥσπερ Μαρκεωνιστῶν ἐστὶν ἀποβλάστημα ἢ κατ' αὐτοὺς αἵρεσις, βδελυσσομένων τὸν γάμον καὶ ἀποστρεφομένων τὸν οἶνον καὶ τὴν κτίσιν τοῦ Θεοῦ μεμιασμένην εἶναι λεγόντων, οὐ δεχόμεθα αὐτοὺς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐὰν μὴ βαπτισθῶσιν εἰς τὸ ἡμέτερον βάπτισμα. Μὴ γὰρ λέγε-
 τωσαν ὅτι « Εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα ἐβαπτίσθημεν » οἳ γε κακῶν ποιητὴν ὑποτιθέμενοι τὸν Θεόν, ἐφαμιλλῶς τῷ Μαρκίῳ καὶ ταῖς λοιπαῖς αἵρέσεσιν. Ὡστε, ἐὰν ἀρέσῃ τοῦτο, δεῖ πλείονας ἐπισκόπους ἐν ταύτῃ γενέσθαι καὶ οὕτως ἐκθέσθαι τὸν κανόνα, ἵνα καὶ τῷ ποιήσαντι τὸ ἀκίνδυνον ᾗ καὶ ὁ ἀποκρινόμενος τὸ ἀξιόπιστον ἔχῃ ἐν τῇ περὶ τῶν τοιούτων ἀποκρίσει.

48 Ἡ δὲ ἐγκαταλειφθεῖσα παρὰ τοῦ ἀνδρός, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, μένειν ὀφείλει. Εἰ γὰρ ὁ Κύριος εἶπεν· « Ὅτι ἐὰν τις καταλίπῃ γυναῖκα, ἐκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχεῖσθαι », ἐκ τοῦ μοιχαλίδος αὐτὴν δνομάσαι

46 3 τὴν om. C || 4 οὖν om. BC || ἐὰν : ἂν BC.

47 7 ἕνεκα : ἕνεκεν V || ἀπαιτεῖσθαι : ἀθετεῖσθαι V.

ἀπέκλεισεν αὐτὴν τῆς πρὸς ἕτερον κοινωνίας. Πῶς γάρ 5
δύναται ὁ μὲν ἀνὴρ ὑπεύθυνος εἶναι ὡς μοιχείας αἴτιος, ἡ
δὲ γυνὴ ἀνέγκλητος εἶναι, ἡ μοιχαλὶς παρὰ τοῦ Κυρίου διὰ
τὴν πρὸς ἕτερον ἄνδρα κοινωνίαν προσαγορευθεῖσα;

49 Αἱ πρὸς ἀνάγκην γενόμεναι φθοραὶ ἀνεύθυνοι
ἔστωσαν. Ὡστε καὶ ἡ δούλη, εἰ ἐδιάσθη παρὰ τοῦ οἰκείου
δεσπότη, ἀνεύθυνός ἐστιν.

50 Τριγαμίας νόμος οὐκ ἔστιν. Ὡστε νόμῳ γάμος
τρίτος οὐκ ἔγεται. Τὰ μέντοι τοιαῦτα ὡς ρυπάσματα τῆς
Ἐκκλησίας δρῶμεν, δημοσίαις δὲ καταδικαῖς οὐχ ὑπο-
βάλλομεν ὡς τῆς ἀνειμένης πορνείας αἰρετώτερα.

CC

ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΙΚΟΝΙΟΥ

Ἡμεῖς ἄρρωστῖαι ἐξ ἄρρωστιῶν διαδέχονται, καὶ ἀσχο-
λίαι ἐκκλησιαστικῶν τε ὁμοῦ πραγμάτων καὶ τῶν ταῖς
Ἐκκλησίαις ἐπηρεαζόντων συνέσχον παρὰ πάντα τὸν
χειμῶνα καὶ τὸν μέχρι ταύτης τῆς ἐπιστολῆς χρόνον. Διὸ
οὔτε ἀποστεῖλαι τινα οὔτε ἐπισκέψασθαι τὴν εὐλάβειάν 5
σου δυνατὸν ἡμῖν ἐγένετο. Εἰκάζομεν δὲ καὶ τὰ σὰ τοιαῦτα
ἕτερα εἶναι, οὐ κατὰ τὴν ἄρρωστιάν λέγω, μὴ γένοιτο·
παράσχοι γάρ ὁ Κύριος ὑγείαν τῷ σώματί σου διαρκῆ πρὸς
ὕπηρεσίαν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ ἄλλ' ὅτι ἡ μέριμνα τῶν
Ἐκκλησιῶν καὶ σοὶ τὸν αὐτὸν ἐμβάλλει περισπασμόν. Καὶ 10
νῦν ἐμελλόν τινα ἀποστέλλειν αὐτοῦ τούτου ἕνεκεν, ὥστε
γνωρίσαι ἡμῖν τὰ περὶ τῆς διαθέσεώς σου. Ἐπεὶ δὲ ὁ
ποθεινότατος υἱὸς Μελέτιος παραπέμπων τοὺς νεολέκτους

49 3 ἐστιν V. ἴστω V.

CC. — Titulus ἀμφιλοχίῳ ἐπισκόπῳ ἰκονίου Maur: τῷ αὐτῷ
VPBLC τῷ αὐτῷ περὶ τῆς ἑαυτοῦ ἄρρωστίας καὶ περὶ ἐκκλησιαστικῶν
κεφαλαίων καὶ τινων προσώπων παραθετικῇ M.

3 συνέσχον om. P add. P² || 13 μελέτιος: μελίτιος B.

ὑπέμνησεν ἡμᾶς ὅτι εἶπεν σε δι' αὐτοῦ προσειπεῖν, ἐδεξά-
 μεθα τὴν ὑπόθεσιν τῶν γραμμάτων ἔσμενοι καὶ τῷ διακόνῳ 15
 τῶν ἐπιστολῶν ἐπεδράμομεν; ἀνδρὶ ἐξαρκούντι καὶ ἀντ'
 ἐπιστολῆς εἶναι διὰ τε τὸ τοῦ τρόπου φιλάληθες καὶ διὰ τὸ
 μηδὲν ἀγνοεῖν τῶν καθ' ἡμᾶς. Δι' οὗ παρακαλοῦμεν τὴν
 εὐλάβειάν σου προηγουμένως εὐχεσθαι ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ὁ
 ὁ Κύριος ἐμοὶ μὲν ἀπαλλαγὴν τοῦ φορτικοῦ τούτου σώμα- 20
 τος, ταῖς δὲ Ἐκκλησίαις αὐτοῦ τὴν εἰρήνην, σοὶ δὲ
 ἡσυχίαν καὶ ἀδειαν τοῦ, ἐπειδὴν διαβῆς τὰ κατὰ τὴν
 Λυκαονίαν ἀποστολικῶς ὡς ἐνῆρξω, ἐπισκέπτεσθαι καὶ τὰ
 ὠδε, κἄν τε ἐνδημῶμεν τῇ σαρκὶ κἄν ἀποδημῆσαι ἤδη πρὸς
 τὸν Κύριον ἐπιταχθῶμεν, ἵνα αὐτὸς ὡς ἰδίων, ὅπερ οὖν 25
 καὶ ἐστίν, ἀντέχῃ τῶν καθ' ἡμᾶς τόπων καὶ στηρίζῃ μὲν
 τὰ σαθρά, ἐπεγείρῃς δὲ τὰ νωθρά, πάντα δὲ τῇ χάριτι τοῦ
 Πνεύματος τοῦ ὄντος ἐν σοὶ μετακοσμήσης πρὸς τὸ εὐά-
 ρεστον τῷ Κυρίῳ. Τοὺς δὲ τιμιωτάτους υἱοὺς ἡμῶν Μελέ-
 τιον καὶ Μελίτιον, οὓς πόρρωθεν οἶδας καὶ ἑαυτοῦ κρίνεις, 30
 ἔχε ἐν παρακαταθήκῃ εὐχόμενος ὑπὲρ αὐτῶν. Αὐτάρκες
 γὰρ αὐτοῖς τοῦτο πρὸς πᾶσαν ἀσφάλειαν. Ὡστε καὶ τοὺς
 συνόντας τῇ δσιότητί σου καὶ πάντα τὸν κληρὸν καὶ τὸν
 λαὸν τὸν ὑπὸ σοῦ ποιμαινόμενον καὶ τοὺς θεοφιλεστάτους
 ἀδελφούς ἡμῶν καὶ συλλειτουργοὺς προσειπεῖν παρ' ἡμῶν 35
 κατὰξίωσον. Τῆς μνήμης τοῦ μακαριωτάτου μάρτυρος
 Εὐφυχίου μέμνησο καὶ μὴ ἀναμείνης δευτέραν ὑπόμνησιν,
 μηδὲ ἐμπρόθεσμον σπουδᾶς ποιήσασθαι τὴν ἀπάντησιν,
 ἀλλὰ προλαβεῖν καὶ εὐφραναι ἡμᾶς, ἐὰν ἄρα ἔτι ὤμεν ἐπὶ
 τῆς γῆς. Ἐως τότε ἐρρωμένος ἐν Κυρίῳ, ὑπερευχόμενος 40

16 ἐπεδράμομεν: -αμον M || 21 σοὶ: σύ M || 22 διαβῆς: -θη LC || 26
 στηρίζῃς: -ξεις ML || 27 σαθρὰ: σὰ L || ἐπεγείρῃς: -ρη L || 28 μετα-
 κοσμήσης: μετακομίσης M μετακοσμήσαι L || 29-30 μελίτιον: μελίτιον
 BC || 30 μελίτιον: μελίτιον VBMLC || 31 παρακαταθήκη: παρα-
 θήκη M || 32 ὥστε: ὡς L || 37 εὐφυχίου: ἐμφυχίου B || 38 ordo
 ποιήσασθαι σπουδᾶς C.

ἡμῶν, διαφυλαχθείης ἡμῖν καὶ ταῖς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις
 χάριτι τοῦ Ἀγίου.

CCI

ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΙΚΟΝΙΟΥ

Πολλῶν ἔνεκεν ἐπιθυμῶ συντυχεῖν σοι, ἵνα καὶ συμ-
 βούλῳ χρῆσωμαι περὶ τῶν ἐν χερσὶ πραγμάτων, καὶ δλώσ
 ἵνα διὰ μακροῦ θεασάμενός σε ἔχω τινὰ παραμυθίαν τῆς
 ἀπολείψεως. Ἐπειδὴ δὲ τὰ αὐτὰ ἀμφοτέρους ἐπέσχευ, ἢ
 τε ὑμῖν συμβῆσα ἀσθένεια καὶ ἢ παλαιότερα ἡμῶν ἀρρωστία 5
 μήπω ἀπολείψασα, ἀμφοτέροις δῶμεν συγγνώμην, εἰ
 βούλει, ἀμφότεροι, ὥστε δι' ἑαυτῶν ἀλλήλους ἀφεῖναι τοῦ
 ἐγκλήματος.

CCII

ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΙΚΟΝΙΟΥ

Καὶ ἄλλως μὲν μοι πολλοῦ ἄξιον τὸ συντυγχάνειν τῇ
 σεμνότητί σου, νῦν δὲ καὶ μάλιστα, ὅτε τοιοῦτόν ἐστι τὸ
 συνάγον ἡμᾶς πρᾶγμα. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ λείψανα τῆς
 ἀρρωστίας μου τοιαῦτα ὥς μηδὲ τὴν βραχυτάτην μοι
 κίνησιν συγχωρεῖν, ὅς γε, ἵνα τὴν μέχρι τῶν μαρτυρίων 5
 δόδον ὀχλήματι πορευθῶ, πάλιν μικροῦ πρὸς τὴν αὐτὴν
 ὑπέστρεψα νόσον, ἀνάγκη συγγνώμης τυχεῖν παρ' ὑμῶν.
 Καὶ μὲν ἢ δυνατόν ὑπερτεθῆναι τὸ πρᾶγμα δλίγαις ὕστερον

CCI. — Exstat tantum in VLC. Titulus ἀμφιλογίῳ ἐπισκόπῳ
 ἰκονίου Maur: ἀμφιλογίῳ V τῷ αὐτῷ LC.

1 ἐπιθυμῶ: -μοῦντες VL || σοι: σου L || 4 ἀπολείψεως: ἀπολήψεως
 L || 5 συμβῆσα: ἢ συμβᾶσα L || 7 ἀλλήλους: -λοις VL.

CCII. — Titulus ἀμφιλογίῳ ἐπισκόπῳ ἰκονίου Maur: τῷ αὐτῷ
 VPBL τῷ αὐτῷ ὅτι ἡ ἀρρωστία τὴν συντυχίαν ἐκώλυεν M.

1 τὸ: τοῦ L || 2-3 ordo τὸ συνάγον ἡμᾶς τοιοῦτόν ἐστι M || 5 μαρ-
 τυρίων: μαρτύρων LC || 8 ὑπερτεθῆναι: -τιθῆναι M.

ἡμέραις, καὶ συνέσομαι ὑμῖν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι καὶ κοι-
νωνήσῳ τῶν φροντίδων. Ἐὰν δὲ ἐπείγῃ τὰ σπουδαζόμενα, 10
πράξατε μὲν τῇ τοῦ Θεοῦ συνεργίᾳ τὰ ἐν χερσὶ, συνα-
ριθμήσατε δὲ με ἑαυτοῖς ὡς παρόντα καὶ τῶν καλῶς
γινομένων συνεφαπτόμενον. Ἐρρωμένους καὶ εὐθυμους ἐν
Κυρίῳ, ὑπερευχόμενός μου, φυλαχθείης τῇ τοῦ Θεοῦ
Ἐκκλησίᾳ χάριτι τοῦ Ἀγίου. 15

CCIII

ΤΟΙΣ ΠΑΡΑΛΙΩΤΑΙΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΙΣ

1 Ἐγένετό μοι πολλὴ ὁρμὴ τῆς συντυχίας ὑμῶν, καὶ
αἶτις ἐπεγένετο κώλυμα ἐμποδίζον μου τὴν προθυμίαν.
Ἡ γὰρ ἡ τοῦ σώματος ἀσθένεια ἐνεπόδισέ μοι (ἦν οὐκ
ἀγνοεῖτε πάντως ὅση μοι πάρεστιν ἐκ τῆς πρώτης ἡλικίας
μέχρι τοῦ γήρως τούτου, συντραφεῖσά μοι καὶ παιδεύουσά 5
με κατὰ τὴν δικαίαν κρίσιν τοῦ πάντα ἐν σοφίᾳ οἰκονο-
μοῦντος Θεοῦ) ἢ αἱ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπιμέλειαι ἢ οἱ πρὸς
τοὺς ἐπανισταμένους τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας ἀγῶνες. Διὸ
μέχρι τοῦ παρόντος ἐν θλίψει πολλῇ καὶ λύπῃ διάγω
συνειδὼς ὅτι τὸ καθ' ὑμᾶς ἐλλέλειπται μοι. Ἐγὼ γὰρ 10
ἀκούσας παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ διὰ τοῦτο τὴν διὰ σαρκὸς
ἐπιδημίαν καταδεξαμένου, ἵνα καὶ τοῖς ὑποδείγμασι τῶν
πρακτέων βυθμίσῃ τὸν βίον ἡμῶν καὶ διὰ τῆς ἰδίας φωνῆς
ἀναγγεῖλῃ ἡμῖν τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, ὅτι « Ἐν
τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν 15
ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις », καὶ ὅτι ξειτήριον δῶρον τοῖς
ἑαυτοῦ μαθηταῖς, μέλλων συμπληροῦν τὴν ἐν σαρκὶ οἰκο-

13 συνεφαπτόμενον: ἐφαπτόμενον M || 14 φυλαχθείης: -θείης B.

CCIII. — Non exstat in B.

1 2 τὴν προθυμίαν: τῇ προθυμίᾳ LC || 3 ἢ om. VPM || ἐνεπόδισέ: συνεπ- L || μοι: με L || 16 ἀγάπην ἔχητε [-ται M] ἐν ἀλλήλοις: ἀγαπᾶτε ἀλλήλους LC.

νομίαν, τὴν ἑαυτοῦ εἰρήνην ὁ Κύριος κατέλιπεν εἰπὼν·
 « Εἰρήνην ἀφήμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν », οὐ δύναμαι πείσαι ἑμαυτὸν ὅτι ἄνευ τῆς εἰς ἀλλήλους 20
 ἀγάπης καὶ ἄνευ τοῦ εἰς ἐμὲ ἤκοντος εἰρηνεύειν πρὸς πάντας δύναμαι ἄξιος κληθῆναι δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Πολὺν μὲν γὰρ ἀνέμεινα χρόνον εἴ ποτε καὶ παρὰ τῆς ὑμε-
 τέρας ἀγάπης γένηται τις πρὸς ἡμᾶς ἐπίσκεψις. Οὐ γὰρ ἄγνοεῖτε ὅτι δημοσίᾳ προκείμενοι πᾶσιν, ὥσπερ οἱ ἐν τῇ 25
 θαλάσῃ προβεβλημένοι σκόπελοι, ἡμεῖς τὸν θυμὸν τῶν αἰρετικῶν κυμάτων ὑποδεχόμεθα, καὶ περὶ ἡμᾶς ῥηγνύμε-
 νοι τὰ κατόπιν ἡμῶν οὐκ ἐπικλύζουσι. Τὸ δὲ ἡμεῖς ὅταν εἴπω, οὐκ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀναφέρω δύναμιν, ἀλλ' εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν τοῦ ἐν τῇ ἀσθενείᾳ τῶν 30
 ἀνθρώπων τὸ δυνατόν ἑαυτοῦ δεικνύντος, καθά φησιν ὁ προφῆτης ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου λέγων· « Ἡ ἐμὲ οὐ φοβηθήσεσθε τὸν τιθέντα ἄμμον ὄριον τῇ θαλάσῃ; » Τῷ γὰρ ἀσθενεστάτῳ καὶ εὐκαταφρονήτῳ πράγματι, τῇ ψάμμφ, τὴν μεγάλην καὶ βαρεῖαν θάλασσαν ἐπέδωκεν ὁ Δυνατός. 35
 Ἐπεὶ οὖν τοιοῦτόν τι ἐστὶ καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς, ἀκόλουθον ἦν παρὰ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης καὶ τῶν γνησίων τινὰς ἀπο-
 στέλλεσθαι συνεχῶς εἰς ἐπίσκεψιν ἡμῶν τῶν καταπονου-
 μένων καὶ γράμματα ἀγαπητικὰ φοιτᾶν πρὸς ἡμᾶς, ἐπιτρέψατε, συνεχέστερον, τοῦτο μὲν στηρίζοντα ἡμῶν 40
 τὴν προθυμίαν, τοῦτο δὲ καί, εἴ τι σφαλλόμεθα, διορθούμενα. Οὐκ ἀρνούμεθα γὰρ μυρίοις σφάλμασιν ὑποκεῖσθαι ἀνθρώποι ὄντες καὶ ἐν σαρκὶ ζῶντες.

2 Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸν πρὸ τούτου χρόνον ἢ διὰ τὸ μὴ συνιδεῖν τὸ πρέπον παρελίπετε τὰ ὀφειλόμενα ἡμῖν,

18 κατέλιπεν etiam M² : -λείπεν PM || 20 εἰς ἀλλήλους : ἐν ἀλλή-
 λους LC || 21 εἰς : τὸ εἰς L || ἤκοντος : ἤκον L || 23 εἴ ποτε etiam P² :
 ποτὲ εἰ VPM || 31-32 ὁ προφῆτης om. L || 32 τοῦ om. LC || ἢ om. C ||
 33 φοβηθήσεσθε : -θαί P || 34 ἀσθενεστάτῳ : ἀσθενεστάτῳ πάντων LC ||
 40 ἐπιτρέψατε om. L || 41-42 διορθούμενα : ἐπανορ- LC.

2 2 παρελίπετε : -λείπετε P || ἡμῖν : ὑμῖν MC,

ἀδελφοί τιμιώτατοι, ἡ διὰ τὸ προληφθῆναι παρὰ τινων εἰς
 τὰς καθ' ἡμῶν διαβολὰς οὐκ ἐνομίσατε ἡμᾶς ἀξιόους εἶναι,
 ἀγαπητικῆς ἐπισκέψεως, ἰδοὺ νῦν καὶ κατάρχομεν τοῦ 5
 γράμματος αὐτοὶ καὶ τὰς ἐπιφερομένας ἡμῖν αἰτίας δμολο-
 γοῦμεν ἐτοίμως ἔχειν ἐφ' ὧν ἀποδύσασθαι, μόνον ἐάν
 καταδέχωνται οἱ ὑβρίζοντες ἡμᾶς ἀντιπρόσωποι ἡμῖν ἐπὶ
 τῆς ὑμετέρας εὐλαθείας καταστῆναι. Ἐλεγχθέντες μὲν
 γὰρ καὶ ἡμεῖς τὴν ἁμαρτίαν ἡμῶν ἐπιγνωσόμεθα καὶ ὑμεῖς 10
 μετὰ τοὺς ἐλέγχους συγγνώμην ἔχετε παρὰ τῷ Κυρίῳ ἐκ
 τῆς τῶν ἁμαρτωλῶν ἡμῶν κοινωνίας ἑαυτοὺς ὑποστέλ-
 λοντες καὶ οἱ ἐλέξαντες μισθὸν ἔξουσιν ὡς τὴν κεκρυμ-
 μένην ἡμῶν κακίαν δημοσιεύσαντες. Ἐάν δὲ πρὸ τῶν
 ἐλέγχων καταδικάζητε ἡμᾶς, ἡμεῖς μὲν οὐδὲν ἐσόμεθα 15
 ἡδικημένοι ἐκτὸς τοῦ ζημιωθῆναι τὸ πάντων ἡμῖν τιμιώ-
 τατον κτῆμα τὴν πρὸς ὑμᾶς ἀγάπην, ὑμεῖς δὲ καὶ τοῦτο
 αὐτὸ πείσεσθε ἡμᾶς οὐκ ἔχοντες καὶ τῷ Εὐαγγελίῳ δόξετε
 μάχεσθαι τῷ εἰπόντι· « Μὴ ὁ νόμος ἡμῶν κρίνει τὸν
 ἄνθρωπον, ἐάν μὴ ἀκούσῃ πρῶτον καὶ γινῇ τί ποιεῖ; » Ὅτε 20
 καταχέων ἡμῶν τὰς λοιδορίας τὸν τῶν λεγομένων ἑλεγχον
 μὴ ἐπάγων, φανήσεται πονηρὰν ἑαυτῷ προσηγορίαν ἐπε-
 νεγκῶν ἐκ τῆς ἀτόπου τῶν λόγων χρήσεως. Τὸν γὰρ
 διαβάλλοντα πῶς ἄλλως προσήκεν ὀνομάζειν ἢ οὐχὶ ἦν ἐξ
 αὐτοῦ τοῦ πράγματος ἐπιτηδεύει προσηγορίαν αὐτῷ 25
 τιθεμένους; Μήτε οὖν ὁ λοιδορῶν ἡμᾶς « διάβολος »
 ἔστω, ἀλλὰ κατηγορός· μᾶλλον δὲ μὴδὲ τὸ τοῦ κατηγοροῦ
 δεχέσθω ὄνομα, ἀλλ' ἀδελφὸς ἔστω ἐν ἀγάπῃ νουθετῶν καὶ
 ἐπὶ διορθώσει ἐπάγων τὸν ἑλεγχον· μήτε ὑμεῖς λοιδοριῶν
 γένησθε ἀκροαταί, ἀλλ' ἐλέγχων δοκιμασταί, μήτε ἡμεῖς 30

6 ordo αἰτίας ἡμῖν L || 12-13 ὑποστέλλοντες : διασ- V || 15 κατα-
 δικάζητε : -ται M || 16 ἡμῖν : ἡμῶν L || 18 πείσεσθε : -θαι C || 19 νόμος
 ἡμῶν : νόμος VM νόμος ὑμῶν LC || 20 ποιεῖ : ποιῇ M || τε : δὲ LC ||
 21 ἡμῶν : ἡμᾶς M || τόν : τὸν δὲ LCP² || 26 οὖν οἰμ. L || 30 γένησθε :
 γίνεσθε L.

ἀνιάτρευτοι καταλειφθῶμεν μὴ φανερουμένης ἡμῖν τῆς ἁμαρτίας ἡμῶν.

3 Μὴ γὰρ ἐκεῖνος ὑμᾶς ὁ λογισμὸς κατεχέτω, ὅτι οἱ τὴν παραλίαν οἰκοῦντες ἔξω ἔσμεν τοῦ πάθους τῶν πολλῶν καὶ οὐδὲν τῆς παρ' ἐτέρων ἐπικουρίας δεόμεθα· ὥστε τίς ἡμῖν χρεῖα τῆς πρὸς ἐτέρους κοινωνίας; Ὁ γὰρ Κύριος τὰς μὲν νήσους τῆς ἠπείρου διὰ θαλάσσης διέστησε, τοὺς δὲ 5 νησιώτας τοῖς ἠπειρώταις διὰ τῆς ἀγάπης συνέδησεν. Οὐδὲν ἡμᾶς χωρίζει ἀπ' ἀλλήλων, ἀδελφοί, ἐὰν μὴ τῇ προαιρέσει τὸν χωρισμὸν ὑποστώμεν. Εἰς ἡμῶν Κύριος, μία πίστις, ἐλπίς ἡ αὐτή. Εἴτε κεφαλὴν ἑαυτοὺς τῆς κοθόλου Ἐκκλησίας λογιζέσθε, οὐ δύναται ἡ κεφαλὴ εἰπεῖν 10 τοῖς ποσὶ· χρεῖαν ὑμῶν οὐκ ἔχω. Εἴτε καὶ ἐν ἄλλῃ τάξει τῶν ἐκκλησιαστικῶν μελῶν ἑαυτοὺς τάσσετε, οὐ δύνασθε λέγειν τοῖς ἐν τῷ αὐτῷ σώματι κατατεταγμένοις ἡμῖν τό· χρεῖαν ὑμῶν οὐκ ἔχομεν. Αἷ τε γὰρ χεῖρες ἀλλήλων δέονται καὶ οἱ πόδες ἀλλήλους στηρίζουσι καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐν τῇ 15 συμφωνίᾳ τὸ ἐναργὲς τῆς καταλήψεως ἔχουσιν. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ὁμολογοῦμεν τὸ ἑαυτῶν ἀσθενὲς καὶ ἐπιζητοῦμεν τὴν σύμπνοίαν ὑμῶν. Οἶδαμεν γὰρ ὅτι, κἂν μὴ παρῇτε τῷ σώματι, τῇ διὰ τῶν εὐχῶν βοήθειᾳ μέγα παρέξετε ἡμῖν ἐν τοῖς ἀναγκαιστάτοις καιροῖς ὄφελος. Ὑμᾶς δὲ οὐκ ἔστιν 20 οὔτε παρὰ ἀνθρώποις εὐπρεπὲς οὔτε τῷ Θεῷ εὐάρεστον ταῖς τοιαύταις κεχρηθῆαι φωναῖς αἷς οὐδὲ τὰ ἔθνη κέχρηνται τὰ μὴ εἰδότα τὸν Θεόν. Ἀλλὰ κἀκεῖνα ἀκούομεν, κἂν εἰς πάντα αὐτάρκη τὴν χώραν νέμονται, τῆς γοῦν τῶν μελλόντων ἕνεκεν ἀδηλίας τὴν πρὸς ἀλλήλους συμμαχίαν ἀσπάζεσθαι καὶ τὴν 25 ἐπιμιξίαν ὥς ἔχουσάν τι κέρδος μεταδίδκειν. Ἡμεῖς δὲ ἐκείνων ὄντες τῶν πατέρων, οἱ ἐνομοθέτησαν διὰ μικρῶν

3 1 ὑμᾶς: ἡμᾶς M || 2 πάθους: πάτου VM || 10 λογιζέσθε: -θαί M || 13 ἡμῖν: ὑμῖν LC || 14 ἔχομεν: ἔχω L || 23 καὶ: καὶ L || 24 νέμονται: νέμονται LC || 25 ἀσπάζεσθαι: -θε L.

χαρακτήρων τὰ τῆς ἐπιμιξίας σύμβολα ἀπὸ περάτων τῆς γῆς εἰς πέρατα περιφέρεσθαι καὶ πάντας πᾶσι πολίτας καὶ οἰκείους εἶναι, νῦν ἀποτέμνομεν ἑαυτοὺς τῆς οἴκου- 30 μένης καὶ οὔτε ἐπαισχυνόμεθα τῇ μονώσει οὔτε ζημίαν φέρειν τὸν διασπασμὸν τῆς δημοσίας τιθέμεθα οὔτε φρίσσομεν ὅτι εἰς ἡμᾶς φθάνει ἡ φοβερὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν προφητεία εἰπόντος ὅτι « Διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν ψυγῇσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν. » 35

4 Μή, ἀδελφοί τιμιώτατοι, μὴ ἀνάσχησθε τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῖς παρελθοῦσι παρακαλέσατε ἡμᾶς γράμμασιν εἰρηνικοῖς καὶ ἀγαπητικαῖς προσφωνήσεσιν, οἷον εἰ πράξει- τινὶ ἐπαφῇ τὸ τῆς καρδίας ἡμῶν ἔλκος ὃ ἐκ τῆς παρελ- θούσης ἀμελείας ἐνεποιήσατε ἡμῖν παραμυθούμενοι. Καὶ 5 εἴτε αὐτοὶ βούλεσθε πρὸς ἡμᾶς ἀπαντῆσαι καὶ δι' ἑαυτῶν ἐρευνῆσαι τὰ ἀρρωστήματα ἡμῶν, εἰ ὄντως τοιαυτὰ ἐστὶν ὅσα ἀκούετε ἢ ταῖς ἐκ τοῦ ψεύδους προσθήκαις βαρύτερα ὑμῖν ἀπαγγέλλεται τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν, γενέσθω καὶ τοῦτο. Ἐτοιμοὶ ἡμεῖς ὑπτίαις χερσὶ τὴν παρουσίαν ὑμῶν 10 ὑποδέξασθαι καὶ προθεῖναι ἑαυτοὺς εἰς ἀκριβῆ βάσανον· μόνον ἀγάπῃ προηγείσθω τῶν γινομένων. Εἴτε καὶ βούλεσθε παρ' ἑαυτοῖς ὑποδείξαι τινα τόπον ἐν ᾧ γενόμενοι καὶ ὑμῖν τὸ ὀφειλόμενον τῆς ἐπισκέψεως χρέος ἀποπληρώσομεν καὶ ἑαυτῶν τὴν ἐνδεχομένην πείραν παρέξομεν, ὥστε καὶ 15 τὰ προλαβόντα ἰάσασθαι καὶ τοῦ λοιποῦ μηδεμίαν διαβολαὶς χώραν καταλιπεῖν, καὶ τοῦτο γενέσθω. Πάντως γάρ, εἰ καὶ ἀσθενῇ περιφέρομεν σάρκα, ἀλλ' ἕως ἀναπνέομεν ὑπεύ- θυνοὶ ἐσμεν μηδὲν ἐλλιμπάνειν τῶν εἰς οἰκοδομὴν τῶν

28 ἐπιμιξίας: κοινωνίας LC.

4 1 prius μή: μὴ ταῦτα LC || ἀνάσχησθε: -χεσθε L || 7 ἐρευνῆσαι: ἐρευνῆσαι τε LC || 9 ἀπαγγέλλεται: -τε MLC || γενέσθω: γινέσθω LC || 11 προθεῖναι: προσθεῖναι MLC || ἑαυτοὺς: ἑαυτοῖς M || 12 προηγείσθω: ἡγείσθω LC || βούλεσθε: -θαι M || 14 χρέος: χρέως M || 17 γινέσθω: γιν- VM || εἰ om. M || 18 ἀναπνέομεν: -έωμεν MC.

Εκκλησιᾶν τοῦ Χριστοῦ. Μὴ οὖν παραλογίσθητε ἡμῶν 20
 τὴν παράκλησιν ταύτην, μὴ εἰς ἀνάγκην ἡμᾶς ἀγάγητε
 καὶ πρὸς ἄλλους ἐξειπεῖν τὴν ὀδύνην ἡμῶν. Μέχρι
 γὰρ νῦν, γινώσκετε, ἀδελφοί, ἐν ἑαυτοῖς τὴν λύπην
 στέγομεν αἰσχυνόμενοι τοῖς πόρρωθεν ἡμῶν κοινωνικοῖς
 τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀλλοτρίωσιν ὑμῶν διαγγεῖλαι, ἵνα μὴ 25
 κἀκεῖνους θλίψωμεν καὶ χαρὰν τοῖς μισοῦσιν ἡμᾶς ἐμποιή-
 σωμεν. Ταῦτα μόνος ἐπέστειλα νῦν, γνώμη δὲ τῶν ἐν
 Καππαδοκίᾳ πάντων ἀδελφῶν ἔγραψα, οἱ καὶ παρεκάλεσάν
 με μὴ τῷ τυχόντι χρήσασθαι διακόνῳ τοῦ γράμματος, ἀλλ'
 ἀνδρὶ ὃς δυνήσεται διὰ τῆς ἐπιστολῆς ὅσα παρήκαμεν, 30
 φοβούμενοι μὴ εἰς πολλὴν ἀμετρίαν τὸν λόγον ἐκβάλωμεν,
 ταῦτα διὰ τῆς ἑαυτοῦ συνέσεως ἣν ἔχει ἐκ τῆς χάριτος
 τοῦ Θεοῦ ἀναπληρῶσαι. Λέγομεν δὲ τὸν ποθεινότατον
 ἡμῖν καὶ εὐλαθέστατον ἀδελφὸν Πέτρον τὸν συμπρεσβύ-
 τερον, ὃν καὶ δέξασθε ἐν ἀγάπῃ καὶ προπέμψατε πρὸς 35
 ἡμᾶς εἰρηνικῶς, ἵνα γένηται ἡμῖν ἀγαθὸν ἄγγελος.